

ISSN 2616-6844

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің
ХАБАРШЫСЫ

ВЕСТНИК

Евразийского национального
университета имени Л.Н. Гумилева

BULLETIN

of the L.N. Gumilyov Eurasian
National University

ҚҰҚЫҚ сериясы
LAW Series
Серия ПРАВО

3 (124)/2018

1995 жылдан бастап шығады
Founded in 1995
Издается с 1995 года

Жылына 4 рет шығады
Published 4 times a year
Выходит 4 раза в год

Astana, 2018
Астана, 2018

Бас редакторы
з.ғ.д., проф.
Амандыкова С.К. (Қазақстан)

Бас редактордың орынбасары
Бас редактордың орынбасары

Ибрагимов Ж.И., з.ғ.д., доцент (Қазақстан)
Сарсенова С.Н., з.ғ.к., доцент (Қазақстан)

Редакция алқасы

Абайдельдинов Е.М.	з.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Абдрасулов Е.Б.	з.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Алебастрова И.А.	з.ғ.к., доцент (Ресей)
Ақпанов А.Н.	з.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Баймаханов М.Т.	з.ғ.д., проф., академигі (Қазақстан)
Балтабаев К.Ж.	з.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Букалерова Л.А.	з.ғ.д., проф. (Ресей)
Жумашева Г.С.	з.ғ.к., доцент (Қазақстан)
Коняхин В.П.	з.ғ.д., проф. (Ресей)
Коробеев А.И.	з.ғ.д., проф. (Ресей)
Кристиан Цомпак	д.ю.н., проф. (Польша)
Мукашева А.А.	з.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Мурат Тумай	PhD (Түркия)
Нургалиева Е.Н.	з.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Тлепина Ш.В.	з.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Томас Давулис	з.ғ.д., проф. (Литва)
Тхабисимова Л.А.	з.ғ.д., проф. (Ресей)
Умирзаков П.К.	з.ғ.к. (Қазақстан)
Хайрмуханмедов Н.И.	PhD (Қазақстан)
Явуз Оглу	PhD (Түркия)

Жауапты хатшы, компьютерде беттеген: Д. Байтлесова

Редакцияның мекенжайы: 010008, Қазақстан, Астана қ., Сәтпаев к-сі, 2, 408 б.
Тел.: (7172) 709-500 (ішкі 31432)
E-mail: vest_law@enu.kz

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің хабаршысы. ҚҰҚЫҚ сериясы
Меншіктенуші: ҚР БЖҒМ «Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті» ШЖҚ РМҚ
Қазақстан Республикасының Ақпарат және коммуникациялар министрлігімен тіркелген.
27.03.18 ж. № 16992-Ж -тіркеу куәлігі
Мерзімділігі: жылына 4 рет.
Тиражы: 25 дана
Типографияның мекенжайы: 010008, Қазақстан, Астана қ., Қажымұқан к-сі, 13/1, тел.: (7172)709-500 (ішкі 31432)

Editor-in-Chief

Doctor of Juridical Sciences
Amandykova S.K. (Kazakhstan)

Deputy Editor-in-Chief
Deputy Editor-in-Chief

Ibragimov Zh.I., Doctor of Juridical Sciences, Assoc.Prof. (Kazakhstan)
Sarsenova S.N., Can. of Juridical Sciences, Assoc.Prof. (Kazakhstan)

Editorial board

Abaydeldinov E.M.	Doctor of Juridical Sciences, Prof.(Kazakhstan)
Abdrassulov E.B.	Doctor of Juridical Sciences, Prof. (Kazakhstan)
Alebastrova I.A.	Can. of Juridical Sciences, Assoc.Prof. (Russia)
Akhpanov A.H.	Doctor of Juridical Sciences, Prof. (Kazakhstan)
Baymakhanov M.T.	Doctor of Juridical Sciences, Prof., Academician (Kazakhstan)
Baltabayev K.Zh.	Doctor of Juridical Sciences, Prof. (Kazakhstan)
Bukalerova L.A.	Doctor of Juridical Sciences, Prof.(Russia)
Khairmuhanmedov N.I.	PhD (Kazakhstan)
Konyakhin V.P.	Doctor of Juridical Sciences, Prof.(Russia)
Korobeyev A.I.	Doctor of Juridical Sciences, Prof.(Russia)
Krystian Complak	Doctor of Juridical Sciences, Prof. (Poland)
Mukasheva A.A.	Doctor of Juridical Sciences, Prof. (Kazakhstan)
Murat Tumay	PhD (Turkey)
Nurgaliyeva E.N.	Doctor of Juridical Sciences, Prof. (Kazakhstan)
Tlepina Sh.V.	Doctor of Juridical Sciences, Prof. (Kazakhstan)
Tomas Davulis	Doctor of Juridical Sciences, Prof. (Lithuania)
Thabisimova L.A.	Doctor of Juridical Sciences, Prof.(Russia)
Umirzakov P.K.	Can. of Juridical Sciences (Kazakhstan)
Yavuz Oglu	PhD (Turkey)
Zhumasheva G.S.	Can. of Juridical Sciences, Assoc.Prof. (Kazakhstan)

Responsible secretary, computer layout: Dinara Baytlessova

Editorial address:2, Satpayev str., of.408, Astana, Kazakhstan, 010008
Tel.: (7172) 709-500 (ext. 31432)
E-mail: vest_law@enu.kz

Bulletin of the L.N.Gumilyov Eurasian National University. Law Series

Owner: Republican State Enterprise in the capacity of economic conduct «L.N.Gumilyov Eurasian National University» Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan
Registered by Ministry of information and communication of Republic of Kazakhstan.

Registration certificate No. 16992-Ж from 27.03.2018

Periodicity: 4 times a year

Circulation: 25 copies

Address of printing house: 13/1 Kazhimukan str., Astana, Kazakhstan 010008; tel.: (7172) 709-500 (ext.31432)

Главный редактор
д.юр.н.
Амандыкова С.К. (Казахстан)

Зам. главного редактора
Зам. главного редактора

Ибрагимов Ж.И., д.юр.н., доцент (Казахстан)
Сарсенова С.Н., к.юр.н., доцент (Казахстан)

Редакционная коллегия

Абайдельдинов Е.М.	д.юр.н., проф. (Казахстан)
Абдрасулов Е.Б.	д.юр.н., проф. (Казахстан)
Алебастрова И.А.	к.юр.н., доцент (Россия)
Ахпанов А.Н.	д.юр.н., проф. (Казахстан)
Баймаханов М.Т.	д.юр.н., проф., академик (Казахстан)
Балтабаев К.Ж.	д.юр.н., проф. (Казахстан)
Букалерова Л.А.	д.юр.н., проф. (Россия)
Жумашева Г.С.	к.юр.н., доцент (Казахстан)
Коняхин В.П.	д.юр.н., проф. (Россия)
Коробеев А.И.	д.юр.н., проф. (Россия)
Кристиан Цомплек	д.юр.н., проф. (Польша)
Мукашева А.А.	д.юр.н., проф. (Казахстан)
Мурат Тумай	PhD (Турция)
Нургалиева Е.Н.	д.юр.н., проф. (Казахстан)
Тлепина Ш.В.	д.юр.н., проф. (Казахстан)
Томас Давулис	д.юр.н., проф. (Литва)
Тхабисимова Л.А.	д.юр.н., проф. (Россия)
Умирзаков П.К.	к.юр.н., (Казахстан)
Хайрмуханмедов Н.И.	PhD (Казахстан)
Явуз Оглу	PhD (Турция)

Ответственный секретарь, компьютерная верстка: Д. Байтлесова

Адрес редакции: 010008, Казахстан, г. Астана, ул. Сатпаева, 2, каб. 408
Тел.: (7172) 709-500 (вн. 31432)
E-mail: vest_law@enu.kz

Вестник Евразийского национального университета имени Л.Н.Гумилева. Серия: Право
Собственник: РГП на ПХВ «Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева»
МОН РК

Зарегистрирован Министерством информации и коммуникаций Республики Казахстан.
Регистрационное свидетельство № 16992-Ж от 27.03.18 г.

Периодичность: 4 раза в год

Тираж: 25 экземпляров

Адрес типографии: 010008, Казахстан, г. Астана, ул. Кажымукана, 13/1, тел.: (7172)709-500
(вн.31432)

МАЗМҰНЫ

Мемлекет пен құқық теориясы

<i>Күмісов Н.О., Жанпейісова Қ.Д.</i> Қазақстандық сот жүйесін саяси реформалаудың мазмұны және негізгі кезеңдері.....	8
--	---

Конституциялық құқық

<i>Биялова М.И., Амандықова С.К.</i> Қазақстан Республикасында саяси құқықтар мен бостандықтар ұғымын тану және бекітудің қырлары.....	15
<i>Қалмағанбетова Д.Б., Цомплак К.</i> Қазақстан Республикасындағы көппартиялылық принципін конституциялық-құқықтық реттеу.....	22

Әкімшілік құқық

<i>Багисов Н.Б.</i> Ішкі істер органдары қызметкерлерінің экологиялық құқық бұзушылықтар үшін әкімшілік жауапкершілігінің ерекшеліктері.....	28
--	----

Қылмыстық құқық

<i>Ахметов А.С.</i> Заң білім беруіндегі ақпараттық технологиялардың рөлі.....	33
<i>Букалєрова Л.А., Остроушко А.В., Муратханова М.Б., Букалєров А.А.</i> Ресей Федерациясында, Қазақстан Республикасындағы және Америка Құрама Штаттарында кәмелетке толмағандардың киберқылмысымен күресу.....	39
<i>Қапсәлямов Қ.Ж., Қапсәлямова С.С.</i> Қазақстан Республикасында сыбайлас жемқорлыққа қарсы саясатты мемлекеттік деңгейде қалыптастырудың және іске асырудың өзекті аспектілері.....	47
<i>Сеилханов Ж. Д.</i> Экономикалық контрабанда - ұйымдасқан қылмыстың бір түрі ретінде.....	53
<i>Сембекова Б.Р.</i> Терроризмге қарсы күрес жүйесіндегі қылмыстық саясат.....	60

Қылмыстық-процессуалдық құқық

<i>Ақпанов А.Н.</i> Күдікті, айыпталушы: жетілдіру мәселелері процессуалдық-құқықтық мәртебесі.....	66
---	----

Экологиялық және азаматтық құқық

<i>Жақсыбаев А.С.</i> Мемлекеттік жерді рұқсатсыз иеленуге қарсы тұру мәселелері (жерді рұқсатсыз алып қою).....	70
<i>Нукушева А.Ә.</i> Мұрагерлік құқық қабілеттіліктің ерекшеліктері.....	78
<i>Сақтағанова И.С., Мұсаева А.Я.</i> Суррогат аналық келісімшарттың заңды сипаты, оның ерекшеліктері.....	87

Халықаралық құқық

<i>Абдижами А.Ж., Амандықова Л.К.</i> Халықаралық құқықта мемлекет пен жеке тұлға жауапкершілігін әрі қарай жетілдірудің жекелеген мәселелері.....	93
<i>Асанова Т.С.</i> Апаттың алдын алу және салдарын азайту тұжырымдамаларына ықпал етуі арқылы апаттарды реттейтін саяси және халықаралық құқықтың дамуы.....	97
<i>Сарсембаев М.А.</i> Қазақстанның транзиттік әлеуетті іске асырудың халықаралық-құқықтық формалары және оның әлемдік транзиттік мәселелерді шешуге қатысуы.....	109

CONTENTS

The theory of the state and the law

<i>Kumisov N.O., Zhanpeisova K.D.</i> Content and main stages of political reform of Kazakhstan's judicial system.....	8
--	---

The constitutional law

<i>Bilyalova M.I., Amandykova S.K.</i> Consolidation and recognition of the concept of political rights and freedoms in the Republic of Kazakhstan.....	15
<i>Kalmaganbetova D.B., Complak K.</i> Constitutional and legal regulation of the principle of multi-party system in the Republic of Kazakhstan.....	22

Administrative law

<i>Bagisov N. B.</i> The peculiarities of administrative liability imposed to the officers of the internal affairs agencies for commission of environmental offences.....	28
---	----

Criminal law

<i>Akhetov A.S.</i> The role of information technology in legal education.....	33
<i>Bukalerova L.A., Ostroushko A.V., Muratkhan M.B.</i> Countering Cyberbullying in the United States, the Russian Federation and the Republic of Kazakhstan.....	39
<i>Kapsalyamov K.Zh., Kapsalyamova S.S.</i> Actual aspects of forming and implementing state anti-corruption policy in the Republic of Kazakhstan.....	47
<i>Seilkhanov Zh. D.</i> Economic smuggling as a type of organized crime.....	53
<i>Sembekova B.R.</i> Criminal policy in the system of combating female terrorism.....	60

Criminal procedural law

<i>Akhpanov A.N.</i> Suspected, defendant: questions of perfection of judicially-legal status.....	66
--	----

Ecological and civil law

<i>Dzhaksybayev A.S.</i> Issues of countering the unauthorized occupation of state lands (unauthorized seizure of land)	70
<i>Nukusheva A.A.</i> Subjects of the inheritance related legal relations.....	78
<i>Saktaganova I.S., Musaeva A.Ya.</i> The legal nature of the surrogate motherhood contract, its features.....	87

International law

<i>Abdizhami A.Z., Amandykova L.K.</i> Some issues of improving the liability of individuals in international law.....	93
<i>Assanova T.S.</i> Development of international law and policy governing disasters through the influence of the concepts of prevention and mitigation	97
<i>Sarsembayev M.A.</i> International legal forms of realization of transit potential Kazakhstan and its participation in solving world transit problems.....	109

СОДЕРЖАНИЕ

Теория государства и права

<i>Кумисов Н.О., Жанпейсова К.Д.</i> Содержание и основные этапы политического реформирования казахстанской судебной системы.....	8
---	---

Конституционное право

<i>Биялова М.И., Амандыкова С.К.</i> Закрепление и признание понятия политических прав и свобод в Республике Казахстан.....	15
<i>Калмаганбетова Д.Б., Цомплак К.</i> Конституционно-правовое регулирование принципа многопартийности в Республике Казахстан.....	22

Административное право

<i>Багисов Н.Б.</i> Особенности административной ответственности сотрудников органов внутренних дел за совершение экологических правонарушений.....	28
---	----

Уголовное право

<i>Ахметов А.С.</i> Роль информационных технологий в юридическом образовании.....	33
<i>Букалерева Л.А., Остроушко А.В., Муратханова М.Б., Букалеров А.А.</i> Противодействие кибербуллингу несовершеннолетних в Российской Федерации, Республике Казахстан и США.....	39
<i>Капсалямов К.Ж., Капсалямова С.С.</i> Актуальные аспекты формирования и реализации государственной политики противодействия коррупции в Республике Казахстан.....	47
<i>Сеилханов Ж. Д.</i> Проблемы уголовной ответственности за контрабанду по действующему законодательству.....	53
<i>Сембекова Б.Р.</i> Уголовная политика в системе противодействия женскому терроризму.....	60

Уголовно-процессуальное право

<i>Ахпапов А.Н.</i> Подозреваемый, обвиняемый: вопросы совершенствования процессуально-правового статуса.....	66
---	----

Экологическое и гражданское право

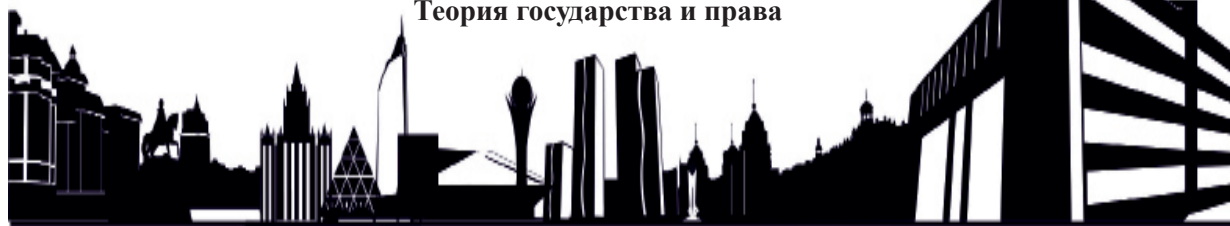
<i>Джаксыбаев А.С.</i> Вопросы противодействия самовольным занятиям государственных земель (самовольным захватам земель).....	70
<i>Нукушева А.А.</i> Субъекты наследственного правоотношения.....	78
<i>Сактаганова И.С., Мусаева А.Я.</i> Правовая природа договора суррогатного материнства, его особенности.....	87

Международное право

<i>Абдижами А.Ж., Амандыкова Л.К.</i> Некоторые вопросы совершенствования ответственности частных лиц в международном праве.....	93
<i>Асанова Т.С.</i> Развитие международного права и политики, регулирующих стихийные бедствия посредством воздействия концепций предотвращения и смягчения последствий.....	97
<i>Сарсембаев М.А.</i> Международно-правовые формы реализации транзитного потенциала Казахстана и его участие в решении мировых транзитных проблем.....	109

Мемлекет пен құқық теориясы
The theory of the state and the law

Теория государства и права

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің Хабаршысы – № 3 (124)/2018, 8-14 б.

Bulletin of the L.N. Gumilyov Eurasian National University – № 3 (124)/2018, 8- 14 pp.

<http://bullaw.enu.kz/>; E-mail: vest_law@enu.kz

XFTAP 27. 25.19

Н.О. Күмісов ¹, Қ.Д. Жанпейісова ²

Л. Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан

(E-mail: ¹Nurzhygit-84@mail.ru, ²zhanpeisova73@mail.ru)

Қазақстандық сот жүйесін саяси реформалаудың мазмұны және негізгі кезеңдері

Аннотация. Қазақстан Республикасының сот билігі, мемлекеттік биліктің дербес тармағы болып табылады. Қазақ мемлекеттілігінде сот билігінің даму тарихын кезеңімен қарастыруға болады. Бірінші кезең – қазақ даласындағы билер соты кезеңі. Екінші кезеңі – «Қазақ елінің Ресей империясына қосылғанға дейінгі аралықта қызмет атқарған билер институты көшпелі халықтың саяси өміріне тән ең тиімді құқықтық тәртіп сақтаушы билік түрі болып табылады. Үшінші кезеңі – «1920 жылы 26 тамызда Қазақ Автономиялық Кеңестік Социалистік Республикасы» өз алдына отау тігіп, түпкілікті дербес тәуелсіз мемлекет болуымызға дейінгі сот билігі. Жалпы бүгінгі күнге дейін сот жүйесіндегі саяси өзгерістер мен толықтырулар уақыттың талабымен жүзеге асырылып келеді. Қысқасы, өз заманының саяси кемеңгерлері сот билігінің ішкі саясаттағы бар мүмкіншіліктерін пайдалана отырып, қоғамдық әділеттілікті сақтау, ел арасындағы алауыздықты тиюмен қатар ел басқару ісін жақсартуды күн тәртібіне қоюды міндеттейді.

Түйін сөздер. Сот жүйесі, Қазақстан, реформа, конституция, Шоқан Уәлиханов.

DOI: <https://doi.org/10.32523/2616-6844-2018-124-3-8-14>

Заманауи сот билігі Қазақстан Республикасындағы мемлекеттік биліктің дербес тармағы болып табылады. Тәуелсіз сот билігінің қалыптасуына мемлекетіміздің толық егемендікке қол жеткізіп, өз алдына отау тіккені негіз болғаны айтпаса да түсінікті. Отандық сот билігін саяси-құқықтық реформалаудың мазмұнына тоқталмастан бұрын, оның қазақ даласындағы тарихи тағылымына, бастауларына жүгінгенді жөн көріп отырмыз.

Жалпы алғанда, Қазақстандағы соттық мекемелердің даму тарихын ірі төрт кезеңге бөліп қарастыруға болады. Бірінші кезең – қазақ даласындағы билер соты кезеңі. «Қазақ елінің Ресей империясына қосылғанға дейінгі аралықта қызмет атқарған билер институты көшпелі халықтың саяси өміріне тән ең тиімді құқықтық тәртіп сақтаушы билік түрі болып табылады. Бұл билік түрінің тиімділігі сондай: қазақ жерінде түрменің, тәртіп сақшыларының (мысалы, полицияның), әртүрлі мемлекеттік кеңселердің қажеттілігінің болмауы, себебі барлық әлеуметтік мәселе нақты, тез уақытта шешілетін еді» - деп жазады

Б. Өтемісов [1,16 бет].

Жалпы қазақ даласындағы сот билігінің қалыптасуы Тәуке хан билік құрған дәуірден бастау алады. Өз заманының кемеңгері Тәуке хан ішкі саясатта бар мүмкіншіліктерді пайдалана отырып, рулар арасындағы алауыздықты тиюмен қатар ел басқару ісін жақсартуды күн тәртібіне қойды. Мемлекеттік аппараттың құрылымында үлкен өзгерістер болды. Басқару үрдісіне бұрын беймәлім болған «билер институты» енгізілді. «Билер кеңесі» сайланбалы, алқалық ең жоғарғы орган ретінде танылған, қарастырған мәселесі бойынша соңғы саты ретінде көрініп, қайта қарауды қажет етпейтін шешім қабылдау дәрежесіне көтерілген. Тәуке хан тұсында оның құрамына атақты Төле би, қаз дауысты Қазыбек би, Әйтеке би, Досай би, Едіге би сынды билер кірген. «Билер кеңесі»

өзінің мемлекеттік мәртебесі бойынша ханның билігін шектеу құқығына ие болған, көшпелі қазақ қоғамының тұрмыс-тіршілігіне сай қалыптасқан ұлы даланың сол кездегі парламенті және ең жоғарғы сот органы. Ханның ішкі және сыртқы саясат мәселелері бойынша шешімдер қабылдауы «билер кеңесінің» құптауын талап еткен. Көшпелі қазақ қоғамындағы сот билігі мемлекеттік биліктің ең кең тараған, халыққа барынша жақын әрі түсінікті, оның құрметіне бөленген және оған арқа сүйенген, сондықтан да мейлінше пәрменді әрі қуатты салаларының бірі еді[2, 21 бет].

Қазақ билерінің қазақ мемлекеттілігінде әділсот ісін дамытуға және нығайтуға қосқан үлестері өлшеусіз. Олар қазақ халқының салт-дәстүрін, әдеттік құқық жүйесін, шешендік өнерін жаңа сапаға көтеріп, «Жеті Жарғы» заңы реттемеген салаларға сот прецедентін енгізумен дауларды шешуде прецеденттік құқықтың негізін қалады. Сонымен, қазақ даласындағы сот билігі мемлекеттік биліктің басқа салаларынан ерекше, халыққа етене жақын тұрды, дегенмен оның қоғамдағы орны, құндылығы асыра бағаланбады. Көшпелілер ұғымы бойынша адам үшін ең басты әрі негізгі сот – ол адамның өз соты, ар соты. Сыртқы сот ар сотының көрінісі және биліктің іске асуының құралы қызметін атқарған.

Екінші кезеңді **Ресей боданындағы Қазақстанның сот жүйесі құрайды.** Қазақстанның Ресейге қосылуы тұсында Ресей империясы өзінің саяси ықпалын халық арасында кең тарату мақсатында жергілікті жерді билеумен қатар сот билігін де өз қолдарына шоғырландыруға тырысты. 1784 жылы патша үкіметінің сілтеуімен құрылған Шекаралық сот қазақ даласындағы билер сотын әлсіретуге бағытталған шаралардың бірі. Бірақ шекаралық сотқа шағымданушылар болмады, бұрынғысынша барлық қылмыстық және азаматтық істер билер сотымен қарастырылды. 1806 жылы Ресей императоры бекіткен қазақ жүздері үшін «Хан кеңесінің ережелері қабылданды». Бұл ереже бойынша, сот билігі ордада ханға және Кеңеске берілді, олар істі салт-дәстүр бойынша қарап отырды.

1822 жылы қабылданған «Сібір қырғыздары туралы Жарғыға» байланысты қазақтар арасында туындайтын даулы істі қарау үш топқа жіктелді: қылмыстық, талаптық және басқару ісіне шағымдану бойынша істер[3, 273 бет]. Қазақ халқы үшін қылмыстық іс болып: мемлекетке опасыздық жасау, кісі өлтіру, тонау, барымталау тәріздес қылмыстар ғана саналған. Мұндай қылмыстар жалпыға бірдей империялық заңдармен шешілді. Талаптық істер билердің қарауына берілді және бұл істер қазақтың әдет-ғұрпы бойынша шешілетін. Талаптық істерге жанұялық қарым-қатынастан туындайтын даулар, қарыз мәселелері жатқызылды. Билер сотының шешімін қайта қарауға жіберетін жаңа тәртіптің пайда болуы қазақ даласындағы билер сотының рөлін төмендетіп жіберді. Ол аз болса, 1854 жылы 19 мамырда «О распространении на сибирских киргизов общих законов империи» атты жаңа заң шығарылды. Оның нормаларына сәйкес бұрын билер сотының қарауында болған лауазымға қатысты алдау, жалған ант қабылдау сияқты қалалар мен селоларда болатын қылмыстарды қарау алынып тасталды[4, 183 бет].

Билер сотының жүйесіне енгізілген келесі өзгеріс Сырдария және Жетісу облыстарын басқарудың Уақытша ережесі (1867) және Жазық далалы облыстарды басқару ережесіне (1868) байланысты еді. Олар сот жүйесін жалпы империялық сот, ол жалпыға бірдей империялық заңның негізінде әрекет етті және қазақтардың әдет-ғұрып құқығы бойынша әрекет еткен жергілікті соттарға бөлді. Аталған уақытша ережеге сәйкес билер соты сот құрамына «народный суд» деген атпен енгізілді. Патша үкіметі билер соты деген атты түбегейлі жойып, халық арасында кең тараған әділдік жүйесіне тоқтау салып тұншықтырмақшы болды. Бұл шаралар халықтың, оның көзі ашық алдыңғы қатарлы өкілдерінің наразылығын тудырды. «Халықтың қатысуынсыз жобаланып, қабылданған сот реформасы халық мүддесіне сай келмейді. Оның, яғни сот реформасының халық талабына сай келуі үшін бұл реформа осы халықтың ұлттық сипатына, материалдық қажетіне және оның сол ұлтқа қолданылу ерекшелігіне сәйкес келуі тиіс» - деп жазды Ш.Уәлиханов [5, 85 бет].

Шоқан Уәлиханов сот жүйесінің билер соты атағын сақтап қалуы, яки бітім сотының жүйесінде билер сотын қалдыру қажет деген ой түйіндейді. Бұл тұрғыда, Ш.Уәлихановтың көзқарасынан, сол замандағы қазақ даласындағы билер соты, осы тұстағы халықтың көңілінен шыққан, талабын қанағаттандыратын орган ретінде қызмет етеді деген пікірді аңғаруға болады. Патша үкіметі қанша әрекет жасағанымен билер сотын түбегейлі жойып жібере алмады. Торғай губернаторының ішкі істер министрлігіне 1910 жылы 17 ақпанда жазған хатында былай делінген: «Народный сотқа келер болсақ қазіргі жағдайда оның әрекеті жарамсыз, қазіргі соттың бұл сатысын жойып, жаңа сот

институтын құру қажет» [6, 134 бет]. Бірақ бұл ұсыныстар жүзеге асырылмады. Себебі қазақтың кең даласына қызмет етуге аса көп штаттық судьялар қажет еді, ал оларды жіберу үшін патша үкіметіне көп шығындалуға тура келер еді. Екінші жағынан, тұрғылықты халық өзінің әдет-ғұрпынан басқа заң жүйесін қабылдамады.

Қазақстандағы сот жүйесінің дамуының келесі кезеңі кеңестік билікпен тығыз байланысты.

Қазан төңкерілісінен кейін қазақ даласындағы құқық және сот жүйесінің мәні мен сипаты түбегейлі өзгерді. Жаңа заманға лайықты сот жүйесін құруға Халық Комиссарлар Кеңесінің 1917 жылғы 24 қарашадағы №1 «Соттар туралы декреті» негіз болды. Ол патша үкіметінің талай жылдар бойы қолынан келмеген әрекетті – билер сотын жоюды бекітті. Жаңа негізде жергілікті соттар құрылып, онда көлемі 700 сомнан аспайтын азаматтық істер мен жауапкершілік мөлшері 2 жылдан аспайтын мерзімге бас бостандығынан айыруға жазалануы мүмкін қылмыстық істер қаралған және шешім «Ресей Республикасының атынан» шығарылып отырған. Сот жөніндегі №2 декретте жергілікті соттардың ауыр қылмыстық істер мен азаматтық істерді кең ауқымда қарауына өкілеттіліктер берілді. Округтік соттардың жанынан қылмыстық және азаматтық істер бойынша бөлімдер ашылды. Сот жүйесі жергілікті халық соттары, облыстық сот, округтік сот және Жоғарғы соттан құралды.

Қазақстан аумағында мұнан кейін іле-шала құрылған сот жүйесінің бірі-Революциялық трибуналдар. 1918 жылы 28 қаңтарда Халық Комиссарлар Кеңесі «Революциялық трибунал туралы» деген декрет жариялады. Революциялық трибуналдар губерниялық, қалалық кеңестердің сайлауымен алты заседатель және төрағадан құрылды. Олар кеңеске қарсы ниет-пиғылдағы адамдарды, саботаж жасап кеңестік қоғамға қызмет еткісі келмейтін қызметкерлерді сотқа тартып жазалады. Революциялық трибунал қылмыстық, азаматтық істерді бөліп-жарып қарамады. Әрбір Революциялық трибуналдар жанынан айыптау алқасы құрылды. Оған қоса Революциялық трибуналдардың жергілікті, округтік соттар қараған қылмыстық істердің үстінен жалпылама қарап, билік етуін де қысқартты.

1918 жылғы 23 шілдеде РСФСР Әділет Халық Комиссариатының «Жергілікті халық соттарының іс-әрекетін ұйымдастыру» жөніндегі нұсқауға сәйкес Қазақстан аумағында Ақмола, Семей, Орал, Торғай, Қарағанды және Түркістан өлкесіне қарайтын Жетісу, Сырдария облыстарындағы уездерде халық соттары жедел түрде ұйымдастырылды [7, 7]. Бас-аяғы 63 жергілікті халық соттары құрылып, кеңестік саясат негізінде сот ісіне кірісті.

1920 жылы 26 тамызда Қазақ Автономиялық Кеңестік Социалистік Республикасы өз алдына отау тікті. ҚазАКСР-нің соттары 1918 жылғы 30 қарашада қабылданған «РСФСР-дағы халық соттарының ережелеріне» сай әрекет етті. 1919 жылғы 10 шілдеде Қазақ өлкесін басқару жөнінде құрылған революциялық комитет Қазақстандағы соттардың төмендегідей жүйесін анықтады. Соттардың төменгі сатысы аралық соттар түрінде танылды. Ол ауылдық, болыстық атқару комитеті негізінде құрылып, халық арасындағы арыз-шағымдарды қарастырды. Уездік халық соты халықтардың ұлттық құрамын негізге алды. Соған орай қазақ және орыс бөліміне бөлініп іс жүргізді. Сот ісі барысында халық заседательдері әр ұлттан тең дәрежеде қатысуға құқылы болды. Қылмыстық, азаматтық істерді қарағанда оған орыс, қазақ сот қызметкерлері және басқа халықтың өкілдері уездік бірлескен сот мәжілісінде тең дәрежеде қатысып шешкен. Дау тек қазақ ұлты өкілдерінің арасында өрбісе, ұлттық әдет-ғұрып заңдарын қолдануға ішінара рұқсат етілген. Округтік соттар революциялық комитеттің жанынан құрылды, оның да орыс, қазақ бөлімдері екі тілде іс жүргізді. Іс кассациялық саты бойынша жүргізілді. Бұл сот негізінен кассациялық ұйым есебінде болады да, жергілікті халық соты кеңесінің орнын ауыстырады.

1920 жылы қазан айында Бүкіл Қазақстандық Кеңестердің құрылтай съезі халық соттарын одан әрі нығайтуды, сот аппараттарын жетілдіруді, Қазақстанның барлық аймақтарында бірыңғай халық соттарын құруды тиынақтап берді. Соның нәтижесінде 1920 жылдың соңында мынадай халық соттары мен тергеу бөлімдері құрылды. Орынбор, Торғай облысында 25 сот, 11 тергеу бөлімі, Омбы губерниясында 31 сот, 10 тергеу бөлімі, Орал губерниясында 29 сот, 7 тергеу бөлімі, Бөкей губерниясында 5 сот, 2 тергеу бөлімі, Семей губерниясында 39 сот, 35 тергеу бөлімі құрылып, сот істерін жүргізген [8, 112 бет].

1922 жылы 31 желтоқсанда одақтас республикалар бірігіп Кеңестік социалистік Республикалар Одағы құрылды. Соған орай сот құрылымы бір жүйеге түсірілді: халық соттары, губерниялық соттар

және республикалардың Жоғарғы соты, КСРО Жоғарғы соты құрылды. 1937 жылы 26 наурызда Қазақ Кеңестік Социалистік Республикасының Конституциясы қабылданды. КСРО Конституциясының 9 тарауы мен ҚазКСР Конституциясының 7 тарауы сот ұйымдары мен прокуратура қызметін ұйымдастыру тәртібіне арналды. Азаматтық, қылмыстық істерді қарайтын халық соттары барлық аудандарда болды. Облыстық соттар азаматтық, қылмыстық істерді қарап, шешім қабылдады және халық сотының шешіміне түскен кассациялық шағымдар мен наразылықтарды қарап билік айтты. Қазақ КСР-нің Жоғарғы Соты республикадағы ең жоғарғы сот органы болып табылды. Төменгі сот органдарының шешімдерін наразылық келтіру тәртібімен және кассациялық тәртіппен қарауға мүмкіндігі болды.

1953 жылы «Жеке басқа табыну зардабын жою туралы» әйгілі шешімге байланысты «Ерекше сот кеңесі» деп аталатын құпия орган жойылды; оның құзіретіндегі істер жалпы соттарға таратылып берілді. 1956 жылы 19 сәуірде КСРО Жоғарғы Кеңесі Төралқасының Жарлығымен 1934 және 1936 жылы шыққан «Диверсиялық, террорлық акт және зиянкестік жөніндегі мемлекеттік қылмыстық істерді қараудағы шектен тыс тергеу тәртібін түпкілікті жою туралы» заң күшіне енді [9, 153 бет].

1959 жылы Қазақ КСР-і Жоғарғы Кеңесінің екінші сессиясы «Сот құрылысы туралы», Қылмыстық кодекс және қылмыстық іс жүргізу кодексін қабылдады. «Сот құрылысы туралы» заңға сәйкес Қазақ КСР Жоғарғы Сотының жанынан Пленум құрылды. Жоғарғы сот Пленумы республика аймағындағы сот істеріне қолданылатын заңдар бойынша сот басшыларына түсінік беру, заңдарға ресми талдау жасау құқығын иемденді, барлық соттардың іс жүргізудегі қызметтеріне басшылық жасап, біліктілігін арттыру жөнінде айрықша құқыққа ие болды [10, 118 бет]. Қазақ КСР Жоғарғы Соты Төралқасының құзыреті кеңейтілді: Жоғарғы сот алқалары шығарған ұйғарымдар, шешімдер мен үкімдер бойынша келтірілген наразылықтарды қарап қабылдады.

1978 жылы Қазақстанда Жаңа Конституция қабылдауға байланысты 1981 жылдың 12 маусымында «Қазақ КСР-нің сот құрылысы туралы» заң қабылданды. Онда сот жүйесі: Қазақ КСР-нің Жоғарғы Сотынан; облыстық және Алматы қалалық халық соттарынан; аудандық (қалалық) халық соттарынан тұрды.

Кеңестік дәуірде соттың жазалаушы функциясы басты орын алды, сот фактілі түрде басып-жаншуға арналған мемлекеттік аппараттың бір звеносы ролін атқарды. Соттың құқыққорғау функциясы туралы мәселе көтерілмеді.

Сот жүйесінің дамуының төртінші кезеңі тәуелсіз Қазақстандағы сот билігінің дербестігін қамтамасыз ететін конституциялық реформаларға сәйкес келеді.

Тәуелсіз Қазақстандағы сот жүйесінің даму жолына көз жіберсек: осы тұста «Конституцияға өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» 1992 жылғы 2 шілдедегі заңға сәйкес сот билігі Қазақстанда Конституциялық сот, Жоғарғы сот пен Жоғарғы төрелік соттары және олардың төменгі звенолары арқылы жүргізілгендігін көреміз. Сот жүйесі жалпы құзіреттегі соттардан басқа арнаулы соттарды да тани бастады.

1993 жылғы Конституция осы құрылымды өзгеріссіз қабылдады. Аталған кезеңдегі сот органдарының әлсіздігі, олардың беделінің төмендеуі, сот үкімдері мен шешімдерінің тиімділігінің кемуі сот органдарындағы келелі өзгерістерге әкеліп соқты. Нәтижесінде 1995 жылғы Конституцияға және осы жылдың 20 қазанындағы «Қазақстан Республикасындағы соттар туралы» Президенттің заңдық күші бар Жарлығына сәйкес Республикадағы соттар ретінде: Жоғарғы Сот, облыстық және Алматы қалалық соты және әскери соттар танылды.

Конституциялық сот пен Төрелік соттар сот құрамынан алынып тасталды. Конституциялық Сот сот жүйесінен тысқары тұратын, түбегейлі жаңа органмен – Конституциялық Кеңеспен ауыстырылды. Конституциялық соттың орнына сот билігіне де кірмейтін, заң шығару билігіне де жатпайтын дербес орган Конституциялық Кеңес өмірге келді.

Конституция нормаларына сәйкес барлық жеке және заңды тұлғалар, барлық шаруашылық құрушы субъектілер меншік түріне қарамастан тең құқылы болғандықтан, тауарлық-қаржылық қатынастар және олардан туындайтын даулар біртұтас азаматтық және азаматтық іс жүргізу құқығының нормаларымен реттелуге тиісті – деген көзқарасқа сай төрелік соттар мен жалпы соттар біріктіріліп, тұтас сот жүйесі құрылды [11, 36 бет]. Сондықтанда, Төрелік соттар жүйесі шаруашылық істер бойынша алқалар түріне ауысып, Жоғарғы Соттың, облыстық соттың және Алматы қалалық сотының құрамына кірді.

Соттардың тиімді сыртқы құрылымын іздестіру оны аса көп өзгерте қоймаса, соттарды

қалыптастыру тәсілдері түбегейлі өзгерістерге ұшырады. 1992 жылғы заңға сәйкес барлық соттар тиісті аймақтың кеңес органдарымен сайланды және судья өкілеттілігі он жылға, халық заседательдерінің өкілеттілігі бес жылға ұзартылды. Қазіргі кезеңде әрекеттегі Конституция бойынша сот корпусын құруда ел Президентінің ролі жоғары. Ол:

-Сенаттың сайлауына Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының Төрағасын және Жоғарғы Соттың судьяларын Жоғарғы Сот Кеңесінің кепілдемесі негізінде ұсынады.

-жергілікті және басқа да соттардың төрағалары және судьяларын Жоғарғы Сот Кеңесінің кепілдемесі бойынша қызметке тағайындайды [12, 82 бап].

Аталған кезеңдерде сот жүйесі басқа билік тармақтарымен салыстырғанда барынша аз реформалаудан өткен билік жүйесі болған еді. Бұл соттың тәуелсіздігін жүзеге асырудың материалдық және кейде құқықтық кепілдіктерінің жеткіліксіздігіне байланысты орын алғанды. Осы кемшіліктерді жою, соттардың шын мәніндегі тәуелсіздігін қамтамасыз ету мақсатында «Қазақстан Республикасының сот жүйесі мен судьяларының мәртебесі туралы» 2000 жылдың 25 желтоқсанында жаңа негіздегі заң қабылданды.

Жаңа заңға сәйкес сот органдарының тәуелсіздігіне қол жеткізілді деп санауға болады: олардың әділет органдарына тәуелділігі жойылды, қаржылық қамтамасыз етілу мәселесі де, материалдық – техникалық қамтамасыз етілу дәрежесі де оң жолға қойылды.

Конституциялық заңда Жоғарғы сот Төрағасының өкілеттіліктерін кеңейтуге, судьялардың құқықтық мәртебесін көтеру мен әлеуметтік қамтамасыз етуге бағытталған бірқатар прогресшіл ережелер бар. Судьялардың тәуелсіздігі кепілдіктері күшейтілді.

Сот корпусының сапалы құрамын жақсарту үшін судья лауазымына кандидаттарға қойылатын жаңа талап – сотта тағылымдамадан ойдағыдай өту және соттың жалпы отырысының оң қорытындысыналу - отыз жасқа толған, жоғары заң білімі бар, жоғары моральдық-адамгершілік қасиеттері, мінсіз беделі және әдетте, сот отырысының хатшысы, сот консультанты (көмекшісі), прокурор, адвокат ретінде кемінде бес жыл жұмыс өтілі не заңгерлік кәсібі бойынша кемінде он жыл жұмыс өтілі бар, біліктілік емтиханын тапсырған, медициналық куәландырудан өткен және судьяның кәсіби міндеттерін атқаруға кедергі келтіретін ауруларының жоқ екендігін растаған, полиграфологиялық зерттеуден өткен Қазақстан Республикасының азаматы аудандық соттың судьясы болып тағайындалуы мүмкін деген ережеге қосымша түрде енгізілді. Осы талаптарға қоса заңгерлік кәсібі бойынша кемінде он бес жыл жұмыс өтілі бар, оның кемінде бес жылы судьялық жұмыс өтілі болатын, сондай-ақ тиісті облыстық соттың жалпы отырысының қорытындысын және жоғары тұрған соттың екі судьясы мен отставкадағы бір судьяның жазбаша кепілгерліктерін алған азамат облыстық соттың судьясы бола алады. Сондай-ақ, бастапқы талаптармен қатар заңгерлік кәсібі бойынша кемінде жиырма жыл жұмыс өтілі бар, оның кемінде он жылы судьялық жұмыс өтілі болатын, оның ішінде бес жыл облыстық соттағы судьялық жұмыс өтілі бар, сондай-ақ Жоғарғы Соттың жалпы отырысының оң қорытындысын және жоғары тұрған соттың екі судьясы мен отставкадағы бір судьяның жазбаша кепілгерлігін алған азамат Жоғарғы Соттың судьясы бола алады [13, 29 бап].

Құқықтық мемлекетте әділ сотты тек сот органдары ғана атқарады. Сотпен бақыланатын мемлекет өзі оның әлеуметтік маңыздылығын барынша жоғарғы деңгейге көтеруге, әділ соттың толық тәуелсіздігіне кепілдік беруге тиісті. Қоғам мен мемлекет қазіргі кезеңде жүргізіліп жатқан мемлекеттік бағдарламалардың – саяси, экономикалық, әлеуметтік – кепілі жаңа әділ сот болуы керектігін түсінуі қажет. Сот жүйесінің қазіргі даму кезеңінде басым міндеттер биліктің бөлінуінің конституциялық қызметтерін неғұрлым толық және дәйекті іске асыру, билік тармақтарының тежемелік, әрі тепе-теңдік жүйесін пайдалана отырып, өзара іс-қимыл жасауы болып табылады.

Әдебиеттер тізімі

1. Өтемісов Б., Қарабала Қ. Саясаттану. Оқу құралы. – Ақтөбе: Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе мемлекеттік университетінің Редакциялық-баспа бөлімі, 2011. – 193 б.
2. Кенжалиев З.Ж. Көшпелі қазақ қоғамындағы дәстүрлі құқықтық мәдениет: (теориялық мәселелері, тарихи тағылымы). – Алматы: Жеті жарғы, 1997. – 192 б.
3. Устав о сибирских киргизах // Материалы по истории политического строя Казахстана. –Алма-Ата: Изд. АН КазССР. Т.1. –С. 269-280.
4. Прошлое Казахстана в источниках и материалах /Под редакцией С.Д.Асфендиярова и П.А.Кунте. –Алматы: Қазақстан, 1997. –Т. 1. –382 с.

5. Уәлиханов Ш. Таңдамалы. 2 бас. –Алматы: Жазушы, 1985. –560 б.
6. Материалы по казахскому обычному праву: Сб. Научно-популярное издание /Сост.: научные сотрудники сектора права АН РК: Т.М. Культелеев, М.Г. Масевич, Г.Б. Шакаев. –Алматы: ТОО «Жалын баспасы», –1998. –464 с.
7. Жергілікті халық соттарының іс-әрекетін ұйымдастыру /Семей жаңа тарихи құжаттама орталығы. Қор-37, тізбе-01, іс-7.
8. Сапарғалиев М.С. История народных судов Казахстана. –Алма-Ата: Казахстан, 1966.–448 с.
9. История государства и права Казахской ССР. –Алма-Ата: Мектеп, 1982. –182 с.
10. Абиля Е.А. История государства и права Казахстана: Курс лекции. /3-е изд. перераб. и доп.– Караганда: Учебная книга, 2005. –256 с.
11. Нәрікбаев М. Ақиқаттың ақ жолы. – Астана: Елорда, 2000. – 159 б.
12. Қазақстан Республикасы Конституциясы. – Астана, 2017. – 39 б.
13. Қазақстан Республикасының сот жүйесі мен судьяларының мәртебесі туралы» 2000 жылдың 25 желтоқсанындағы №132-II Конституциялық Заңы (17.11.2008ж. өзгерістер мен **толықтыруларымен**) // . – URL: <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z000000132>

Н.О. Кумисов, К.Д. Жанпейсова

Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан

Содержание и основные этапы политического реформирования казахстанской судебной системы

Аннотация Судебная власть в Республике Казахстан является отдельной и самостоятельной ветвью государственной власти. Изучение истории казахской государственности позволяет увидеть поэтапное развитие судебной власти. Первый этап – суд биев в казахской степи. Второй этап - институт биев, который был наиболее эффективным видом права в период до присоединения кочевых народов Казахстана к Российской империи. Третий этап – создание 26 августа 1920 года Казахской Автономной Советской Социалистической Республики, которая в свою очередь предопределила самостоятельную судебную власть страны. На сегодняшний день изменения и дополнения в судебной системе реализуются исходя из реалий современного периода. Политические «тяжеловесы» используют судебную власть как инструмент влияния на внутреннюю политику, сохранения политического, общественного порядка.

Ключевые слова. Судебная система, Казахстан, реформы, конституция, Шокан Уалиханов.

N.O. Kumisov, K.D. Zhanpeisova

L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

Content and main stages of political reform of Kazakhstan's judicial system

Abstract. The judicial power in the Republic of Kazakhstan is a separate and independent branch of state power. The study of the stories of Kazakh statehood allows us to see the gradual development of the judiciary. The first stage is the trial of biys in the Kazakh steppe. The second stage was the “Biysk Institute which was the most effective type of law in the period before joining the Russian Empire of nomadic peoples in Kazakhstan.” The third stage “On August 26, 1920, the Kazakh Autonomous Soviet Socialist Republic was created, which, in turn, predetermined independent judiciary of the country.” To date, changes and additions to the judicial system are being implemented on the basis of the realities of the current period. To date, political heavyweights use the judiciary as an instrument to influence domestic politics, to preserve political, public order.

Key words: judicial system, Kazakhstan, reforms, constitution, Shokan Ualikhanov

References

1. B. Otemisov., K. Karabala. Sajasattanu [Political science]. Оқу қыралы [Proc. allowance](Editorial-publishing department of K. Zhubanov Aktubinsk State University, Aktobe, 2011).
2. Z. Kenzhaliyev.G. Koshpeli kazak kogamyndagy dasturli kukykytky madeniet: (teorijalyk maseleleri, tarihi tagylymy) [In the traditional Kazakh nomadic society legal culture: (theoretical issues, and historical)](Zheti Zhargy, Almaty, 1997).
3. Ustav o sibirskih kirgizah [The Charter of the Siberian Kirghiz], Materialy po istorii politicheskogo stroja Kazahstana [Materials on the history of the political system of Kazakhstan](Publishing House of the Academy of Sciences of the Kazakh SSR, Alma-Ata, T.1. -FROM. 269-280).
4. Proshloe Kazahstana v istochnikah i materialah /Pod redakciej S.D.Asfendijarova i P.A.Kunte [The past of Kazakhstan in sources and materials / Edited by S. D. Asfendiyarov and P. A. Kunte](Kazakhstan, Almaty: 1997).

5. Sh. Ualikhanov. Tandamaly. 2 bas [Favorites. 2](Zhazushy, Almaty, 1985).
6. Materialy po kazahskomu obychnomu pravu: Sb. Nauchno-populjarnoe izdanie /Sost.: nauchnye sotrudniki sektora prava AN RK: T.M. Kul'teleev, M.G. Masevich, G.B. Shakaev [Materials on Kazakh customary law: Sat. Scientific-popular edition, Compiled by: scientific employees of the law sector of the Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan: T.M. Kul'teleev, M.G. Masevich, G.B. Shakaev]LLP "Zhalyn baspasy", Almaty, 1998).
7. Zhergilikti halyk sottaryнын is-areketin ujymdastyru [Local people's courts organization activities], Semej zhana tarihi kuzhattama ortalygy. Қор-37, tizbe-01, is-7.[documentación new Families]. The Fund 37, list-01-7.
8. Sapargaliev M.S. Istorija narodnyh sudov Kazahstana [History of the People's Courts of Kazakhstan](Kazakhstan, Alma-Ata, 1966).
9. Istorija gosudarstva i prava Kazahskoj SSR [History of the state and law of the Kazakh SSR](Mectep, Alma-Ata, 1982).
10. Abil E.A. Istorija gosudarstva i prava Kazahstana: Kurs lekcii [History of the State and Law of Kazakhstan: Course of lectures], 3-e izd. pererab. i dop[3rd ed. Pererab] (Training book, Karaganda, 2005).
11. M. Narikbayev Akikattyn ak zholy [The path of truth] (Elorda, Astana, 2000).
12. Kazakstan Respublikasy Konstitucijasy [The Constitution Of The Republic Of Kazakhstan](Astana, 2017).
13. Kazakstan Respublikasynyn sot zhujesi men sud'jalaryнын martebesі turaly» 2000 zhyldyn 25 zheltoksanyn dagy №132-II Konstitucijalyk Zany (17.11.2008zh. ozgerister men tolyktyrularymen) [On the judicial system and status of judges of the Republic of Kazakhstan of 25 December 2000 No. 132-II constitutional Law(17.11.2008 g. taking into account changes and additions)]. Available at: // <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z000000132>.

Авторлар туралы мәлімет:

Күмісов Н.О. - магистрант I курс журналистика және саясаттану факультеті, мамандығы «Саясаттану», Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан.

Жанпейісова Қ.Д. - саяси ғылымдар кандидаты, саясаттану кафедрасы доценті, журналистика және саясаттану факультеті, Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан.

Kumisov N.O. - Master of the I - course of the Faculty of Journalism and Political Science, specialty: 6M050200 Political Science, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan.

Zhanpeisova K.D. - Candidate of Political Science, Associate Professor of the Department of Political Science, Faculty of Journalism and Political Science, L.N.Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan.

Конституциялық құқық
The constitutional law
Конституционное право

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің Хабаршысы – № 3 (124)/2018, 15-21 б.
Bulletin of the L.N. Gumilyov Eurasian National University – № 3 (124)/2018, 15- 21 pp.
<http://bullaw.enu.kz/>; E-mail: vest_law@enu.kz
ХҒТАМР 10.15.37

М.И. Билялова¹, С.К. Амандыкова²

¹Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті, Қарағанды, Қазақстан

²Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан
(E-mail: ¹marzhan.bilyalova@mail.ru ²amandykova@mail.ru)

Қазақстан Республикасында саяси құқықтар мен бостандықтар ұғымын
тану және бекітудің қырлары

Аннотация. Бұл мақалада Қазақстан Республикасында саяси құқықтар мен бостандықтар ұғымын тану және бекітудің кейбір мәселелеріне тоқталып, тарихи кезеңдеріне сипаттама беру орын алды. Жалпы мақалада адам және азаматтардың құқықтар мен бостандықтары зерттеліп, саяси құқықтары терең сипатталды. Жалпы мақалада конституциялық құқықтар, бостандықтар және міндеттердің маңызды қағидаларын сипаттай отырып, олардың жүзеге асырылу механизмін, мазмұнын және шектері зерттелген. Қазіргі таңда демократиялық мемлекеттерде адам және азаматтарға берілетін құқықтар мен бостандықтар тек мемлекет азаматтарына ғана тиесілі. Бұл ереже осы құқықтар мен бостандықтардың ерекшелігін көрсетеді. Бірақ, барлық саяси құқықтар мен бостандықтар тең дәрежеде сотпен қорғалады, яғни мемлекетпен кепілдендірілетіні анық. Аталмыш мақалада Қазақстан Республикасында саяси құқықтар мен бостандықтар ұғымын тану және бекітудің қырларын аша отырып, адам мен азаматтың демократиялық құқықтары мен бостандықтарын құрметтеу, сақтау және қорғау, көппартиялық және идеологиялық әралуандық, сайлауды реттеу саласындағы құқықтық нормалардың тұрақтылығы және сонымен бір мезгілде олардың саяси дамуы сияқты маңызды мәселелер қарастырылған.

Түйін сөздер. Конституциялық заңнама, саяси құқықтар, бостандықтар, міндеттер, тұлғалардың мүдделері, адам құқықтары.

DOI: <https://doi.org/10.32523/2616-6844-2018-124-3-15-21>

Кіріспе. Қазақстан Республикасы өзін демократиялық, зайырлы, құқықтық және әлеуметтік мемлекет ретінде орнықтырады, оның ең қымбат қазынасы - адам және адамның өмірі, құқықтары мен бостандықтары [1].

Қазақстан Республикасы Президентінің жыл сайынғы халыққа Жолдауы – мемлекетіміз үшін маңызды саяси оқиғалардың бірі болып қалыптасты. Жаңа идеялар мен жаңа бағыттарды халыққа ұсыну арқылы, әрбір азаматтың азаматтық позициясы мен мүддесін жоғарлату, қолдау және жүзеге асыру өте маңызды әрі тиімді болып келуде. Соңғы Жолдаудың ерекшелігі сонда, ол бізге жаңа әлем – Төртінші өндірістік төңкеріс әлеміне бейімделуіміз үшін қандай шараларды жүзеге асыруымыз қажеттігін айқындап берді. Жаңа 2019 жылдың табалдырығында тұрған еліміз көптеген жетістіктерге жетті. Атап айтқанда, БҰҰ Қауіпсіздік кеңесіне тұрақты емес мүшелігіне ендік, Бүкіләлемдік Қысқы универсиада болды, ЕХРО – 2017 халықаралық көрмесін де сәтті өтуі. Бұл өтіп жатқан халықаралық шаралар біздің ел үшін, әр бір азаматтың саяси өмірге қатысып белсенділігін таңыту арқылы, саяси құқықтары мен бостандықтарын одан сайн арттыруға әкеліп жатыр. Өткен жылдың басында Елбасының бастамасымен Конституциялық реформа жүргізілді. Қазақстан экономиканы жаңа деңгейге көтеретін Үшінші жаңғыруға қадам басты. Мәні терең, кең ауқымды «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» бағдарламалық құжатқа сәйкес жұмыстар жалғасып

жатыр. Мемлекетіміз осыған дейінгі жетістіктермен шектеліп қалмақ емес. Еліміз алдағы уақытта да дамудың жаңа мүмкіндіктерін іздеуді тоқтатпайды [2].

Мақаланы зерттеу барысында адам құқықтарының ішінде саяси құқықтар мен бостандықтар ұғымын тануға байланысты мәселесі бойынша көптеген зерттеулер жасалынған. Осы бағытта ғылыми құндылығы мен тәжірибелік маңызы бар келесі Қазақстандық және Ресей ғалымдарының монографиялық еңбектері мен мақалаларын атап өтуге болады: С.А. Авакьяна, С.К. Амандыкова, А.Т. Ащеулов, М.В. Баглай, М.Т. Баймаханов, Е.Қ. Көбеева, С.С. Сартаева, Г.С. Сапарғалиева, Ю.А. Юдина және тағы басқалары.

Зерттеу жұмысының міндеттері. Азаматтардың құқықтары, бостандықтарын және міндеттерін Қазақстан Республикасының Конституциясында бекітілуі үлкен маңызға ие. Ол адам мен азаматтың құқықтық жағдайын, тұлғаның конституциялық мәртебесін анықтауға мүмкіндік береді. Мұндай құқықтардың көп бөлігі индивидке тұрақты түрде тән болады. Оларға ие болу үшін белгілі бір әрекеттерді жасау міндет емес, оларға ие болу үшін Қазақстан Республикасының азаматы болу жеткілікті. Негізгі құқықтар мен міндеттер тек Конституциямен реттеледі, сондықтан олар ерекше заңдық табиғатқа ие.

Негізгі бөлім. Саяси құқықтар мен бостандықтардың түсінігі – азаматтың субъективтік құқығы және бостандықтарының маңызды категориясы. Бұл дегеніміз азаматқа мемлекеттің саяси-қоғамдық өміріне және мемлекеттік билікке қатысу мүмкіндігін береді. Азаматтардың саяси құқықтары басқа да құқықтардың жүзеге асырылуының бірден-бір шарты болып табылады. Өйткені саяси құқық билік шектейтін құндылықтар мен демократия жүйесінің табиғи негізін құрайды. Ұсынылып отырған мақала шетел тәжірибелерімен салыстырыла отырып Қазақстан Республикасының заңнамасында саяси құқықтардың конституциялық құқықтық реттелу механизмін барынша дамытуға бағытталған. Тақырыптың өзектілігі қазіргі таңда азаматтардың саяси құқықтары мемлекеттік билікті жүзеге асыруға және мемлекеттің қоғамдық-саяси өміріне араласуға және қатысуға мүмкіндіктердің артуы. Яғни, саяси өмірге белсендіктерін қарқынды таныту болып табылады.

Конституциялық құқықтар, бостандықтар және міндеттер маңызды қағидаларға негізделеді. Олар құқықтар мен бостандықтардың жүзеге асырылу механизмін, мазмұнын және шектерін анықтайды.

Конституциялық құқықтар, бостандықтар және міндеттер азаматтар үшін негізгі болып табылады. Оларда азаматтар мен мемлекет арасында болатын маңызды қатынастар мен байланыстар көрініс табады. Бұл құқықтар мен бостандықтарды азамат танымаса, онда оның өмірі сүру жағдайы толық түрде анықталмаған болар еді. Адам мен азамат үшін конституциялық құқықтар мен бостандықтардың маңыздылығы олардың бекітілу нысанын – конституцияны бекітті.

Құқықтар, бостандықтар және міндеттердің жалпылығы. Қазақстан Республикасының Конституциясы жалпыға танылған халықаралық құқық қағидаларына сәйкес, әрбір адам еркін және соған сәйкес құқықтар мен бостандықтардың кешенін иеленеді. Сондықтан, онда бекітілген құқықтар мен міндеттер әрбір азаматқа тиесілі және олар жалпылама болып табылады. Белгілі бір жасқа жеткен, толық көлемде құқықсубъектілікке ие Қазақстан Республикасының азаматы құқықтар мен бостандықтарды, міндеттерді Конституцияға сәйкес пайдаланады.

Конституциялық құқықтар мен бостандықтардың толықтығы. Бұл қағида жоғарыда көрсетілген қағидасымен тығыз байланыста. Ол бойынша азаматтар қоғам өмірінің барлық жақтарын қамтитын құқықтар мен міндеттерге ие. Олардың тізімі Конституцияның II бөлімінде бекітіліп, жалпымен танылған халықаралық құқықтағы тізімге сәйкес келеді. Жиынтығында олар азаматтардың азаматтық, саяси, әлеуметтік, экономикалық, мәдени және экологиялық құқықтары мен бостандықтарын құрайды. Саяси құқықтар мен бостандықтар мемлекеттік билік және жергілікті өзін-өзі басқару органдары құрылған кезде олардың қызметіне қатысуға мүмкіндік береді. Азаматтық құқықтар – бұл мемлекетпен байланыссыз шешім қабылдау және белгілі бір іс - әрекет жасау еркіндігі. Әлеуметтік құқықтар – жалдамалы еңбек саласын қозғап, өз ішінде демалысқа, зейнеткерлікке, алиментке т.б. құқықтарға бөлінеді. Экономикалық құқықтар – бұл айырбас, тауарлар мен қызмет көрсету, өндіріс саласындағы қызмет, меншік құқығы. Мәдениет саласындағы құқықтар шығармашылық еріктілікпен байланысты. Экологиялық құқықтар – таза қоршаған ортаға және тағыда басқа құқықтар. Сонымен, адам өмірінің қандай саласын қарастырсақ та, Конституцияда олардың әрқайсысына құқықтар мен бостандықтардың анықталған тобы сәйкес келеді.

Құқықтар, бостандықтар және міндеттердің теңдігі. Қазақстан Республикасының Конституциясының 14 бабына сәйкес құқықтар мен міндеттердің теңдігі қамтамасыз етіледі, яғни әлеуметтік әділеттілік пен теңдіктің қағидалары жүзеге асады. Қазақстан Республикасының Конституциясына сәйкес барлық азаматтар бірдей құқықтар мен міндеттерді иеленеді, әрқайсысына бірдей дәрежеде қоғамдық және мемлекеттік қызмет саласында бірдей, тең мүмкіндіктер берілген.

Халақаралық-құқықтық нормалардың басымдылығы. Қазақстан Республикасы Конституциясының 4 бабының 3 тармағына сәйкес Республика бекіткен халықаралық шарттар ұлттық заңдарынан басымдығы бола отырып және халықаралық шарт бойынша оны қолдану үшін заң шығару талап етілетін жағдайдан басқа реттерде, тікелей қолданылады. Бұл ереже негізгі болып табылады, сондықтан Қазақстан Республикасында жалпымен танылған халықаралық құқық нормалары мен қағидалары танылады[1]. Сәйкесінше, Қазақстан Республикасында адам құқықтарының жалпы декларациясы, құқықтар туралы халықаралық пактілер, құқықтар мен бостандықтар туралы ратификацияланған басқа да шарттар міндетті болады. Жоғарыда көрсетілген құжаттарды Қазақстан Республикасы өзінің заңнамасында, соның ішінде Конституцияда бекітуге міндетті. Бұл Конституцияның екінші бөлімінде жүзеге асырылған.

Азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын сотпен қорғау. Конституцияның 13 бабының 1,2 тармағында әркімнің құқықтары мен бостандықтарын заңға қайшы келмейтін барлық тәсілдермен қорғауға хақылы деп көрсетілген. Қорғау азаматтық, қылмыстық, әкімшілік, конституциялық өндіріс негізінде қолданылады.

Танылған құқықтар мен міндеттердің ақиқаттығы. Құқықтар мен бостандықтар мемлекетпен танылған кезде ғана қамтамасыз етілуі мүмкін. Осыған сәйкес Конституцияда азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз ететін кепілдіктер береді.

Жоғарыда аталған қағидалар адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарының жүйесін құра отырып, Қазақстан Республикасындағы тұлғаның құқықтық мәртебесінің негіз ретіндегі маңыздылығын көрсетеді.

Конституциялық құқықтар мен бостандықтарды шартты түрде: жеке, әлеуметтік-экономикалық, саяси деп бөлуге болады.

Туған кезден адамға тиесілі болатын жеке құқықтарға қарағанда, саяси құқықтар мемлекеттік азаматтылықты иеленумен байланысты болады. Бұл ерекшелікті Конституция ажыратады: жеке құқықтар «әрбір» адамға, саяси құқықтар «азаматтарға» тиесілі деп бөліп көрсеткен.

Тарихы. Қазақстан Республикасында егеменді биліктің бірден-бір бастауы – оның көп ұлтты халқы. Азаматтар, халық ретінде билікті жүзеге асырады. Заңға сәйкес азамат ерікті түрде өз құқықтары мен міндеттерін 18 жастан жүзеге асыра алады. Бұл норма бірінші ретте саяси құқықтар мен бостандықтарға қатысты. Азаматтар өздерінің саяси құқықтары мен бостандықтарын жүзеге асыра отырып мемлекеттік басқаруға және қоғамдық- саяси өмірге араласады. Саяси құқықтар мен бостандықтар биліктің халыққа тиесілігін білдіреді. Көп жағдайда оларды жеке немесе басқа азаматтармен бірігіп атқарады. Мысалы: мемлекеттік органдарға өтініш беру жеке мазмұнға ие.

Көптеген құқықтар мен бостандықтар тек мемлекет азаматтарына ғана тиесілі. Бұл ереже осы құқықтар мен бостандықтардың ерекшелігін көрсетеді. Бірақ, барлық саяси құқықтар мен бостандықтар тең дәрежеде сотпен қорғалады, яғни, мемлекетпен кепілдендіріледі.

Адам құқығы, оның ішінде саяси құқығына Қазақстан Республикасының Конституциясына сай кепілдік беріледі. Сонымен бірге Қазақстан Республикасы белгіленген тәртіпте өзі қол қойған немесе қосылған, адам құқығы жөніндегі халықаралық шарттарда белгіленген міндеттемелерді қатаң сақтайды. Барлығы 30 баптан тұратын Қазақстан Республикасы Конституциясының 2 бөлімі адам мен азамат құқығына арналған. Ол негізінен адам құқығы жөніндегі халықаралық нормаларға сай келеді. Азаматтардың құқығы мен бостандығы оның құқықтық мәтебесінің негізін құрайды. Бұл құқықтар танылып жүзеге асырылмаса, басқа құқықтар мен бостандықтар мағынасын жояды.

Қазақстан Республикасының 1995 жылғы Конституциясында бұған дейінгі Конституциялармен салыстырғанда адам құқығы жөніндегі халықаралық құқықтық актілер көбірек назарға алынып, азаматтық құқық пен бостандық ауқымы кеңейе түскен. Адамның азаматтық құқығы мен бостандығына мыналар жатады: өмір сүру құқығы және тұлға беделі; бостандық құқығы, жеке басына қол сұғылмаушылық, жеке өміріне және тұрғын жайына қол сұғылмаушылық; жеке және отбасылық құпияларға; ар-ождан қорғауы; қозғалу және тұрғын жайды таңдау бостандығы; ұлттың және қарым-қатынасын тілін таңдау бостандығы. Бұлардың барлығы тұлға бостандығының

негізгі аспектілерін құрайды. Адамның өмір сүруі құқығы осы саладағы басқа да құқықтармен бостандықтардың негізі болып табылады. 2003 жылдың 17 желтоқсанында Елбасы Н.Ә. Назарбаев «Қазақстан Республикасында өлім жазасына мораторий енгізу туралы» Жарлыққа қол қойды. 2004 жылы қаңтарда Еуропалық Одақ Қазақстанның бұл қадамын құптағанын мәлімдеді. Еуропалық Кеңестің Парламенттік Ассамблеясы да Қазақстанда өлім жазасына мораторий енгізілуі қолдайтынын білдірді. Ал, 2007 жылдың 21 мамырындағы Қазақстан Республикасының Конституциясына өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы заңында Конституцияда бұрын соңды болмаған мынандай редакция жазылды: Ешкімнің өз бетінше адам өмірін қиюға хақысы жоқ. Өлім жазасы адамдардың қаза болуымен байланысты террористік қылмыстар жасағаны үшін, сондай-ақ соғыс уақытында ерекше ауыр қылмыстар жасағаны үшін ең ауыр жаза ретінде заңмен белгіленеді, ондай жазаға кесілген адамның кешірім жасау туралы өтініш ету хақы бар. Яғни, бұдан былай Қазақстан Республикасы өзге дамыған мемлекеттер сияқты өлім жазасын қолданбайды. Қазақстанда әртүрлі конфессиялардың бейбіт қатар өмір сүруін қажетті барлық құқықтық және ұйымдық жағдайлар жасалған. Ол үшін конфессияаралық қатынастарды үйлестіруге бағытталған біртұтас мемлекеттік саясат қалыптасқан. Сонымен қатар, 2017 жылдың 10 наурызында Конституцияға жалпы 26 өзгеріс енгізілді және Президент өзіне тиесілі 35 түрлі билігін Үкімет пен Парламентке бөліп берді. Үкіметті жасақтауда енді премьер депутаттармен ақылдасып, шешім қабылдай береді. Тек Қорғаныс, Ішкі және Сыртқы істер министрлерін тағайындау құзыры ғана президентте қалған. Бұл Конституциялық реформа адам және азаматтардың саяси құқықтарына және еліміздің саясатына айтарлықтай өзгерістер мен кепілдіктер берді.

Зерттеудің талдануы. Қазақстан Республикасын тәуелсіздік алған жыл ішінде қоғамды демократизациялау процесі кезеңі бойынша адамдардың құқықтары мен бостандықтары конституциялық бекініс алып, соны жүзеге асыру мен қорғаудың нағыз механизм ретінде қарастыруға болады. Атқарушы, сот және құқық қорғау органдарының экономикалық және әлеуметтік сферада білім институтын қайта құру мақсатында жүзеге асырылып отыр. Қазақстан адам құқықтарына байланысты халықаралық қағидаларды жүзеге асыруда. 1991 – 2005 жылдар аралығында халықаралық ұйымдардың бірден-бір мүшесі және бұған адам құқықтары жөнінде 50 халықаралық шарт бойынша қосылды. Парламенттің азаматтық және саяси құқықтары жөніндегі Халықаралық Пактінің ратификациялау қоғам өмірінде маңызды қадамдарының бірі. Кешенді (БҰҰ) және аудандық (ТМД, ОБСЕ және т.б.) халықаралық жүйелер қызметінің шегінде жандандырумен байланысты Қазақстан өзінің келесі демократиялық дамуын көздеді. Қазақстанның адам құқықтары жөнінде халықаралық шарттарға ережеге сәйкес қатысуы экономиканы дамыту және потенциалды кеңейту.

Қазақстандық конституциялық заңнамада адам құқықтары мен бостандықтары туралы басты идея бола отыр, Қазақстан 1990 жылы құрылған соң, кеңестік жүйедегі қағидалардан бас тартты. Қазақстан тұлғалардың құқықтарын бекітуде топтық ыңғайлық, саяси және идеологиялық әр алуандылықты, абсолюттік және адам құқықтарынан ажыратылмайтынын, сонымен қатар әрбір субъектінің құқықтары мен бостандықтары нақты әрбір адамға тиесілі; тұлғалардың мүдделері мен мемлекеттің мүддесінің салыстырмалы мүмкіндіктерінен бас тартты. «Халықаралық шартты республикамен бекітіледі» деп Қазақстан Республикасының Конституциясында белгіленген, яғни адам құқықтарының халықаралық стандарттары ұлттық заңнамада реттеушілік, бағыттаушы функциясын, беделін атқара бастайды.

1990 жылдары Қазақстанды бақылау кезде, экономикалық дамудың темпі төмендеуі, әлеуметтік сферада жетіспеушілігі, жұмыссыздық және өзге де халықаралық құқықтық актілердің ережелер мен конституция және заңнамалар арасындағы қатынастарының үзілуі, екінші жағынан құқықтар мен бостандықтарды нағыз жағдай бойынша көтеру байқалды. Объективтік себептерге байланысты, нарық экономикаға өту процесі адам құқықтарының жағдайына субъективтік факторлар әсер етті. Дегенмен мемлекеттік органдар мен лауазымды тұлғалар тәуелсіздігін алған жылдың бірінші жылдарында конституциялық қағидаларды саяси декларация ретінде қарастырып және көбінесе адам құқықтарын, заңдылықтық қателіктерді жіберген. 1990 жылдары әлеуметтік сұрастыру барысында, халықтың билік органнына сенімі күрт төмендеді, ал мемлекеттік қызметкерлердің көбісі әлеуметтік тәжірибені машықтап реттеуге мүмкіндіктері болмады [3,119 б.]. Мемлекет мүддесінің алдында адамдардың конституциялық құқықтары арасында қарама қайшылығы адам құқықтарының құндылық, нормативтік-құқықтық және функциялық аспектілер ара қатынасын

ажыратуға әкелді. Қазақстан Республикасының Конституциясының 39 бабының 1 бөлімінде халықаралық құқық нормасына сәйкес келетін норма бекітілген: «Адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтары конституциялық құрылысты қорғау, қоғамдық тәртіпті, адамның құқықтары мен бостандықтарын, халықтың денсаулығы мен имандылығын сақтау мақсатында, қажетті шамада ғана және тек заңмен шектелуі мүмкін» [1].

Халықаралық құқықтық нормалардың Қазақстан Республикасындағы саяси құқықтарды қамтамасыз ететін нормаларға имплементациясы қазіргі кезде өте өзекті мәселелердің қатарынан көрінуде. Мысалға, сонау 90 жылдардан бері Қазақстан Республикасы өзінің тәуелсіздігіне ие болған сәттен бастап мемлекет пен қоғам өмірінде және елімізде халықаралық деңгейде ірі өзгерістер болды. Бұған дәлел мемлекетіміздегі адамзаттың құқықтық қорғалу дәрежесінің күрт өзгеруі, яғни тек қана мемлекеттің ішкі саясатында адам құқығы маңызды құбылысқа иеленбей, сонымен қатар мемлекеттің сыртқы саясатында да ерекше қадағаланып маңыздылыққа бет бұрды. Әрине мемлекетіміз ол жылдары өте жас болғандықтан бұл мәселе төнірегінде қиыншылықтарға көп төнді. Ол кезде адам және азаматтардың саяси құқықтары мен қатар халықаралық деңгейде адам құқықтарының қорғау және реттеу мәселесі оңайға соқпады. Бұл құқықтардың халықаралық аренада өзге мықты дамыған мемлекеттердің қатарынан онды көру үшін біздің жас мемлекетімізге талай- талай тәжірибе жинау қажет болды. Бірқатар заңдар қабылдау қажет етілді. Халықаралық деңгейде мемлекетіміздің заңдарын шығарып халықаралық құқықтық нормалардың Қазақстан Республикасындағы саяси құқықтарды қамтамасыз ететін нормаларға имплементация жүргізу басталып кетті. Содан бері Қазақстан Республикасында Адам құқықтары жөніндегі халықаралық пактілер, Адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясы, Азаматтық және саяси құқықтар жөніндегі пакт және Азаматтық және саяси құқықтар жөніндегі пактіге Қосымша хаттама нормалары әрекет етуде, оларды жеке-жеке талқылып басқада зерттеу материалдарында ашып көрсету жөн көрдік. Аталмыш тақырыпта бұл халықаралық құқықтық актілерді талдап, кең пайдалануға болатының ескердік.

Зерттеудің нәтижелері мен талқылауы. Тұлғаның конституциялық құқық құрылымына келесі элементтер кіреді:

- азаматтық;
- құқықсубъектілік (өзішінде құқықабілетілік пен әрекетқабілеттілікке бөлінеді);
- негізгі құқықтар мен бостандықтар, заңды мүдделері мен міндеттері;
- құқықтық қағидалар;
- құқықтық мәртебенің кепілдіктері, оның ішіндемаңызды орныға ие болатын заңды жауапкершілік;

Тұлғаның құқықтық жағдайының құрылымында құқықтар мен бостандықтардың әлеуметтік және заңдық мағынадағы ерекшеліктері жоқ, яғни тұлғаның бостандықтары бір уақытта оның құқықтары да болады. Адам құқықтарының мәселесінің заңдық мазмұнының негізінде нақты қоғамдық қатынастардың шегіндегі адамдардың арасындағы әлеуметтік мүмкіндіктер мен міндеттердің бөлінуі жатыр. Ол әлеуметтік шындық пен тұлғаның мәртебесіне қатысты байланыста нақтыланады. Қоғамдық ойдың тарихында және заң әдебиеттерінде адам құқықтарының табиғатына байланысты екі негізгі ой қалыптасқан.

Бірінші ойға сәйкес, адам және азаматтың құқықтары – бұл бір жағынан мемлекеттік танудан байланыссыз табиғи қасиеттер, екінші жағынан адам табиғатымен бекітілген, мемлекетпен қорғалатын, кепілдендірілетін талаптар мен қағидалар деп қарастырады.

Екінші ойға сәйкес – адам құқықтары мемлекетке байланысты болады. Мемлекет өз қарауы бойынша құқықтардың түрін, мазмұнын, көлемін анықтап, оларды адам мен азаматқа береді. Бұл ойлардың әрқайсысы да мәселенің нақты сипатын ашса да, бір бағытты болып табылады. Адам құқықтарының табиғи біртұтастығын жақтайтын табиғи құқық мектебінің жақтаушылары қоғамдық өмірдің қалыпты жағдайларына келіп тіреледі. Позитивті көзқарас адамның ролін төмендетіп, тұлғаны мемлекетке бағынысты қылып қояды.

Қорытынды. Қазақстан Республикасында азаматтық, саяси, әлеуметтік- экономикалық қатынастарының мәселесін қарастыру барысында, ұлттық заңнамада сол немесе өзге де құқықтарын формальды-құқықтық аспектілік қажеттіліктерін шектемейді және жалпы тең құқықтық қорғау кепілдігін бекіткен болатын, бірақ әлеуметтік тәжірибеде оларға тең мазмұнды емес қатынаста болады. Еліміз өзінің тәуелсіздік жылдарында жүріп өткен жолында көптеген қиын кезеңдерді

бастан кешіргені көз алдымызда. Енді, міне саяси жаңарудың кезегі келіп жетті. 2017 жылдың наурыз айында Конституцияға енгізілген жаңа өзгерістер мен толықтырулар тақырыбымыздың өзектілігін байта түсті. Өйткені мемлекетіміздегі саяси реформалар әрқашан қарапайым халықтың мұнын, саяси құқықтары мен бостандықтарын өрбіте түседі. Ал, осынын бәрі бейбітшілік пен саяси тұрақтылықты тұғырландыра түседі. Қазақстан Республикасы Конституциялық мемлекет ретінде қалыптасу барысы республиканың конституциялық заңдылықтарын үнемі жетілдіріп отыру міндетін алдыға тартады. Еліміздегі конституциялық реформа үздіксіз, созылмалы құбылыс. Қазақстан Республикасы азаматтарының саяси құқықтары және олардың мемлекеттік органдар, лауазымды тұлғалар тарапынан орындалуы Қазақстан Республикасының Конституциясымен және басқа да заңнамалық актілермен кепілденген. Саяси құқықтармен бостандықтардың арқасында Қазақстан азаматтары мемлекеттің қоғамдық саяси өміріне, мемлекет басқару ісіне араласа алады. Саяси құқықтар мен бостандықтарға мыналар жатады: белсенді және бәсең сайлау құқығы; республикалық референдумға қатысу құқығы; мемлекет ісін басқаруға қатысу құқығы; мемлекеттік қызметке кіруге тең құқығы; сөз бен шығармашылық еркіндігіне кепілдік құқығы, яғни сөз бостандығы құқығы; бірлесу бостандығы құқығы және азаматтардың бейбіт жиналуға, жиналыстар, митингілер мен демонстрациялар өткізуге құқылы.

Қазіргі уақытта өркениетті, демократиялық мемлекеттерде саяси құқықтар конституциялық құрылыстың құрамдас бөлігі ретінде танылады.

Сонымен қатар қазіргі уақытта аталмыш мәселе бойынша, оның ішінде Қазақстан Республикасының конституциялық дамуындағы қоғамдық институттардың дамуы мен олардың қызметінің құқықтық реттелуі мен реттеудің тиімділігіне арналған арнайы мемлекеттік тілде жазылып реттелген монографиялық зерттеулер жоқ. Негізінен конституционалист ғалымдар тек осы мәселенің бір жақ қырын қарастырумен ғана шектеліп қояды. Сондықтан қазіргі таңда Қазақстан Республикасындағы адам және азаматтардың саяси құқықтары мен бостандықтар құқығының мәселесі өзекті тақырыптар қатарына жатады деп айтуға болады. Конституциялық реформалардың адам құқықтары жүйесінде маңызды саяси рөл атқарары сөзсіз.

Саяси құқықтар мен бостандықтар мемлекеттік билікті жүзеге асыру үрдісінде қоғамдық қатынастар жүйесіндегі азаматтың құқықтық жағдайын белгілейді. Бұл ретте саяси құқықтар мен бостандықтардың табиғи сипаты Қазақстан Республикасында биліктің бірден-бір бастауы Қазақстан халқы болып табылады деген қағидадан келіп шығады. Азаматтарға кең ауқымды саяси құқықтар мен бостандықтар берілген [4, 38 б.].

Мемлекеттік саясат адам құқықтары мен бостандықтары шегі халықаралық стандарттарға сай нормативтік құқықтық актілердің қабылдануына, саяси құқықтық саладағы демократизацияға бағытталған азаматтық және саяси құқықтар мен бостандықтарын дамытуға, адамның конституциялық құқықтары мен бостандықтарының жиынтығын саяси, әлеуметтік-экономикалық, мәдени талаптарға сай дамытуға, ұлттық құқық қорғау жүйесінің тиімділігін құруға бағытталу керек. Мемлекеттік құқық қорғау қызметінің мониторингтік сапасын жүргізу адам құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз ету мемлекеттің жауапкершілігін арттырады. Адам құқықтары мен бостандықтарының идеясы әлеуметтік мәдени тенденциясы болып қалыптасуы мүмкін, егер ол жалпы адамзаттық құндылық болып табылса. Сонымен қатар Қазақстан адам құқықтары жөнінде теория мен тәжірибеге өз құндылықтарын бере алады.

Әлемдік қоғамның қабылдауы бойынша Қазақстан ТМД елдерінің ішінде әлеуметтік-экономикалық сферасы бойынша қайта құру сапасы, қарқыны, масштабы жағынан алда. Қазақстандық қоғамға қоғам процесімен жүргізілетін күші оның құқықтары мен бостандықтарын өзіндік дамыту жолымен кеңейту екендігін білуі керек. Барлық қоғам және мемлекеттік құрылым және институттар тек адам құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз ететін құрал болып табылады.

Әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасының Конституциясы (2017 жылдың 10 науырыздағы өзгерістер мен толықтыр бойынша). – URL: // <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1700000051>.
2. Хамедов А. Қазақстан халқы ассамблеясы төрағасының орынбасары: Маңызды саяси оқиға ЖОЛДАУ: ПКИР. – URL: <https://aikyn.kz/2018/01/16/39205.html>.
3. Кубеев Е.К. Конституционный строй Республики Казахстан. – Караганда: Болашак-Баспа, 1998.-271 с.
4. Амандықова С.К. Қазақстан Республикасының конституциялық құқығы: оқу құралы. -Астана: «Фолиант», 2001. -176 б.

М.И. Билялова¹, С.К. Амандыкова²

¹*Қарағандық мемлекеттік университетінің академигі Е.А. Букетов, Қарағанды, Қазақстан*

²*Евразиялық ұлттық университетінің атындағы Л.Н. Гумилев, Астана, Қазақстан*

Закрепление и признание понятия политических прав и свобод в Республике Казахстан

Аннотация. Данная статья посвящена рассмотрению некоторых вопросов признания и закрепления политических прав и свобод в Республике Казахстан. Несмотря на достигнутые результаты в области политических прав граждан вопросы исследования данной категории прав и свобод человека остаются недостаточно изученными. В статье освещены исторические этапы процесса их закрепления и признания. Также здесь рассматриваются содержание и механизмы ограничения их реализации, основанные на фундаментальных принципах конституционных прав, свобод и обязанностей. В настоящее время определенные права и свободы физических лиц в демократических государствах принадлежат исключительно гражданам государства. Это правило отражает особенности этих прав и свобод. Однако все политические права и свободы в равной степени обеспечены защитным механизмом судов, который гарантируется государством. В статье подтверждается признание концепции политических прав и свобод человека в Республике Казахстан, основанной на одобрении и уважении прав и свобод личности в демократическом государстве, целесообразности многопартийности и идеологического многообразия, необходимости защиты и сохранения стабильности правовых норм в области выборов. Политическое развитие человека и гражданина авторы признают одним из важных вопросов конституционного права.

Ключевые слова. Конституционное законодательство, политические права, свободы, обязанности, интересы граждан, права человека.

M.I. Bilyalova¹, S.K. Amandykova²

¹*Karaganda State University of the name of academician E.A. Buketov, Karaganda, Kazakhstan*

L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

Consolidation and recognition of the concept of political rights and freedoms in the Republic of Kazakhstan

Abstract. This article is devoted to the consideration of some issues of recognition and consolidation of political rights and freedoms in the Republic of Kazakhstan. Despite the achieved results in the field of political rights of citizens, in this area the issues of research of this category of human rights and freedoms remain unexplored. The article highlights the historical stages of the process of its consolidation and recognition. It also discusses the content and mechanisms of restricting its implementation, based on the fundamental principles of constitutional rights, freedoms and duties. Currently, certain rights and freedoms of individuals in democratic states belong exclusively to citizens of the state. This rule reflects the characteristics of these rights and freedoms. However, all political rights and freedoms are equally secured by the protective mechanism of the courts, which is guaranteed by the state. This article confirms the recognition of the concept of political rights and freedoms in the Republic of Kazakhstan, based on the approval and respect for individual rights and freedoms in a democratic state, the expediency of a multi-party system and ideological diversity, the necessity to protect and preserve the stability of legal norms in the field of elections. The political development of a person and a citizen is recognized by the authors as one of the important issues of constitutional law.

Keywords: Constitutional law, political rights, freedoms, duties, interests of citizens, human rights.

References

- 1 Qazaqstan Respublikasynyn Konstitutsiiasy (2017 jyldyn 10 nauruzdagy ozgerister men tolyktyrular boiynsha [The Constitution of the Republic of Kazakhstan (as amended on March 10, 2017)]. Available at:// <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1700000051>.
- 2 Khamedov A. Qazaqstan halqy assambleiasy toragasynyn orynbasary: Manyzdy saiasi oqiga. Zholdau: Pikir [Deputy Chairman of the Assembly of the People of Kazakhstan: An Important Political Event: TALK] . Available at:<https://aikyn.kz/2018/01/16/39205.html>
3. Kubeev E.K. Konstitutsionnyj stroj Respubliki Kazakhstan [The constitutional system of the Republic of Kazakhstan] (Bolashak-Baspa, Karaganda, 1998). [in Russian].
- 4.Amandyqova S.K. Qazaqstan Respublikasynyn Konstitutsialyq quqygy: oqu quraly [Constitutional law of the Republic of Kazakhstan: the textbook] («Foliant», Astana: 2001).

Авторлар туралы мәлімет:

Билялова М.И. - Академик Е.А. Букетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті, Қарағанды, Қазақстан

Амандыкова С.К. - Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің заң факультеті, Астана, Қазақстан

Bilyalova M.I. - Karaganda State University of the name of academician E.A. Buketov, Karaganda, Kazakhstan.

Amandykova S.K. - Law Faculty of the L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan.

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің Хабаршысы – № 3 (124)/2018, 22-27 б.
Bulletin of the L.N. Gumilyov Eurasian National University – № 3 (124)/2018, 22- 27 pp.
<http://bullaw.enu.kz/>; E-mail: vest_law@enu.kz

IRSTI 10.21.01

D.B. Kalmaganbetova¹, Krystian Complak²

¹ *L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan*

² *Wroclow University, Wroclow, Poland*

(E-mail: ¹dina_zhautikova@mail.ru, ²krystian.complak@uwr.edu.pl)

Constitutional and legal regulation of the principle of multi-party system in the Republic of Kazakhstan

Abstract. Extent of development of political system, political variety and formation of multi-party system in the constitutional device gives an idea of socio-political forces as carriers of various ideologies, which actively operate in the political sphere, carrying out fight for power. Such force, expressing various ideas and views, can be parties, which have to act based on the law and to be equal before the law. In article, the problem of a multi-party system in modern Kazakhstan is considered in theoretical-legal aspect, comparative and paleontological comparison of the parties existing in the country is given. The analysis of legal regulation of the principle of an ideological variety and multi-party system is carried out, the possible prospects of further development of political parties of the Republic of Kazakhstan legal status in the conditions of a multi-party system are considered.

Keywords: political parties, public associations, principle of multi-party system, legal regulation of the principle of multi-party system, ideological variety, political pluralism.

DOI: <https://doi.org/10.32523/2616-6844-2018-124-3-22-27>

The introduction. In the Republic of Kazakhstan after taking an independence, construction of the sovereign state, formation of institutes of civil society, including institute of political parties became by it priorities. Transition of the Kazakhstan society from an authoritative, one-party, command system to democratic actually began since 1986, when questions of democracy, political pluralism, sovereignty were sharply raised. Fixing of position of multi-party system in the Constitution means irreversibility of process of civil societies formation, in which parties play a role of the intermediary between civil societies and the state. The most important principles of a democratic constitutional system are political and ideological pluralism. At the first stage of democratization of the Soviet society everywhere, there was a serious collision of opinions, fight concerning cancellation of article 6 of the Constitution of the USSR, which was legislatively fixing the leading role of the CPSU in the state was conducted.

Legally the multi-party system in the territory of the present CIS is entered by the law of the USSR of March 14, 1990 « About the statement of a post of the President of the USSR and modification and additions into the Constitution (Basic law) of the USSR », which approved the new edition of article in the Constitution of the USSR, allowing existence on a row from the CPSU of other political parties. Actually alternative political parties acquired the right for existence only on January 1, 1991, when the law of the USSR « About Public Associations » entered. However, the arisen multi-party system was actually false, as owing to the objective reasons any of again created political parties could not make the real competition of the CPSU, and, therefore, really exist in political life of the country. [1]

As the President of the Republic of Kazakhstan N.A. Nazarbayev notes “the radical crucial event, which opened the road for formation of multi-party system there was a collapse of the USSR and its cementing element represented by the CPSU”. [2]

Really, formation of multi-party system in the Republic of Kazakhstan has the general regularities with similar processes in other CIS countries.

Basic approaches to learning. Practically everywhere transition from a one-party system to multi-party took place not just, and the interconnected process of elimination of state and political monopoly of the CPSU, creation of new statehood and the party system corresponding to it was available.

At the same time it is quite clear, that development of multi-party system in Kazakhstan has the features caused by specifics of a historical, demographic, ethnocultural originality, predetermining specifics of a partogenez and functioning of party system in the country. Therefore, for understanding of a political parties' role in formation of legal statehood and civil society in Kazakhstan it is necessary to highlight that,

the domestic policy of the top management of Kazakhstan shows aiming at realization of the countries national and state interests through the loyal relation to political parties and the movements and cooperation with them.

The Republic of Kazakhstan admit ideological diversity (item 1 of art. 5 of the Constitution of the Republic of Kazakhstan 1995) that the multi-party system (item 1 of art. 5) follows from freedom of worship (art. 22), freedom of speech and creativity, freedom of information (art. 20). [3] At the same time the principle of ideological and political pluralism is a necessary condition of the competition of the civil societies' politized structures that assumes formal equality of ideologies and their organizational forms.

Extent of political system's development, political variety and formation of multi-party system in the constitutional and legal device gives an idea of social-political forces as carriers of various ideologies, which actively operate in the political sphere, carrying out race for power. By the social nature, the party is the public institute, separate from the state, designed to represent and advocate the interests of various social groups of civil society, to provide control of society for activity of the state in political process. However, without being the government carrier, the party is the most important element of the mechanism of reproduction of the political power.

According to the national legislation in the Republic of Kazakhstan the ideological and political diversity is provided. (art. 5) [3] At the same time the ideology of any public association should not apply for the status of nationwide. External form of realization of political pluralism is activity of political parties and other public associations. Declaration of ideological pluralism assumes the fact that any ideology, let that the public authority or public association, cannot be as obligatory. As it is visible from the Constitution, the main ideas in the Republic are the unity of the people, the civil world, social tolerance, interethnic and inter concord, a compromise and tolerance. Now laws of the Republic of Kazakhstan «About Public Associations» of May 31, 1996 [4] and «About political parties» of July 15, 2002 regulate activity of public associations, political parties, in which are defined their role, the rights in political process. [5]

The constitution establishes that all political parties are equal before the law. It means that any political party cannot apply for exclusive situation, for any privileges and advantages. In addition, the Constitution forbids to the state to interpose in the matter of political parties illegally. [3] Illegal intervention of the state, its bodies is understood as commission of such actions, which break the status of political parties provided and enshrined in the Constitution, in the legislation on political parties.

It should be noted that the principle of ideological and political pluralism in Kazakhstan is proclaimed for the first time. Although the declarations on the state sovereignty [6], the Constitutional law on the state independence [7] and the Constitution of 1993 accepted before, [6] contained manifestation of this democratic principle in separate provisions. In particular, in the section «Bases of the Constitutional System of the Republic of Kazakhstan» in the Constitution of 1993, was fixed that « the ideology of public associations cannot be established as state», and article 53 carried to public associations political parties, grass-roots movements, etc. [6]. Declaration of this principle means «creation of opportunities of influence on political process to all socio-political organizations, which activity has political aspect and is within the Constitution. Legalize activity of the various and independent socio-political structures functioning in society, political pluralism it is designed to promote increase in efficiency of democracy, involvement in political activity more general population, enters legality of the constitutional political opposition, creates conditions for overcoming apathy and alienation of the citizens from the power generated by years of totalitarianism». [7]

The state actively contributes in recent years to the development of this form of democracy and recognizes force capable to exert impact on political life of the country in public associations and political parties.

Thus, fixing of the principle of ideological and political pluralism in the Republic of Kazakhstan is directly connected with a multi-party system, activity of social and political associations and movements. The multi-party system is one of operating conditions and interaction of civil society and the constitutional state. The real multi-party system means not only a set of parties, but also their interaction in the process of race for power, their real participation in the administration of the state.

Categories of ideological diversity and political pluralism characterize such status in society and the state, when no ideology receives legally the status of official state or obligatory ideology, and for expression and the embodiment of various political ideas and views parties and other public associations

can be created, and all of them act on the basis (i.e. within, about observance) the law and are equal before it. Allowing preaching of different ideological views, creation of public associations, the Constitution does not allow using the present possibility for violent change of the constitutional system, violation of integrity of the state, undermining safety and also purposeful creation in the country of a situation of tension and hostility between people. [8]

Findings. The ideology - is a concept of essence and ways of development of society and state, forms of implementation of the public power and its distribution between appropriate authorities, an economic system, position of the person, the political and social relations with participation of citizens and their associations. [8]

In fact, diversity as one of the conditions for the activity of public institutions, including political parties, is manifested, first, in what can be done, i.e. in the aggregate of what is decided, and second, what cannot be done, i.e. in the aggregate of what is prohibited.

Resolved, in what political parties proceed from - it is the constitutional values: care of the personality, rights and freedoms of the person and citizen, durability of the state, forms of ownership and managing, institutes of the power, structure of the country.

Forbidden, that is considered too by political parties, is defined by the Constitution of RK in art. 5 «Creation and activity of public associations are forbidden, the purposes or actions of which are directed to violent change of the constitutional system, violation of integrity of the Republic, undermining safety of the state, kindling of social, racial, national, religious, class and patrimonial discord and also creation of the paramilitary forces which are not provided by the legislation. In the Republic activity of political parties and labor unions of other states, parties on a religious basis and also financing of political parties and labor unions by foreign legal entities and citizens, the foreign states and the international organizations is not allowed». [3]

Thus, the ideological and political diversity as a condition of activity of political parties is mean that parties work within the existing constitutional system and use all opportunities, which are given them.

According to the Ministry of justice of the Republic of Kazakhstan as of August 26, 2016 in accordance with the National register of Business identification numbers 7 political parties are registered in the Republic of Kazakhstan [9]:

1. Public association «Party Nur Otan»
2. Public association «Democratic Party of Kazakhstan «Ak zhol»
3. Public association «People's democratic patriotic party «Auyl»
4. Public association «Political party «Birlik»
5. Public association «Communist People's party of Kazakhstan»
6. Public association «Democratic party of Kazakhstan «Azat»
7. 7. Republican public Association «National social democratic party».

In the Republic of Kazakhstan most numerous party is «Party Nur Otan». On February 12, 1999, the party was registered according to the legislation of the Republic of Kazakhstan. At the beginning of last year the number of party members was more than 800 thousand, in June flowing the number of party members, having passed a nine hundred-thousand boundary, approached one million. Only for the last one and a half years, about 80 thousand Kazakhstan citizens entered to party. Following the results of elections in 2016 the «Nur Otan» Party collected 6 183 757 votes or 82, 20 percent of votes from the voters who took part in vote. According to the law on elections, «Nur Otan» party received 84 mandates of deputies of the Mazhilis. [10]

The «Ak Zhol» democratic party, was registered in judicial authorities on April 3, 2002. Following the results of elections in 2016 the party received 7 mandates, collected 540 406 votes or 7,18 percent of votes from the voters who took part in vote. The number of party is 255 800 people (for December, 2016), of them – 167 014 men, 88 786 women. [11]

Public association «People's democratic patriotic party «Auyl» was registered on March 1, 2002, on April 2, 2003 passed a re-registration. Following the results of elections in 2016 collected 151 285 votes or 2,01 percent of votes from the voters who took part in vote. [12]

In April 26, 2013 public organizations – «Adilet» and «Rukhaniyat» parties - made the decision on association in the uniform movement. Thus, a new party «Birlik» appeared on the political map of Kazakhstan. It consists of 53 thousand people of Kazakhstan. The political Party «Birlik» at the last elections gained 21 484 votes or 0.29 percent of the votes from the voters who took part in the voting. [13]

The Communist People's Party of Kazakhstan (CPPK) – date of registration in judicial authorities – on June 21, 2004. On elections in 2016 collected 537 123 votes or 7,14 percent of votes from the voters who took part in vote, received 7 mandates of deputies of Mazhilis of Parliament. The number of members of parties reaches 100 thousand people. [14]

The national Social Democratic Party is created on September 10, 2006, registered on January 25, 2007, on elections collected 88 813 votes or 1,18 percent of votes from the voters who took part in vote. The number of party members reaches 140 thousand people. [15]

Public association «Democratic Party of Kazakhstan «Azat» functioning from April 29, 2005 to October 24, 2009 received the state registration on March 17, 2006. It did not take part in elections of 2016.

It should be noted that parties, the movements and blocks having the representatives in Parliament of the Republic of Kazakhstan, accumulated already considerable experience of formation of the tactical unions, blockings with other political forces. It is conditionally possible to call them the favourite parties relying on intellectual potential, which are carrying out research and political monitoring. These are the political associations, which have the electorate and an opportunity to influence political processes. They make a basis of multi-party system and will make decisive impact on its development.

Список литературы

1. Пономарев В.А. Общественные организации в Казахстане и Кыргызстане (1987-1991). - Алма-Ата: МП «Глагол», 1991. - С. 202.
2. Назарбаев Н.А. На пороге XXI века. - Алматы: Онер, 1996.
3. Конституция Республики Казахстан 30 августа 1995 года с изменениями и дополнениями по состоянию на 10 марта 2017 года ИПС «Адилет» [Электрон.ресурс]. URL: http://adilet.zan.kz/rus/docs/K950001000_ (дата обращения 10.09.2018).
4. Закон Республики Казахстан от 31 мая 1996 г. N 3. «Об общественных объединениях» ИПС «Адилет» [Электрон.ресурс]. URL: http://adilet.zan.kz/rus/docs/Z960000003_ (дата обращения 10.09.2018).
5. Закон Республики Казахстан «О политических партиях» от 15 июля 2002 года № 344 с с изменениями и дополнениями по состоянию на 28 июня 2018 года ИПС «Адилет» [Электрон.ресурс]. URL: http://adilet.zan.kz/rus/docs/Z020000344_ (дата обращения 10.09.2018).
6. Декларация «О государственном суверенитете Казахской ССР» от 25 октября 1990 г. / ИС «Параграф», - 1990.
7. Конституционный закон «О государственной независимости Республики Казахстан» от 16 декабря 1991 г. [Электрон.ресурс]. URL: http://adilet.zan.kz/rus/docs/Z910004400_ (дата обращения 10.09.2018).
8. Авакьян С.А. Конституционно-правовой статус политических партий в России. Учебное пособие. / Норма Инфра-М. - М.: 2011. – С.303.
9. Официальный сайт Министерства юстиции Республики Казахстан [Электрон.ресурс]. URL: <http://www.adilet.gov.kz> (дата обращения 10.09.2018)
10. Официальный сайт партии «Нур Отан» [Электрон.ресурс]. URL: <http://nurotan.kz/> (дата обращения 10.09.2018).
11. Официальный сайт партии «Ақ жол» [Электрон.ресурс]. URL:<http://akzhol.kz/ru/catalog/index/22> (дата обращения 10.09.2018).
12. Официальный сайт партии «Ауыл» [Электрон.ресурс]. URL: <http://old.auyl.kz/ru> (дата обращения 10.09.2018).
13. Официальный сайт партии «Бірлік» [Электрон.ресурс]. URL: <http://pp-birlik.kz/> (дата обращения 10.09.2018).
14. Официальный сайт Коммунистической Народной партии Казахстана (КНПК) [Электрон.ресурс]. URL: <https://knpk.kz/ru/content/4046-partiya> (дата обращения 10.09.2018).
15. Официальный сайт Общенациональной социал-демократической партии [Электрон.ресурс]. URL: <http://www.osdp.info/> (дата обращения 10.09.2018).

Д.Б. Қалмағанбетова¹, К. Цомплак²

¹Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан

²Вроцлав университеті, Вроцлав, Польша

Қазақстан Республикасындағы көппартиялылық принциптерін конституциялық-құқықтық реттеу

Аннотация. Саяси жүйенің даму деңгейі, саяси сан алуандылық және конституциялық құрылымдағы көппартиялылықтың қалыптасуы билік жолындағы күресті жүзеге асыра отырып, саяси салада қарқынды

әсер етуші түрлі идеологияны таратушы ретіндегі әлеуметтік-саяси күштер туралы түсінікті береді. Заң негізінде және заң алдында тең әрекет ете алатын партиялар түрлі идеялар мен көзқарастарды осындай күшпен жеткізуші бола алады. Мақалада қазіргі заманғы Қазақстандағы көппартиялық жүйе мәселесі теориялық-құқықтық аспектіде қарастырылып, елдегі партиялардың салғастырмалы-саяси салыстырмасы берілген. Идеологиялық сан алуандылық пен көппартиялық принципін құқықтық реттеу талдамасы жүргізілген, көппартиялық жүйе жағдайындағы Қазақстан Республикасының саяси партияларының құқықтық мәртебесін әрі қарай дамытудың мүмкін болашағы да қарастырылған.

Түйін сөздер. Саяси партиялар, қоғамдық бірлестіктер, көппартиялық принцип, көппартиялық принципін құқықтық реттеу, идеологиялық сан алуандылық, саяси плюрализм.

Д.Б. Калмаганбетова¹, К. Цомплак²

¹*Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан*

²*Вроцлавский Университет, Вроцлав, Польша*

Конституционно-правовое регулирование принципа многопартийности в Республике Казахстан

Аннотация. Степень развития политической системы, политического многообразия и формирования многопартийности в конституционном устройстве дает представление о социально-политических силах как носителях различных идеологий, которые активно действуют в политической сфере, осуществляя борьбу за власть. Такой силой, выражающей различные идеи и взгляды, могут быть партии, которые должны действовать на основе закона и быть равны перед законом. В статье в теоретико-правовом аспекте рассматривается проблема многопартийной системы в современном Казахстане, дается сопоставительно-политологическое сравнение существующих в стране партий. Проводится анализ правового регулирования принципа идеологического разнообразия и многопартийности, рассматриваются возможные перспективы дальнейшего развития правового статуса политических партий Республики Казахстан в условиях многопартийной системы.

Ключевые слова. политические партии, общественные объединения, принцип многопартийности, правовое регулирование принципа многопартийности, идеологическое разнообразие, политический плюрализм.

References

1. Ponomarev V.A. Obshestvennye organizacii v Kazakhstane i Kyrkzytane (1987-1991) [Public organizations in Kazakhstan and Kyrgyzstan (1987–1991)] (Glagol, Alma-Ata, 1991). [in Russian].
2. Nazarbaev N.A. Na poroge XXI veka [On the threshold of the XXI century].: (Oner, Almaty, 1996). [in Russian]
3. Konstituciya Respubliki Kazakhstan ot 30 avgusta 1995 goda s izmeneniyami i dopolneniyami po sostoyaniyu na 10 marta 2017 goda [The Constitution Of the Republic of Kazakhstan] Available at: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/K950001000> [in Russian] (accessed 10.09.2018).
4. Zakon Respubliki Kazakhstan ot 31 maya 1996 g. N 3. «Ob obshestvennyh obedineniyah» [Law of the Republic of Kazakhstan of May 31, 1996. N 3. “On public associations”] Available at: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/Z960000003> [in Russian] (accessed 10.09.2018).
5. Zakon Respubliki Kazakhstan «O politicheskikh partiyaх» ot 15 iyulya 2002 goda № 344 s izmeneniyami i dopolneniyami po sostoyaniyu na 28 iyunya 2018 goda [Law of the Republic of Kazakhstan “On Political Parties”] Available at: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/Z020000344> [in Russian] (accessed 10.09.2018)
6. Deklaraciya «O gosudarstvennom suverenitete Kazahskoi SSR» ot 25 oktyabrya 1990 g. [Declaration “On State Sovereignty of the Kazakh SSR”] / (Paragraf, Almaty, 1991). [in Russian].
7. Konstitucionnyi zakon «O gosudarstvennoi nezavisimosti Respubliki Kazakhstan» [Constitutional Law “On State Independence of the Republic of Kazakhstan”] ot 16 dekabrya 1991 g. Available at: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/Z910004400> [in Russian] (accessed 10.09.2018).
8. Avakyan S.A. Konstitucionno-pravovoi status politicheskikh partii v Rossii. Uchebnoe posobie. [The constitutional legal status of political parties in Russia. Tutorial.] / (Norma Infra, Moscow, 2011) [in Russian]
9. Oficialnyi sait Ministerstva yusticii Respubliki Kazakhstan [The official website of the Ministry of Justice of the Republic of Kazakhstan] Available at: <http://www.adilet.gov.kz> [in Russian] (accessed 10.09.2018)
10. Oficialnyi sait partii «Nur Otan» [The official websait of party «Nur Otan»] Available at: <http://nurotan.kz/> [in Russian] (accessed 10.09.2018).
11. Oficialnyi sait partii «Ak zhol» [The official websait of party «Ak zhol»] Available at: <http://akzhol.kz/ru/catalog/index/22> [in Russian] (accessed 10.09.2018).
12. Oficialnyi sait partii «Ayul» [The official websait of party «Ayul»] Available at: <http://old.aουλ.kz/ru> [in Russian] (accessed 10.09.2018).

13. Oficialnyi sait partii «Birlik» [The official websait of party «Birlik»]. Available at: <http://pp-birlik.kz/> [in Russian] (accessed 10.09.2018)

14. Oficialnyi sait Kommunisticheskoi narodnoi partii Kazahkstana (KNPK) [The official site of the Communist People's Party of Kazakhstan (CPPK)]. Available at: <https://knpk.kz/ru/content/4046-partiya> [in Russian] (accessed 10.09.2018)

15. Oficialnyi sait Obshenacionalnoi social-demokraticheskoi partii [The official website of the National Social Democratic Party]. Available at: <http://www.osdp.info/> [in Russian] (accessed 10.09.2018)

Information about the authors:

Калмаганбетова Д.Б. – PhD докторант кафедры теории и истории государства и права, конституционного права, Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан.

Цомплак К. – д.ю.н, профессор кафедры конституционного права факультета права, администрации и экономики Вроцлавского университета, Вроцлав, Польша.

Kalmaganbetova D.B. – PhD student of the Department of the theory and history of state and law, constitutional law, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

Complak K. – dr. hab., professor of the Department of Constitutional Law of the Faculty of Law, Administration and Economics of the Wroclaw University, Wrocław, Poland. Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің Хабаршысы – № 3 (124)/2018, 28-32 б.
Bulletin of the L.N. Gumilyov Eurasian National University – № 3 (124)/2018, 28- 32 pp.
<http://bullaw.enu.kz/>; E-mail: vest_law@enu.kz

IRSTI 10.17.65

N. B. Bagisov

*Barimbek Beissenov Karaganda Academy of MIA of the Republic of Kazakhstan, Karaganda, Kazakhstan
(E-mail: n.bagisov@mail.ru)*

The peculiarities of administrative liability imposed to the officers of the internal affairs agencies for commission of environmental offences

Abstract. Chapter 21 of the Code of the Republic of Kazakhstan on Administrative Offenses provides 79 sets of administrative offenses in the field of environmental protection and the use of natural resources. Subjects of the specified offenses can be physical, legal and official persons, including employees of law-enforcement bodies. Considering the peculiarities of bringing to the administrative liability of officers of the internal affairs agencies for violation of environmental legislation, it is necessary to pay attention to the dual order of bringing them to account: both administrative and disciplinary. However, this ratio of administrative and disciplinary responsibility in this case is not entirely appropriate, and the provisions of Article 32 of the Code of the Republic of Kazakhstan on Administrative Offenses need to be adjusted accordingly.

Key words. Use of natural resources, administrative liability, disciplinary liability, internal affairs agencies, environment protection police, administrative penalties, environmental offences.

DOI: <https://doi.org/10.32523/2616-6844-2018-124-3-28-32>

Introduction. The protection of the environment and ensuring the rational use of natural resources is one of the main activities of any state, including the Republic of Kazakhstan. In this regard, the national legislation of Kazakhstan for the commission of environmental offenses provides for various types of legal liability, such as criminal, administrative and civil law. Considering the above types of legal liability, we would like to pay attention to the consideration of certain features of administrative responsibility for the offenses mentioned above. Chapter 21 of the Code of the Republic of Kazakhstan on Administrative Offenses (hereafter - CRKAO) provides 79 administrative offenses in the field of environmental protection and use of natural resources [1]. Subjects of the specified offenses can be physical, legal and official persons, including, military men, employees of law enforcement and special state bodies.

Formulation of the problem. In connection with a broad list of subjects of the offenses under consideration, the administrative legislation of the Republic of Kazakhstan provides for a different procedure for bringing them to administrative responsibility, as well as imposing administrative penalties on them. Taking into account the specifics of the service in law enforcement agencies, the Kazakhstan legislator provided for a special procedure for involving law enforcement officers in legal responsibility for administrative offenses, including environmental offences, which differs significantly from the procedure for bringing individuals and legal entities to administrative liability.

Goal. The present study is conducted with a view to clear theoretical and legislative delineation of administrative and disciplinary liability of employees of the internal affairs agencies of the Republic of Kazakhstan for committing environmental administrative offences.

Methods of research. During the research, the author used such methods as analysis, synthesis, deduction and comparative method.

Discussion. The procedure for bringing law enforcement officers to administrative liability is regulated

by Article 32 of the CRKAO. This rule consists of four parts, which provide for the procedure for bringing to the administrative responsibility of such categories of persons as servicemen, those who are liable for military service, who are on military duties, and employees of special state and law enforcement agencies [1]. In accordance with Article 3 of the Law of the Republic of Kazakhstan dated January 6, 2011 “On Law Enforcement Service”, law enforcement agencies include the prosecutor’s office, internal affairs, anti-corruption service and the Economic Investigation Service [2]. Taking into account the above list of law enforcement agencies, it should be noted that the provisions of Article 32 of the CRKAO apply to employees of the internal affairs agencies.

In part 1 of Article 32 of the Code of the Republic of Kazakhstan on Administrative Offences, it is stated that in case the law enforcement officers committed administrative offenses during the performance of their official duties, they are liable in accordance with regulatory legal acts regulating the procedure for passing service in the relevant authority bodies [1]. In this case, the law provides for the liability of involving employees of the internal affairs agencies for committing administrative offenses to disciplinary liability, provided that they committed these offenses in the performance of their duties.

Part 2 of this article provides for a list of the composition of administrative offenses for which law enforcement officers are subject to administrative liability on general grounds, regardless of the performance of official duties. Such offenses include the following:

- 1) violation of the regime of the State border of the Republic of Kazakhstan, the regime at the checkpoints across the State border of the Republic of Kazakhstan and the customs border of the Eurasian Economic Union;
- 2) violation of the legislation of the Republic of Kazakhstan on state secrets;
- 3) violations of sanitary and epidemiological welfare of the population;
- 4) violation of fire safety requirements;
- 5) violation of traffic rules;
- 6) violation of customs regulations outside the duty station;
- 7) violation of the legislation of the Republic of Kazakhstan on accounting and financial reporting;
- 8) violation of the budget and tax legislation of the Republic of Kazakhstan;
- 9) violation of the legislation of the Republic of Kazakhstan on public procurement;
- 10) violation of the rules of hunting, fishing, other rules and norms of rational use and protection of natural resources of the person [1].

As it can be seen from the above list, the law provides for an exhaustive list of the types of administrative offenses for which law enforcement officers, in particular the internal affairs agencies, bear administrative liability on general grounds. In other words, in the event of the commission of any of the above offenses, including violations of environmental legislation, an internal affairs official in accordance with Article 32 (2) of the Code of Administrative Offences of the Republic of Kazakhstan should be subject to administrative liability only, without disciplinary proceedings against him. This is evidenced by the wording contained in this rule “carry administrative liability on general grounds”. However, part 1 of the same article states that law enforcement officers for administrative offenses committed in the performance of official duties are liable in accordance with regulations governing the procedure for passing service in the relevant authorities [1]. Based on the content of the above rule, we can say that in the commission of any administrative offense during the performance of official duties, the officer of the internal affairs agencies is not subject to administrative liability, but disciplinary. In this case, the question arises as to which type of legal liability the officer of the internal affairs agencies will be involved in, who has committed an administrative offense in the field of environmental protection and the use of natural resources in the performance of his duties? For example, an environmental police officer or a district police inspector in the course of operational preventive measures to curb poaching facts will commit an administrative offense provided by Article 382 of the Code of the Republic of Kazakhstan on Administrative Offences “Violation of the requirements for the use of wildlife and hunting rules”. If in this case it is guided by Part 1 of Article 32 of the Code of the Republic of Kazakhstan on Administrative Offences, then it is necessary to bring the offender to disciplinary liability, since in the course of carrying out such preventive measures, he fulfills his official duties to prevent and suppress environmental offenses. However, the contents of Part 2 of Article 32 of the Code of the Republic of Kazakhstan on Administrative Offences testify to the contrary, as it states that for violation of environmental legislation, officers of the internal affairs bodies bear administrative

responsibility on general grounds, whether they were in the line of duty or committed an offense in their free construction work time.

This legal regulation of the administrative and disciplinary responsibility of the entities in question testifies to the contradiction between the part 1 and part 2 of Article 32 of the Code of Administrative Offenses, as well as the need to clarify their content with the aim of eliminating this contradiction: it is necessary to state specifically and clearly that in committing administrative offenses provided for in subsection 32 CRKAO, disciplinary proceedings are not carried out, as authorized officials in this case must act in the production process in accordance with about administrative violations. Otherwise, there is no need for the existence of part 2 of the article in question.

It is also necessary to pay attention to the content of Part 4 of Article 32 of the Code of Administrative Offenses, which states that the bodies (officials) who have been granted the right to impose administrative penalties, instead of imposing administrative penalties on the persons specified in the first and third paragraphs of Article 32 of the CRKAO, on offenses to the relevant authorities to resolve the issue of bringing the perpetrators to disciplinary liability. In other words, this rule provides for an alternative to the administrative liability of officers of the internal affairs agencies for committing any administrative offenses in the form of disciplinary liability. At the same time, in part 4 of Article 32 of the CRKAO, it is not specified whether such an order of bringing to disciplinary liability is applied for administrative offenses, specified in part 2 of this article.

It is worth noting that part 4 of Article 32 of the CRCAO is characterized by its imperative, as it states that the initiation of disciplinary proceedings is not the right of authorized officials, but their duty, since they must do this in all cases of revealing administrative offenses. At the same time, part 2 of Article 32 of the CRKAO obliges authorized officials to carry out exclusively administrative proceedings for certain types of administrative offenses.

The above circumstances indicate a contradiction of parts 2 and 4 of Article 32 of the Code of Administrative Offenses, which leads to ambiguity about the implementation of administrative or disciplinary proceedings for administrative offenses committed by employees of the internal affairs bodies. This contradictory and inaccurate legal regulation of the procedures for bringing to legal liability under review leads to a subjective interpretation and arbitrary wording of the provisions of Article 32 of the CRKAO by the law enforcement official.

In the practice of law enforcement agencies, it is established that an authorized official may, in the event of an administrative offense, carry out both administrative and disciplinary proceedings. This dispositional nature of this procedural order is characterized by its corruption component, since by applying a more severe or mild kind of legal responsibility, an official can use such a mechanism to satisfy his personal interests, including selfish interests. Along with this, in law enforcement practice, there are also “excesses” associated with bringing a person directly to two types of legal responsibility (administrative and disciplinary) for committing administrative offences. Most often, this happens in the sphere of production of cases on administrative offenses in transport committed by internal affairs officers. In such situations, both the administrative and disciplinary penalties apply to the person who violated the traffic rules, although this is not provided for in Article 32 of the Code of Administrative Offenses.

The problems of improper application of Article 32 of the Code of Administrative Offenses and the double liability of employees of the internal affairs agencies were previously considered in the works of S.V. Korneichuk, T.A. Malykhina and E.M. Khakimova. Along with this, these authors offered their own vision on the solution of these problems.

For example, S.V. Korneichuk believes that in the case of an administrative offense committed by an internal affairs officer, proceedings should be instituted against him in the administrative offense case, with all the necessary administrative and procedural steps taken to prove his guilt in committing the offense, but at the stage of taking the decision on the case, the collected materials should be sent to the officer’s place of work to bring him to disciplinary liability. In other words, the scientist proposes to completely exclude from Article 32 of the CRKAO the need for administrative proceedings against law enforcement officers in the case of administrative offenses, while allowing only the possibility of bringing them to disciplinary liability [3, p. 37].

T.A. Malygina points out that the study of the procedure for involving internal affairs officers in disciplinary proceedings in connection with the commission of administrative offenses for which

administrative responsibility has been established on general grounds makes it possible to conclude that bringing to disciplinary responsibility for unlawful acts containing only signs of administrative offenses and not containing any signs of disciplinary offenses, is illegal and does not facilitate the implementation of such principles of disciplinary proceeding as validity and fairness [4, p. 154]

E.M. Khakimov, referring to the inadmissibility of simultaneous imposition on the offender of administrative and disciplinary punishment for committing one administrative offense, proposed in more detail to state in Article 32 of the CRRKAO the mechanism for carrying out disciplinary proceedings against law enforcement officers who committed an administrative offence, indicating at the same time the greater effectiveness of the disciplinary not administrative production [5, p.116].

Conclusion. Thus, the analysis of the contents of Article 32 of the Code of Administrative Offenses and the opinions of the above authors once again confirms the inconsistency and inconsistency of the current version of this article, as well as related law enforcement practices of the courts and law enforcement agencies. To resolve the problems that have been arisen, to ensure the rights and legitimate interests of person subject to administrative proceedings under Article 32 of the Code of Administrative Offenses, as well as the proper legal mechanism for bringing these persons to administrative or disciplinary liability, it is necessary to optimize the content of the article in question by appropriate changes and additions. In view of the foregoing, we suggest that Article 32 of the Code of the Republic of Kazakhstan on Administrative Offences be amended to read:

1) the paragraph of the second part 1 should be stated as follows: “Officers of special state and law enforcement agencies for administrative violations committed in the course of performing official duties, *with the exception of administrative offenses provided for in part two of this article*, shall be liable in accordance with regulatory legal acts regulating the procedure for passing service in the relevant bodies”;

2) part 4 of Article 32 of the Code of the Republic of Kazakhstan on Administrative Offences should be stated as follows: “Bodies (officials) who have been granted the right to impose administrative penalties, instead of imposition of administrative penalties on persons specified in parts one and three of this article, must transmit materials on violations to the appropriate authorities for resolving the issue of bringing the perpetrators to disciplinary liability, *except for cases of administrative offenses provided for in part two of this article*”.

The proposed changes allow to optimize the procedure for attracting law enforcement officers for committing administrative offenses to the appropriate type of legal liability, clearly differentiate between the grounds and the order of disciplinary and administrative proceedings, including on environmental violations, and also ensure the rights and legitimate interests of persons brought to administrative or disciplinary liability regarding the inadmissibility of double liability for one and the same offence.

References

1. Кодекс Республики Казахстан об административных правонарушениях от 05.07.2014 года [Электронный ресурс] – 2014. – URL: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/K1400000235> (дата обращения: 15.05.2018).
2. Закон Республики Казахстан от 06.01.2011 года № 380-IV «О правоохранительной службе» [Электронный ресурс] – 2011. – URL: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1200000527> (дата обращения: 15.05.2018).
3. Корнейчук С.В. Должен ли сотрудник правоохранительных органов нести двойную ответственность по делам об административных правонарушениях? // Журнал «Исполнение наказаний» – 2012. – № 1 (122). - С.34-37.
4. Малыгина Т.А. Сочетание дисциплинарной и административной ответственности сотрудников органов внутренних дел // Вестник Удмуртского университета. Серия: Экономика и право. – 2015. – Т. 25. № 6. - С.154-158.
5. Хакимов Е.М. Ответственность сотрудников органов внутренних дел за совершение административных правонарушений в сфере безопасности дорожного движения // Международный научный журнал «Наука». – 2018. – № 2 (57). - С.113-118.

Н.Б. Багисов

Карагандинская академия МВД Республики Казахстан имени Баримбека Бейсенова, Караганда, Казахстан

Особенности административной ответственности сотрудников органов внутренних дел за совершение экологических правонарушений

Аннотация. В главе 21 Кодекса Республики Казахстан об административных правонарушениях предусмотрено 79 составов административных правонарушений в области охраны окружающей среды и

использования природных ресурсов. Субъектами указанных правонарушений могут быть физические, юридические и должностные лица, в том числе и сотрудники органов внутренних дел. Рассматривая особенности привлечения к административной ответственности сотрудников органов внутренних дел за совершение нарушений природоохранного законодательства, необходимо обратить внимание на двойственный порядок привлечения их к ответственности: как к административной, так и дисциплинарной. Однако такое соотношение административной и дисциплинарной ответственности в данном случае представляется не совсем уместным, а положения статьи 32 Кодекса Республики Казахстан об административных правонарушениях нуждаются в соответствующей корректировке.

Ключевые слова. Использование природных ресурсов, административная ответственность, дисциплинарная ответственность, органы внутренних дел, природоохранная полиция, административные взыскания, дисциплинарные взыскания, экологические правонарушения.

Н. Б. Багисов

ҚР ІІМ Б.Бейсенов атындағы Қарағанды академиясы, Қарағанды, Қазақстан

Ішкі істер органдары қызметкерлерінің экологиялық құқық бұзушылықтар үшін әкімшілік жауапкершілігінің ерекшеліктері

Аннотация. Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодекстің 21 тарауында қоршаған ортаны қорғау және табиғи ресурстарды пайдалану облысындағы әкімшілік құқық бұзушылықтың 79 құрамы қарастырылған. Көрсетілген құқық бұзушылықтың субъектілері жеке, заңды және лауазымды тұлғалар, сондай-ақ құқық қорғау және арнаулы мемлекетті органдары болуы мүмкін. Табиғатты қорғау заңнамасы бұзылуының жүзеге асырылуына ішкі істер органдары қызметкерлерінің әкімшілік жауапкершілікке тартудың ерекшеліктерін қарастыра келе, оларды жауапқа тартудың екі жақты тәртібіне назар аудару қажет: әкімшілік және тәртіптік. Алайда, әкімшілік және тәртіптік жауапкершіліктің арақатынасы, бұл жағдайда орынды ұсынылмайды. Ал Қазақстан Республикасы Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексінің 32-бабы ережесі тиісті түзетуді қажет етеді.

Түйін сөздер. табиғи ресурстарды пайдалану, әкімшілік жауаптылық, тәртіптік жауапкершілік, ішкі істер органдары, табиғатты қорғау полициясы, әкімшілік жаза, тәртіптік жаза, әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша өндіріс, экологиялық құқық бұзушылық.

Referenses

1. Kodeks Respubliki Kazahstan ob administrativnyh pravonarusheniyah ot 05.07.2014 goda [Code of the Republic of Kazakhstan on Administrative Offenses of July 5, 2014]. Available at: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/K1400000235> (accessed 15.05.2018).
2. Zakon Respubliki Kazahstan ot 06.01.2011 goda № 380-IV «O pravoohranitel'noj sluzhbe» [Law of the Republic of Kazakhstan dated 06.01.2011 № 380-IV “On law enforcement service”]. Available at: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1100000380> (accessed 15.05.2018).
3. Korneychuk S.V. Dolzhen li sotrudnik pravoohranitel'nyh organov nesti dvojnuyu otvetstvennost' po delam ob administrativnyh pravonarusheniyah? [Should a law enforcement officer bear double liability in cases of administrative offenses?], Zhurnal «Ispolnenie nakazaniy» [Journal “Execution of Punishments”], 1 (122), 34–37 (2012). [in Kazakh]
4. Malyhina T.A. Sochetanie disciplinarnoj i administrativnoj otvetstvennosti sotrudnikov organov vnutrennih del [The combination of disciplinary and administrative responsibility of employees of law enforcement bodies], Vestn. Udmurtskogo universiteta. Seriya ehkonomika i pravo [Bulletin of the Udmurt University], 25 (6), 154–158 (2015) [in Russian]
5. Khakimov E.M. Otvetstvennost' sotrudnikov organov vnutrennih del za sovershenie administrativnyh pravonarushenij v sfere bezopasnosti dorozhnogo dvizheniya [Responsibility of employees of law enforcement agencies for committing administrative offenses in the field of road safety], Mezhdunarodnyj nauchnyj zhurnal «Nauka» [International scientific journal], 2 (57), 113–118 (2018). [in Kazakh]

Сведения об авторе:

Багисов Н.Б. – докторант Института послевузовского образования, Карагандинская академия МВД имени Баримбека Бейсенова, Караганда, Казахстан.

Bagisov N.B. – Doctoral Candidate of Institute of postgraduate education, Barimbek Beissenov Karaganda Academy of MIA of the Republic of Kazakhstan, Karaganda, Kazakhstan.

ҚЫЛМЫСТЫҚ ҚҰҚЫҚ
Criminal law
Уголовное право

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің Хабаршысы – № 3 (124)/2018, 33-38 б.
Bulletin of the L.N. Gumilyov Eurasian National University – № 3 (124)/2018, 33- 38 pp.
<http://bullaw.enu.kz/>; E-mail: vest_law@enu.kz

МРНТИ 10.01.11

А.С. Ахметов

*Павлодарский государственный педагогический университет, Павлодар, Казахстан
(E-mail: arman.ahmetov@mail.ru)*

Роль информационных технологий в юридическом образовании

Аннотация. В данной статье на основе сравнительного анализа различных подходов ученых, специалистов-практиков проводится анализ роли информационных технологий в юридическом образовании. Автор статьи подчеркивает, что новые инновационные возможности электронного обучения в специализированной виртуальной среде в будущем могут значительно повысить эффективность и качество казахстанского образования. Большое внимание в статье уделяется использованию в образовательном процессе информационных ресурсов, в которых учебный материал может быть представлен в цифровом (электронном) формате. По мнению автора, освоение информационных и коммуникационных технологий преподавателями вузов, а также повсеместное использование цифровых образовательных ресурсов для создания учебно-методического обеспечения позволит повысить качество юридического образования. Компетентное использование информационных технологий увеличивает педагогическое воздействие на формирование творческого потенциала студентов, формирует у него определенный уровень научной культуры. Научная работа написана на основе научных исследований отечественных и зарубежных авторов по вопросам применения цифровых образовательных ресурсов при подготовке будущих юристов. В заключение автор приходит к выводу, что на сегодняшний день существует потребность создания единого подхода, раскрывающего дидактические возможности применения цифровых образовательных ресурсов (ЦОРов), содержащего систему стандартов при создании и внедрении продуктов электронных ресурсов в образовательный процесс.

Ключевые слова. Образование, система, цифровой электронный ресурс, информационная среда, наука, стандарты образования, электронный формат, виртуальная среда, интернет, дистанционная технология.

DOI: <https://doi.org/10.32523/2616-6844-2018-124-3-33-38>

Введение. В условиях повсеместной информатизации всей системы образования значительно возрастает значение информационно-коммуникативной компетентности педагогических работников. Практика показывает, что на сегодняшний день существуют все возможности для совершенствования образовательного процесса на основе внедрения новых методов и средств ИКТ, особенно при преподавании юридических дисциплин. Большое значение имеет возникшая необходимость обучения преподавателей данным технологиям. Развитие общеучебных, общекультурных и профессиональных навыков работы с информацией, коммуникативных навыков работы со студентами, умений проектировать электронные учебные издания - все это в совокупности является базисом информационно-коммуникативной компетентности современных преподавателей юридических дисциплин.

По мнению Аюлова А.М., Кенжебулатовой С.С., происходящие изменения в традиционных подходах к процессу преподавания и обучения обуславливают феномен электронного обучения. Развитие ИКТ и мультимедиа говорит о большом разнообразии технологий и инструментов, стремительном расширении их возможностей и функций, а также применении их в образовательном

процессе, при этом устраняются какие-либо границы - географические, культурные, возрастные [1, 113 стр.].

Содержание и основные виды информационных технологий. Основой повышения качества всего образования выступает уровень владения профессорско-преподавательским составом вузов информационными и коммуникационными технологиями (ИКТ). Повсеместное использование средств ИКТ для создания учебно-методического обеспечения дисциплин позволяет повысить уровень качества образовательного процесса. Компетентное использование ИКТ преподавателями вузов во многом увеличивает педагогическое воздействие на формирование творческого потенциала студентов, воспитание у них определенного уровня научной культуры [2, 86 стр.].

Одной из новых педагогических технологий является обучение с использованием цифровых электронных ресурсов (ЦОРов), которые подчиняются основным законам педагогики, и включают в себя традиционные дидактические принципы образования, но при этом дополняются новыми условиями и критериями учебной среды. Существующие исследования психологов, юристов показывают, что эффективность процесса обучения напрямую зависит от уровня активизации всех органов чувств, т.е. чем шире чувственное восприятие студентами учебного материала, тем лучше он усваивается. Это дает основание полагать, что чем разнообразнее и нагляднее разработанный и представленный учебный материал, тем более эффективен образовательный процесс. Можно сделать вывод, что наиболее перспективными средствами обучения юридическим дисциплинам являются цифровые образовательные ресурсы. Данные средства базируются на разнообразных информационных технологиях, которые включают в себя не только уже существующие технические методики, например, применение техники гипертекста, т.е. когда имеется возможность переходить от одного текста к другому посредством ссылок, но и, например, гипермедиа, т.е. синтез гипертекста и мультимедиа (графика, звуковое сопровождение, видеоматериал). Кроме того, применение ЦОРов во многом экономит время и не требует больших затрат на типографические услуги при издании.

К примеру, Носкова Т.Н., Павлова Т.Б. считают, что роль цифровых образовательных ресурсов особенно проявляется в процессе самостоятельной внеаудиторной работы студентов. В разработанных новых образовательных стандартах на самостоятельную работу студента отводится значительно больше времени по отношению к общей трудоемкости дисциплины. Процесс самостоятельного освоения знаний студентами должен, как правило, иметь индивидуальный характер и происходить в возникающих новых информационных условиях, которые отражают содержание информационных процессов в современном обществе и в осваиваемой учебной дисциплине [3, 134 стр.].

По мнению Бидайбекова Е.Ы., Усенова С.С. любой вид учебной деятельности может быть обеспечен разнообразными информационными средствами. Вопрос о выборе средств обучения решается с учетом особенностей содержания учебных целей и задач по заданной дисциплине. Выделяются следующие основания выбора и сочетания средств обучения:

- степень адекватности средств целям и содержанию образования;
- степень адекватности средств по отношению к организационным формам и методам обучения, уровень эффективности при их реализации;
- учет многовариантного принципа усвоения студентами учебного материала;
- уровень соответствия средств обучения решаемым на данном этапе учебным целям и задачам по изучаемой дисциплине;
- уровень эффективности средств обучения [4, 89 стр.].

На сегодняшний день простая демонстрация учебного материала в учебном процессе (даже с применением интерактивной доски) – недостаточно эффективный вариант организации занятий, тем более по юридическим дисциплинам. Возникает необходимость применения различных методик при представлении учебного материала. Например, можно применять слайд-лекции с элементами анимации, что позволит студенту более наглядно изучить материал. Кроме того, эффективно применение интерактивных моделей и динамических FLASH-презентаций. Однако стоит отметить, что для создания преподавателями анимированных моделей требуются специальные знания (не только Word или Excel) и достаточно большое время для их разработки. Для этого вузами должны быть организованы специальные курсы по обучению профессорско-преподавательского состава необходимым умениям и знаниям в области разработки цифровых образовательных ресурсов.

По мнению Шамсувалевой Э.Ш., Кашапова Р.И., с введением новых образовательных стандартов

необходимо создавать и использовать только те электронные образовательные ресурсы, которые строго регламентируются по времени, содержанию, а также соответствуют учебным и рабочим программам. Создание подобных стандартов должно быть возложено на специальные организации, которые имеют в штате опытных программистов, корректоров, научных консультантов, и, конечно же преподавателей по заданным дисциплинам [5, 115 стр.].

Все электронные учебные ресурсы можно разделить на следующие группы (категории):

- по функциям, которые они выполняют в учебном процессе: учебно-методический комплекс по определенной юридической дисциплине, учебная программа, справочники, конспекты лекций, тестовые задания, методические указания к выполнению самостоятельной работы, совокупность научных публикаций и т.д.;

- по степени и уровню дидактического обеспечения изучаемой дисциплины: отдельная тема дисциплины, раздел, часть раздела и т.д.;

- по виду образовательного процесса, в котором применяется определенный учебный ресурс: лекции, необходимое учебно-методическое сопровождение для дистанционного обучения или системы e-learning и т.д.;

- по характеру презентации информации: мультимедийный продукт, электронный аналог печатного учебного издания, специальная учебная программа и т.д.;

- по степени интерактивности: активные, описательные, смешанные и т.д.

При разработке цифровых образовательных ресурсов необходимо выдерживать определенные требования, суть которых сводится к эффективности и качеству конечного продукта для более успешного освоения учебного материала студентами. Можно выделить дидактические, организационные и технические требования в разработке цифровых образовательных ресурсов:

1. Дидактические требования:

- наличие педагогической целесообразности использования цифрового ресурса в учебном процессе;

- определенная степень научности содержания цифрового ресурса, т.е. наличие достоверных научных сведений, объективных научных фактов;

- открытость, доступность представленного цифрового образовательного ресурса посредством информационно-коммуникационных технологий (ИКТ) по всем уровням образования (бакалавриат, магистратура, докторантура);

- повышение уровня информационной емкости обучения посредством использования альтернативных источников, а также распределения и структурирования учебной информации;

- осуществление возможности индивидуализации обучения в рамках коллективного обучения, т.е. возможность выбора студентами индивидуальных пути, уровня сложности, режима работы, которые учитывают индивидуальные психофизиологические, интеллектуальные, мотивационные особенности обучающихся;

- осуществление возможности сочетания групповых и индивидуальных форм обучения в зависимости от его целей, задач, содержания и методологии;

- развитие коммуникативных способностей студента в рамках совместной учебной, научно-исследовательской деятельности.

2. Организационные требования:

- полное соответствие содержания учебного материала дисциплины образовательным стандартам специальности;

- возможность обеспечения комплексности и многофункциональности использования ИКТ в обучении (на лекционных, семинарских, практических, лабораторных занятиях, в самостоятельной работе студента, в научно-исследовательской и внеучебной деятельности), а также в самом управлении образовательным процессом;

- повышение уровня адаптивности цифрового образовательного ресурса, возможность включения в него определенных изменений и дополнений при изменении образовательного стандарта, учебных планов;

- обеспечение определенного эстетического восприятия и оформления цифрового образовательного ресурса, выраженного в упорядоченности и выразительности визуальных и звуковых элементов ресурса;

- создание собственных методических рекомендаций для работы с цифровыми образовательными ресурсами;

- уменьшение временных затрат по организации учебной, научно-исследовательской и воспитательной работы как самим разработчиком (преподавателем), так и управляющим образовательным процессом в вузе, на факультете или кафедре.

3. Технические требования:

- обеспечение устойчивой работы цифрового образовательного ресурса;

- защита от несанкционированных действий как со стороны пользователя электронного ресурса, так и с учетом внешнего воздействия интернет-сети;

- достаточная скорость обработки учебной информации (например, при выполнении тестовых заданий или лабораторных задач);

- возможность сетевых способов работы с цифровым образовательным ресурсом;

- простота инсталляции (установки) цифрового образовательного ресурса;

- наличие соответствия основы ресурса современным операционным системам (Windows 7, 8, 10 и т.д.).

По мнению Ахметовой А.Г., в современном вузе должна присутствовать развитая электронная образовательная среда, которая обеспечивает возможность разработки инновационных методов обучения, базированных на постоянном взаимодействии как преподавателей со студентами, так и студентов между собой. Данная работа должна обеспечиваться специальными приемами построения учебно-методического комплекса дисциплины, эффективными формами контроля и различными методами коммуникаций [6, 351 стр.].

Интересна позиция Войтовича И.К., которая сводится к тому, что сам алгоритм создания электронных учебных курсов должен основываться на нескольких в равной степени важных и необходимых составляющих:

1. Выбор и разработка учебного материала по дисциплине или контента курса для представления его в электронном (цифровом) виде;

2. Определение самой модели электронного учебного курса с учетом совокупности дидактических и методических принципов его построения;

3. Выбор специального инструментария, посредством которого будет создаваться цифровой (электронный) контент;

4. Выбор платформы для удаленного размещения контента;

5. Освоение новых типов взаимодействия [7, 140 стр.].

Выводы. Таким образом, можно сделать вывод, что применение современных информационных технологий (ЦОРов) в процессе преподавания юридических дисциплин позволит не только обеспечить образовательный процесс, но и выявить некоторые преимущества подобных форм организации учебного процесса. К таким преимуществам можно отнести:

Внедряется новая форма организации самостоятельной работы студентов, основанная на индивидуальных особенностях обучающихся;

Повышается интенсивность учебного процесса;

Повышается мотивация студентов к познавательной деятельности;

Открытость и доступность учебных материалов на электронных носителях, простота их использования;

Наличие возможности у студентов самоконтроля степени усвоения учебного материала (тестирование, решение задач).

Список литературы

1 Аюлов А.М. E-learning как новая парадигма в системе высшего образования // Вестник КарГУ им. Е.А. Букегова. Серия «Педагогика». - 2016. - №1 (81). - С.112-117.

2 Арзуманова Н.В. Использование современных информационных технологий в образовательном процессе // Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И. Герцена. - 2009. - №113. - С. 86-90.

3 Носкова Т.Н. Электронные ресурсы как основа формирования перспективных профессиональных компетенций // Вестник Санкт-Петербургского университета МВД России. - 2013. - №3 (59). - С. 133-137.

4 Бидайбеков Е.Ы. Актуальные проблемы и существующий опыт формирования образовательных электронных ресурсов // Вестник РУДН. Серия «Информатизация образования». - 2012. - №1. - С.89-93.

- 5 Шамсувалеева Э.Ш. Дидактические проблемы учебных занятий с использованием электронных образовательных ресурсов // Вестник РУДН. Серия «Информатизация образования». - 2012. - №4. - С.114-118.
- 6 Ахметова А.Г. Создание информационной образовательной среды вуза: опыт и проблемы // Вестник Университета. - 2013. - №15. - С. 350-353.
- 7 Войтович И.К. Специфика создания электронных образовательных курсов // Вестник ТГПУ. - 2015. - №1 (153). - С. 138-143.

А.С. Ахметов

Павлодар мемлекеттік педагогикалық университеті, Павлодар, Қазақстан

Заң білім беруіндегі ақпараттық технологиялардың рөлі

Аннотация. Осы мақалада ғалымдардың, маман-практиктердің әртүрлі көзқарастарын салыстармалы талдауы негізінде заң білім беруіндегі ақпараттық технологиялардың рөлі талдануда. Мақала авторы болашақта арнайы виртуалды ортадағы электронды оқытудың инновациялық мүмкіндіктері қазақстандық білім берудің тиімділігі мен сапасы едәуір арттыра алады. Мақалада оқу материалдары сандық (электронды) пішінде ұсынылатын ақпараттық қорларды білім беру үдерісінде пайдалануға көп көңіл бөлінуде. Автордың пікірінше, жоо өкілдерінің ақпараттық және коммуникациялық технологияларды меңгеруі, сонымен қатар оқу-әдістемелік қамтасыз етуді жасау үшін сандық білім беру қорларын әр жерде пайдалану заң білім беруінің сапасын арттыруға мүмкіндік береді. Ақпараттық технологияларды құзыретті пайдалану студенттердің шығармашылық мүддесін қалыптастыруға деген педагогикалық әсерлігін арттырады, олардың ғылыми мәдениетінің белгілі деңгейін қалыптастырады. Ғылыми жұмыс болашақ заңгерлерді дайындау кезінде сандық білім беру қорларын пайдалану мәселелері бойынша отандық және шетелдік авторлардың ғылыми зерттеулері негізінде жазылған. Соңында автор бүгінгі таңда білім беру үдерісіне электронды қорлар өнімдерін жасау мен енгізу кезінде стандарттар жүйесі бар сандық білім беру қорларын (СББК) пайдаланудың дидактикалық мүмкіндіктерін ашатын бірыңғай жол жасау қажеттілігі бар деген қорытындыға келеді.

Түйін сөздер. Білім беру, жүйе, сандық электронды қор, ақпараттық орта, ғылым, білім беру стандарттары, электронды пішін, виртуалды орта, интернет, қашықтық технология.

A.S. Akhmetov

Pavlodar Pedagogical State University, Pavlodar, Kazakhstan

The role of information technology in legal education

Abstract. In this article, based on a comparative analysis of the different approaches of scientists and practitioners, the role of information technology in legal education is analyzed. The author of the article emphasizes that new innovative e-learning capabilities in a specialized virtual environment in the future can significantly improve the efficiency and quality of Kazakhstan's education. Much attention is paid in the article to the use in the educational process of information resources, in which educational material can be presented in digital (electronic) format. In the opinion of the author, the development of information and communication technologies by university teachers, as well as the widespread use of digital educational resources to create teaching and methodological support will improve the quality of legal education. Competent use of information technology increases the pedagogical impact on the formation of the creative potential of students, forms a certain level of scientific culture. The scientific work is written on the basis of scientific research of domestic and foreign authors on the application of digital educational resources in the preparation of future lawyers. In conclusion, the author comes to the conclusion that today there is a need to create a unified approach that reveals the didactic possibilities of using digital educational resources (DERs) containing a system of standards in the creation and implementation of electronic resources products in the educational process.

Key words. Education, system, digital electronic resource, information environment, science, education standards, electronic format, virtual environment, internet, remote technology.

References

1. Ajulov A.M. E-learning kak novaja paradigma v sisteme vysshego obrazovanija [E-learning as a new paradigm in higher education], Vestnik KarGU im. E.A. Buketova. Serija «Pedagogika» [Bulletin of the KSU named after E.A. Buketov. Series «Pedagogy»], 1 (81), 112-117 (2016). [in Russian].
2. Arzumanova N.V. Ispol'zovanie sovremennyh informacionnyh tehnologij v obrazovatel'nom processe [The use of modern information technologies in the educational process], Izvestija Rossijskogo gosudarstvennogo pedagogičeskogo universiteta im. A.I. Gercena [Proceedings of the Russian State Pedagogical University named after A.I. Herzen], 113, 86-90 (2009). [in Russian].

3. Noskova T.N. Jelektronnye resursy kak osnova formirovaniya perspektivnyh professional'nyh kompetencij [Electronic resources as a basis for the formation of promising professional competences], Vestnik Sankt-Peterburgskogo universiteta MVD Rossii [Bulletin of the St. Petersburg University of the Ministry of Internal Affairs of Russia], 3 (59), 133-137 (2013). [in Russian].
4. Bidajbekov E.Y. Aktual'nye problemy i sushhestvujushhij opyt formirovaniya obrazovatel'nyh jelektronnyh resursov [Current problems and existing experience in the formation of educational electronic resources], Vestnik RUDN. Serija «Informatizacija obrazovaniya» [Bulletin of the Peoples' Friendship University of Russia. Series «Informatization of Education»], 1, 89-93 (2012). [in Russian].
5. Shamsuvalieva Je.Sh. Didakticheskie problemy uchebnyh zanjatij s ispol'zovaniem jelektronnyh obrazovatel'nyh resursov [Didactic problems of training sessions using electronic educational resources s], Vestnik RUDN. Serija «Informatizacija obrazovaniya» [Bulletin of the Peoples' Friendship University of Russia. Series «Informatization of Education»], 4, 114-118 (2012). [in Russian].
6. Ahmetova A.G. Sozdanie informacionnoj obrazovatel'noj sredy vuza: opyt i problemy [Creation of the information educational environment of the university: experience and problems], Vestnik Universiteta [Bulletin of the University], 15, 350-353 (2013). [in Russian].
7. Vojtovich I.K. Specifika sozdaniya jelektronnyh obrazovatel'nyh kursov [Specificity of creation of electronic educational courses], Vestnik TGPU [Bulletin of TSPU], 1 (153), 138-143 (2015). [in Russian].

Сведения об авторе:

Ахметов А.С. - Ph.D, профессор кафедры социально-гуманитарных дисциплин, Павлодарский государственный педагогический университет, Павлодар, Казахстан.

Akhmetov A.S. - Ph.D, Professor of the Department of Social and Humanitarian Disciplines, Pavlodar Pedagogical State University, Pavlodar, Kazakhstan.

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің Хабаршысы – № 3 (124)/2018, 39-46 б.
Bulletin of the L.N. Gumilyov Eurasian National University – № 3 (124)/2018, 39- 46 pp.
<http://bullaw.enu.kz/>; E-mail: vest_law@enu.kz

МРНТИ 10.19.65

Л.А. Букалерова¹, А.В. Остроушко², М.Б. Муратханова³, А.А. Букалеров⁴

¹*Российский университет дружбы народов, Москва, Россия*

²*Финансовый университет при Правительстве РФ, Москва, Россия*

³*Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан*
(Email: ¹ugolovnoe_pravo@list.ru, ²avostroushko@fa.ru, ³m.muratkhanova@yandex.ru)

Противодействие кибербуллингу несовершеннолетних в Российской Федерации, Республике Казахстан и США

Аннотация. В настоящее время мировое сообщество столкнулось с серьезной проблемой возрастания негативного воздействия на психику несовершеннолетних посредством информационно-телекоммуникационных сетей, что обуславливает необходимость более качественного конструирования правовых норм, способных эффективно защитить информационную безопасность несовершеннолетних. Кибербуллинг - новая серьезная проблема для нравственного, психологического развития детей. Многие государства мира приняли специальные законы и внедрили профилактические программы, призванные действенно противостоять кибербуллингу. Работа базируется на анализе различных тематических исследований, статистических исследований, судебных дел и статей СМИ для понимания проблемы кибербуллинга и поиска действенных мер противодействия ему. Особое внимание уделяется новому положительному опыту Соединенных Штатов Америки и рассматривается возможность его имплементации в правовые системы Российской Федерации и Казахстана.

Ключевые слова. Кибербуллинг, буллинг, Интернет, предотвращение, исследование, США, Россия, Казахстан

DOI: <https://doi.org/10.32523/2616-6844-2018-124-3-39-46>

Информационное общество в Соединенных Штатах Америки, Российской Федерации и Казахстане постоянно и активно совершенствуется, оно призвано обеспечить эффективное взаимодействие бизнеса, научно-образовательного сообщества, государства и граждан. При этом особый акцент делается на свободу взаимодействия, в том числе и межличностного. С повсеместным, бурным, практически не контролируемым развитием сети «Интернет» данная свобода повлекла за собой такое негативное последствие как кибербуллинг. Статистика показывает, что интернет-травля начинает наносить всё больший вред детям и подросткам практически всех стран мира [1].

Буллинг, т.е. агрессивное преследование одного из членов коллектива (чаще в среде несовершеннолетних) со стороны остальных его членов (его части), как явление, давно известно психологам. Те же деяния, но с использованием современных информационных технологий, именующиеся сегодня «кибербуллингом», сделали данную проблему еще более неуловимой и трудноопределимой на практике. Кибербуллинг предполагает использование информационных и коммуникационных технологий, таких как электронная почта, текстовые сообщения сотового телефона, обмен мгновенными сообщениями, социальные сети. Существуют также дискредитирующие персональные веб-сайты и дискредитирующие онлайн-сайты для личного опроса, для поддержки преднамеренного, повторяющегося и враждебного поведения человека или группы. Они напрямую предназначены для нанесения психологического, морального вреда другим, в том числе несовершеннолетним.

В России кибербуллинг определяется как набирающая обороты форма травли, при которой используются возможности сети «Интернет» для агрессивного преследования человека [2]. В Республике Казахстан кибербуллинг не признается криминальным явлением, но, тем не менее, декларируется, что если его проявления не будут своевременно пресечены, то данное явление имеет тенденцию становиться все более опасным для общества [3].

До настоящего времени ряд специалистов считает, что кибербуллинг возможен только среди детей и подростков, поэтому особое внимание следует уделять разработке защитных механизмов с целью ограничить ребенка от травли [4]. Однако это не может сопровождаться правовыми мерами,

так как чаще всего кибербуллингм занимаются ровесники несовершеннолетних, зачастую не достигшие возраста юридической ответственности, и решение проблемы интернет-травли детей отдается на откуп педагогам и психологам. Значительное внимание авторов уделяется разработке теории повседневной деятельности ребенка в киберпространстве [5].

Позволим себе с ними не согласиться и выдвинуть тезис о том, что необходимо совершенствовать законодательство, усиливать рычаги воздействия на среду виртуального общения с целью защиты несовершеннолетних от интернет-преследований. Мы полностью разделяем точку зрения В. Рогова, что в настоящее время назрела необходимость бороться в сети «Интернет» не только с противоправным, но и с паразитическим контентом [6].

Мы вынуждены констатировать, что Россия и Казахстан не имеют сформированной собственной правовой базы по борьбе с кибербуллингм, кроме того система профилактики данного явления в наших государствах находится в стадии формирования. Мировой опыт показывает, что система противодействия кибербуллингу начала формироваться уже 10 лет тому назад. Многие страны добились в этом значительных успехов и показательным может быть опыт Соединенных Штатов Америки.

Одна из основных задач заключается в том, чтобы концептуализировать и дать легальное определение понятия «кибербуллинг» [7]. В США эта проблема получила частичное разрешение, классический «буллинг» определяется Центрами по контролю и профилактике заболеваний (англ. Centers for Disease Control and Prevention, CDC), федеральным агентством министерства здравоохранения США, как «любое нежелательное агрессивное поведение молодежи или группы молодых людей, которые не являются братьями и сестрами или действующими партнерами знакомств, которые связаны с наблюдаемым или воспринимаемым дисбалансом, власти который повторяется несколько раз или, скорее всего, повторится» [8]. Данное определение официально переносится и на кибербуллинг, однако многие исследователи отмечают, что из-за особенностей виртуальной среды, оно не имеет четкости концептуального определения, поэтому существует ряд доктринальных определений кибербуллинга, во многие из которых не вошли компоненты традиционного издевательства.

Например, такое определение как «повторение» в сети «Интернет» не имеет практического смысла, т.к. ресурс постоянно доступен для неопределенного круга лиц [9].

В США была предпринята серьезная попытка оградить детей от вредоносного интернет-воздействия путем принятия Закона «О пристойности коммуникаций» («The Communications Decency Act (CDA)») – еще 1 февраля 1996 г., который уже 8 февраля был подписан Президентом США Б. Клинтон. Указанным Законом устанавливалась уголовная ответственность за распространение «неприличного или непристойного» материала, содержащего изображения лиц моложе 18 лет. Данный Закон был первой попыткой в истории США урегулировать отношения, связанные с распространением порнографии в сети «Интернет». Однако в том же 1996 году Верховный суд США издал определение, запретившее вступление этого закона в силу, а в июне 1997 г. Верховный Суд США отменил указанный закон на том основании, что он противоречит Первой поправке к Конституции США.

Особенности правовой системы США связаны с тем, что первостепенное значение придается профилактике вредного информационного воздействия на детей.

20 сентября 2018 года действующий Президент США Д. Трамп утвердил новую стратегию США в сфере кибербезопасности, однако в ней самостоятельно не выделены основы защиты детей. Указано, что США будут использовать все возможности государственной власти для того, чтобы выявить и противостоять потоку противоправного Интернет-влияния, деструктивных информационных кампаний и дезинформации. С целью противодействовать и предотвращать использование цифровых платформ для манипулирования и влияния к делу привлечены как государственные органы, так и ресурсы иностранных партнеров Америки, организации частного сектора, академические круги и гражданское общества [10].

Положительно, что в США существует Национальный месяц осведомленности о кибербезопасности (NCSAM). В октябре 2018 года месяц кибербезопасности проводился в 15-й раз в качестве ежегодной инициативы по повышению осведомленности о важности кибербезопасности. NCSAM 2018 - это совместная работа правительства, граждан и организаций, чтобы каждый

американец располагал ресурсами, необходимыми для повышения своей безопасности при работе в сети «Интернет», одновременно увеличивая безопасность нации во время киберугроз.

Министерство внутренней безопасности США (TheDepartmentofHomelandSecurity – DHS) является федеральным, национальным органом, осуществляющим руководство NCSAM. DHS также совместно ведет NCSAM с Национальным Альянсом Кибербезопасности.

В ходе месяца кибербезопасности Министерство образования США уполномочивает образовательные организации на эту деятельность и не предписывает конкретные учебные планы или планы уроков. Однако для удобства размещает на своем сайте (<https://www2.ed.gov/free/features/cybersecurity.html>) в качестве примера ресурсы, которые родители и преподаватели могут найти полезными.

Анализируя эти ресурсы, мы сделали вывод, что основное направление защиты детей от психологического воздействия – это противодействие именно кибербуллингу.

Примечательно, что при выявлении любого онлайн-сообщения или изображения, которое воздействует на ребенка и/или заставляет его чувствовать угрозу или боль, правительством дается однозначная рекомендация обращаться в полицию. Служба полиции в США организована на уровне муниципалитетов, при этом все сотрудники наделены полномочиями и имеют методики противодействия кибербуллингу. Опрос в США показал, что двое из пяти детей сталкиваются с «кибербуллерами» в сети, поэтому власти США активно разрабатывают закон против так называемых «киберзадир»[11].

Помимо «киберзадир», на американских правительственных ресурсах дается характеристика «интернет-хищников» - несовершеннолетних (иногда взрослых, маскирующихся под детей и входящих к ним в доверие), которые в ходе контактов оказывают психологическое воздействие, вовлекая детей в неподдерживаемую законом и моралью деятельность (преступность, порнографию, проституцию, наркоманию и т.п.).

Прецедентное право и законодательство в США по противодействию воздействию на несовершеннолетних развивается, но 1-я поправка Конституции США с 1791 года закрепила право каждого свободно высказывать свое мнение, как следствие, любая попытка ограничить эти права встречает серьезное сопротивление общественности и судебных инстанций.

Нами найден ряд прецедентов в США, например, дело «J.S. v. BethlehemAreaSchool» («Дж.С. против Вифлеемской школы» 1998-2000 гг.), когда студент был исключен из школы за создание страницы в сети «Интернет», которая содержала угрозы и уничижительные комментарии в адрес членов администрации школы. Верховный суд штата Пенсильвания постановил, что школа была права, так как предназначенная для неограниченного круга лиц ложная, клеветническая информация способствовала умалению авторитета школы. Аналогичный случай произошёл в средней школе Колумбана в 1999 году.

Учитывая эту и другую судебную практику, федеральное правительство США определило, что необходимо установить требования к поведению учеников вне школы, в том числе применительно к кибербуллингу. Администрация школы может предпринять соответствующие меры, если распространяемая информация явно нарушает образовательный процесс или представляет истинную угрозу безопасности детей и сотрудников.

Чтобы определить наличие такой угрозы, суд должен определить, предвидел ли распространитель информации, что она будет истолкована получателем как угроза [12]. Право администраций государственных школ США ограничивать учеников в распространении информации вне школы, очень актуально и действенно, и, на наш взгляд, будет полезно как для России, так и для Казахстана.

На уровне ряда штатов США законодательно поставлены преграды любому психологическому насилию в сети «Интернет». В качестве примера можно привести штат Миссури, где после дела Лори Дрю был изменен закон штата «О преследовании» с тем, чтобы предотвратить воздействие в сети. Дрю и ее дочь создали ложную учетную запись в социальной сети «MySpace» под псевдонимом «Джош» и использовали этот аккаунт для того, чтобы войти в контакт с жертвой, 13-летней Меган Мейер, с которой дочь Дрю училась в школе. Подружившись с Мейер, они начали посылать ей уничижительные послания. Мейер приняла эти комментарии близко к сердцу и покончила жизнь самоубийством.

Поэтому принятый закон штата Миссури в настоящее время запрещает пересылку любого

электронного сообщения, которое «сознательно пугает, намекает или вызывает эмоциональный стресс» [13].

На сегодняшний день в США осталось лишь четыре штата (Гавайи, Мичиган, Монтана, Южная Дакота), не имеющих закона, направленного на защиту личности от поступков, которые задевают или унижают человека, создают неблагоприятную обстановку, вызывают чувство стыда или пугают (англ. harassment - харассмент).

Однако день ото дня растет количество штатов, где принимаются конкретные законы, направленные на защиту детей от психологического влияния посредством сетей коммуникации (в первую очередь от кибербуллинга).

Таким образом, мы можем констатировать, что в США официально признали наличие проблемы кибербуллинга и предприняли серьезные законодательные меры для ее решения.

По мере развития технологий передачи информации, местные и федеральные программы и законы по борьбе с кибербуллингом продолжают развиваться. Многие проблемы, связанные с кибербуллингом, решаются на местах - в школах и общинах - посредством внедрения процедур ограничения последствий кибербуллинга. Указанный нами месячник кибербезопасности направлен на то, чтобы каждый человек, связанный с детьми, например, в сфере их образования, воспитания, сотрудники правоохранительных органов и т. д., знали нормы законов об буллинге и харассменте, а также умели противодействовать им на практике [14].

В России анализ открытых источников и статистических данных показывает, что дети зачастую бесконтрольно переносят свою жизнь в виртуальную реальность, где могут подвергаться серьезным рискам попасть под негативное влияние опасных лиц или стать жертвой киберпреступников. В среднем в России около 23% детей являются жертвой кибербуллинга онлайн или офлайн, при этом пятая часть российских детей подвергается обидам и унижениям либо каждый день, либо 1 - 2 раза в неделю [15]. При этом, по оценкам экспертов компании CISCO, наибольшая опасность в ближайшее время будет исходить из социальных сетей [16].

Точно так же, как и в США, в Российской Федерации не предусмотрена специальная уголовно-правовая или административная ответственность за кибербуллинг. Институт харассмента, который может защитить несовершеннолетнего от травли, свойственный американскому праву, в российском праве не выделен, но есть уголовная ответственность за следующие противоправные деяния: публикация информации, порочащей честь и достоинство человека, (ст. 128.1 УК РФ); незаконное собиране или распространение сведений о частной жизни лица, составляющих его личную или семейную тайну (ст. 137 УК РФ); угроза убийством или причинение тяжкого вреда здоровью (ст. 119 УК РФ).

Административной ответственности за такие противоправные деяния могут быть подвергнуты лица по статье 5.61. КОАП за оскорбление, то есть унижение чести и достоинства другого лица, выраженное в неприличной форме и по статье 5.62. КОАП за дискриминацию.

Пробелом считаем тот факт, что Федеральный закон от 27.07.2006 N 149-ФЗ «Об информации, информационных технологиях и о защите информации» не предусматривает возможность внести в Единый реестр доменных имен, указателей страниц сайтов в сети «Интернет» и сетевых адресов, позволяющих идентифицировать сайты в сети «Интернет», содержащие информацию, распространение которой в Российской Федерации запрещено, и заблокировать какой-либо ресурс, на котором происходит травля несовершеннолетних. Также нет обязанности организатора распространения информации в сети «Интернет» противодействовать кибербуллингу, даже если ему становится об этом известно.

Положительно, что в Российской Федерации предпринят ряд правовых, организационных мер по противодействию психологическому влиянию на несовершеннолетних. Так в Письме Минобрнауки России от 17.06.2016 г. № 08-1180 «О проведении Всероссийской акции, посвященной безопасности школьников в сети «Интернет» указано на необходимость проведения урока «Интернет-безопасность для детей», целью которого названо «обеспечение информационной безопасности школьников путем привития им навыков ответственного и безопасного поведения в современной информационно-телекоммуникационной среде», а в качестве одной из задач - обучение детей и подростков правилам ответственного и безопасного пользования услугами сети «Интернет» и мобильной (сотовой) связи, другими электронными средствами связи и коммуникации, в том

числе способам защиты от противоправных и иных общественно опасных посягательств в информационно-телекоммуникационных сетях, в частности, от таких способов разрушительного воздействия на психику детей, как кибербуллинг (жестокое обращение с детьми в виртуальной среде) и киберсуицид (доведение до самоубийства путем психологического насилия).

Приказ Минобрнауки России от 17.12.2010 г. № 1897 «Об утверждении федерального государственного образовательного стандарта основного общего образования» содержит требования по формированию коммуникативной компетентности в общении и сотрудничестве со сверстниками, детьми старшего и младшего возраста, взрослыми в процессе образовательной, общественно полезной, учебно-исследовательской, творческой и других видов деятельности, однако данный стандарт не направлен на формирование у несовершеннолетних медийной грамотности и безопасного поведения в информационной среде.

К сожалению, следует констатировать, что приоритетный национальный проект «Современная цифровая образовательная среда в Российской Федерации» не уделяет должного внимания вопросам обеспечения информационной безопасности детей.

Важно, что российские интернет-сообщества, общественные организации, руководители СМИ пытаются выработать единые стандарты своей работы по борьбе с противоправным контентом, кибербуллингом, диффамацией и иными противоправными действиями в сети «Интернет». Однако такая активность чаще всего активизируется или в политических целях, или в случаях, когда последствия информационного воздействия на детей имеют большой общественный резонанс, как это было в случае с печально известной игрой «Синий кит».

Мы можем с сожалением констатировать, что в России отсутствует действенная программа государственной поддержки инициатив по созданию безопасной для детей среды в сети «Интернет» [17]. На наш взгляд, необходимо проводить информационные кампании, адресованные родителям и разъясняющие личную ответственность взрослого за информационное взаимодействие его ребенка. Однако, ни в аппарате уполномоченного при Президенте РФ по правам ребенка, ни в структуре Министерства просвещения Российской Федерации нам не удалось обнаружить подразделения или лиц, ответственных за построение безопасной для детей информационной среды.

С.В. Кобзева права, что современная ситуация в России свидетельствует о том, что система защиты несовершеннолетних от агрессивного интернет-контента функционирует, но требует постоянного усовершенствования [18].

Анализируя ситуацию с противодействием кибербуллингу в Казахстане мы можем сделать вывод, что проблемы, с которыми столкнулись наши государства во многом схожи, однако Россия вступила на путь защиты несовершеннолетних от вредоносного влияния немного раньше и достигла определённого результата. Учитывая то, что наши правовые системы во многом схожи, взаимный опыт поможет преодолеть существующие трудности.

Положительно, что Послание Главы государства народу Казахстана от 10 января 2018 года «Новые возможности развития в условиях четвёртой промышленной революции» определяет важным инструментом решения девятой задачи – проведение цифровизации процессов в государственных органах, которая мультипликативно укрепит гарантии конституционных прав и свобод личности, обеспечит верховенство права и гуманизирует правоохранительную деятельность [19].

Законодательство Республики Казахстан требует, чтобы информация, размещаемая на интернет-ресурсе или в социальной сети, соответствовала требованиям достоверности и соблюдала законные права и интересы физических и юридических лиц. Комитет государственного контроля в области связи, информатизации РК и Министерство информации и коммуникаций РК проводят постоянный мониторинг информационного пространства, в том числе и тех материалов, которые публикуются в соцсетях, на предмет их соответствия требованиям законодательства.

Нами выявлена общая для Казахстана и России проблема, которая заключается в низкой сетевой грамотности несовершеннолетних. По нашему мнению, ребенок должен быть подготовленным к сетевому взаимодействию в соответствии с возрастными компетенциями, и ключевая роль в этом принадлежит родителям и работникам системы образования.

К решению проблемы сетевой безопасности детей должны активно привлекаться педагоги и психологи, должна быть сформирована теория повседневной деятельности детей в сети «Интернет».

К сожалению, по некоторым данным, 58% казахстанских детей сталкивались с травлей в сети, но не все из них готовы идти за помощью к родителям. Дети боятся, что родители пойдут

искать виновных в школу, защищая своего ребенка, на самом же деле больше им нужна именно родительская поддержка.

Анализ инициатив, заложенных в Государственной программе «Цифровой Казахстан» показывает, что основные направления совершенствования всех сфер образования, актуализация типовых учебных планов и программ направлены на освоение компетенций в сфере использования информационно-коммуникационных технологий, однако, так же как и в РФ, не предполагая формирования у обучающихся компетенций в области безопасного поведения в информационном пространстве.

Следует признать своевременным тот факт, что Отдел по борьбе с противоправным контентом ОЮЛ «Интернет Ассоциация Казахстана» при поддержке Министерства культуры и информации Республики Казахстан запустил горячую линию по борьбе с кибербуллингом, где может быть оказана поддержка как казахстанским детям, так и их родителям. Казахские СМИ так же подключились в процесс противодействия кибербуллингу.

Исходя из ментальности народа в РК справедлив тезис, что чем больше известно данных о причинах кибербуллинга и о нем самом, тем более эффективными становятся профилактические программы.

Все вышеперечисленные проблемы должны стать предметом самого пристального научного анализа российских и казахских ученых с целью создания специальных научно-исследовательских и институциональных структур, в чьи функции будут входить разработка нового методологического и понятийного аппарата, формирование организационного механизма противодействия кибербуллингу.

Противодействие кибербуллингу и защита несовершеннолетних от интернет-угроз - важная задача для всех развитых стран мира, однако международный, повсеместный, не достаточно контролируемый правоохранительными и иными уполномоченными органами характер сети «Интернет» создают пока немало нерешенных проблем. Изучение зарубежной теории и практики способствует развитию национальных моделей охраны информационных прав несовершеннолетних.

Список литературы

1. Cyberbullying Prevention and Response: Expert Perspectives. Cyberbullying Research Center [Электрон.ресурс]. URL: <https://cyberbullying.org> (дата обращения: 07.10.2018).
2. Бочавер А.А., Хломов К.Д. Травля в пространстве современных технологий // Психология. Журнал Высшей школы экономики. – 2014. – Т. 11. – № 3. – С. 177 - 191.
3. Саркисян Ш.В. Жестокое обращение с детьми и профилактика насилия: Учебно-методическое пособие по специальности 5В050300 – Психология. – Костанай, 2017. – С 45.
4. Brian H. Spitzberg, Gregory Hoobler Cyberstalking and the technologies of interpersonal terrorism. // *New Media & Society*. Volume: 4 issue: 1, page(s): 71-92.doi: 10.1177/1461444022226271.
5. W. Reyns, Billy Henson, Bonnie S. Fisher Being Pursued Online Applying Cyberlifestyle–Routine Activities Theory to Cyberstalking Victimization // *Criminal Justice and Behavior*. 2011. Volume: 38 issue: 11, page(s): 1149-1169.doi: 10.1177/0093854811421448
6. Рогов. В. Интернет-угроза. Как уберечь детей от сетевых педофилов и манипуляторов. // *АиФ*. 2018. 17 фев.
7. Токунага Р.С. После вас домой из школы: критический обзор и синтез исследований о кибербуллинге виктимизации // *Компьютеры в поведении человека*. – 2010; – 26 (3). – С. 277-287. doi:10.1016/j.chb.2009.11.014
8. Гладден Р., Виволо-Кантор А, Хамбургер М, Лампкин С. Надзор за буллингом среди молодежи: унифицированные определения для общественного здравоохранения и рекомендуемые элементы для базы данных, версия 1.0. Атланта, Джорджия; Национальный центр профилактики травматизма и контроля, Центры по контролю и профилактике заболеваний и Департамент образования США. - 2013
9. Берн С, Фризен А, Щульце-Кримбхольц А, и др. Инструменты оценки кибербуллинга: систематический обзор // *Агрессия и насильственное поведение*. – 2012. doi: 10.1016/j.avb.2012.11.02.
10. National cyberstrategyofthe UnitedStatesof America, September 20, 2018.
11. Касперский Е. Остерегайтесь кибербуллинга: «Защита детей» проект «Лаборатории Касперского» [Электрон.ресурс]. URL :<https://kids.kaspersky.ru/category/articles/cyberbullying/>(дата обращения: 07.10.2018).
12. Хебрек. J.S. с. J.S. vs. Вифлеемская районная школа 2000. Отдел коммуникации, Бостонский колледж, Бостон, Массачусетс. [Электрон.ресурс]. – 2010.URL: <https://www2.bc.edu/~herbeck/cyber-law.bethlehem.html>(дата обращения: 07.10.2018).
13. Хендерсон, А. Высокотехнологичные слова удручают: современная переработка расширяет закон

о домогательствах в Миссури для того, чтобы включить современные технологические средства. // MissouriLawReview. – 2009. Volume 74. Issue 2.

14. Патчин Дж. Перспективы правоохранительных органов в отношении кибербуллинга. [Электрон.ресурс]. – 2011. URL: <http://cyberbullying.us/blog/law-enforcement-perspectives-on-cyberbullying.html> (дата обращения: 07.10.2018).

15. Солдатова Е., Зотова Г. Зона риска. Российские и европейские школьники: проблемы онлайн-социализации. [Электрон.ресурс]. – 2014. URL: http://detonline.com/assets/files/journal/7/12research_7.pdf (дата обращения: 07.10.2018).

16. CISCO. Dokladpo Bezopasnosti [CISCO 2010. Annual Security Report]. [Электрон.ресурс]. – 2010. URL: http://www.cisco.com/c/dam/en/us/products/collateral/security/security_annual_report_2010.pdf (дата обращения: 07.10.2018).

17. Ostroushko A., Bukalero L. and Simonova M. The Russian Experience of Fighting Cyber Suicide Among Minors //Information (Japan). Vol.21, No.2, February, 2018. pp.447-458.

18. Кобзева С.В. Обеспечение безопасного доступа к Интернету: обзор мирового опыта // Информационное право. – 2008. – № 4.

19. Послание Главы государства народу Казахстана от 10 января 2018 года «Новые возможности развития в условиях четвёртой промышленной революции» [Электрон.ресурс]. – 2018. http://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president/poslanie-prezidenta-respubliki-kazahstan-n-nazarbaeva-narodu-kazahstana-10-yanvarya-2018-g (дата обращения: 07.10.2018).

Л.А. Букалорова, А.В. Остроушко, М.Б. Муратханова, А.А. Букалоров

^{1,4}*Ресей Халықтар Достығы Университеті, Мәскеу, Ресей*

²*Ресей Федерациясы Үкіметі жанындағы Қаржы университеті, Мәскеу, Ресей*

³*Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық Университеті, Астана, Қазақстан*

Ресей Федерациясында, Қазақстан Республикасында және Америка Құрама Штаттарында кәмелетке толмағандардың киберқылмыстылығымен күресу

Аннотация. Қазіргі кезде әлемдік қоғамдастықта кәмелетке толмағандардың психикасына теріс әсерін арттыру ақпараттық және телекоммуникациялық желілер арқылы қиындықтарға тап болады, бұл кәмелетке толмағандардың ақпараттық қауіпсіздігін тиімді қорғауға мүмкіндік беретін құқықтық нормалардың сапалы құрылысын талап етеді. Кибербуллинг балалардың моральдық, психологиялық дамуы үшін жаңа маңызды мәселе болып табылады. Әлемнің көптеген елдері арнайы заңдар қабылдап, кибербуллинге тиімді қарсы тұруға бағытталған алдын алу бағдарламаларын енгізді. Жұмыста әртүрлі мысалдар, статистикалық зерттеулер, сот ісін және медиа-мақалаларды киберқауіпсіздік проблемасын түсінуге және оған қарсы әрекет етудің тиімді шараларын анықтауға негізделген. Америка Құрама Штаттарының жаңа оң тәжірибесіне ерекше назар аударылып, оны Ресей Федерациясының және Қазақстанның құқықтық жүйелерінде жүзеге асыру мүмкіндігі қарастырылуда.

Түйін сөздер. Кибербуллинг, қорлау, интернет, алдыналу, зерттеу, АҚШ, Ресей, Қазақстан.

L.A. Bukalero¹, A.V. Ostroushko², M.B. Muratkhanova³, A.A. Bukalero⁴

^{1,4}*Russian University of Peoples' Friendship, Moscow, Russia*

²*Financial University under the Government of the Russian Federation, Moscow, Russia*

³*L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan*

Countering Cyberbullying in the United States, the Russian Federation and the Republic of Kazakhstan

Abstract. Currently, the world community is faced with a serious problem of increasing the negative impact on the psyche of minors through Internet. This necessitates a better adoption of laws aimed at protecting the information security of minors. Cyberbullying today is one of the serious problems for young people. Many states in the world have embarked on the adoption of special laws and the introduction of preventive programs that are designed to eliminate cyberbullying. The work is based on the analysis of various case studies, statistical studies, court cases and news articles in order to understand the problem of cyberbullying and find effective measures to counter it. Special attention is paid to the positive experience of the United States of America and the possibility of its implementation in the legal systems in the Russian Federation and Kazakhstan.

Keywords. Cyberbullying, bullying, Internet, prevention, research, USA, Russia, Kazakhstan

References

1. Cyberbullying Prevention and Response: Expert Perspectives. Cyberbullying Research Center [Electron. Resource]. Available at:<https://cyberbullying.org> (accessed: 10/07/2018).

2. Bochaver A.A., Khlomov K.D. Travlja v prostranstve sovremennyh tehnologij [Harassment in the space of modern technologies], Psihologija. Zhurnal Vysšej shkoly jekonomiki [Psychology. Journal of Higher School of Economics] **11(3)**, 177 - 191 (2014).
3. Sarkisyan Sh.V. Zhestokoe obrashhenie s det'mi i profilaktika nasilija [Child abuse and violence prevention: Teaching aid in the specialty 5B050300 - Psychology](Kostanay, 2017).
4. Brian H. Spitzberg, Gregory Hoobler Cyberstalking and Interpersonal Terrorism, *New Media & Society*, **4** (1),page 71-92. doi: 10.1177 / 14614440222226271
5. W. Reyns, Billy Henson, Bonnie S. Fisher Being Pursued Online By Cyberstalking Routine Activities | Cyberstalking Cycling & Victimization, *Criminal Justice and Behavior*, **38(11)**, 1149-1169 (2011). doi: 10.1177 / 0093854811421448
6. Rogov V. Internet-ugroza. Kak uberech' detej ot setevyh pedofilov i manipuljatorov [Internet threat. How to protect children from network pedophiles and manipulators], *Komp'jutery v povedenii cheloveka [Computers in human behavior]* 2018. Feb. 17
7. Tokunaga R.S. After you home from school: a critical review and synthesis of studies on cyberbullying victimization // *Computers in human behavior*. - 2010; - 26 (3). - p. 277-287. doi: 10.1016 / j.chb.2009.11.014
8. Gladden R., Vivolo-Kantor A, Hamburger M, Lumpkin C. Youth bullying survey: unified definitions for public health and recommended elements for a database, version 1.0. Atlanta, GA; National Center for Injury Prevention and Control, Centers for Disease Control and Prevention and the US Department of Education; 2013
9. Bern S, Friesen A, Schulze-Crimbholz A, and others. Cyberbullying Assessment Tools: A Systematic Review // *Aggression and Violent Behavior*. - 2012. doi: 10.1016 / j.avb.2012.11.02
10. National cyber strategy of the United States of America, September 20, 2018.
11. Kaspersky E. Beware of Cyberbullying: "Protecting Children" project of Kaspersky Lab [Electron.resource]. URL: <https://kids.kaspersky.ru/category/articles/cyberbullying/> (access date: 07.10.2018)
12. Hebrek. J.S. from.J.S. vs. Bethlehem District School 2000.Communication Division, Boston College, Boston, Massachusetts.[Electron.resource]. - 2010. URL: <https://www2.bc.edu/~herbeck/cyber-law.bethlehem.html> (appeal date: 07.10.2018)
13. Henderson, A. High-tech words depress: modern recycling extends the law of harassment in Missouri to include modern technological means. // *Missouri Law Review*. - 2009. Volume 74.Issue 2.
14. J. Patchin. Law Enforcement Perspectives on Cyberbullying. [Electron.resource]. - 2011. URL: <http://cyberbullying.us/blog/law-enforcement-perspectives-on-cyberbullying.html> (appeal date: 07.10.2018)
15. Soldatova E., Zotov G. Zone of risk. Russian and European schoolchildren: problems of online socialization. [Electron.resource]. - 2014. URL: http://detionline.com/assets/files/journal/7/12research_7.pdf (appeal date: 10/07/2018).
16. CISCO. Dokladpo Bezopasnosty [CISCO 2010.Annual Security Report]. [Electron.resource]. - 2010. URL: http://www.cisco.com/c/dam/en/us/products/collateral/security/security_annual_report_2010.pdf (appeal date: 07.10.2018).
17. Ostroushko A., Bukalerova L. and Simonova M. The Russian Experience of Fighting Cyber Suicide Among Minors // *Information (Japan)*. Vol.21, No.2, February, 2018. pp.447-458.
18. Kobzeva S.V. Ensuring secure access to the Internet: a review of world experience // *Information law*. - 2008. - № 4.
19. Message from the Head of State to the People of Kazakhstan dated January 10, 2018 "New Opportunities for Development in the Conditions of the Fourth Industrial Revolution" [Electron.resource]. - 2018. http://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president/poslanie-prezidenta-respubliki-kazahstan-n-nazarbaeva-narodu-kazahstana-10-yanvary-2018-g (thedataoftheappeal: 07.10.2018)

Сведения об авторах:

Букалерова Л. А. – д.ю.н., профессор, заведующий кафедрой уголовного права, уголовного процесса и криминалистики РУДН, Москва, Россия.

Остроушко А. В. – к.ю.н., доцент, доцент Департамента правового регулирования экономической деятельности Финансового университета при Правительстве РФ, Москва, Россия.

Муратханова М.Б. – к.ю.н. доцент кафедры уголовно-правовых дисциплин юридического факультета Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан.

Букалеров А.А. – студент Юридического института РУДН, Москва, Россия.

Bukalerova L.A. – Doctor of Law, Professor, Head of the Department of Criminal Law, Criminal Procedure and Criminalistics of RUDN University, Moscow, Russia.

Ostroushko A.V. – Candidate of Laws, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Legal Regulation of Economic Activity of the Financial University under the Government of the Russian Federation, Moscow, Russia.

Muratkhanova M. B. – Ph.D. Associate Professor of the Department of Criminal Law Disciplines of the Law Faculty of L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan.

Bukalero A. – Student of the Law Institute of RUDN University, Moscow, Kazakhstan.

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің Хабаршысы – № 3 (124)/2018, 47-52 б.
Bulletin of the L.N. Gumilyov Eurasian National University – № 3 (124)/2018, 47- 52 pp.
<http://bullaw.enu.kz/>; E-mail: vest_law@enu.kz

XFTAMP 10.07.23

Қ.Ж. Қапсәлімов¹, С.С. Қапсәлімова²

¹«Тұран-Астана» университеті, Астана, Қазақстан

²Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан
(E-mail: Guf-2030@mail.ru, Berkut_Kapsalyam@mail.ru)

Қазақстан Республикасында сыбайлас жемқорлыққа қарсы саясатты мемлекеттік деңгейде қалыптастырудың және іске асырудың өзекті аспектілері

Аннотация. Таңдалынып алған тақырып қазіргі заманда ең өзекті мәселелердің бірі, өйткені, сыбайлас жемқорлық барлық салада кең тарап, етек алған қауіпті құқықбұзушылық қатарында болып отыр. Онымен күрес тек біздің мемлекетте ғана емес, сонымен қатар бүкіл дүние жүзінде алдыңғы қатарда шешілетін мәселе болып отыр. Сондықтан сыбайлас жемқорлармен күресу Қазақстан Республикасының экономикалық-әлеуметтік қауіпсіздігін қамтамасыз етуде және қылмыстық топтардың әрекеттеріне тосқауыл қоятын шара ретінде танылған.

Мақалада қолданыстағы заңнама мен ғылыми ізденістерді есепке алып, сыбайлас жемқорлықтың саяси-құқықтық құбылыс ретіндегі табиғаты, сыбайлас жемқорлыққа қарсы әрекет саласындағы құқықтық саясатты институттандырудың теориялық аспектілері, сыбайлас жемқорлыққа қарсы әрекет саласындағы Қазақстан Республикасының ұлттық қауіпсіздігі мен құқықтық саясатын қамтамасыз ету мәселелері, сондай-ақ сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрестің мемлекеттік-құқықтық тетіктерінің жүйесі мен оның даму бағыттары қарастырылған.

Түйін сөздер. Құқықтық саясат, сыбайлас жемқорлық, жемқорлыққа қарсы әрекет, жемқорлықтың саяси салдарлары, жемқорлыққа қарсы саясаттың даму.

DOI: <https://doi.org/10.32523/2616-6844-2018-124-3-47-52>

Қазақстан Республикасының сыбайлас жемқорлыққа қарсы құқықтық саясатының стратегиялық мақсаттары мен ең өзекті міндеттері дамудың қазіргі кезеңінде қалыптасқан тұлғаның, қоғам мен мемлекеттің объективтік мүдделері мен қажеттіліктерінен туындайды. Мемлекеттің мүдделері мен қажеттіліктері конституциялық құрылым негіздерінің мызғымастығын қамтамасыз ету, саяси, экономикалық және әлеуметтік тұрақтылықты сақтау, заңдылық пен тұрақты құқықтық тәртіп режимін сақтау, халықаралық ынтымақтастықты дамыту, әлемдік қауымдастықтың беделді державаларының бірі ретінде Қазақстанның ұстанымдарын бекітуде шоғырланған [1].

Сыбайлас жемқорлыққа қарсы құқықтық саясат қоғам мен мемлекет және жергілікті өзін-өзі басқарудың сәйкесінше органдарын өзекті мәселелерді - сыбайлас жемқорлықпен күрес, адам және азаматтың құқықтарын қорғау, қауіпсіздікті қамтамасыз ету – шешуге бағыттайды.

Сыбайлас жемқорлыққа қарсы құқықтық саясаттың мақсаты белсенді және тұрақты сыбайлас жемқорлыққа қарсы әрекетте, мемлекеттегі заңдылық пен құқықтық тәртіп режимін бекітуге, қоғамға қызмет етуі тиіс, бірақ қазіргі уақытта жеке шенеуніктердің, ұйымдасқан қылмыстылық өкілдері, көлеңкелі құрылымдардың мүдделері үшін пайдаланылатын институттарға күресте шоғырланған. Аталған мақсаттар мен міндеттерді қамтамасыз етуге бағытталған сыбайлас жемқорлыққа қарсы шаралар мен құралдармен оның алуан түрлері байланысты: конституциялық, қылмыстық, әкімшілік және т.б.

Сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрестің мақсаты келесі міндеттерді жүзеге асыру арқылы сыбайлас жемқорлық деңгейін төмендету және сыбайлас жемқорлықпен байланысты қауіптерден азаматтар, қоғам мен мемлекеттің құқықтары мен заңды мүдделерін қорғауды қамтамасыз ету болып табылады:

- сыбайлас жемқорлық құқықбұзушылықтарын ескерту;
- нормативтік құқықтық актілермен тікелей көзделген барлық жағдайларда сыбайлас жемқорлық құқықбұзушылығы үшін жауапкершілікті қамтамасыз ету;
- сыбайлас жемқорлық құқықбұзушылықтарымен келтірілген зардапты өтеу;
- сыбайлас жемқорлыққа алып келетін факторлар мен сыбайлас жемқорлыққа қарсы саясаттың тиімді шараларына мониторинг;
- сыбайлас жемқорлыққа қарсы қоғамдық сананы қалыптастыру;

құқықтық ережелердің белгісіздігін төмендетуге және құқыққолданушылардың негізсіз еркін қарауын шектеуге бағытталған құқықтық реформаға жәрдемдесу;

сыбайлас жемқорлық фактілері және сыбайлас жемқорлыққа алып келетін факторлар туралы ақпаратқа азаматтар мен ұйымдардың қолжетімділік құқығын жүзеге асыруға, сондай-ақ олардың бұқаралық ақпарат құралдарында еркін жариялануына жәрдемдесу;

референдум және мемлекеттік билік және жергілікті өзін-өзі басқару органдарына сайлау өткізу барысында азаматтарды сатып алуға кедергі жасайтын құқықтық тетікті құру;

мемлекеттік органдар мен жергілікті өзін-өзі басқару органдарында лауазымдарды сатып алынбайтын тұлғалардың ауыстыруына ынталандыру.

Сыбайлас жемқорлыққа қарсы құқықтық саясат сыбайлас жемқорлыққа қарсы әрекет саласындағы ұлттық, мемлекеттік және жеке қауіпсіздікті толық қамтамасыз ету сияқты мақсаттарға қол жеткізуде құқықтық реттеудің тиімді тетігін құру, заңдық құралдарды өркениетті пайдалану бойынша мемлекеттік органдар мен жергілікті өзін-өзі басқару органдарының негізді, кезекті және жүйелі қызметін білдіруі тиіс [2].

Қазақстан Республикасындағы сыбайлас жемқорлыққа қарсы саясатты құқықтық реттеудің басымды салалары ретінде төмендегілерді мойындаған жөн:

сайлау құқығы және референдумға құқықты жүзеге асыру;

партиялардың қызметі;

мемлекеттік қызмет және жергілікті өзін-өзі басқару органдарында қызмет;

коммерциялық ұйымдарда қызмет;

мемлекеттік орган, жергілікті өзін-өзі басқару органдары немесе олардың мекемелері болып табылмайтын коммерциялық емес ұйымдарда қызмет;

мемлекеттік билік органдарының құзыреттіліктерін орындаудың ерекше салалары, соның ішінде: заң шығарушылық, сот және құқыққорғаушылық қызметтің бюджеттік процесс, банк қызметі, несиелендіру, бағалы қағаздар эмиссиясы, мемлекеттік мүлікті жекешелендіру, мемлекеттік сатып алулар, тауап мен қызмет көрсетулерге сараптама және сертификаттау, халықаралық қаржы және гуманитарлық көмек беру және алу.

Сыбайлас жемқорлыққа қарсы саясаттың шараларын жүзеге асыру үшін құқықтық реттеу салаларын басымдылардың қатарына жатқызу сыбайлас жемқорлыққа қарсы стандарттар мен сәйкес салалардағы сыбайлас жемқорлықпен күрестің басқа шараларын реттейтін арнайы нормативтік актілер немесе нормаларды әзірлеу үшін негіз болуы тиіс.

Мемлекеттің сыбайлас жемқорлыққа қарсы құқықтық саясаты егер ол қолайлы «сыртқы ортаға» сүйенсе ғана тиімді бола алады:

1) легитимді және тиімді мемлекеттік билікке, тұрақты демократиялық саяси жүйеге;

2) белсенді қызмет ететін азаматтық қоғам институттарына;

3) азаматтар мен лауазымды тұлғалардың жалпы және құқықтық мәдениеті мен құқықтық санасының жоғары дәрежесіне.

Өкінішке орай, Қазақстан Республикасында мұндай қолайлы орта әлі қалыптаспағаны туралы айтуға болады.

Қазақстандық қоғам дамуының қазіргі кезеңінде сыбайлас жемқорлыққа қарсы тиімді құқықтық саясатты жүргізу оның табысты демократиялық реформалануы, Қазақстандағы құқықтық мемлекеттің қалыптасуы, ұлттық қауіпсіздік, азаматтардың құқықтары мен бостандықтарының кепілді жүзеге асырылуы мен қорғалуын қамтамасыз ету үшін маңызды факторлардың бірі болып табылады.

Сонымен бірге, қазіргі Қазақстанның сыбайлас жемқорлыққа қарсы құқықтық саясаты оны жүзеге асырудың (институттандырудың) нысандарымен толық есеп алынатын келесі негізгі бағыттарынан қалыптасуы тиіс: 1) доктриналық; 2) құқықшығармашылық; 3) құқыққолданушылық; 4) алдын алу және т.б.

Доктриналық нысан – сыбайлас жемқорлыққа қарсы құқықтық саясаттың ең маңызды бағыты, себебі осында жаңа заңдық құрылымдар, ұғымдар, құралдар әзірленеді, сыбайлас жемқорлыққа қарсы әрекет саласындағы заңдық технологиялар мен құқықтық реттеудің дамуы болжамданады.

Заңдық көзқарастар мен концепциялар сыбайлас жемқорлыққа қарсы әрекет саласындағы құқықтық реттеудің үлгісін қалыптастыру, заңнаманы жетілдіру, заңдық нормаларды түсіндіру әдістемесін, құқыққолданушылық процесті оңтайландыру үшін өте маңызды.

Сонымен бірге қазақстандық қоғамдағы сыбайлас жемқорлықтың кең көлемде орын алуына байланысты қалыптасқан өзгерістерге құқықтану дайын болмады. Ұлттық құқықтың қарқынды дамуы, өкінішке орай, осы саладағы заңдық доктринаның сондай екпінді дамуымен байланысты емес. Ғылым сыбайлас жемқорлыққа қарсы құқықтық саясат пен құқықтық өмір талаптарынан біршама қалыс қалуда.

«Сыбайлас жемқорлыққа қарсы құқықтық саясат» ұғымы сыбайлас жемқорлықтың саяси-құқықтық талдауын тұжырымдайды. Бұл Қазақстан Республикасын қоса, қазіргі мемлекеттердің міндеттері либералдық-құқықтық реформаларды өткізудің тиімді әдістері мен тәсілдерін іздеу болуының нәтижесінен мүмкін болады. Қазіргі қоғамдардың даму стратегиялары мен тактикаларының жоқтығын байқауға болады, сондықтан әлеуметтік тұрғыдан тұрақсыз болғандықтан, атқару билігін реформалаудың құқықтық тетіктері мен жолдарын іздеу, саяси-құқықтық жүйені жетілдіру жүргізілуде. Осындай қызмет саяси екпіндер мен бағыттарды өзгертеді, бұл жалпы мемлекеттің және жеке алғанда жағымсыз әлеуметтік-құқықтық және саяси-құқықтық құбылыстарға қатысты құқықтық саясатын күрт жоғарылатады. Осындай жағымсыз құбылыстарға сөзсіз сыбайлас жемқорлық жатады.

Сыбайлас жемқорлыққа қарсы әрекет мәселелерін құқықтық саясаттың проблемалық алаңына енгізу «тек құқық негізінде жүргізілмейтін, сондай-ақ құқықтың әрекет ету саласында да және тек конституциялық заңдылықтың аясында жүргізілетін» мемлекеттік саясаттың мәнмәтінінде жоғарыда аталған құбылыстарды зерттеу концепциясын әзірлеуге мүмкіндік береді [3, 576].

Сонымен бірге, сыбайлас жемқорлықтың көп бөлігі атқарушы билікке қалады, себебі, біз көріп отырғанымыздай, кәсіпкерлер көбінесе осы билік тармағының өкілдерімен жұмыс істейді. Алынған статистикалық деректер қазақстандық өмірдің екі маңызды жақтары туралы мәлімдейді: біріншісі – атқарушы биліктің басқа екеуінен маңыздылығы қаншалықты, соншалықты оның сыбайлас жемқорлықтан келіп түсетін пайдасының үлесі екі билік тармақтарынан – заң шығарушы және атқарушы – асып түседі; екіншісі – қазақстандық экономикалық өмір қиялы реттелген.

Қоғамдағы сыбайлас жемқорлық тәртібін зерттеумен айналысатын беделді украиндық криминолог Н.И. Мельниковтың деректері бойынша, осындай әлеуметтік-саяси жағдайда «билік азаматтармен олардың мүдделерін білдіруші ретінде емес, олардың құқықтары мен бостандықтарына қауіптің қайнар көзі ретінде қабылданады» [4, 1856].

Халықтың осындай сенімсіздігі бірнеше себептермен туындауы мүмкін. Біріншіден, мемлекеттің жоғары лауазымды тұлғалары мен аймақтық басшылары, республикалық және аймақтық саяси қоғамдық бірлестіктерінің көшбасшыларының дамушы сыбайластығы немесе басқа моральдық емес немесе қылмыстық тәртібінің нәтижесі ретінде. Екіншіден, аймақ халқының тарапынан ғана емес, осы аймақтардың сот қауымдастығы мен құқыққорғау органдары өкілдерінің тарапынан да олардың адалдығы немесе құзыреттілігіне айқын сенімсіздік нәтижесі ретінде.

Біздің пікірімізше, ресейлік саясаткер А.А. Вешняковтың пікірі дұрыс, оның пайымдауынша, саяси сыбайлас жемқорлықтың нәтижесінде саяси билік қоғамнан және азаматтық институттардан шеттетіледі [4, 1866]. Мамандардың пікірінше, осындай шеттетілу біз үшін аса жағымсыз теріс халықаралық салдарларға алып келеді немесе болашақта алып келуі мүмкін – мемлекеттің халықаралық қатынастарда беделінің түсуі, қалған әлемнен оның саяси және экономикалық оқшаулануы қаупінің өсуі [4, 1896].

Сәйкесінше, сыбайлас жемқорлықтың саяси салдарлары қатарынан келесілерді бөліп атауға болады:

- олигархтық топтардың билік етуін қамтамасыз етуге жалпыұлттық дамудан саясат мақсаттарының жылжытылуы;
- билікке сенімнің төмендеуі, оның қоғамнан шеттетілуінің өсуі;
- халықаралық аренадағы ел беделінің құлауы, оның экономикалық және саяси шеттетілуі қаупінің өсуі;
- саяси бәсекелестіктің төмендеуі және демократиялық институттардың ыдырауы қаупінің туындауы;
- сыбайлас жемқорлықпен күрес мақсатындағы диктатураның келуі сценарийі бойынша пайда болатын демократия құлауы тәуекелінің өсуі [5].

Отандық және шетелдік мамандардың соңғы 10-15 жылда өткізген әлеуметтік зерттеулерінің

қорытындысы келесі қорытындыны жасауға мүмкіндік береді: әлеуметтік басқарудың барлық салаларындағы сыбайлас жемқорлыққа қарсы әрекеттің ең тиімді құралы мемлекеттік билік және жергілікті өзін-өзі басқару органдарына халық сенімінің қайта туындауы болып табылады. Оған «сыбайлас жемқорлықпен күрес кампанияларымен» немесе «таза қол» операцияларымен тез арада немесе қысқа мерзімде қол жеткізу мүмкін емес – мұнда Қазақстан халқының мемлекеттің демократиялық институттары дамуының тұрақтылығына сенімін нығайтатын бүкіл қоғамдық жүйеге ірі реформалар қажет. Шынында да, мемлекеттік билікке және әлеуметтік басқарудың бүкіл жүйесіне деген қысқа мерзімде жоғалған халықтың сенімін қайтару тез емес, себебі бұл үшін кейде «сыбайлас жемқорлықпен күресшілердің» қызметіне қарағанда ұзақ мерзім қажет.

Осылайша, қазіргі қазақстандық қоғам үшін сыбайлас жемқорлықтың жағымсыз әлеуметтік салдары ретінде әлі тұрақтанбаған демократия институттарына сенімнің жоғалуын да жатқызуға болады. Бұл қазіргі Қазақстандағы жоғары мемлекеттік лауазымдарға орналасуда дені сау бәсекелестіктің төмен болуымен, және саяси біртекті, қаржылық жағынан бай топтардың (блоклар, партиялар, қозғалыстар және т.б.) орналасуына зор мүмкіндіктердің болуымен шартталған, ал биліктің (орталық және жергілікті) өзі сатып алу-сату пәні болып қалады. Сондықтан егер мемлекеттік билік органдары, олардың деңгейі, құзыреттілігі, аумақтығына тәуелсіз, және қазіргі қазақстандық қоғам әрі қарай демократиялық өзгерістерді қажет етсе, саяси сыбайлас жемқорлықтың фактілерін уақтылы ескертуге және оның тигізетін жағымсыз әлеуметтік салдарларын жоюға бағытталған қажетті және жеткілікті шараларды қабылдау қажет.

Сәйкесінше, әлеуметтік салдарларға мыналарды жатқызуға болады:

- болашақтағы бюджеттік дағдарыстың асқинуымен, биліктің әлеуметтік мәселелерді шешуге қабілетінің төмендеуімен қоғамдық дамудың мақсаттарынан аса зор қаражаттың аударылуы;
- халықтың осал топтарының есебінен кіші олигархтық топтардың пайдасына қаражатты әділетсіз қайта бөлу негізінде мүліктік теңсіздіктің ұлғаюы, халықтың көп бөлігінің кедей болуы;
- мемлекет пен қоғам өмірін реттеудің негізгі құралы ретіндегі құқықтың беделін түсіру;
- құқыққорғау органдарының сыбайластығы, шенеуніктер мен кәсіпкерлердің сыбайласқан топтарымен әрі қарай тұтасатын, саяси билікке және ақшаны жылыстау үшін мүмкіндіктерге қол жетімділікпен ұйымдасқан қылмысты күшейту;
- елдің саяси және экономикалық тұрақтылығына қауіп төндіретін әлеуметтік шиеленістің өсуі [6, 996].

Сыбайлас жемқорлыққа қарсы әрекеттің арнайы шараларын әзірлеу, талқылау және қабылдау бірқатар шарттарды сақтау барысында табысты және тиімді бола алады:

- біріншіден, мәселеге шынайы, объективтік және ақылға салынған көзқарас;
- екіншіден, сыбайлас жемқорлықты қоғам, ондағы болып жатқан экономикалық, әлеуметтік, саяси және рухани процестер тудыратын құбылыс ретінде және, сонымен қатар оған күшті кері әсер тигізетін қоғамдық өмірдің факторы ретінде қарастыру. Ақыр соңында, қылмыстық жағдайды жалпы талдау, оны болжау, сыбайлас жемқорлықпен күресті бағдарлау; ескерту шараларының басымдығын түсіну; сыбайлас жемқорлық құқықбұзушылықтарымен бұзылған жеке және заңды тұлғалар, қоғам мен мемлекеттің құқықтары мен заңды мүдделерін қайта қалпына келтіру бойынша қылмыстық саясаттың шараларын жетілдіру сияқты шаралар кешенін әзірлеу арқылы сыбайлас жемқорлыққа қарсы әрекетті тану шарты [7, 756].

Сыбайлас жемқорлыққа қарсы саясаттың даму үрдістері ретіндегі ең жалпы түрі ретінде мыналарды атауға болады:

- заң шығарушы билікке және олардың заңдарды қабылдауға ықпалына қылмыстық элементтердің енуіне қолайлы жағдайларды шектеу;
- атқарушы билік органдарының одан әрі құрылымдануын, ашықтығы мен бақылауда болуын қамтамасыз ету, мемлекеттік (жария) қызметтің қағидаларын өзгерту;
- бюджеттік қаржыларды тарату және шығындауға тиімді бақылау үшін жағдай жасау;
- сот билігін күшейту, қолжетімді және тиімді әділ сотты қамтамасыз ету;
- депутаттардың, мемлекеттік қызметкерлер мен жергілікті өзін-өзі басқару органдарының мүліктік жағдайының өзгерістеріне заңнамалық бақылауды бекіту;
- мемлекеттік қызметтің декоммерциализациясы, соның ішінде азаматтық қоғамның институттарына бірқатар әлеуметтік және құқықтық қызмет көрсетулерді табыстау арқылы (олардың жауапкершілігінің заңнамалық тетігін қамтамасыз етуде);

- полиция жүйесін жетілдіру;
 - қазақстандық азаматтардың сыбайлас жемқорлыққа қарсы көзқарастарын қалыптастыру;
 - сыбайлас жемқорлыққа қарсы қызметіне тартылған азаматтық қоғам субъектілерінің жалпы мемлекеттік желісін құруға мемлекеттік қолдау көрсету;
 - сыбайлас жемқорлыққа қарсы жеке бағдарламаларға және сыбайлас жемқорлыққа қарсы мемлекеттік саясатқа қатысуға жеке секторды тарту (кіші және орта бизнес қауымдастықтары, кәсіпкерлердің салалық одақтары және т.б. арқылы);
 - экономикадағы мемлекеттің қатысуын реттейтін ұлттық заңнаманың халықаралық стандарттарына жақындау;
 - бәсекелестік құралы ретінде экономикалық байланыстар бойынша серіктес-елдермен сыбайлас жемқорлықтан бас тарту туралы келісім-шарттар жасасу және ұлттық заңнамада сәйкес қағидаларды имплементациялау;
 - заңнамалары параларды пайдалануға кедергі жасамайтын елдердің бизнесмендері үшін кемсітушілік шараларын енгізу;
 - халықаралық ақпараттық айырбасты орнату (жеке алғанда, шенеуніктерді сатып алуды қолданатын фирмалар туралы);
 - сыбайлас жемқорлық саласы туралы дәлелдеу базасы туралы көріністерді сәйкестендіру (мәселен, күдікті және айыпталатын тұлғаларды ұстап беру туралы өтініштер барысында дәлелдеме үшін).
- Осылайша, тіпті сыбайлас жемқорлыққа қарсы әрекет бағыттары мен шараларының толық емес тізімінен де қазақстандық қоғам дамуының қазіргі кезеңінде мемлекеттің сыбайлас жемқорлыққа қарсы саясат саласының қаншалықты кең екенін көруге болады.

Әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасы Президентінің 2014 жылғы 26 желтоқсандағы № 986 Жарлығымен бекітілген Қазақстан Республикасының 2015-2025 жылдарға арналған Сыбайлас жемқорлыққа қарсы стратегиясы. - [Электронды ресурс]. - URL: [http:// adilet.zan.kz](http://adilet.zan.kz) (23.10.2017) – интернет қайнар көздер.
2. Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы Қазақстан Республикасының Заңы 2015 жылғы 18 қарашадағы № 410-V. - [Электронды ресурс] - URL: [http:// adilet.zan.kz](http://adilet.zan.kz) (23.10.2017) – интернет қайнар көздер.
3. Кузнецова Н. Ф. Борьба с коррупцией в странах СНГ / Коррупция: политические, экономические, организационные и правовые проблемы / Под ред. В. В. Лунеева. - М.: «Юрист», 2001.- 263 с.
4. Криминология. Учебник для вузов / Под общ. ред. А. И. Долговой. - М.: «Норма», 2012.- 912 с.
5. Коннов А.Ю. Коррупция в органах государственной власти: теория, практика и механизмы антикоррупционной политики (на материалах РТ): Дисс. канд. социол. наук: 22.00.08. – Казань. - [Электрон. ресурс]. - 2005. - URL: // [http:// lib.ua-ru.net/diss/cont/206647.html](http://lib.ua-ru.net/diss/cont/206647.html) (дата обращения: 25.10.2017).
6. Максимов С. В., Мацкевич И. М., Эминов В. Е. Коррупционная преступность и борьба с ней: учебное пособие. - М.: «Юрист», 2011. - 128 с.
7. Алауханов Е.О. Сыбайлас жемқорлықпен күрес: теория және практика: оқулық / Е.О. Алауханов. - Алматы: «Заң әдебиеті», 2009. - 240 б.

К.Ж. Капсәлямов¹, С.С. Капсәлямова²

¹Университет «Туран-Астана», Астана, Қазақстан

²Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, Астана, Қазақстан

Актуальные аспекты формирования и реализации государственной политики противодействия коррупции в Республике Казахстан

Аннотация. Данная тема является одной из самых актуальных в современном мире, так как коррупция получила свое распространение в форме наиболее опасных правонарушений во всех сферах общественной жизни. Борьба с ней осуществляется не только в нашей стране и занимает лидирующие позиции во всем мире. Поэтому противодействие коррупции в Республике Казахстан требует совершенствования государственной политики, административно-правовых и организационных мероприятий для обеспечения социальной безопасности государства.

С учетом действующего законодательства и научных изысканий в данной статье рассматриваются политико-правовые явления, теоретические аспекты, правовая политика и вопросы обеспечения национальной

безопасности Республики Казахстан в сфере противодействия коррупции, а также механизмы борьбы с коррупцией в государственно-правовой системе и пути ее совершенствования.

Ключевые слова. Правовая политика, коррупция, противодействие коррупции, политические последствия коррупции, развитие антикоррупционной политики.

K.Zh. Kapsalyamov¹, S.S. Kapsalyamova²
“Turan-Astana” University, Astana, Kazakhstan
L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan²

Actual aspects of forming and implementing state anti-corruption policy in the Republic of Kazakhstan

Abstract. This topic is one of the most relevant in the modern world, as corruption has spread in the form of the most dangerous offenses in all spheres of public life. The fight against it is carried out not only in our country, but also occupies a leading position in the world. Therefore, the fight against corruption in the Republic of Kazakhstan requires the improvement of state policy, administrative, legal and organizational measures to ensure the social security of the state.

Taking into account the current legislation and scientific research, this article discusses the political and legal phenomenon, nature, theoretical aspects, legal policy and issues of national security of the Republic of Kazakhstan in the field of combating corruption, as well as mechanisms for combating corruption in the state legal system and its improvement.

Key words. Legal policy, corruption, anti-corruption political, consequences of corruption, development of anti-corruption policy.

References

1. Kazakhstan Respublikasy Prezidentinin 2014 zhylgy 26 zheltoksandagy № 986 Zharlygyymen bekitilgen Qazahstan Respublikasynyn 2015-2025 zhyldarga arnalgan Sybajlas zhemkorlykka karsy strategijasy [Decree of the President of the Republic of Kazakhstan dated December 26, 2014 № 986 “ anti-corruption strategy of the Republic of Kazakhstan for 2015-2025, approved by the decree]. Available at: [http:// adilet.zan.kz](http://adilet.zan.kz) (accessed 23.10.2017). [in Kazakh].
2. Sybajlas zhemrorlykka karsy is-kimyl turaly Kazakhstan Respublikasynyn Zany 2015 zhylgy 18 karashadagy № 410-V [Anti-corruption law Of the Republic of Kazakhstan dated November 18, 2015 № 410-V]. Available at: [http:// adilet.zan.kz](http://adilet.zan.kz). (accessed 23.10.2017). [in Kazakh].
3. Kuznetsova N. F. Bor’ba s korruptsiej v stranah SNG/ Korruptsija: politicheskie, `ekonomicheskie, organizatsionnye i pravovye problemy / Pod red. V. V. Luneeva [Fight against corruption in the CIS countries / Corruption: political, economic, organizational and legal problems] (Jurist», Moscow, 2001).
4. Kriminologija. Uchebnik dlja VUZov / Pod obsch. red. A. I. Dolgovoj [Criminology. Textbook for Universities / Under the General editorship of A. I. Dolgovoj] (Norma, Moscow, 2012).
5. Konnov A.Ju. Korruptsija v organah gosudarstvennoj vlasti: teorija, praktika i mehanizmy antikorrupsionnoj politiki (na materialah RT): Dis. ... kand. sotsiol. nauk: 22.00.08. [Corruption in public authorities: theory, practice and mechanisms of anti-corruption policy (on materials of RT): Dis. ... kand. sociology. Sciences: 22.00.08]. Kazan’, 2005. - Available at: <http://lib.ua-ru.net/diss/cont/206647.html> (accessed 25.10.2017). [in Russian].
6. Maksimov S. V., Matskevich I. M., `Eminov V. E. Korruptsionnaja prestupnost’ i bor’ba s nej: uchebnoe posobie [Of Corruption crime and its control: a training manual] (Jurist, Moscow, 2011).
7. Alauhanov E.O. Sybajlas zhemkorlykpen kures: teorija zhane praktika: okulyk / E.O. Alauhanov [Fight against corruption: theory and practice: textbook]. – (Zan adebieti, Almaty, 2009).

Авторлар туралы мәлімет:

Қапсәліямов Қ.Ж. – Ұлттық және халықаралық құқық кафедрасының профессоры, «Тұран-Астана» университеті, Астана, Қазақстан.

Қапсәліямова С.С. – Мемлекет және құқық теориясы және тарихы, конституциялық құқығы кафедрасының доценті, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан.

Kapsalyamov K. Zh. – Professor of the Department of National and international law, “Turan-Astana” University, Astana, Kazakhstan.

Kapsalyamova S. S. – Associate Professor of the Department of Theory and history of state and law, constitutional law, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan.

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің Хабаршысы – № 3 (124)/2018, 53-59 б.
Bulletin of the L.N. Gumilyov Eurasian National University – № 3 (124)/2018, 53- 59 pp.
<http://bullaw.enu.kz/>; E-mail: vest_law@enu.kz

МРНТИ 10.77.51

Ж. Д. Сеилханов

«Академия Болашақ» Караганда, Қазақстан

(E-mail: Seilhanov81@mail.ru)

Проблемы уголовной ответственности за контрабанду по действующему законодательству

Аннотация. В данной статье автором рассматриваются проблемы предупреждения экономической контрабанды как одного из видов организованной преступности. Опасность исследуемого противоправного деяния определяется существенным уроном, наносимым экономическим интересам государства. Кроме того, в настоящее время контрабанда осуществляется организованной преступностью и приобрела массовый характер, что значительно повысило её общественную опасность. Таким образом, экономическая контрабанда является сложным социально-экономическим явлением, наносящим серьезный урон национальной безопасности страны и требующим комплексного подхода к его устранению.

Экономическая контрабанда - одно из наиболее серьезных посягательств на государственные интересы, и эффективность борьбы с ней зависит от скоординированных уголовно-правовых мер. В настоящее время данный вид преступления приобретает в Казахстане размеры массового негативного явления, представляющего реальную угрозу важным экономическим интересам государства, и принимает все более организованные формы. Проблема контрабанды является на сегодняшний день очень актуальной в плане правильной ее идентификации как вида уголовного правонарушения.

Ключевые слова. Экономическая контрабанда, национальная безопасность, преступления в сфере экономической деятельности, таможенный союз, организованная преступность.

DOI: <https://doi.org/10.32523/2616-6844-2018-124-3-53-59>

Проблема предупреждения контрабанды с учетом современных условий является актуальной в плане ее правильной идентификации как вида преступления.

Из специальной юридической литературы следует, что экономическая контрабанда выражается в вывозе либо ввозе товаров с нарушением установленных государством правил в значительном размере, что ведёт к ослаблению и подрыву экономики страны. На современном этапе экономического и социального развития Казахстана основными предметами контрабанды являются табачные изделия, автомобили, офисная или бытовая техника, а также иные товары широкого потребления, энергоресурсы, стратегическое сырьё и материалы, цветные металлы и другое.

При этом следует отметить, что активность экономической контрабанды зависит от многих условий. Так, к факторам, представляющим угрозу экономической безопасности РК и способствующим контрабанде, относятся:

- преобладание сырьевых товаров в казахстанском экспорте;
- недостаточный экспортный и валютный контроль и открытость таможенной границы;
- сложное экономическое положение в стране, низкий уровень жизни населения;
- несоответствие мировых экспортных и внутренних цен на товары;
- неразвитость пограничной и таможенной инфраструктуры на новых границах, установленных между государствами бывшего СССР;
- низкая оснащённость современными техническими средствами подразделений, осуществляющих контрольные функции на границе республики;
- широкое распространение коррупционных проявлений, устоявшихся связей организованных преступных групп с государственными служащими таможенных, правоохранительных и специальных государственных органов;
- неурегулированность взаимодействия служб таможенного контроля с правоприменительными органами иностранных государств и международными организациями в сфере совместной борьбы и профилактики экономической контрабанды на международном уровне.

К дополнительным факторам, представляющим угрозу экономической безопасности государства и способствующим совершению контрабанды, следует отнести:

- структурная деформированность национальной экономики, ее низкая конкурентоспособность, вызванная отсталостью технологической базы большинства отраслей, а также высокой энерго-и ресурсоемкостью;

- вытеснение отечественных товаропроизводителей, особенно потребительских товаров, с внутреннего рынка зарубежными фирмами;

- криминализация экономики и коррупция в области управления экономикой, сокрытие государственных доходов и уклонение от уплаты налогов;

- отсутствие эффективной методики раскрытия и расследования уголовных правонарушений рассматриваемого вида и системных мер их предупреждения [1].

Анализ данного состава преступления позволяет нам утверждать о нанесении им значительного вреда всем сферам жизнедеятельности государства. Его общественная опасность проявляется в том, что причиняется существенный экономический ущерб государству, в том числе их внешнеэкономической деятельности, так как в национальный бюджет стран не поступают установленные законом таможенные пошлины и платежи на ввозимые и вывозимые товары; растут «доходы» контрабандистов, что способствует их дальнейшей противоправной деятельности.

Правоприменительная практика правоохранительных органов, осуществляющих противодействие экономической контрабанде, регламентируется следующими нормативными правовыми актами: 1) Уголовный кодекс (далее - УК); 2) Уголовно-процессуальный кодекс (далее - УПК); 3) Кодекс «О таможенном деле в Республике Казахстан» (далее - ТК); 4) Таможенный кодекс Таможенного союза (далее - ТК ТС); 5) Нормативное постановление Верховного Суда №10 от 18 июля 1997 года «О практике применения законодательства об уголовной ответственности за контрабанду» (далее – НП №10) и др.

Так, согласно нормативному постановлению Верховного Суда Республики Казахстан «О практике применения законодательства об уголовной ответственности за контрабанду» от 18 июля 1997 года № 10 под экономической контрабандой, ответственность за совершение которой предусмотрена ст. 234 УК Республики Казахстан, понимается незаконное перемещение товаров или иных ценностей и предметов через таможенную границу таможенного союза. Под контрабандой изъятых из обращения предметов или предметов, обращение которых ограничено, ответственность за совершение которой предусмотрена ст. 286 УК, понимается незаконное перемещение таких товаров через таможенную границу таможенного союза и (или) Государственную границу Республики Казахстан [3, 452 стр.].

Здесь следует отметить, что обстоятельствами, отграничивающими уголовно наказуемую контрабанду от контрабанды, наказуемой в административном порядке, а также от нарушений таможенных правил, сопряженных с перемещением товаров и предметов через таможенную границу, являются крупный или особо крупный размер контрабанды либо перемещение предметов, в отношении которых установлены специальные правила.

Указание в процессуальных следственных и судебных документах крупного, особо крупного размера и других квалифицирующих признаков контрабанды, в том числе специальных правил перемещения в отношении определенных предметов, является обязательным.

Понятия таможенной и государственной границ определены кодексом Республики Казахстан о таможенном деле и Законом Республики Казахстан «О Государственной границе Республики Казахстан».

Безусловно, незаконный оборот большинства предметов контрабанды, включенных в состав ст. 234 УК РК, рассматривается как угроза общественной и государственной безопасности.

Однако этого нельзя сказать о таком предмете контрабанды как культурные ценности, оборот которых, в том числе и незаконный, через государственную или таможенную границы, на общественную безопасность никак не посягает. Вместе с тем нормативное регулирование порядка ввоза и вывоза культурных ценностей имеет целью сохранение культурного наследия народов Республики Казахстан, защиту их от незаконного вывоза, ввоза и передачи права собственности на них. Таким образом, общественная безопасность не может выступать ни родовым, ни видовым, ни непосредственным объектом при контрабанде культурных ценностей [2, 453 стр.].

Объективная сторона состава контрабанды заключается в перемещении предметов контрабанды через таможенную границу Таможенного союза помимо или с сокрытием от таможенного контроля,

либо с обманном использованием документов или средств таможенной идентификации, либо сопряженном с недекларированием или недостоверным декларированием.

В Республике Казахстан уголовная ответственность за контрабанду предусмотрена ст. ст. 234 и 286 УК[3].

Согласно ст. 234 УК РК понятие экономической контрабанды определяется как перемещение в крупном размере через таможенную границу РК товаров или иных предметов. Однако Таможенный кодекс Таможенного союза фактически ликвидировал такое понятие как таможенная граница Казахстана (равно как и понятия таможенных границ Российской Федерации, Белоруссии, Армении и Кыргызстана). Ст. 2 Таможенного кодекса Таможенного союза устанавливала, что территории Республики Беларусь, Республики Казахстан, Российской Федерации, Республики Армения и Республики Кыргызстан составляют единую таможенную территорию Таможенного союза, а пределы Таможенной территории Таможенного союза являются таможенной границей Таможенного союза. Несмотря на то, что в Таможенном кодексе Таможенного союза было указано, что административные правонарушения и преступления наказываются в соответствии с законодательством государств, являющихся членами Таможенного союза, фактически действие ст. 234 УК РК, устанавливающей ответственность за контрабанду, было парализовано в связи с несоответствием терминологии уголовного и таможенного законодательства.

Кроме того, согласно ст. 286 УК РК устанавливается ответственность за незаконное перемещение перечисленных с диспозиции данной статьи предметов без указания способов их перемещения. Так, п. 1 ст.286 УК РК закрепляет, что перемещение через таможенную границу Евразийского экономического союза помимо или с сокрытием от таможенного контроля либо с обманном использованием документов или средств таможенной идентификации, либо сопряженное с недекларированием или недостоверным декларированием, либо с указанием заведомо недостоверных сведений в заявлении о выпуске товаров до подачи декларации на товары, в том числе представлением недействительных документов, поддельных и (или) содержащих заведомо недостоверные (ложные) сведения, а равно незаконное перемещение через Государственную границу Республики Казахстан наркотических средств, психотропных веществ, их аналогов, прекурсоров, сильнодействующих, ядовитых, отравляющих, радиоактивных веществ, радиоактивных отходов или ядерных материалов, взрывчатых веществ, вооружения, военной техники, взрывных устройств, огнестрельного оружия, боеприпасов, ядерного, химического, биологического или других видов оружия массового поражения, материалов, оборудования или компонентов, которые могут быть использованы для создания оружия массового поражения, наказываются штрафом в размере до пяти тысяч месячных расчетных показателей либо исправительными работами в том же размере, либо ограничением свободы на срок до пяти лет, либо лишением свободы на тот же срок, с конфискацией имущества или без таковой [3].

Однако это не полный перечень особенностей перемещения через границу. Согласно нормативному постановлению Верховного Суда Республики Казахстан «О практике применения законодательства об уголовной ответственности за контрабанду» от 18 июля 1997 года № 10, незаконное перемещение товаров или иных ценностей и предметов может совершаться как путем ввоза их на таможенную территорию, так и вывоза их с этой территории [4].

Под ввозом и вывозом следует понимать перемещение предметов контрабанды любым способом (провоз или пересылка при помощи любого вида транспорта, в том числе по воздуху, пересылка по почте, перенос в руках, в карманах одежды, в виде ручной клади и др.).

Незаконное перемещение осуществляется как в пунктах пропуска и других местах, определенных законодательством для пересечения границы (под видом легального перемещения), так и вне этих мест (нелегальным путем).

Преступление считается оконченным:

- при ввозе и вывозе, осуществляемом нелегально, - с момента непосредственного пересечения границы;

- при ввозе, осуществляемом под видом легального перемещения, - с момента завершения таможенного оформления, а в отношении предметов, для которых установлены специальные правила, - с момента окончания процедуры пограничного контроля;

- при вывозе, осуществляемом под видом легального перемещения, - с момента завершения таможенного оформления.

Соккрытие от таможенного контроля заключается в утаивании товаров или иных ценностей и предметов, использовании при их перевозке тайников либо других способов, затрудняющих их обнаружение, или в придании одним предметам вида других.

Перемещение предметов контрабанды помимо таможенного контроля заключается в их пересылке и провозе вне таможенных постов, пунктов пропуска и иных мест, определенных законодательством и таможенными органами Республики Казахстан для проведения таможенного оформления, или вне установленного для его производства времени.

Обманное использование таможенных и иных документов или средств таможенной идентификации предполагает предъявление таможенным органам, а также лицам, осуществляющим пограничный контроль, недействительных, полученных незаконным путем, поддельных, а также содержащих ложные сведения документов, использование поддельных печатей, пломб, штампов и иных подобных средств таможенной идентификации либо предъявление подлинного средства идентификации, относящегося к другим объектам.

Недекларирование или недостоверное декларирование - это невыполнение либо ненадлежащее выполнение обязанности подать таможенную декларацию в соответствии с правилами, установленными законодательством в отношении запрещенных или ограниченных к перемещению либо изъятых из обращения товаров или иных ценностей и предметов [2, 234 стр.].

Дает ли данная формулировка основание утверждать, что способ перемещения предметов через границы не имеет в данных нормах обязательного значения и может быть любым, главное в этом случае – установить незаконность перемещения? Думается, что это не так. Так, ст. 4 Таможенного кодекса Таможенного союза определяет незаконное перемещение товаров через таможенную границу как перемещение товаров через таможенную границу вне установленных мест или в неустановленное время работы таможенных органов в этих местах, либо с сокрытием от таможенного контроля, либо с недостоверным декларированием или недекларированием товаров, либо с использованием документов, содержащих недостоверные сведения о товарах, и (или) с использованием поддельных либо относящихся к другим товарам средств идентификации, равно как и покушение на такое перемещение. Таким образом, незаконность перемещения включает в себя те же способы, которые ранее рассматривались как конструктивные признаки контрабанды. И, тем не менее, по нашему мнению, было бы целесообразнее включить способы перемещения товаров через таможенную границу в число признаков контрабанды в статьях УК РК, поскольку метод бланкетного регулирования не всегда позволяет четко формулировать те или иные признаки [6].

Действующим уголовным законодательством за совершение экономической контрабанды предусмотрена максимальная мера наказания в виде лишения свободы сроком до семи лет с конфискацией имущества.

Экономическая контрабанда - одно из наиболее серьезных посягательств на государственные интересы, и эффективность борьбы с ней зависит от скоординированных уголовно-правовых мер. В настоящее время данный вид преступления приобретает в Казахстане размеры массового негативного явления, представляющего реальную угрозу важным экономическим интересам государства, и принимает все более организованные формы.

Таким образом, экономическая контрабанда в целом (за исключением ряда незначительных положительных моментов) представляет собой социально-экономическое явление, оказывающее существенное негативное влияние на различные составляющие национальной безопасности государства, прежде всего на экономическую, социальную, общественную, демографическую, политическую, геополитическую, военную (оборонную) безопасность.

Такой объем негативных последствий заставляет органы государственной власти предпринимать серьезные меры по борьбе с экономической контрабандой, которые нельзя свести только к усилению охраны таможенной границы страны. К мерам, предпринимаемым в настоящее время Республикой Казахстан для борьбы с экономической контрабандой, относятся следующие:

1. Ужесточение экспортного контроля:

- проведение экспертизы документов на экспортируемые грузы (экспертиза проводится

Комитетом национальной безопасности Республики Казахстан с привлечением экспертов из заинтересованных министерств и ведомств, например Министерства обороны, Министерства национальной экономики и др.);

- увеличение времени проведения таможенного досмотра с целью повышения его качества. Установлены новые нормативы времени досмотра всех транспортных средств. Особое внимание уделяется досмотру пассажиров и грузов, прибывающих в страну железнодорожным транспортом (это основной канал поступления экономической контрабанды в страну). Увеличено время стоянки поездов на крупных приграничных станциях;

- обязательное применение при проведении таможенного досмотра технических средств и розыскных собак, так как их сложно обмануть и невозможно подкупить (в настоящее время как представители таможенной службы, так и служебные собаки работают на таможенных постах в три смены). В рамках этой меры в г. Алматы образован Кинологический центр, который готовит специалистов-кинологов и служебных собак для работы на таможенных постах;

- проводится реконструкция действующих таможенных постов и оборудование их в соответствии с требованиями современных международных стандартов (например, таможенные посты «Коргас» и «Кордай»), а также ввод в эксплуатацию новых приграничных таможенных постов и КПП (за последние годы в республике их появилось более 20).

2. Улучшение уровня подготовки кадров, работников Комитета государственных доходов Министерства финансов Республики Казахстан. Таможенные органы стараются укомплектовывать специалистами, имеющими высшее образование, при приеме на работу предпочтение отдается лицам, имеющим опыт работы в правоохранительных органах. Регулярно проводятся стажировки специалистов таможенных органов за рубежом (прежде всего в странах Евросоюза) и обучение их современным методам проведения таможенного контроля.

3. Создание и продвижение на мировой рынок бренда «Made in KZ». Этот бренд ставится на товарах, произведенных в Республике Казахстан из казахстанского сырья, реализуемых как на внутреннем рынке, так и путем экспорта. Основным условием получения предприятием возможности выпускать товары под данным брендом является постоянный контроль качества выпускаемой продукции [5, 116 стр.].

Таким образом, экономическая контрабанда является сложным социально-экономическим явлением, наносящим серьезный урон национальной безопасности страны и требующим комплексного подхода к его устранению.

Как показывает оперативно-следственная практика органов службы экономических расследований, самыми распространенными предметами экономической контрабанды являются товары народного потребления, природные ископаемые и минеральные ресурсы.

Для Республики Казахстан, обладающей значительными объемами стратегического сырья и энергоресурсов, особую актуальность приобретает борьба с экономической контрабандой. Экономическая контрабанда дестабилизирует экономику страны, тормозит осуществление проводимых нашим обществом экономических реформ и подрывает основу государственности, а также провоцирует должностных лиц на противозаконные действия, которые приобретают масштабы организованной преступности.

История убедительно доказывает, что в борьбе с преступностью невозможно достижение серьезных успехов только путем применения к преступникам мер уголовного наказания, в том числе строгих и жестких. Разумеется, профилактические меры в этой борьбе приносят больше успеха. Поэтому генеральной линией борьбы с преступностью должно быть предупреждение. Эта деятельность многогранна и зависит от ее исполнителей (субъектов), их полномочий и возможностей.

Успешной борьбе с экономической контрабандой также будет способствовать разработка методики расследования уголовных дел об этих преступлениях, так как следственная практика нуждается в научных рекомендациях криминалистов, практиков и ученых по расследованию экономической контрабанды.

Действующий бизнес не всегда успевает разобраться в коллизиях нововведений. Поэтому по всей стране созданы и активно действуют при территориальных таможенных подразделениях консультативные советы. Такой тандем эффективно сказывается на деятельности бизнеса.

За 6 месяцев 2018 года в доход бюджета таможенными органами перечислено 640 млрд 918 млн, что на 154 млрд тенге, или на 73 % больше аналогичного периода прошлого года. По итогам года прогнозируется, что сумма сборов превысит уровень в триллион тенге.

В настоящее время ведутся работы по доработке программного обеспечения для возможности принятия предварительной информации через web-портал таможенных органов. При участии комитета таможенного контроля разрабатывается еще одна крупная государственная программа по внедрению «Е-окна», которая предусматривает комплекс мероприятий, направленных на создание условий для осуществления внешнеэкономических операций и развития торговли.

Таким образом, эффективность реформирования отраслевого законодательства об уголовной ответственности за контрабанду, а также практики его применения в условиях действия Таможенного союза нельзя оценить однозначно. С одной стороны, новые нормы УК РК, устанавливающие ответственность за контрабандные действия, имеют некоторые преимущества перед ранее действовавшими. С другой стороны, им характерны существенные недостатки. Одно можно оценить позитивно: состояние правовой неопределенности в отношении установления ответственности за экономическую контрабанду наконец-то устранено.

Список литературы

1. Геращенко В. А. Контрабанда как угроза национальной безопасности России//Научный журнал «Молодой учёный». – № 19.1 (78.1) / 2014– С. 478–481.
2. Борчашвили И.Ш. Комментарий к Уголовному Кодексу Республики Казахстан. Особенная часть (2 том). – Алматы: Жеті Жарғы, 2015. – 1120 с.
3. Уголовный кодекс Республики Казахстан от 3 июля 2014 года № 226-V ЗРК (с изменениями и дополнениями по состоянию на 12.07.2018 г. №180-VI)[Электронный ресурс]. - URL:<http://adilet.zan.kz/rus/docs/K140000226> (дата обращения 05.10.2018)
4. Нормативное постановление Верховного Суда №10 от 18 июля 1997 года «О практике применения законодательства об уголовной ответственности за контрабанду» [Электронный ресурс].– URL: http://adilet.zan.kz/rus/docs/P97000010S_ (дата обращения 18.08.2018).
5. Скачко А.В. Система контрабандных преступлений в уголовном кодексе Республики Казахстан 2015 года: новые подходы к регламентации уголовной ответственности//Научно-практический журнал «Общество и право». – 2015. – №4 (54). – С. 116–121.
6. О таможенном деле в Республике Казахстан (с изменениями и дополнениями по состоянию на 25.12.2017 г. [Электронный ресурс.– URL: https://online.zakon.kz/document/?doc_id=30776062 (дата обращения 18.08.2018).

Ж. Д. Сеилханов

«Академия Болашақ» Караганда, Казахстан

Экономикалық контрабанда - ұйымдасқан қылмыстың бір түрі ретінде

Аннотация. Бұл мақалада автор экономикалық контрабанданы ұйымдасқан қылмыстың бір түрі ретінде алдыналудың мәселелерін қарастырады. Зерттелетін заңсыз әрекеттің қауіп мемлекеттің экономикалық мүдделеріне елеулі зиян келтіреді. Бұған қоса, қазіргі уақытта контрабанда ұйымдасқан қылмыстардың қатарында және кең таралған, бұл оның қоғамдық қауіп-қатерін одан да едәуір арттырды. Осылайша, экономикалық контрабанда күрделі әлеуметтік-экономикалық құбылыс, ол еліміздің ұлттық қауіпсіздігіне елеулі залал келтіріп, оның жойылуына кешенді көзқарасты қажет етеді.

Экономикалық контрабанда - мемлекеттік мүдделерге қарсы ең маңызды құқықбұзушылықтардың бірі және оған қарсы күрес тиімділігі қылмыстық-құқықтық шараларды үйлестірумен байланысты болып табылады. Қазіргі уақытта қылмыстың бұл түрі Қазақстанда маңызды экономикалық мүдделерге қатер төндіретін жаппай теріс құбылыстың мөлшерін алып жатыр және ол көбінесе ұйымдастырылған нысандарда болады.

Қазіргі уақыттағы контрабандаға қатысты мәселелерін қылмыстық құқық бұзушылықтың бір түрі ретінде оны дұрыс анықтаудан және тәжірибеде қолдану тұрғысынан ерекшелітер қарастырылғын.

Түйін сөздер. Экономикалық контрабанда, ұлттық қауіпсіздік, экономикалық қызмет саласындағы қылмыстар, кеден одағы, ұйымдасқан қылмыс.

Zh. D. Seilkhanov

«Bolashak» academy» Karaganda, Kazakhstan

Economic smuggling as a type of organized crime

Abstract. In this article, the author discusses the problems of preventing economic smuggling as one of the types of organized crime. The danger of the investigated illegal act is determined by the significant damage to the economic interests of the state. In addition, at present smuggling is carried out by organized crime and has acquired a mass character, which greatly increased its social danger. Thus, economic smuggling is a complex socio-economic phenomenon, causing serious damage to the national security of the country, requiring an integrated approach to its elimination.

Economic smuggling is one of the most serious violations of state interests, and the effectiveness of the fight against it depends on coordinated criminal law measures. This type of crime is currently acquiring in Kazakhstan the size of a massive negative phenomenon representing a real threat to the important economic interests of the state, and is taking more and more organized forms.

The problem of smuggling is today very relevant in terms of its correct identification and practical application, as a type of criminal offense.

Key words. Economic contraband, national security, crimes in the sphere of economic activity, customs union, investigation of crimes.

References

1. Gerashhenko V. A. Kontrabanda kak ugroza nacionalnoj bezopasnosti Rossii [Smuggling as a threat to Russia's national security], *Molodoj uchenyj*[Scientific journal "Young Scientist"] 19, 478–481 (2014).
2. Borchashvili I.Sh. komentarij k ugovnomu kodeksu Respubliki Kazaxstan. osobennaya chast (2 tom) [Commentary on the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan. Special Part (Volume 2)] (Zheti zhargy, Almaty, 2015).
3. Ugolovnyj kodeks Respubliki Kazahstan ot 3 iûlâ 2014 goda [The Criminal Code of the Republic of Kazakhstan of July 3, 2014] №226-V ZRK. [No. 226-V ZRK]. [elektronnyj resurs]. Available at: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/K1400000226> ((дата обращения: 12.02.2018): 12.02.2018).
4. Normativnoe postanovlenie Verhovnogo Suda №10 ot 18 iyulya 1997 goda «O praktike primeneniya zakonodatelstva ob ugovnoy otvetstvennosti za kontrabandu» [Regulatory Resolution of the Supreme Court No. 10 of July 18, 1997 «On the practice of the application of legislation on criminal liability for smuggling»] [elektron. resours]. Available at: http://adilet.zan.kz/rus/docs/P97000010S_ (dalee – np №10) (accessed 18.08.2018)
5. Skachko A.V. Sistema kontrabandnyx prestuplenij v ugovnom kodekse Respubliki Kazaxstan 2015 goda: novye podxody k reglamentacii ugovnoy otvetstvennosti [Smuggling system in the criminal code of the Republic of Kazakhstan in 2015: new approaches to the regulation of criminal liability], *Nauchno-prakticheskij zhurnal, Obshhestvo i pravo* [Scientific and practical journal "Society and Law"] 54(4)116–121, (2015).
6. O tamozhennom dele v respublike kazaxstan (s izmeneniyami i dopolneniyami po sostoyaniyu na 25.12.2017 g. [On customs business in the Republic of Kazakhstan (with amendments and additions as of December 25, 2017)] [elektron. resours]. Available at: https://online.zakon.kz/document/?doc_id=30776062 (data obrashheniya 18.08.2018).

Сведения об авторе:

Сеилханов Ж.Д. - докторант PhD Академий Болашак, Караганда, Қазақстан.

Seilkhanov Zh. D. Bolashak academy, Karaganda, Kazakhstan.

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің Хабаршысы – № 3 (124)/2018, 60-65 б.
Bulletin of the L.N. Gumilyov Eurasian National University – № 3 (124)/2018, 60- 65 pp.
<http://bullaw.enu.kz/>; E-mail: vest_law@enu.kz

МРНТИ 10.85.51

Б.Р. Сембекова

Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан
(E-mail: b.sembekova@yandex.ru)

Уголовная политика в системе противодействия женскому терроризму

Аннотация. Статья посвящена противодействию женскому терроризму. Рассмотрение женского терроризма начинается с изучения побудительно-регулятивных механизмов формирования и развития данного социального явления. Установление причинно-следственных отношений, обусловленных факторами социального, социально-экономического, социально-психологического характера, определяет совершенствование применения методов и способов оказания противодействия женскому терроризму путем правового регулирования общественных отношений в сфере уголовного судопроизводства при решении уголовно-правовых, уголовно-процессуальных задач.

Совершенствование уголовной политики в системе противодействия женскому терроризму является эффективным методом обеспечения антикриминальной безопасности личности, в том числе личности женщины.

Антикриминальная безопасность личности женщины в системе противодействия женскому терроризму является действенным механизмом, обеспечивающим защиту и охрану прав и свобод человека, гражданина и личности, разработку методики раскрытия, расследования и предупреждения преступлений террористической направленности. В методике раскрытия, расследования и предупреждения преступлений террористической направленности большое внимание уделяется вопросам взаимодействия государственных, правоохранительных органов, религиозных объединений, средств массовой информации как внутри государства, так и за рубежом.

Ключевые слова. Женский терроризм, личность женщины, уголовная политика, национальная безопасность, установление побудительно-регулятивных механизмов, методика раскрытия, расследования и предупреждения преступлений.

DOI: <https://doi.org/10.32523/2616-6844-2018-124-3-60-65>

Введение. Противодействие женскому терроризму требует системного комплексного подхода как явлению социально-правового, социально-психологического характера, обусловленного разработкой научно-обоснованных методов и способов предупреждения женской преступности на основе изучения криминогенных, конфликтных и криминальных факторов. Исследование женской преступности, в том числе женского терроризма, обусловлено познанием природы женщины как личности, с раскрытием потребностно-мотивационной сферы, ценностно-нормативной структуры, регулирующей ее активность как субъекта взаимодействия в межличностной ситуации взаимодействия.

Специфика такого аспекта, как женщина в механизме преступной деятельности террористической направленности и установление ее индивидуально-личностных свойств, определяется в процессе исследования причинно-следственных отношений, условий и обстоятельств конфликтной, криминогенной и криминальной ситуации, отражающихся в окружающей среде.

Причинно-следственные механизмы женской преступности, факторы объективно-субъективного характера, относящиеся к женскому терроризму определяют криминалистические методы и способы обеспечения противодействия ему как явлению социально-правового, социально-экономического и социально - психологического характера на основе уголовно-правового, уголовно-процессуального и уголовно-исполнительного анализа.

Системный и комплексный подход к женскому терроризму как социальному явлению определяет пути и направления совершенствования уголовной политики как составляющей государственной политики.

Постановка задачи, цели. В связи с необходимостью совершенствования форм и методов противодействия женскому терроризму, большое внимание уделяется развитию криминалистической политики, направленной на разработку методики предупреждения, раскрытия, расследования уголовных правонарушений террористической направленности.

Разработка методики предупреждения, раскрытия и расследования уголовных правонарушений террористической направленности, в том числе женского терроризма, определяется криминологическими, виктимологическими исследованиями, исследованием факторов внутриличностного и межличностного конфликта, совершенствованием форм взаимодействия государственных, правоохранительных органов, общественных, религиозных объединений, неправительственных объединений и средств массовой информации.

В методике предупреждения, раскрытия, расследования женского терроризма немаловажным фактором является роль женских организаций, занимающихся вопросами реабилитации женщин, определением тактических и стратегических средств воздействия на участников уголовного процесса, применением и использованием оперативно-розыскных, контрразведывательных мероприятий.

История. Разработке методике раскрытия, расследования и предупреждения уголовных правонарушений, совершаемых женщинами, уделяется мало внимания, работ на монографическом уровне исследований нет, встречаются лишь отдельные публикации, что отражается на практике - допускаются ошибки методического, тактического и стратегического характера. Имеются отдельные диссертационные исследования российских ученых в отношении уголовных правонарушений террористической направленности, совершаемых женщинами, касающиеся отдельно взятого региона Кавказа, что не отражает в полном объеме все факторы объективно-субъективного характера, оказывающие воздействие на формирование причинно-следственных отношений формирования и развития женского терроризма.

Обсуждение. Активными участниками современного терроризма являются женщины, поэтому исследование природы женского терроризма, разработка методов и способов противодействия ему в настоящее время очень актуальны. Первоочередной задачей противодействия женскому терроризму является решение задач предупреждения женской преступности на государственном уровне.

Государственная политика направлена на совершенствование уголовной политики, в первую очередь, на правовое регулирование общественных отношений в сфере обеспечения общественной, экономической, экологической безопасности технико-криминалистическими, тактико-криминалистическими и методико-криминалистическими средствами.

Политологи отмечают, что «высокий процент женщин в структуре радикальных организаций, причастных к террористической деятельности, созданных и действующих на территории европейских государств, обуславливается суфражистской тенденцией. Феминистское движение, провозгласившее борьбу против всех форм дискриминации по гендерному признаку, повлияло на радикализацию политических взглядов его участниц и обозначило терроризм в качестве одного из основных инструментов борьбы» [1].

Женский терроризм, обусловленный политической направленностью женщин, влечет разработку методов и способов оказания противодействия на основе теоретических исследований в области политологии, философии, социологии и юриспруденции. Поэтому обращение к данным направлениям является закономерным процессом, эффективным для разработки уголовно-правовых, уголовно-процессуальных, криминологических, криминалистических средств. В связи с этим следует отметить выделение в политическом процессе следующих моделей женского поведения в террористической деятельности: социально-политическую и социально-религиозную. Первая характеризуется тем, что женщины становятся террористками по собственной воле с целью выражения политического протеста обществу и достижения социального равенства с мужчинами. В террористических организациях женщины участвуют не только как исполнители терактов, но и как идеологи, стратеги и руководители.

Спецификой второй модели является то, что террористок в большинстве случаев принуждают к теракту представители экстремистских террористических организаций посредством давления религиозных лидеров и психотропной обработки. Женщины используются в террористических организациях на низовом уровне, выступая в качестве дешевого оружия, теракт осуществляется посредством самоподрыва, при этом экстремистки и религиозные лидеры пропагандируют образ террористок как героинь и мучениц» [2].

В социально-религиозной женской модели в качестве доминанты выступает религиозный экстремизм, который включает экстремистскую религиозную идеологию, экстремистские

религиозные чувства, экстремистское религиозное поведение, экстремистские религиозные организации. Экстремистская религиозная идеология отличается специфическими акцентами религиозного сознания, к которым относят актуализацию религиозной нетерпимости, формирование образа врага истинной веры, религиозную санкцию агрессии против врагов истинной веры.

В мотивационной сфере женщин-террористок преобладает криминальная агрессия, характерная женской насильственной преступности в целом. Таким образом, личность женщин, совершивших насильственные преступления, особенности их мотивационной сферы и поведенческой активности являются результатом сложного взаимодействия социальных и биологических составляющих, которые преломляются сквозь систему общественных отношений [3]. Мотивация криминальной агрессии отражает социальные условия, в которых рос и формировался конкретный человек. Изучение мотивации так же позволяет вскрыть внутреннюю предопределенность поступков на индивидуальном уровне. На основе анализа структуры мотивации выделены следующие типы мотивов, свойственных женщинам - террористкам: инструментальная агрессия, враждебная агрессия, защитная агрессия.

Потребностно-мотивационная сфера личности женщины-террористки обуславливает выделение по психологическим критериям следующих типов женщин – террористок:

террористки по страсти – слабый материнский инстинкт, тяготение к мужскому образу жизни, многие из них обнаруживают особенную страсть к политике, что редко наблюдается у женщин, и становятся настоящими мученицами своего патриотизма, а подчас и своих религиозных убеждений.

2) Террористки-самоубийцы. В этой категории выделяется две подгруппы:

а) Самоубийцы вследствие психических заболеваний.

б) Самоубийцы по принуждению.

Побудительно-регулятивные механизмы насильственной женской преступности, в частности женского терроризма, обусловленные социально-психологическими, социально-экономическими, социально-политическими факторами, обуславливают методы профилактики женской насильственной преступности на основе государственной политики усиления охраны материнства и детства, обеспечения законодательной безопасности личности в семье, создания системы предотвращения семейного насилия.

В системе профилактики женской насильственной преступности возникает необходимость усиления виктимологического направления в силу детерминированности формирования и развития личности женщины социальными факторами. В данном случае женщины рассматриваются как потенциальные потерпевшие (самоубийцы по принуждению). Усиление мер, направленных на устранение виктимно-опасных ситуаций, на предупреждение виктимологических ситуаций – от формирования личности с повышенными виктимными качествами до виктимогенной. Должна проводиться работа по выявлению женщин, способных в силу их поведения и образа жизни совершить теракт, на них должно оказываться профилактическое воздействие. В большинстве случаев теракты совершили социальные аутсайдеры, женщины с несложившейся жизнью, испытывающие острые проблемы во взаимоотношениях с родственниками, окружающими, не могущие найти свое место в обществе.

Кроме того, в системе профилактики женского терроризма следует усилить индивидуальную профилактику в местах лишения свободы с привлечением психологов, психиатров, теологов, а также постоянную работу с родственниками для оказания психологической помощи женщинам, особенно в период адаптации. Таким образом оказывается медико-психологическое воздействие. Ресоциализация женщин-преступниц предусматривает продуманное, научно-обоснованное, систематическое совершенствование форм и методов воздействия на личность.

Совместные усилия правоохранительных органов должны быть направлены на решение следующих организационных задач, выделяемых в криминалистической науке:

Организация своевременного обмена статистической, криминалистической, криминологической информацией между органами и структурами, ответственными за расследование исследуемой категории;

Формирование единых, в том числе и межведомственных, банков данных (в том числе по видам террористической деятельности, по постоянно действующим организованным преступным группам и незаконным вооруженным формированиям, по лидерам, организаторам этих групп и т.д.), их своевременное обновление (с соблюдением необходимых мер секретности);

учитывая международный, транснациональный характер современного терроризма - совершенствование сотрудничества с международными антитеррористическими организациями [4].

Организационное обеспечение выявления, предупреждения, пресечения и раскрытия терроризма и экстремизма информационным насыщением такого характера, безусловно, повысит эффективность предупредительной деятельности правоохранительных органов при взаимодействии с силами общественности, гражданского общества, которыми являются неправительственные организации. Итак, в системе противодействия религиозному экстремизму и терроризму огромную роль играет сотрудничество всех государственных, правоохранительных органов, общественных организаций, неправительственных объединений в разработке единой политики на государственном уровне, позволяющее системно, комплексно и последовательно проводить предупредительную деятельность, а именно выявлять криминогенные и конфликтные факторы, детерминирующие формирование и развитие терроризма.

Причинно-следственные механизмы формирования и развития терроризма, основанного на методах террора и войны, обусловленного детерминантами социального, психологического характера, определяются закономерными процессами отражения индивидуальных особенностей в ситуации взаимодействия, что требует решения задач тактического и стратегического характера в процессе поисково-познавательной деятельности. В связи с этим при исследовании женского терроризма для решения задач розыскного характера эффективным методом является составление психологического портрета.

В криминалистической науке, в силу анализа судебно-следственной практики, выделяются три типовых криминалистических портрета: «женщина – лидер», «женщина, зависимая от лидера», «женщина - приманка» [5]. Эта классификация может быть применена при раскрытии и расследовании уголовных правонарушений террористической и экстремистской направленности, так как мы уже отмечали модели поведения женщин в террористической деятельности: социально-политическая и социально-религиозная. Для социально-политической модели поведения характерен психолого-криминалистический портрет «женщина - лидер». Следовательно, данные проявления индивидуально-личностного характера важны для разработки тактики и стратегии при проведении следственных действий, оперативно-розыскных мероприятий.

Социально-религиозной модели поведения присущи портреты женщины, зависимая от лидера», «женщина - приманка». Указанная типология женщин, совершающих насильственные преступления, в том числе уголовные правонарушения террористической и экстремистской направленности, так же требует определенных моделирования поведения, прогнозирования и диагностики ситуации в ходе поисково-познавательной деятельности субъектов доказывания.

Кроме того, типичные проявления поведения женщин-террористок создают условия для принятия мер профилактического характера по противодействию женскому терроризму с выявлением их криминогенных и конфликтных факторов, которые и определяют механизм противодействия женскому терроризму.

Итак, противодействие женскому терроризму обусловлено исследованием факторов криминогенного, конфликтного, криминального характера с учетом психологических особенностей женщин, созданием условий во всех сферах жизнедеятельности, законодательным регулированием прав и свобод женщин как личности, как матери.

Заключение. Рассмотрение женского терроризма начинается с изучения побудительно-регулятивных механизмов формирования и развития данного социального явления. Установление причинно-следственных отношений, обусловленных факторами социального, социально-экономического, социально-психологического характера, определяет совершенствование применения методов и способов оказания противодействия женскому терроризму путем правового регулирования общественных отношений в сфере уголовного судопроизводства при решении уголовно-правовых, уголовно-процессуальных задач.

Совершенствование уголовной политики в системе противодействия женскому терроризму является эффективным методом обеспечения антикриминальной безопасности личности, в том числе личности женщины.

Антикриминальная безопасность личности женщины в системе противодействия женскому терроризму является действенным механизмом, обеспечивающим защиту и охрану прав и

свобод человека, гражданина и личности, разработку методики раскрытия, расследования и предупреждения преступлений террористической направленности.

Методика раскрытия, расследования и предупреждения преступлений террористической направленности определяется вопросами тактико-организационного, методико-криминалистического характера.

Выводы. Теоретические исследования криминалистической науки, в частности, разработка частной методики раскрытия, расследования и предупреждения преступлений террористической направленности, совершаемых женщинами, способствуют разработке эффективных методов и способов собирания, исследования, оценки и предоставления как доказательственной, так и ориентирующей информации в ходе поисково-познавательной деятельности субъектов доказывания. Разработка частной методики раскрытия, расследования и предупреждения преступлений террористической направленности обуславливается систематизацией данных преступлений по личностной активности женщины как субъекта взаимодействия, изучением факторов, оказывающих воздействие на формирование внутриличностных, межличностных отношений в причинно-следственном механизме формирования и развития умысла на совершение преступного деяния. То есть криминалистическая классификация преступлений террористической направленности, совершаемых женщинами, исходя из побудительно-регулятивных механизмов женщины-террористки, способствует применению методов прогнозирования, диагностирования, алгоритмизации процесса раскрытия, расследования и предупреждения.

Реализация указанных методов в ходе поисково-познавательной деятельности субъектов доказывания повышает эффективность решения уголовно-правовых, уголовно-процессуальных и уголовно-исполнительных задач.

Список литературы

1. Адамова М. А. Женский терроризм в современном политическом процессе: дис. ... канд. полит. наук: 23.00.02: защищена 2008.: утв. 2008 / Григорьева Мария Анатольевна.- Ставрополь., 2008.- 167 с. – Библиогр.: с. 21 - 22.6 ссылок
2. Григорьева М.А. Политический терроризм: гендерный аспект : дис. ... канд. полит. наук: 23.00.02: защищена 2011.: утв. 2011 / Григорьева Марина Анатольевна.- Невинномыск., 2011.- 206 с. – Библиогр.: 61 12-23/84.
3. Кутина В. П. Насильственная женская преступность и ее предупреждение: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08: защищена 2006.: утв. 2006 / Кутина Вера Петровна.- Санкт-Петербург., 2006.- 258с. – Библиогр. : с. 21 - 22.6 ссылок
4. Марутин А.Г. Расследование террористического акта: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09: защищена 2011.: утв. 2011 /Марутин Андрей Геннадьевич.- Краснодар., 2011. – 208 с. – Библиогр.: с.20-21.-04201162914.
5. Кирюшина Л.Ю. Личность женщины в механизме преступления и ее значение для криминалистической методики расследования преступлений отдельного вида : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09: защищена 2007.: утв. 2007 /Кирюшина Любовь Юрьевна.- Барнаул., 2007.-240с. - Библиогр. : с. 21 - 23.14. ссылок.

Б.Р. Сембекова

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан

Терроризмге қарсы күрес жүйесіндегі қылмыстық саясат

Аннотация. Мақалада әйелдердің терроризмге қарсы тұруы туралы айтылды. Әйелдердің терроризмі осы әлеуметтік құбылыстың қалыптасуының және дамуының ынталандырушы-реттеуші механизмдерінің ашылуынан байқалады. Әлеуметтік, әлеуметтік-экономикалық, әлеуметтік-психологиялық факторлардан туындаған себеп-салдарлық қатынастарды белгілеу қылмыстық және қылмыстық-процессуалдық міндеттерді шешуде қылмыстық іс жүргізу саласындағы әлеуметтік қатынастарды құқықтық реттеу арқылы әйелдердің терроризміне қарсы тұру әдістерін пайдалануды жетілдіруді айқындайды.

Терроризмге қарсы күрес жүйесіндегі қылмыстық саясатты жетілдіру - бұл адамның, оның ішінде әйелдің жеке басына қарсы қылмыстық қауіпсіздікті қамтамасыз етудің тиімді әдісі.

Әйелдердің лаңкестікке қарсы жүйесінде әйел адамның жеке басын қорғауы: адамның, азаматтың және адамның құқықтары мен бостандықтарын қорғауды, террористік сипаттағы қылмыстарды ашу, тергеу және алдын алу әдістерін әзірлеуді қамтамасыз ететін тиімді механизм. Террористік сипаттағы қылмыстарды ашу, тергеу және алдын алу әдістемесіне мемлекет пен құқық қорғау органдарының, діни бірлестіктердің, бұқаралық ақпарат құралдарының мемлекет пен шетелдердің өзара әрекеттесуіне және халықаралық ынтымақтастыққа назар аударылады.

Түйін сөздер. Әйелдердің терроризмі, әйелдің жеке басы, қылмыстық саясат, ұлттық қауіпсіздік, ынталандыру-реттеу механизмдерін құру, қылмысты ашу, тергеу және алдыналу тәсілі.

B.R. Sembekova

L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

Criminal policy in the system of combating female terrorism

Abstract. The article is devoted to countering female terrorism. Female terrorism is viewed from the discovery of the incentive-regulatory mechanisms of the formation and development of this social phenomenon. The establishment of causal relations, caused by social, socio-economic, socio-psychological factors, determines the improvement of the use of methods and ways of countering women's terrorism through legal regulation of social relations in the field of criminal proceedings in solving criminal and criminal procedural tasks. Improving the criminal policy in the system of combating female terrorism is an effective method of ensuring anti-criminal security of the individual, including the personality of a woman. Anticriminal security of a woman's personality in the system of countering women's terrorism is an effective mechanism ensuring the protection and safeguarding of the rights and freedoms of a person, a citizen and a person, the development of methods for disclosing, investigating and preventing crimes of a terrorist nature.

In the method of disclosing, investigating and preventing crimes of a terrorist nature, attention is paid to the interaction of state, law enforcement agencies, religious associations, the media, both within the state and abroad, and attention is paid to international cooperation.

Key words. Female terrorism, the personality of the woman, Criminal policy, National security, Establishment of incentive-regulatory mechanisms, Methods of disclosing, investigating and preventing crimes.

References

- 1 Adamova M.A. Zhenskij terrorizm v sovremennom politicheskom processe. [Text]: [Women's terrorism in the modern political process][Text]Dis. ... kand. polit. nauk: 23.00.02: zashchishchena 2008.: utv. 2008 / Grigor'eva Mariya Anatol'evna [Dis. ... Cand. watered Sciences: 23.00.02: Protected 2008 .: approved. 2008 / Grigorieva Maria Anatolyevna]. - Stavropol., 2008.- 167с. - Bibliogr .: p. 21 - 22.6 references
- 2 Grigorieva M.A. Politicheskij terrorizm: gendernyj aspekt [Political terrorism: gender aspect]. [Text]: Dis. ... kand. polit. nauk: 23.00.02: zashchishchena 2011.: utv. 2011 / Grigor'eva Marina Anatol'evna [Dis. ... Cand. watered Sciences: 23.00.02: Protected 2011 .: approved. 2011 / Grigorieva Marina Anatolyevna]. - Nevinnomysk., 2011.- 206s. - Bibliography: 61 12-23 / 84
- 3 Kutina V.P. Violent female crime and its prevention [Violent female crime and its prevention] [Text]: Dis. ... Cand. legal Sciences: 12.00.08: Protected 2006 .: approved. 2006 / Kutina Vera Petrovna [Dis. ... Cand. legal Sciences: 12.00.08: Protected 2006 .: approved. 2006 / Kutina Vera Petrovna]. - St. Petersburg., 2006. - 258 p. Bibliogr. : from. 21 - 22.6.
- 4 Marutin A.G. Rassledovanie terroristicheskogo akta [Investigation of the terrorist act] [Text]: dis. ... kand. jurid. nauk: 12.00.09: zashchishchena 2011.:utv. 2011 /Marutin Andrej Gennad'evich. [dis. ... Cand. legal Sciences: 12.00.09: it is protected 2011.:utv. 2011 / Marutin Andrej Gennadievich]. Krasnodar., 2011. - 208 p. - Bibliography: p.20-21.-04201162914
- 5 Kiryushina L.Yu. Lichnost' zhenshchiny v mekhanizme prestupleniya i ee znachenie dlya kriminalisticheskoy metodiki rassledovaniya prestuplenij ot del'nogo vida [The personality of a woman in the mechanism of crime and its importance for the forensic method of investigating crimes of a particular type]. [Text]: dis. ... kand. jurid. nauk: 12.00.09: zashchishchena 2007.: utv. 2007 /Kiryushina Lyubov' YUr'evna. [dis. ... Cand. legal Sciences: 12.00.09: Protected 2007 .: approved. 2007 / Kiryushina Lyubov Yurieвна]. Barnaul., 2007.-240s. - Bibliogr. : from. 21 - 23.14. links.

Сведения об авторе:

Сембекова Б.Р. – кандидат юридических наук, и.о. зав. кафедрой уголовно-правовых дисциплин, Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан.

Sembekova B.R. – Candidate of Law, Acting Head of the Department of Criminal Law Disciplines, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan.

Қылмыстық-процессуалдық құқық
Criminal procedural law
Уголовно-процессуальное право

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің Хабаршысы – № 3 (124)/2018, 66-69 б.
Bulletin of the L.N. Gumilyov Eurasian National University – № 3 (124)/2018, 66- 69 pp.
<http://bullaw.enu.kz/>; E-mail: vest_law@enu.kz

МРНТИ 10.79.21

А.Н. Ахпанов

Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилёва, Астана, Казахстан

Подозреваемый, обвиняемый: вопросы совершенствования процессуально-правового статуса

Аннотация. Статья посвящена проблемным вопросам, возникающим в правоприменительной практике из-за пробелов в уголовно-процессуальном законодательстве относительно установления статуса подозреваемого, обвиняемого при проведении в отношении указанных участников некоторых следственных или процессуальных действий, ограничивающих принадлежащие им конституционные права и свободы. Автор, основываясь на результатах проведенного сравнительно-правового анализа нормативной регламентации правового положения рассматриваемых участников, выявляет явные пробелы законодателя, позволяющие применять различные, порой противоречащие друг другу подходы, создающие определенный дисбаланс в возникающих правоотношениях между подозреваемым, обвиняемым с одной стороны, и органами, ведущими уголовный процесс – с другой. Обращается внимание и на соотношение статуса указанных участников с аналогичным статусом свидетеля, имеющего право на защиту. Предлагаются рекомендации как теоретического, так и прикладного характера, направленные на совершенствование правового положения рассматриваемых участников судопроизводства.

Ключевые слова. Подозреваемый, обвиняемый, свидетель, имеющий право на защиту, прокурор, следственный судья, меры принуждения, сделка, процессуальный статус, следственные действия.

DOI: <https://doi.org/10.32523/2616-6844-2018-124-3-66-69>

В соответствии с Законом от 21 декабря 2017 года № 118-VI «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты по вопросам модернизации процессуальных основ правоохранительной деятельности» [1] следственным судьёй санкционируется принудительное получение образцов у потерпевшего, свидетеля и заявителя, а также их принудительное освидетельствование (часть вторая ст. 223 и часть третья ст. 268 УПК РК).

В отношении отказывающихся от названных следственных действий подозреваемого и обвиняемого, согласно указанным специальным нормам Особенной части Кодекса, основанием их производства служит постановление следователя, дознавателя, не требующее санкции следственного судьи.

Между тем нелогично решен вопрос в отношении лица, на которого заявитель прямо указывает как на совершившее уголовное правонарушение (речь идет о свидетеле, имеющем право на защиту). Для его принудительного освидетельствования применим порядок, установленный для подозреваемого (обвиняемого). Тогда как принудительное получение образцов аналогично процедуре для потерпевшего, свидетеля и заявителя. Поскольку процессуальный статус свидетеля, имеющего право на защиту, ближе к подозреваемому, нужно определить единый механизм ограничения прав одного и того же участника процесса.

Кроме того, приведенные выше нормы Особенной части противоречат предписаниям Общей части УПК. Согласно пп. 17) и 18) части первой ст. 55 УПК РК следственным судьёй санкционируется принудительное освидетельствование и получение образцов без указания статуса лиц, в отношении которых они производятся. Следовательно, данная новелла также

распространяется на подозреваемого и обвиняемого. С одной стороны, противоречие разрешимо правилом о преимуществе специальной нормы над общей. Но с другой, в соответствии с презумпцией невиновности подозреваемый и обвиняемый не обязаны не только не свидетельствовать против себя, но и не должны содействовать органам расследования самоизобличению в ходе рассматриваемых следственных действий.

С позиции допустимости доказательств (соблюдение процессуальной формы), однородности объектов принудительное освидетельствование и получение образцов у подозреваемого, обвиняемого предпочтительнее производить также с санкции следственного судьи.

Законом от 21.12.2017 г. внесена поправка к части второй ст. 131 УПК РК, гласящая, что «Подозреваемый подлежит освидетельствованию в порядке, предусмотренном статьей 223 настоящего Кодекса, для установления общего состояния его здоровья и наличия телесных повреждений». Отсылочная норма определяет порядок данного следственного действия, предусматривающий его проведение либо самим следователем (дознавателем), либо приглашенным им врачом или иным специалистом.

В сравнении с новеллой прежняя редакция статьи выглядела более совершенной: «При заявлении подозреваемым соответствующего ходатайства он подлежит освидетельствованию врачом для установления общего состояния его здоровья и наличия телесных повреждений».

По-прежнему остался пробельным главный вопрос - о независимом от органа уголовного преследования правовом статусе врача, проводящего освидетельствование задержанного на основании ст. 128 УПК РК подозреваемого. Полагаем, что продвижение именно такого подхода будет противодействовать попыткам и другим незаконным действиям, жестокому обращению с задержанными подозреваемыми.

Наряду с этим не менее эффективным способом защиты прав и законных интересов задержанного подозреваемого может стать следование пп. 34 и 36 Рекомендаций Комитета ООН по правам человека от 16 декабря 2014 года [2] и соблюдение стандартов Habeas Corpus Act.

Пункт 34 гласит: «Задержанный должен быть физически доставлен к судье или другому должностному лицу, уполномоченному по закону осуществлять судебную власть. Физическое присутствие задержанных на слушании дает возможность узнать об обращении, которому они подверглись в заключении, и облегчает немедленный перевод в изолятор, если принимается решение о дальнейшем содержании под стражей. Таким образом, оно служит гарантией права на личную неприкосновенность и запрета на применение пыток и жестокого, бесчеловечного или унижающего достоинство обращения. На данном слушании и последующих слушаниях, на которых судья оценивает законность или необходимость содержания под стражей, задержанный имеет право на юридическую помощь, которая в принципе должна предоставляться выбранным им адвокатом».

В пункте 36 отмечается, что «Когда человек предстает перед судьей, судья должен решить, подлежит ли он освобождению или же заключению под стражу для дополнительного расследования или до суда. При отсутствии законных оснований для дальнейшего содержания под стражей судья должен принять решение об освобождении. При наличии оснований для дополнительного расследования или судебного разбирательства судья должен решить, подлежит ли данное лицо освобождению (с условиями или без них) до дальнейшего разбирательства, поскольку в заключении под стражу нет необходимости... По мнению Комитета, содержание под стражей не должно предусматривать возвращение в место содержания в органах полиции, а должно предполагать содержание в отдельном изоляторе в ведении иного органа, где проще уменьшить риск нарушения прав задержанного».

Таким образом, очевидно, что в каждом случае задержанный на основании ст. 128 УПК подозреваемый должен обязательно предстать перед следственным судьей, в том числе для проверки им законности и обоснованности задержания, жалоб на применение незаконных методов ведения следствия.

В Казахстане задержанные подозреваемые по-прежнему доставляются в суд исключительно для решения вопроса об избрании одной из мер пресечения (содержание под стражей, домашний арест, залог). В остальных случаях вопрос решается органом расследования и прокурором без ведома следственного судьи.

Ввиду сходства со статусом подозреваемого процессуально-правового положения свидетеля,

имеющего право на защиту, требует дополнительных гарантий охрана его законных интересов. В одной из работ нами приведена развернутая аргументация в пользу законодательного установления случаев обязательного участия адвоката-защитника по уголовным делам с такой категорией свидетеля. К ним могут быть отнесены: несовершеннолетние; не владеющие языком уголовного судопроизводства; страдающие психическими или физическими недостатками свидетели, имеющие право на защиту [3, 110-115 стр.].

Анализ норм УПК РК, в том числе сравнительно-правовой, позволяет выделить некоторые проблемные вопросы, связанные с совершенствованием статуса подозреваемого, обвиняемого при заключении процессуального соглашения в форме сделки о признании вины.

Подозреваемый и обвиняемый ограничены в своем праве на данную сделку из-за технико-юридической ошибки законодателя. УПК исключена возможность сделки о признании вины не только по уголовным делам об особо тяжких преступлениях, но об уголовных проступках. Перечень трёх категорий преступлений, по которым допускается данное соглашение, логично дополнить уголовными проступками, которые обладают гораздо меньшей степенью общественной опасности. Тем самым будет снят установленный нормативным постановлением Верховного суда РК запрет на такую сделку при совокупности преступления и уголовного проступка [4].

Следственная и судебная практика указывает на необходимость получения согласия на сделку о признании вины всех подозреваемых - соучастников преступления. Иначе не соблюдаются требования ст. 24 УПК РК о полном, всестороннем и объективном исследовании обстоятельств дела. Вследствие этого может быть ошибочно определена роль соучастников и возникнет необходимость пересмотра приговоров в апелляционной, кассационной инстанциях для приведения их в соответствие между собой.

Окончание досудебного производства при заключении сделки о признании вины завершается составлением соответствующего соглашения вместо обвинительного акта. В отличие от обычной формы окончания расследования при сделке не предусмотрена возможность сторон на ознакомление с материалами уголовного дела, что нарушает их право на доступ к правосудию.

Кроме того, пробелен вопрос о допустимости признательных показаний подозреваемого при последующем его отказе от заключенной сделки. Также открытым остается вопрос о допустимости иных производных источников обвинительных доказательств, полученных благодаря признательным показаниям такого подозреваемого (правило «плоды отравленного дерева»).

УПК РК не содержит гарантий для подозреваемого, обвиняемого при последующем отказе от сделки со стороны прокурора, который может её использовать как способ изобличения виновных. Отсутствует законодательно прописанный механизм переговорного процесса между сторонами для обсуждения условий заключения сделки о признании вины.

По казахстанскому закону судья при рассмотрении уголовного дела по процессуальному соглашению (сделке о признании вины) не вправе оправдать подсудимого даже при наличии к тому очевидных оснований. Помимо этого, при отказе прокурора от сделки о признании вины у подсудимого отсутствует право просить суд рассмотреть и оценить причины такого отказа, а также возможность ходатайствовать о снижении наказания наполовину.

Список литературы

1. Казахстанская правда. 2017. 22 декабря. № 245 (28624). [Электронный ресурс]. – URL: <http://www.kazpravda.kz/media/upload/61/2017/12/22/0f3c62d757027f478f0aa80f4288bce1.pdf>.
2. Рекомендации Комитета ООН по правам человека к статье 9 Международного пакта о гражданских и политических правах: Приняты на 112-й сессии (7–31 октября 2014 г.). [Электронный ресурс].– URL: <http://www.refworld.org.ru/docid/564f3bdb4.html>.
3. Ахпанов А.Н., Хан А.Л. О случаях обязательного участия по уголовным делам адвоката свидетеля, имеющего право на защиту // Вестник Института законодательства Министерства юстиции РК. – 2017. - № 2 (47). – С. 110-115
4. Пункты 5, 6 нормативного постановления Верховного суда РК от 7 июля 2016 года № 4 «О практике рассмотрения судами уголовных дел в согласительном производстве» [Электронный ресурс]. – URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=39517300#pos=0;0.

А.Н. Ахпанов

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан

**Күдікті, айыпталушы:
жегілдіру мәселелері процессуалдық-құқықтық мәртебесі**

Аннотация. Мақала туындайтын мәселелі сұрақтар құқық қолдану практикасында кемшіліктер үшін қылмыстық-іс жүргізу заңнамасында қатысты оның мәртебесін күдіктінің, айыпталушының жүргізу кезінде қатысты көрсетілген қатысушылардың кейбір тергеу немесе іс жүргізу іс-әрекеттерін шектейтін принадлежация атындағы конституциялық құқықтары мен бостандықтары. Автор нәтижелерін негізге ала отырып, өткізілген салыстырмалы-құқықтық талдау және нормативтік реттеу құқықтық ережелер қарастырылатын қатысушыларды анықтайды, айқын кемшіліктер заң шығарушының қолдануға мүмкіндік беретін түрлі, кейде бір-біріне қайшы келетін амалдар жасайтын белгілі теңгерімсіздік туындаған арасындағы құқықтық қатынастар - бір жағынан күдікті, айыпталушы және басқа органдар жүргізген қылмыстық процесте басқаша көрінуіне көңіл аударылады және арақатынасы мәртебесін көрсетілген қатысушылардың ұқсас мәртебесіне куә, қорғалуға құқығы бар. Ұсынылады ұсыныстар теориялық және қолданбалы сипаттағы жегілдіруге бағытталған құқықтық ережелер қарастырылады.

Түйін сөздер. Сезікті, айыпталушы, куә, қорғалуға құқығы бар, прокурор, тергеу судьясы, мәжбүрлеу шараларын, мәміле, іс жүргізу мәртебесі, тергеу әрекеттері. (граммаикалық және стилдік жағынан қайта қарастырған жөн)

A.N. Akhpanov

L.N. Gumilyov Eurasian National University

Suspected, defendant: questions of perfection of judicially-legal status

Abstract. The article focuses on the problem questions, arising up in law-enforcement practice from blanks in a Criminal Procedural legislation in relation to establishment of the status suspected, accused during realization in regard to the indicated participants of some inquisitional or judicial actions, limiting belonging to them constitutional rights and freedoms. An author, based on the results of the conducted comparatively-legal analysis of normative regulation of legal position of the examined participants, exposes the obvious blanks of legislator, allowing to apply different, at times conflicting with each other approaches creating a certain disbalance in nascent legal relationships between suspected, to the defendants from one side, and by organs leading criminal procedure - with other. Attention applies and on correlation of status of the indicated participants with analogical status of witness, having a right of defence. Recommendations of both theoretical and applied character are offered.

Keywords. Suspected, defendant, witness, having a right of defence, public prosecutor, inquisitional judge, measures of compulsion, transaction, judicial status, inquisitional actions.

References

1. Kazhstanskaja pravda. 2017. 22 dekabrtja. № 245 (28624)[Kazakhstan true. on Decembers] [Elektron. resurs]. Available at: <http://www.kazpravda.kz/media/upload/61/2017/12/22/0f3c62d757027f478f0aa80f4288bce1.pdf>.
2. Rekomendacii Komiteta OON po pravam cheloveka k stat'e 9Mezhdunarodnogo pakta o grazhdanskix i politicheskix pravah: Prinjaty na 112-j sessii (7–31 oktjabrja 2014 g.)[Recommending of Committee the UNO on human rights to the article of 9 Международного pact about civil and political laws: Accepted on a 112th session (7 – of October, 31 2014)] [Elektron. resurs]. Available at: <http://www.refworld.org.ru/docid/564f3bdb4.html>.
3. Ahpanov A.N., Han A.L. O sluchajah objazatel'nogo uchastija po ugovnym delam advokata svidetelja, imejushhego pravo na zashhitu [About the cases of obligatory participation on the criminal cases of advocate of witness, having a right of defence], Vestnik Instituta zakonodatel'stva Ministerstva justicii RK[Bulletin of the Institute of Legislation of the Ministry of Justice of the Republic of Kazakhstan], 47 (2), 110-115 (2017)
4. pp. 5, 6 normativnogo postanovlenija Verhovnogo suda RK ot 7 ijulja 2016 goda № 4 «O praktike rassmotrenija sudami ugovnyh del v soglasitel'nom proizvodstve»[paragraphs 5, 6 the normative Supreme court of PK ruling from July, 7 2016 № 4 “About practice of consideration by the courts of criminal cases in a conciliatory production”][Electronic resource]. Available at: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=39517300#pos=0;0

Сведения об авторе:

Ахпанов А.Н. - доктор юридических наук, профессор кафедры уголовно-правовых дисциплин Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилёва, заслуженный работник МВД РК, Астана, Казахстан.

Akhpanov A. N. - Doctor of jurisprudence, Professor of the Department of Criminal Law L.N. Gumilyov Eurasian National University, honored worker of the Ministry of Internal Affairs of RK, Astana, Kazakhstan.

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің Хабаршысы – № 3 (124)/2018, 70-77 б.
Bulletin of the L.N. Gumilyov Eurasian National University – № 3 (124)/2018, 70- 77 pp.
<http://bullaw.enu.kz/>; E-mail: vest_law@enu.kz

МРНТИ 10.71.35

А.С. Джаксыбаев

*Академия правоохранительных органов при Генеральной прокуратуре Республики Казахстан, Астана, Казахстан
(E-mail: asanali29@mail.ru)*

Вопросы противодействия самовольным занятиям государственных земель (самовольным захватам земель)

Аннотация. Самовольные занятия государственных земель ввиду своей распространенности и влияния на государственные и общественные интересы являются крайне негативным явлением в системе земельных отношений.

Противодействие им есть главная задача уполномоченных государственных органов.

Задача настоящей статьи - определить факторы, которые способствуют распространению данного явления, а также круг вопросов и проблем, препятствующих деятельности государства по борьбе с рассматриваемой категорией нарушений.

Цель - осветить предложения по оптимизации государственного механизма, регламентирующего процедуру проведения государственного контроля по недопущению самовольного занятия государственных земель.

К сожалению, анализируемый нами вопрос в отечественной науке не исследовался, что налагает на нас особую ответственность за совершение первых шагов на пути к освещению этой темы в строго научном смысле.

В качестве метода исследования выступает анализ материалов практической деятельности по борьбе с самовольными занятиями земель.

В статье мы приходим к мнению, что существующая на сегодняшний день модель, определяющая порядок проведения уполномоченными органами соответствующих проверок, не универсальна, а в некоторых случаях губительна для достижения задач и сверхзадач по обеспечению законности в рассматриваемой сфере.

Для разрешения имеющейся проблематики мы предлагаем ряд выводов, реализация которых призвана значительно упростить процедуру осуществления государственного контроля за недопущением самовольного занятия государственных земель с конкретными путями их применения.

Ключевые слова. Самовольное занятие государственных земель, самовольный захват государственных земель, самозахват, земельное право, Земельный кодекс, прокурорский надзор за применением земельного законодательства, проблемы государственного контроля за недопущением самовольного захвата земель.

DOI: <https://doi.org/10.32523/2616-6844-2018-124-3-70-77>

Одной из задач земельного законодательства является охрана прав на землю физических и юридических лиц и государства.

Если граждане и организации, как правило, могут принять меры по недопущению фактов незаконного проникновения на свои земельные участки путем возведения ограждений, установления средств наблюдения и т.д., то государство в отношении земель, находящихся в земельном фонде, принять таких мер по объективным причинам не может.

В связи с этим государственные земли зачастую становятся объектом посягательств со стороны третьих лиц, которые заняв эти земли, возводят на них различные сооружения и объекты. Данные действия, разумеется, вступают в противоречие с фундаментальными основами земельного права

и влекут предусмотренную законом ответственность. Самовольно занятые земли, находящиеся в государственной собственности, подлежат освобождению. Статьей 164-1 Земельного кодекса установлены следующие положения:

1. Собственник земельного участка или землепользователь вправе истребовать свой земельный участок из чужого незаконного владения.

2. Истребование самовольно занятого земельного участка из состава земель, находящихся в государственной собственности и не предоставленных в землепользование, осуществляется местными исполнительными органами по месту нахождения земельного участка.

Незаконный владелец обязан освободить самовольно занятый земельный участок в течение тридцати календарных дней с момента применения мер взыскания, предусмотренных законодательством Республики Казахстан об административных правонарушениях, и осуществить снос строения, возведенного (возводимого) на таком участке самостоятельно либо за свой счет, кроме случаев, предусмотренных гражданским законодательством Республики Казахстан.

Споры, связанные с неисполнением незаконным владельцем обязанности по освобождению самовольно занятого земельного участка и сносу строения, возведенного (возводимого) на таком участке, разрешаются в судебном порядке.

Контроль за недопущением самовольного занятия земельных участков осуществляет Уполномоченный орган по контролю за использованием и охраной земель (подпункт 2 пункта 2 статьи 174 Земельного кодекса).

Алгоритм действий по противодействию самовольному захвату земель выглядит следующим образом.

Местные исполнительные органы, будучи собственниками государственных земель, визуальным путем выявляют участки, незаконно занятые строениями (объектами) и направляют данную информацию в территориальные управления по контролю за использованием и охраной земель для проведения проверки и юридического удостоверения факта незаконности занятия государственных земель.

После проведения проверки органы по контролю за использованием и охраной земель, в случае подтверждения нарушений, привлекают виновное лицо к административной ответственности по статье 136 (*нарушение права государственной собственности на землю*) Кодекса Республики Казахстан об административных правонарушениях, в случае необходимости вносят предписание освободить земельный участок.

В случае, если в установленный статьей 164-1 Земельного кодекса месячный срок после применения мер административного взыскания земельный участок не освобожден, то местный исполнительный орган обязан инициировать иск в суд о принудительном освобождении земельного участка.

Что касается значимости освещаемой темы, скажем, что вопросы противодействия самовольным захватам земель неоднократно обсуждались на высшем государственном уровне, в частности, они являлись повесткой на расширенном заседании коллегии Генеральной прокуратуры, проходившей 3 ноября 2016 года.

Заместитель Генерального прокурора Республики Казахстан А.Н. Кравченко тогда так охарактеризовал ситуацию:

«Проанализировав последние 15 лет, приходим к выводу, что захват земель был практически в каждом регионе страны. Особая активность - в 2003-2007 годах. Тогда заняли более 800 гектаров - это 10 тысяч участков для ИЖС. Каждый третий захват - в Алматы. *Застарелую проблему решали разными* методами, в том числе и силовыми.

Экспансия захвата земель продолжилась в 6 регионах. Массовому захвату подверглись еще 300 гектар земли или 2,5 тысячи участков.

Самозахватчики игнорируют права других миллионов законопослушных граждан...» [1].

Распространенность данного нарушения вызвана тем, что отдельные лица установленному порядку приобретения земли, который занимает определенное время и связан с материальными затратами, предпочитают самовольно без лишних процедур и расходов возвести на понравившемся им участке то или иное сооружение.

Негативность данного явления выражается в следующих моментах:

Во-первых, государству причиняется материальный ущерб за занятие нарушителями земель без соответствующих разрешений и документов.

Земельное законодательство основывается на ряде принципов, в числе которых находится принцип платности использования земли (п.10 ст.4 Земельного кодекса). Это означает, что любая форма владения и пользования землей налагает на собственника/землепользователя ряд финансовых обязанностей, при соблюдении которых происходит пополнение государственного бюджета. Однако, те лица, которые занимают государственные земли самовольно, никаких выплат в бюджет не производят, тем самым нарушают не только правовые, но и материальные интересы государства.

Во-вторых, сооружения, возведенные на самовольно занятых землях, могут нарушать архитектурный облик местности, градостроительные, противопожарные, санитарные и иные значимые для общественной безопасности нормы, создавать препятствия для проезда транспорта и передвижения граждан.

А.Н. Кравченко в докладе отмечал:

«...захваченная местность превращается в трущобы, где нет улиц и дорог, где пожарные и скорая не могут подъехать к дому, где нет места для школ, больниц и детсадов.

Посмотрите, по генплану на захваченных участках в районе «Щебсклад» Астаны должна быть аллея со школой, детскими садами и жилыми комплексами, а в «Ондирис» - промышленная зона.

Но если идти на поводу у захватчиков, ни то ни другое там построить нельзя» [1].

На пути противодействия данному явлению встречаются определенные проблемы.

Во-первых, порой государственные органы не могут своевременно выявить земли, самовольно занятые строениями, так как данные земли могут находиться в отдаленных либо труднодоступных районах населенного пункта.

Необходимо отметить, что масштабы данной проблемы не являются весьма значительными и пути ее частичного решения были найдены.

Во-вторых, - самой главной проблемой является сложность процедуры проведения проверки на предмет установления факта самовольного занятия земель.

Для того, чтобы юридически установить факт нарушения и применить к виновному лицу меры воздействия, необходимо в соответствии с Предпринимательским кодексом Республики Казахстан назначить и провести по данному вопросу соответствующую проверку.

Проверка проводится органами по контролю за использованием и охраной земель в отношении конкретных субъектов (физических/юридических лиц) и состоит из следующих базовых этапов:

- 1) вынесение акта о назначении проверки;
- 2) регистрация акта о назначении проверки в органах правовой статистики и специальных учетов;
- 3) уведомление субъекта/объекта проверки (руководитель юридического лица, физическое лицо) о начале проведения: не менее чем за тридцать календарных дней до начала проверки - по особому порядку проведения проверок, не менее чем за сутки до начала проверки - по внеплановым проверкам;
- 4) непосредственное проведение проверки;
- 5) составление акта о результатах проведения проверки и предписания об устранении выявленных нарушений (в случае необходимости);
- 6) завершение проверки - ознакомление проверяемого с актом о результатах проверки и предусмотренными Предпринимательским кодексом прилагаемыми документами;
- 7) в случае выявления нарушений принятие мер по привлечению виновных лиц к ответственности, предусмотренной законом.

Проверки по самовольным захватам являются внеплановыми, так как, как правило, проводятся по сообщениям местных исполнительных органов, обращениям физических и юридических лиц, в отдельных случаях по поручениям органов прокуратуры.

Зачастую проверяющий орган просто не имеет возможности назначить проверку, так как не в состоянии установить лицо, которое совершило самовольное занятие земли, то есть - субъекта, который будет подлежать проверке.

Так, первым этапом в проведении проверки является составление акта о назначении проверки, в котором, в соответствии с пунктом 2 статьи 145 Предпринимательского кодекса, в числе прочих сведений указывается [2]:

«наименование субъекта контроля и надзора или фамилия, имя, отчество (если оно указано в

документе, удостоверяющем личность) физического лица, в отношении которого назначено проведение проверки, его место нахождения, идентификационный номер, перечень объектов контроля и надзора, участок территории.

В случае проверки филиала и (или) представительства юридического лица в акте о назначении проверки указываются его наименование и место нахождения».

Следовательно, в случае, если не установлены данные субъекта, подлежащего проверке, контролирующему органу не представится возможным в полной мере заполнить акт о назначении проверки, что будет являться препятствием для его вынесения.

Если же все-таки данные лица (организации), чьи действия будут подлежать проверке, установлены, органу контроля по причине возможного отсутствия данного лица по месту нахождения земельного участка или по месту регистрации и проживания не всегда удастся выполнить следующие требования Предпринимательского кодекса:

- известить субъект за сутки до начала проверки - по внеплановым проверкам (п.1 ст.147 Предпринимательского кодекса);
- вручить акт о ее назначении (п.3 ст.147 Предпринимательского кодекса).

Проведение проверки при несоблюдении указанных требований является основанием для признания ее недействительной (пп.3,6 п.2 ст.156 Предпринимательского кодекса).

27 марта 2018 года в Управление по контролю за использованием и охраной земель Карагандинской области из Отдела земельных отношений акимата города Караганды поступило сообщение о самовольном захвате земельного участка, расположенного по улице Гапеева 19/2, выразившемся в размещении на данном участке платной стоянки для автомобилей. Сотрудники Управления не имели возможности оперативно провести проверку по данному факту, так как не смогли установить лицо, которое могло бы быть причастно к совершению данного нарушения. Позже совместными усилиями органов прокуратуры, внутренних дел, местных исполнительных органов было установлено предположительное лицо, однако проверка не была назначена, так как не представилось возможным известить лицо о предстоящей проверке, а также вручить ему акт о ее назначении.

Данные обстоятельства были связаны с тем, что лицо, которое вероятно имело отношение к самовольному захвату государственной земли, не проживало по месту регистрации и не пребывало по месту расположения занятого земельного участка. Задействованным в решении указанного вопроса сотрудникам органов внутренних дел местонахождение данного лица установить не удалось.

Проверка с последующим принятием мер была проведена лишь по истечении шести месяцев после обнаружения факта, когда лицо и его местонахождение были достоверно установлены. Тем временем государственная земля оставалась занятой самовольно возведенными сооружениями (стоянка не функционировала).

Приведенный пример не единичен. Как показал анализ материалов практики, проблемы подобного рода имеют место во всех регионах страны.

Полагаем, что стандартная процедура назначения проверки не является приемлемой в данном вопросе. Здесь необходимо учитывать особую специфику рассматриваемой категории нарушений, которая выражена в том, что нарушение может быть выявлено путем визуального осмотра местности, при этом контролирующему органу могут быть не известны данные о лицах, причастных к его совершению.

Помимо процедуры, которая не предусматривает альтернатив вручению акта о назначении проверки либо надлежащему извещению о ее начале, имеется еще один нюанс. Так, посещение должностным лицом государственного органа субъекта (объекта) контроля и надзора является одним из видов проверочных действий (пп. 2, п.1 ст.140 Предпринимательского кодекса). Допущение грубых нарушений, в число которых входит проведение проверки при отсутствии акта о ее назначении, влечет недействительность проверки (пп.2 п.2 ст.156 Предпринимательского кодекса). Следовательно, орган контроля, в частности, органы по контролю за использованием и охраной земель до вынесения акта о назначении проверки и его регистрации в органах правовой статистики и специальных учетов не имеют права выезжать на предполагаемое место нарушения для визуального осмотра либо для установления данных лица, чьи действия будут подлежать проверке.

В указанном выше примере сбором сведений о правонарушителе, незаконно разместившем стоянку для автомобилей на государственной земле, занимались сотрудники других государственных органов (прокуратура, акимат, полиция), а не сотрудники Управления по контролю за использованием и охраной земель, так как для проведения данной работы возникала необходимость в посещении объекта.

Таким образом, подводя черту под второй проблемой, обозначим вопросы, обусловленные длительностью процедуры проведения проверки:

- сложность процедуры назначения проверки при отсутствии конкретных сведений о личности лица, совершившего самовольное занятие государственной земли;
- «сжатость» сроков извещения о проведении проверки;
- сложность процедуры извещения при отсутствии конкретных сведений, включая фактическое местонахождение лица, совершившего самовольное занятие государственной земли;
- сложность ознакомления лица с уведомлением о проверке при отсутствии сведений о местонахождении лица, совершившего самовольное занятие государственной земли;
- возникновение сложности при вручении проверяемому субъекту акта о назначении проверки при отсутствии конкретных данных о его местонахождении;
- законодательный запрет для сотрудников органов по контролю за использованием и охраной земель на посещение самовольно занятого земельного участка для визуального осмотра местности, установления лиц, причастных к нарушению и сбора сведений о них с целью последующего отражения данных в акте о назначении проверки.

Стоит отметить, что Земельный кодексом предусмотрен порядок действий в таких ситуациях. В частности, в статье 164-1 указано:

В случаях невозможности установления личности (данных) незаконного владельца земельного участка уполномоченный орган города республиканского значения, столицы, района, города областного значения, на территории которого выявлен такой земельный участок, направляет заявление в Государственную корпорацию для постановки на учет как бесхозную недвижимую вещь.

По истечении года со дня постановки бесхозной недвижимой вещи на учет местный исполнительный орган города республиканского значения, столицы, района, города областного значения, на территории которого выявлен земельный участок, обращается в суд с требованием о признании этой вещи поступившей в государственную собственность [3].

Однако, данная процедура весьма длительна и, полагаем, не может кардинально решить указанную проблему. Наиболее приемлемым вариантом было бы значительное упрощение процедуры действий государственных органов, о чем подробнее укажем ниже.

Пути решения проблемных вопросов.

По первой проблеме по инициативе Генеральной прокуратуры в работе по противодействию самовольным захватам земель с 2016 года задействованы средства АО «Национальной компании «Қазақстан Ғарыш Сапары», с помощью космических снимков спутников которой возможно дистанционно проводить мониторинг земель в любом районе местности. Данная практика успешно применяется на практике и приносит результаты.

Кроме того, еженедельные объезды сотрудниками уполномоченных государственных органов курируемых территорий, взаимодействие с институтами гражданского общества и населением сводит распространение первой проблемы к минимуму.

По второй проблеме необходимо пересмотреть механизм действия государственных органов в случае отсутствия возможности установления личности лица, совершившего самовольный захват земли (для отражения его данных в акте о назначении проверки), либо в случае отсутствия сведений о его фактическом местонахождении (для извещения о проверке и вручении акта о назначении проверки).

А.Н. Кравченко высказывался по этому поводу:

«необходимо упростить процедуру госконтроля по фактам захвата земель. Сейчас, чтобы проверить этот вопрос, соблюдаем гарантии от необоснованных проверок, *которые предусмотрены для предпринимателей*. Это наличие жалобы, назначение и регистрация проверки, предварительное уведомление, вручение акта проверки и так далее.

Но самозахватчики – это нарушители закона, а не бизнесмены. Все эти формальности в этом случае излишни. Проверять нужно внезапно и результативно» [1].

Предложения об упрощении процедуры государственного контроля по самовольным захватам земель не раз высказывались прокурорскими работниками, но каких-либо действий не предпринималось. Мы в настоящем исследовании предлагаем ряд конкретных предложений по указанному вопросу. В основе наших предложений будет лежать принцип оперативности принятия мер и защиты интересов государства.

Следует иметь в виду, что все самовольные постройки на незаконно занятых землях не имеют сложной архитектурной и технической конструкции, так как возводятся либо размещаются без каких-либо разрешительных документов, проектов и согласований с государственными органами и коммунальными службами. Другими словами, в качестве самовольно возведенного объекта не может выступить среднестатистический жилой дом или бизнес-центр, для постройки которых уже необходимо иметь в собственности или землепользовании земельный участок.

В случае отсутствия земли лицу просто не представится возможным получить архитектурный проект и прочие документы, необходимые для постройки капитального строения, а также получить согласования от соответствующих организаций для присоединения к системам коммуникаций.

В виде самовольно возведенных/размещенных объектов чаще всего выступают автостоянки, парковки, контейнера, киоски и прочие объекты легкой конструкции.

Поскольку первоочередной задачей будет являться освобождение незаконно занятого государственного земельного участка, а привлечение к административной ответственности не является самой целью, то наиболее оптимальным выходом будет принятие решения о сносе имеющихся сооружений. К примеру, территориальный орган по контролю за использованием и охраной земель обращается с письмом об отсутствии возможности провести проверку в местный исполнительный орган района, города областного значения. Местный исполнительный орган в целях освобождения государственной земли от незаконно занятых сооружений принимает решение об их сносе.

Принятие такого решения и процедура его исполнения должны быть урегулированы на законодательном уровне. Законом должны быть предусмотрены следующие вопросы:

- решение о сносе должно быть принято руководителем местного исполнительного органа на основании акта обследования земельного участка;
- решение о сносе должно быть рациональным с точки зрения возможности его технического исполнения;
- копия решения о сносе за десять суток до его исполнения должна быть размещена на доступном месте незаконно возведенного объекта;
- снос строений производится за счет средств государства силами коммунальных служб либо привлеченных организаций;
- на процедуре сноса должны присутствовать ответственные сотрудники местных исполнительных органов;
- процедура сноса должна быть документально оформлена в виде акта, который подписывается лицами, непосредственно производившими снос, а также присутствовавшими на месте ответственными сотрудниками местных исполнительных органов;
- к акту о сносе в обязательном порядке прилагаются фото (не менее пяти штук) и видеоматериалы;
- в случае последующего установления личности лица, незаконно занявшего государственную землю, местный исполнительный орган обязан предъявить к нему иск о возмещении материальных средств, затраченных на снос возведенных данным лицом строений;
- в случае последующего установления личности лица, незаконно занявшего государственную землю, территориальный орган по контролю за использованием и охраной земель обязан рассмотреть вопрос о привлечении его к административной ответственности по ст.136 КоАП РК;

Для введения данных изменений необходимо внести изменения в пункт 2 статьи 164-1 Земельного кодекса Республики Казахстан, исключив из него положение о направлении «заявления в Государственную корпорацию для постановки на учет как бесхозно недвижимой вещи» и предусмотреть процедуру сноса самовольных построек (проект изменений отражен в приложении).

Мы считаем, что данная мера позволит не только оперативно и эффективно реагировать на факты

самовольного захвата земель, но и будет служить упреждающим и профилактическим фактором в данном вопросе.

Список литературы

1. Официальный сайт Генеральной прокуратуры РК [Электрон.ресурс]. – URL: <http://prokuror.gov.kz>.
2. Предпринимательский кодекс Республики Казахстан от 29 октября 2015 года [Электрон.ресурс]. – URL: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/K1500000375>.
3. Земельный кодекс Республики Казахстан от 20 июня 2003 года [Электрон.ресурс]. – URL: https://online.zakon.kz/document/?doc_id=1040583.

1. The official site of General Prosecutor's Office of the RK - <http://prokuror.gov.kz>.
2. Entrepreneurial code of the Republic of Kazakhstan dated 29.10.2015.
3. Land code of the Republic of Kazakhstan No. 442 of 20 June 2003.

А.С. Жақсыбаев

*Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасы жанындағы Құқық қорғау органдарының академиясы,
Астана, Қазақстан*

Мемлекеттік жерді рұқсатсыз иеленуге қарсы тұру мәселелері (жерді рұқсатсыз алып қою)

Аннотация. Мемлекеттің жерлерін заңсыз иелену оның таралуына, мемлекеттік және қоғамдық мүдделерге әсері жер қатынастары жүйесінде өте жағымсыз құбылыс болды.

Оппозиция оларға уәкілетті мемлекеттік органдардың басты міндеті болып табылады.

Осы мақаланың мақсаты осы құбылыстың таралуына ықпал ететін факторларды анықтау, сондай-ақ бұзушылықтар санатына жатқызуға қатысты мемлекеттің қызметіне кедергі келтіретін мәселелер мен проблемалардың ауқымын анықтау болып табылады.

Мақсаты мемлекеттік жерлерді заңсыз иеленудің алдын алу үшін мемлекеттік бақылау жүргізу тәртібін реттейтін мемлекеттік тетікті оңтайландыру бойынша ұсыныстарды белгілеу.

Өкінішке орай, отандық ғылымда талданатын мәселе зерттелмеген, бұл бізді осы тақырыпты қатаң ғылыми тұрғыдан қамтуға алғашқы қадамдар жасау үшін ерекше жауапкершілік жүктейді.

Зерттеу әдісі ретінде жерді рұқсатсыз иемденумен күресу үшін тәжірибелік жұмыстардың материалдарын талдау.

Мақалада уәкілетті органдардың тиісті тексерулер жүргізу тәртібін айқындайтын қазіргі модель әмбебап болып табылмайды және кейбір жағдайларда осы саладағы заңдылықты қамтамасыз етудің мақсаттары мен маңызды міндеттеріне жету үшін деструктивті болып табылады.

Қолданыстағы проблемаларды шешу үшін біз бірқатар тұжырымдарды ұсынамыз, олардың орындалуы мемлекеттік жерді рұқсатсыз пайдалануды болдырмауды мемлекеттік бақылауды жүзеге асыру тәртібін айтарлықтай жеңілдетуге арналған.

Түйін сөздер. Мемлекеттік жерді заңсыз иелену, мемлекеттік жерді заңсыз иелену, өзін-өзі алу, жер туралы заң, Жер кодексі, жер заңнамасын қолдану бойынша прокурорлық қадағалау, жерді заңсыз басып алуға жол бермеуді мемлекеттік бақылау мәселелері.

A.S. Dzhaksybayev

Enforcement Agencies under the General Prosecutor's Office of the Republic of Kazakhstan

Issues of countering the unauthorized occupation of state lands (unauthorized seizure of land)

Abstract. Unauthorized occupation of state lands due to its prevalence, the impact on state and public interests were extremely negative phenomenon in the system of land relations.

Opposition to them is the main task of the authorized state bodies.

The objective of this article is to identify the factors that contribute to the spread of this phenomenon, as well as the range of issues and problems that impede the activities of the state in dealing with the category of violations in question.

The goal is to highlight proposals for optimizing the state mechanism governing the procedure for conducting state control to prevent unauthorized occupation of state lands.

Unfortunately, the issue we analyzed in domestic science has not been studied, which imposes on us a special responsibility for taking the first steps towards covering this topic in a strictly scientific sense.

As a research method is the analysis of the materials of practical activities to combat the unauthorized occupation of land.

In the article we come to the opinion that the current model, which determines the procedure for conducting

relevant checks by the authorized bodies, is not universal, and in some cases is destructive for achieving the objectives and the most important tasks of ensuring legality in this area.

To resolve the existing problems, we offer a number of conclusions, the implementation of which is designed to significantly simplify the procedure for exercising state control over the prevention of unauthorized occupation of state lands with specific ways of their use.

Keywords: unauthorized occupation of state lands, unauthorized seizure of state lands, self-seizure, land law, the Land Code, prosecutor's supervision over the use of land legislation, problems of state control over the prevention of unauthorized seizure of land

References

1. Oficial'nyj sajt General'noj prokuratury Respubliki Kazahstan [The official site of General Prosecutor's Office of the Republic of Kazakhstan]. Available at: <http://prokuror.gov.kz>. 1 -07-18.htm (accessed 08.01.2018)
2. Predprinimatel'skij kodeks Respubliki Kazahstan ot 29 oktjabrja 2015 goda [Entrepreneurial code of the Republic of Kazakhstan dated 29.10.2015]. Available at: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/K1500000375>.
3. Zemel'nyj kodeks Respubliki Kazahstan ot 20 ijunja 2003 goda [Land code of the Republic of Kazakhstan No. 442 of 20 June 2003]. Available at: http://online.zakon.kz/document/?doc_id=1040583.

Приложение.

Проект изменений.

Земельный кодекс Республики Казахстан.

Статья 164-1. Истребование земельного участка из чужого незаконного владения

В случаях невозможности установления личности (данных) незаконного владельца земельного участка местный исполнительный орган города республиканского значения, столицы, района, города областного значения, на территории которого выявлен такой земельный участок самостоятельно в течение пяти рабочих дней принимает решение о сносе самовольно возведенной (размещенной) постройки.

Такое решение принимается на основании предварительного акта обследования земельного участка, удостоверяющего факт наличия данной постройки.

Решение должно соответствовать принципам целесообразности и возможностям его технического исполнения.

Обследование земельного участка проводится сотрудниками уполномоченного органа (*в сфере земельных отношений - прим.*) города республиканского значения, столицы, района, города областного значения в количестве не менее трех человек.

Акт обследования подписывается всеми лицами, участвовавшими в обследовании.

К акту обследования в обязательном порядке прилагаются фотоматериалы (в количестве не менее пяти штук).

Копия решения о сносе самовольной постройки за десять суток до его исполнения размещается на доступном месте незаконно возведенного объекта.

Снос постройки производится за счет средств государственного бюджета силами коммунальных служб либо привлеченных организаций;

На процедуре сноса присутствуют ответственные сотрудники уполномоченного органа (*в сфере земельных отношений - прим.*) города республиканского значения, столицы, района, города областного значения .

Процедура сноса документально оформляется в виде акта, который подписывается лицами, непосредственно производившими снос, а также присутствовавшими на месте ответственными сотрудниками местных исполнительных органов.

К акту о сносе самовольной постройки в обязательном порядке прилагаются фото (в количестве не менее пяти штук) и видеоматериалы.

В случае последующего установления личности лица, незаконно занявшего государственную землю, местный исполнительный орган обязан в порядке гражданско-процессуального законодательства предъявить к нему иск о возмещении материальных средств, затраченных на снос возведенных данным лицом строений, а также информировать уполномоченный орган по контролю за использованием и охраной земель для последующего принятия им мер в соответствии с административным законодательством.

Сведения об авторе:

Джаксыбаев А.С. – докторант Академии правоохранительных органов при Генеральной прокуратуре Республики Казахстан.

Dzhaksybaev A.S. - Doctoral student of the Academy of Law Enforcement Agencies under the General Prosecutor's Office of the Republic of Kazakhstan.

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің Хабаршысы – № 3 (124)/2018, 78-86 б.
Bulletin of the L.N. Gumilyov Eurasian National University – № 3 (124)/2018, 78- 86 pp.
<http://bullaw.enu.kz/>; E-mail: vest_law@enu.kz

IRSTI 10.45.01

A.A. Nukusheva

«Bolashak», Karagandy, Kazakhstan

(E-mail: akuka007@mail.ru)

Subjects of the inheritance related legal relations

Abstract. The article considers the issues of defining a circle of subjects of a hereditary legal relationship are considered. At present, when determining who the subject of hereditary legal relations is, there are no clear positions in the legal literature. Some scientists are considered to be subjects of hereditary legal relations of the testator and heirs; others believe that the testator is not the subject of these relations. On the basis of an analysis of the norms of the legislation of the Republic of Kazakhstan, consideration of various points of view of existing in the legal literature, the author came to the following conclusions: 1) the testator is a person whose death is the hereditary succession; 2) the heir is a person who is called to inherit in connection with the death of the testator, 3) all subjects of civil rights may be heirs; 4) testers can be any citizens of the Republic of Kazakhstan, as well as stateless persons and foreign citizens residing in the territory of the Republic of Kazakhstan.

Key words. Subjects of hereditary legal relationship, testator, heir, heirs by will, heirs by law, unworthy heirs, escheat.

DOI: <https://doi.org/10.32523/2616-6844-2018-124-3-78-86>

When determining who the subject of hereditary legal relations is, there is no clear position in the legal literature. Therefore E.A. Sukhanov, G.M. Stepanenko, Yu.N. Vlasov, V.V. Kalinin, K.M. Ilyasova, E.B. Babykov believe that one of the subjects of hereditary legal relations is the testator or heirs, while Yu.K. Tolstoy, P.S. Nikityuk, B.S. Antimonov and K.A. Grave believe that the testator is not the subject of these relations. There is also a position in legal literature that hereditary legal relations involve a broader range of subjects of hereditary legal relationship, these are heirs and all other persons who can come into contact with them [1, 5 p.].

Not agreeing with the position expressed by Yu.K. Tolstoy, P.S. Nikityuk, B.S. Antimonov and K.A. Grave, we support the position of E.A. Sukhanov, G.M. Stepanenko, Yu.N. Vlasova, V.V. Kalinin, K.M. Ilyasova, E.B. Babykov pointing out that “subjects of the hereditary relationship are the testator and heirs”. In our opinion, the hereditary relationship cannot be regarded as a legal relationship that arises after the death of the testator. We believe that this legal relationship in its structure is complex and has a continuing character. We are impressed by the definition given by Yu.N.Vlasov, V.V.Kalinin, that the testator is a person whose hereditary succession is realized after the death [2, 7 p.]. Any citizen of the Republic of Kazakhstan, as well as stateless persons and foreign citizens residing in the territory of the Republic of Kazakhstan may be the testers.

The heir is a person called to inherit in connection with the death of a citizen (testator). All subjects of civil rights can be heirs. If for the testator the state of his legal capacity is of great (essential) importance, then for the heir the capacity to act is of no importance.

Legislator in Article 1044 of the Civil Code of the Republic of Kazakhstan (hereinafter referred to as the Civil Code of the Republic of Kazakhstan) clearly outlined the circle of heirs, so heirs by will and law may be citizens who are alive at the time of opening the inheritance, and also conceived during the life of the testator and born alive after the opening of the inheritance. Heirs may be legal persons created before the opening of the inheritance and existing at the time of opening the inheritance, as well as the state [3].

The testator himself decides the fate of his property and independently determines who to appoint his successor. Thus, the testator was given the right to determine independently the further subjective composition of the hereditary legal relationship.

Successors under the will can be both domestic and foreign legal entities. To call a legal entity for inheritance, it is necessary that it exists on the day of opening the inheritance. And the question of the validity of a will made in favor of a non-existent legal entity on the day of opening the inheritance must be resolved in the same way as it is decided in relation to citizens [1, 25 p.].

When inheriting by will, an expression of the will of the testator relative to the property belonging to it

is required. As notarial practice shows, the most common are wills, in which the legal successor is called citizens.

The Law of the Republic of Kazakhstan of January 12, 2007 No. 225 changed the civil law in comparison with the previous provisions [4]. The current legislation significantly increased the range of possible heirs by law. Possible heirs under the law are only individuals (Article 1044 of the Civil Code of the Republic of Kazakhstan), and also by virtue of Art. 1083 Civil Code of the Republic of Kazakhstan - state [3]. Potential heirs by law may not be all individuals, but only those who are in certain family-related relations with the potential testator, which are divided into eight queues.

Thus, at present, the heirs include:

the first stage - children, including those born alive after his death, spouse and parents;

the second is full-blooded and half-brother and siblings, as well as his grandfather and grandmother both on the part of the father and mother;

the third are his own uncles and aunts;

the fourth is great-grandfather and great-grandmother;

the fifth is the children of native nephews and nieces (cousins and granddaughters), and siblings of grandfathers and grandmothers (great-uncles and grandmothers);

the sixth - children of first cousins and granddaughters (great-great-grandchildren and great-granddaughters), children of cousins (cousins and nephews) and children of his cousins grandparents (cousins uncles and aunts);

the seventh - stepbrothers, stepchildren and stepdaughters, stepfather and stepmother of the testator, if they have lived together with the testator for one family for at least ten years;

the eighth - incapacitated dependents who are not included in the circle of heirs by law from the second to the seventh stage, at least one year before the death of the testator, who lived with the testator and were dependent on him.

For the distribution of successors in queues from the fourth to the sixth there is a single principle: the degree of kinship, which is determined by the number of births separating the relatives of one from another, the birth of the testator itself is not included in this number. We are talking about the heirs of the fourth, fifth and sixth queuing, because this principle cannot be applied to the heirs, say, the third line-to the natural uncles and aunts who also belong to the third degree of kinship, as do the heirs of the fourth line.

Acquaintance with the list of heirs by law shows that for some people the order of calling for an inheritance has changed, and the circle of heirs summoned to inheritance has been expanded.

Among the heirs included stepchildren and stepdaughters, who earlier to the number of heirs by law did not apply.

In this fourth stage, great-grandmothers and great-grandfathers inherit, earlier this time relatives came to the sixth degree of kinship-cousins grandparents, cousins, uncles and aunts, etc., that is, those persons who now are in the fifth and sixth queues. Consolidated brothers and sisters, stepfather and stepmother, who had inherited earlier in the fifth turn, are now referred to the seventh line, which is supplemented by stepchildren and stepdaughters. The sixth line included the disabled dependents of the testator. Now the inheritance of disabled dependents has changed. They are divided into two groups. The first group includes those that belong to the heirs by law, but do not belong to the circle of heirs invoked to inheritance, that is, they are heirs, for example, of the fourth order, while heirs of the second order are called to the inheritance. If these persons were at least a year prior to the death of the testator in the latter's dependency, then regardless of whether they lived with him or not, they inherit together the succession, together with the heirs, of the line called for inheritance. The second group includes disabled dependents, who do not enter into the circle of heirs by law. For them, there is a fact (except for dependency) of cohabitation with the testator. In the absence of other heirs, these persons inherit themselves as heirs of the eighth line.

Paragraph 3 was excluded from Art. 1068 Civil Code, providing that persons called to inheritance as dependents, in the presence of other heirs under the law inherit no more than one-fourth of the inheritance. We believe that such a restriction was reasonable and moral, and this rule should not be abolished. Let's imagine a very real situation, when the testator has his only child and two dependents as law heir: the first cousin and his uncle. Each of the three heirs will receive one-third of the inheritance. Otherwise, if the heirs are an only child and a cousin nephew, then both heirs will receive one second inheritance. It is unlikely that such a legislative decision can be considered fair or based on the alleged will of the testator. It

is necessary to return the old norm, and moreover, in addition it can be provided that the dependent receive no more than 1/4 of the inheritance within the amount specified in the legislation (for example, no more than a quarter of the inheritance in the amount of ten thousand monthly calculation indices) this amount is no more than, say, 1/10 of the excess amount (that is, plus a tenth of the amount of the inheritance that exceeds ten thousand monthly calculation indices).

As A.G. Didenko says “Notarial and judicial practice of Kazakhstan did not demonstrate the difficulties of applying or injustice of the norms about the previous number of successors of successors. Moreover, and six queues of heirs by law were, in our opinion, an excessive amount, it was possible to confine ourselves to four lines, expanding the maximum composition of the fourth order in order to narrow down the possibility of transferring the inheritance to the state to the limit “[5].

The increase of queues in the number and circle of heirs by law, according to Yu.K. Tolstoy, is dictated not so much by caring for the distant relatives of the testator, but by the desire to minimize the cases of the transfer of hereditary property to the state as the escheat [6, 96 p.].

We believe that the increase in the range of possible heirs by law is due to the changed socio-economic and political conditions of Kazakhstan, as well as the republic’s integration into the world community. If the owner knows that his property will pass to the persons closest to him whom the law has determined or determines himself, having made a will, he will be most interested in using his property and his abilities to improve the material well-being of his and his relatives, which, in the final analysis, affects the welfare of the state. The goal of strengthening the family and family ties, as well as the right of private property of citizens, is aimed at expanding the range of possible heirs by law and increasing the number of their queues. In Kazakhstan, relatives of these degrees often support family relations. In any case, the recognition by the heirs of relatives of more distant degrees of kinship than the first, second and third, will help maintain kinship relations, reduce the number of single people who do not have close relatives.

The hereditary law of many countries of the world by possible heirs by law also recognizes the closest relatives of a potential testator. So, according to the Civil Code of France, the heirs by law are children and descendants of the deceased, his ascending, lateral relatives and surviving spouse (art. 731), which are divided into 4 categories of heirs [7, 252 p.]. According to the German civil code, the term “queue” is similar to ‘parental’. A feature of the State University is that it does not limit the number of parentals. Therefore, the heirs by law can be the most distant relatives [7, 252 p.]. Legislation of Switzerland establishes three parentally heirs. Relatives that make up the fourth parental (great-grandfathers, great-grandmothers and their descendants) receive only usufruct on inheritance (art. 420 SXX) [7, 253 pages]. The Civil Code of Quebec provides for four turns of successors. The heirs of the fourth stage are nephews and nieces, other ascending (grandmother, grandfather, etc.) and other lateral relatives. [8, pp. 125-127]. According to English law, the surviving spouse has a privileged position among the heirs, and seven queues of heirs are established [7, pp. 258-259]. Under the legislation of the majority of the US States, the surviving spouse has advantages over heirs by law, as in England. In many states (except Kansas, Wyoming), the circle of heirs by law is not limited to any degree of kinship.

In addition, Kazakhstan’s accession to the world community facilitates the unification of legislation, and since the legislation of many countries around the world recognizes not only the closest but also distant relatives as possible heirs, the preservation of a narrow circle of possible heirs in Kazakhstan would resemble the world practice according to law. The domestic experience was taken into account, because before the October Revolution both in Kazakhstan and neighboring Russia there was also no restriction on the range of possible heirs depending on the degree of kinship, therefore the current legislation, when establishing the range of potential heirs, was included in the law both in the experience of foreign countries, and domestic experience.

The basis of the definition of possible heirs by law is, as noted, a relationship that refers to the origin of persons from each other or from a common ancestor. It should be borne in mind that from the perspective of family legislation, not only blood relationship, but also the birth of a child with the help of reproductive technologies, when there may not be blood relationship, is important.

Thus, according to paragraph 1 Art. 59 Code of the Republic of Kazakhstan “On Marriage (Marriage) and the Family” (hereinafter - the CMF of the Republic of Kazakhstan), the parents of the child born as a result of the use of assisted reproductive methods and technologies are recognized as spouses (customers) on the basis of the surrogate motherhood contract [9]. Paragraph 6 of Article 59 CMF of the RK also

regulated the hereditary relations of the child born as a result of the use of assisted reproductive methods and technologies. So in case of death of both spouses (customers) and the refusal of their close relatives to adopt a child at the request of a surrogate mother, this child can be transferred to her, and in case of her refusal - to the care of the state. Transfer of the child to a surrogate mother or state organizations in the form of guardianship does not terminate his rights as the heir to the spouses (customers) [9].

Thus, it is legislatively enshrined that the child inherits first of all after those persons who are recorded by his parents and, conversely, the persons recorded by the parents of the child inherit after his death regardless of biological relationship, although in most cases there is a blood relationship.

The Civil Code of the Republic of Kazakhstan clearly regulates the procedure for inheritance under the law, so adopted and its offspring, on the one hand, and the adopter and his relatives, on the other, are equated to blood relatives (art. 10, paragraph 2 of the Civil Code of the Republic of Kazakhstan) [3]. In this case, the adopted children and their offspring are not inherited by law after the death of the blood parents of the adopted, other blood relatives, and the parents of the adopted child and his other blood relatives do not inherit by law after the death of the adopted and his offspring [3].

The Government of the RK approved the rules for the transfer of children who are citizens of the Republic of Kazakhstan, for adoption, which are developed in accordance with Article 84 CMF of the RK and determine the procedure:

- 1) the transfer of orphans and children left without parental care, who are citizens of the Republic of Kazakhstan, for adoption to relatives regardless of their citizenship and place of residence;
- 2) the transfer of children for adoption to citizens of the Republic of Kazakhstan permanently residing in the territory of the Republic of Kazakhstan;
- 3) the transfer of children who are centrally registered with orphans and children left without parental care, for adoption by citizens of the Republic of Kazakhstan permanently residing outside the Republic of Kazakhstan, to foreigners [10].

Adoption is allowed in relation to minor children whose birth is registered in accordance with the procedure established by the Law on Marriage and Family of the RK and only in their interests, taking into account the possibilities to ensure full physical, mental, spiritual and moral development, upbringing and education of the child. This takes into account the age, maturity and consent of the child for adoption.

Adoption is required for children whose only or both parents have died, refused, are deprived and not restored in parental rights, have given consent to the adoption of the child, are recognized as legally incapacitated, missing or declared dead, are not known.

The procedure for state registration of the birth of a found, abandoned (abandoned) child is regulated by Art. 196 of the RK, as well as the adoption of a child who is found (abandoned), whose parents are not known, is carried out in accordance with the procedure established by the CMF of the RK, if there is a protocol or an act issued by the bodies of internal affairs or by the body exercising the functions of guardianship or trusteeship, birth certificates and copies of records the birth certificate confirming the birth registration of the child [10].

If a child left in a hospital or other medical institution is registered as an abandoned child, then after the death of such a child his or her actual mother and father cannot inherit by law, because information about the parents is not entered in the registration of the birth of an abandoned child in the record of the act of his birth. If the abandoned child reaches adulthood and finds his actual parent and paternity (motherhood) is established, then such father or mother and child acquire the status of potential heirs and testators, but they may lose it as unworthy (Article 1045 of the Civil Code of the Republic of Kazakhstan) [3].

Legislation of the Republic of Kazakhstan on all children recognizes legitimate, regardless of whether they were born in marriage or out of wedlock, and having the same rights and obligations. In some countries, legislation provides that children born out of wedlock do not inherit after the death of their father, and therefore there are a number of judicial acts of the European Court of Human Rights that remove such inequality. Thus, by the decision of 28.05.2009 the European Court of Human Rights found the violation of Art. 14 of the Convention by German courts that denied the applicant the right to inherit the father, who recognized his fatherhood, because of her illegitimacy.

Continuing the analysis of Art. 1044 Civil Code of the RK we will consider the right of inheritance for persons conceived during the life of the testator and who were born after his death.

The Civil Code of the KazSSR included such citizens as possible potential heirs (Article 525 of the

Civil Code of KazSSR), but the relations related to this category of heirs were not regulated in detail by the code [11]. Currently, in the Civil Code these heirs are devoted to two articles, or rather, two paragraphs of different articles - this is paragraph 1 of Art. 1044 and paragraph 4 of Art. 1077 CC.

Thus, according to paragraph 4 of Art. 1077 CC with the presence of a conceived, but not born heir, the division of the inheritance can be made only after the birth of such an heir [3]. If the conceived heir is born alive, the remaining heirs have the right to divide the inheritance only with the allotment of the hereditary share due to him. To protect the interests of the newborn, a representative of the guardianship and trusteeship bodies may be invited to participate in the section.

Recognizing the right of inheritance for persons conceived during the life of the testator and who were born after his death, it should not be concluded that the child who was not yet born is subject to the right of inheritance. The law protects a share in the inheritance of the heir, conceived, but not yet born by the time of opening the inheritance, only as the future, the possible subject [49, 30 p.]. Thus, the embryonic state of a person is not at all a legally indifferent fact. As noted in the literature, “hereditary law was the first, where the rights of a person conceived, but not yet born by the time of death of the testator, were protected” [12, 108 p.].

Unlike the Civil codes of some countries, where the recognition of the child as an heir requires the child to be born viable, the Civil Code of the Republic of Kazakhstan does not put forward such requirements, the child can be recognized as the heir if he lived after his birth at least for a while.

It should be borne in mind that such heirs include not only the children of the testator, but all potential heirs, both by law and by testament.

The law provides for cases where heirs are not allowed to inherit. Such heirs are called unworthy heirs.

The provisions of Art. 1045 of the Civil Code of the Republic of Kazakhstan provide for an exhaustive list of categories of persons who do not have the right to inherit either by will or by law [3].

The first category includes unworthy heirs, who deliberately deprived the testator’s life or any of the possible heirs or committed an attempt on their life. This provision clearly indicates the intent of the acts committed. In the case of persons who have committed this type of unlawful act by negligence, this rule should not be applied. The heir, whose actions can be regarded as grounds for exclusion from inheritance, does not lose the right to inherit only if, at the time of the commission of the crime (murder, attempt), he is insane, and if the will in favor of such an “unworthy” heir took place after criminal acts. It is the latter circumstance that is an innovation in the Civil Code. The fact is that the will of the testator lies at the base of the testamentary order, and if the testator left a will in favor of such an heir, then he forgave him. Now the legislator, with a direct indication in the law, makes an exception for persons against whom the testator has made a will after the attempt on his life was committed (clause 1, article 1045 of the Civil Code) [3].

The second group includes persons who intentionally prevented the testator from implementing the last wishes and thereby facilitated the vocation of their own or those close to them to inherit or increase the share of inheritance due to them (paragraph 2 of Article 1045 of the Civil Code). In order to apply this norm, it is necessary that the unlawful actions of a person be necessarily intentional. At the same time, the intent of intent does not matter: a person can be removed from inheritance, regardless of whether it acted in order to obtain an inheritance or whether its unlawful actions were caused by other motivations. The result of unlawful actions should be a call for inheritance or an increase in the share in the inheritance. These illegal actions can be expressed in threats, deception, and violence in order to compel the testator to make a will or to prevent the drafting of a will or to conceal a will, to force any of the heirs to renounce the inheritance, and so on.

In the judicial practice there were certain traditions in deciding the issue of unworthy heirs. From the inheritance, the persons who committed the criminal acts were removed, and these actions were to be proved in court in accordance with the criminal legislation of the Republic of Kazakhstan. In our opinion, this rule should remain in force for unworthy heirs of the first category, for those who have deprived life or attempted the life of the testator and heirs, because the actions of the heir fall under the signs of one of the elements of crimes provided for by the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan. And if the behavior of an unworthy heir does not fall under the guise of a crime, the circumstances that are grounds for recognizing the heir as an unworthy heir can be established in civil proceedings [14, 727 p.]. Consequently, to address issues relating to exclusion from inheritance in accordance with paragraph 2 Art. 1045 Civil Code, you can apply the order of both criminal and civil proceedings.

The third group of “unworthy heirs” is made up of parents after children in respect of whom they have

been deprived of parental rights and have not been reinstated in these rights by the time of opening the inheritance, as well as parents (adoptive parents) and adult children (adopted) who have evaded fulfillment of the duties assigned to them the law of duties on the maintenance of the testator.

One should note that this rule applies only to inheritance by law. Due to the fact that the testamentary order reflects the will of the testator, it is impossible not to recognize the right of inheritance for unworthy parents and unworthy children, if the testator, having forgiven them their guilt, left all the property or its part to the “unworthy heirs”.

All the circumstances by which the heirs are removed from the inheritance as unworthy are established by the court. In this case, it does not matter in what legal procedure a citizen is considered an unworthy heir. Circumstances of unworthiness can be established in the course of criminal proceedings, as well as in civil procedure.

An important fact is that an unworthy heir is obliged to return all property unreasonably received from the inheritance, and if it is impossible to return the hereditary property, the unworthy heir is obliged to reimburse his market value.

The rules on unworthy heirs apply to legacy and to heirs who are entitled to an obligatory share.

At the same time, as it is observed from judicial practice in the consideration of disputes arising out of hereditary legal relations, often the court is brought to the court to eliminate the unworthy heirs of persons who do not have the authority and rights.

Thus, a citizen of the Republic Mrs.Zh. applied for the court for the recognition of the invalidity of marriage between her brother and daughter-in-law (defendant B.), about the removal of the wife of her deceased brother (defendant B.) from inheritance by law, arguing that after the death of the deceased brother of the plaintiff opened the inheritance in the form of an apartment. The heirs of the first stage after the death of the brother of the plaintiff were his own father and his consort, the defendant B.; there were no other heirs of the first order. The testator did not leave any will for the disposal of his property [15].

Justifying her claim, the plaintiff pointed out that the defendant B. is an unworthy heir and is subject to removal from inheritance, as the marriage between her and the brother of the plaintiff followed, according to the plaintiff, null and void on the grounds that at the time of the marriage’s conclusion and registration the brother of the plaintiff was on account in the psychoneurological dispensary with a mental illness, which was known to the defendant B. Despite this fact, the respondent, according to the plaintiff, fraudulently registered a marriage with a mentally ill person, press exploring selfish goals.

In the satisfaction of this claim by a court decision, the plaintiff Zh. was refused, since in the case under consideration the grounds for the removal of the defendant from inheritance as an unworthy heir, cited in support of the claim of Zh., under an exhaustive list of categories of persons who do not have the right to inherit either by will or by law according to Art. 1045 CC did not fall.

The court decision also explained that under the provision of Art. 1038GC, the inheritance of the deceased citizen passes to other persons on the terms of universal succession as a single whole and at the same time, unless otherwise follows from the rules of this section. Moreover, due to the requirements of Part 1, 3 tbsp. 1060 GK, heirs are legally called upon to inherit in the order of priority provided for by Art. 1061-1064 of the Civil Code of the Republic of Kazakhstan [15].

Thus, in the aforementioned case, after the death of the testator of the brother of the plaintiff Zh., there were heirs of the first order: his father and his wife, the defendant B; Plaintiff Zh., according to the requirements of the specified norms, was the heir of the second stage, accordingly, he did not have the right to raise the issue of elimination from inheritance of the other heir of the first stage.

The other new category of heirs in the hereditary legislation of the RK is absent heirs. Legislation of the former union republics, including Kazakhstan, did not contain norms regulating such relations. The absent heirs, with the admission of the established six-month period, were denied the right to inherit. Apparently, the introduction of this category of heirs is associated with a change in the procedure for accepting inheritance.

The missing heirs are those whose location is unknown. Determining their location and calling for inheritance is the responsibility of the other heirs, the executor of the will (manager of the inheritance) and the notary (art. 1077, paragraph 1) [3].

If the absent heir, called the heir to the inheritance, whose location is established, did not renounce the inheritance within six months, the remaining heirs are required to notify him of the division of the hereditary

property. In the event that three months after such notification the absent heir does not express his desire to participate in the section of the inheritance, then the other heirs can make the section independently, taking into account his share.

If, in a year after the opening of the inheritance, the absent heir does not appear and its location is unknown, the heirs can make the division of the hereditary property, allocating the share of the absent heir.

To the number of absent heirs, the legislator includes conceived, but not yet born heirs. The difference is that the missing heirs are the subjects of law, and the begotten, but not born, are only the alleged heirs, with the proviso that they will be born alive.

Since the hereditary relationship is a rather complex form of civil legal relations, its subject composition may undergo other changes. First of all, these changes are associated with events and actions, i.e. with legal facts. And this is the refusal of the heir from his share in the inheritance and the call to inherit the subsequent queues, or the intended heir and much more.

A special subject of the hereditary legal relationship is the state. The state can be heir both by testament and by law. There is a certain difference in what lies at the basis of hereditary succession - the law or the will.

Thus, if by virtue of paragraph 1 of Art. 1083 of the Civil Code of the Republic of Kazakhstan, the inheritance is recognized as escheated, it passes to the state by law, and if the property was bequeathed to the state, then it is not recognized as escheated, then the state is the heir by testament.

Summing up, we can draw the following conclusions: 1) the testator is a person whose hereditary succession is carried out after the death; 2) the heir is a person who is called to inherit in connection with the death of the testator, 3) all subjects of civil rights may be heirs; 4) testers can be any citizens of the Republic of Kazakhstan, as well as stateless persons and foreign citizens residing in the territory of the Republic of Kazakhstan.

References

1. Инцас В.Л. Наследование как особый вид правопреемства в советском гражданском праве: автореф дис. ... канд. юрид. наук. Л., 1972. 34 с.
2. Власов Ю.Н., Калинин В.В. Наследование по закону и по завещанию. Изд. 2-е, доп. М.: Юрайт, 2000. - 247 с.
3. Гражданский кодекс Республики Казахстан (Особенная часть) от 1 июля 1999 года № 409-І – URL:// https://online.zakon.kz/document/?doc_id=1013880
4. Закон Республики Казахстан от 12 января 2007 года № 225-ІІІ «О внесении изменений и дополнений в Гражданский кодекс Республики Казахстан (Общая и Особенная части)». – URL: // https://online.zakon.kz/document/?doc_id=30086437.
5. Диденко А.Г. Об изменениях наследственного законодательства Республики Казахстан. – URL: // <https://journal.zakon.kz/96090-ob-izmenenijakh-nasledstvennogo.html>.
6. Толстой Ю.К. Наследственное право. Учебное пособие. М.: Проспект, 1999. - 543 с.
7. Зенин, И. А. Гражданское и торговое право зарубежных стран : учебник и практикум для бакалавриата и магистратуры /И. А. Зенин. — 14-е изд., перераб. и доп. — М. : Издательство Юрайт, 2017. — 282 с.
8. Гражданский кодекс Квебека /Исследовательский центр частного права; Юридический факультет университета Макгилл; Институт сравнительного правоведения; Канадское агентство международного развития /Науч. ред. О.М. Козырь, А.А. Маковская Пер. с англ. и фр. Г.Е. Авилова и др. Автор введения Д. Е. К. Брайерли. - М.:Статут,1999. - 472 с.
9. Кодекс Республики Казахстан от 26 декабря 2011 года № 518-ІV «О браке (супружестве) и семье». – URL: // https://online.zakon.kz/document/?doc_id=31102748.
10. Постановление Правительства Республики Казахстан от 30 марта 2012 года № 380 «Об утверждении Правил передачи детей, являющихся гражданами Республики Казахстан, на усыновление». – URL: // http://online.zakon.kz/document/?doc_id=31153022.
11. Гражданский кодекс Казахской Советской Социалистической Республики (Особенная часть) (с изменениями и дополнениями по состоянию на 17.12.98 г.) (утратил силу). – URL: // https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1030770.
12. Каминская Я.А. Правовые формы волеизъявления участников наследственных отношений. Дисс. ...канд. юрид. наук. 2004. 193с.
13. Серебровский, В.И. Избранные труды по наследственному и страховому праву / В.И. Серебровский, МГУ им. М.В. Ломоносова. Юридический фак. Каф. гражданского права. – [2-е изд., испр.] – М.: Статут: ЗАО «Консультант Плюс», 2003. – 557 с. – (Классика российской цивилистики).

14. Гражданский кодекс Республики Казахстан (Особенная часть): Комментарий. Изд. 2-е / Отв. ред. М.К. Сулейменов, Ю.Г. Басин. Алматы: «Жеты жаргы», 2003. 800 с.

15. Талапова Г. После смерти наследодателя. – URL: // <https://www.zakon.kz/4811825-posle-smerti-nasledodatelja-g.-talapova.html>

А.А. Нукушева

Академия «Болашақ», Караганда, Қазақстан

Субъекты наследственного правоотношения

Аннотация. В статье рассмотрены вопросы определения круга субъектов наследственного правоотношения. В настоящее время в юридической литературе нет четких позиций при определении того, кто является субъектами наследственных правоотношений. Одни ученые относят к числу субъектов наследственных правоотношений наследодателя и наследников, другие считают, что наследодатель не является субъектом этих отношений. На основе анализа норм законодательства Республики Казахстан, рассмотрения различных точек зрения, существующих в юридической литературе, автор пришел к следующим выводам: 1) наследодателем признается лицо, после смерти которого осуществляется наследственное правопреемство; 2) наследником признается лицо, призываемое к наследованию в связи со смертью наследодателя; 3) наследниками могут быть все субъекты гражданских прав; 4) наследодателями могут быть любые граждане Республики Казахстан, а также лица без гражданства и иностранные граждане, проживающие на территории Республики Казахстан.

Ключевые слова. Субъекты наследственного правоотношения, наследодатель, наследник, наследники по завещанию, наследники по закону, недостойные наследники, выморочное имущество.

А.Ә. Нукушева

«Болашақ» академиясы, Қарағанды, Қазақстан

Мұрагерлік құқықтық қатынастың субъектілері

Аннотация. Мақалада мұрагерлік құқықтық қатынастың субъектілері құрамын анықтау мәселелері қарастырылған. Қазіргі уақытта заң әдебиетінде мұрагерлік құқықтық қатынастардың субъектілерін анықтау мәселесі туралы нақты тұжырым жоқ. Кейбір ғалымдар мұрагерлік құқықтық қатынастардың субъектілеріне мұраны қалдырушы мен мұрагерлерді жатқызады. Басқа ғалымдар мұраны қалдырушыны мұрагерлік құқықтық қатынастардың субъектісі ретінде қарастырмайды.

Қазақстан Республикасының заңнамасының нормаларын талдаудың, заң әдебиеттеріндегі түрлі көзқарастарды қарастырудың нәтижесінде автор төмендегі тұжырымдарға келді: 1) қайтыс болғаннан кейін мұрагерлік құқықтық мирасқорлық жүзеге асырылатын тұлға мұраны қалдырушы болып танылады; 2) мұрагер болып мұраны қалдырушының қайтыс болуына байланысты мұрагерлікке шақырылатын тұлға танылады; 3) барлық азаматтық құқықтардың субъектілері мұрагерлер бола алады; 4) Қазақстан Республикасының кез келген азаматы, Қазақстан Республикасының аумағында тұратын азаматтығы жоқ тұлғалар және шетел азаматтары мұраны қалдырушылар бола алады.

Түйін сөздер. Мұрагерлік құқықтық қатынастың субъектілері, мұраны қалдырушы, мұрагер, өсиет бойынша мұрагерлер, заң бойынша мұрагерлер, лайықты емес мұрагерлер, иесіз мүлік.

References

1. Incas V.L. Nasledovanie kak osobyj vid pravopreemstva v sovetskom grazhdanskom prave: avtorefdis. ... kand. jurid. nauk. [Inheritance as a special type of succession in Soviet civil law: avtorrefis. ... cand. jurid. science]. Leningrad, 1972, 34 p. [in Russian]
2. Vlasov Ju.N., Kalinin V.V. Nasledovanie po zakonu i po zaveshhaniju. [Inheritance by Law and Testament]. Izd. 2-e, dop(Jurajt, Moscow, 2000). [in Russian]
3. Grazhdanskij kodeks Respubliki Kazahstan (Osobennaja chast') ot 1 ijulja 1999 goda № 409-I [Civil Code of the Republic of Kazakhstan (Special Part) of 1 July 1999 No. 409-I]. Available at https://online.zakon.kz/document/?doc_id=1013880 [in Russian]
4. Zakon Respubliki Kazahstan ot 12 janvarja 2007 goda № 225-III «O vnesenii izmenenij i dopolnenij v Grazhdanskij kodeks Respubliki Kazahstan (Obshhaja i Osobennaja chasti)» [Law of the Republic of Kazakhstan dated January 12, 2007 No. 225-III “On introducing changes and amendments to the Civil Code of the Republic of Kazakhstan (General and Special Parts)”]. Available at https://online.zakon.kz/document/?doc_id=30086437 [in Russian]
5. Didenko A.G. Ob izmenenijah nasledstvennogo zakonodatel'stva Respubliki Kazahstan [On changes in the hereditary legislation of the Republic of Kazakhstan]. Available at <https://journal.zakon.kz/96090-ob-izmenenijakh-nasledstvennogo.html> [in Russian]
6. Tolstoj Ju.K. Nasledstvennoe pravo. Uchebnoe posobie. [The hereditary right. Tutorial](Prospekt, Moscow, 1999). [in Russian]
7. Zenin, I. A. Grazhdanskoe i trgovoe pravo zarubezhnyh stran : uchebnik i praktikum dlja bakalavriata i magistratury

- /I. A. Zenin. — 14-e izd., pererab. i dop. [Civil and commercial law of foreign countries: a textbook and a workshop for undergraduate and graduate students. A. Zenin. - 14 th ed.](Izdatel'stvo Jurajt, Moscow, 2017). [in Russian]
8. Grazhdanskij kodeks Kvebeka /Issledovatel'skij centr chastnogo prava; Juridicheskij fakul'tet universiteta Makgill; Institut sravnitel'nogo pravovedenija; Kanadskoe agentstvo mezhdunarodnogo razvitija /Nauch. red. O.M. Kozyr', A.A. Makovskaja Per. s angl. i fr. G.E. Avilova i dr. Avtor vvedenija D. E. K. Brajerli. [The Civil Code of Quebec / Private Law Research Center; Faculty of Law, McGill University; Institute of Comparative Law; Canadian International Development Agency / Nauch. Ed. O.M. Kozyr, A.A. Makovsky Per. with English. and G.E. Avilov et al. The author of the introduction of D.E. Kriyerly] (Statut, Moscow, 1999). [in Russian]
9. Kodeks Respubliki Kazahstan ot 26 dekabrja 2011 goda № 518-IV «O brake (supruzhestve) i sem'e» [The Code of the Republic of Kazakhstan of December 26, 2011 № 518-IV “On marriage (marriage) and family”]. Available at https://online.zakon.kz/document/?doc_id=31102748 [in Russian]
10. Postanovlenie Pravitel'stva Respubliki Kazahstan ot 30 marta 2012 goda № 380 «Ob utverzhenii Pravil peredachi detej, javljajushhihsja grazhdanami Respubliki Kazahstan, na usynovlenie» [Resolution of the Government of the Republic of Kazakhstan No. 380 of March 30, 2012 “On Approving the Rules for the Transfer of Children Who Are Citizens of the Republic of Kazakhstan to Adoption”]. Available at http://online.zakon.kz/document/?doc_id=31153022 [in Russian]
11. Grazhdanskij kodeks Kazahskoj Sovetskoj Socialisticheskoj Respubliki (Osobennaja chast') (s izmenenijami i dopolnenijami po sostojaniju na 17.12.98 g.) (utratil silu) [Civil Code of the Kazakh Soviet Socialist Republic (Special Part) (with amendments and additions as of December 17, 1998) (expired)]. Available at https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1030770 [in Russian]
12. Kaminskaja Ja.A. Pravovye formy voleizjavlenija uchastnikov nasledstvennyh otnoshenij. Diss. ...kand. jurid. nauk. [Legal forms of expression of will of participants of hereditary relations. Diss. ... cand. jurid. sciences]. 2004. 193p. [in Russian]
13. Serebrovskij, V.I. Izbrannye trudy po nasledstvennomu i strahovomu pravu / V.I. Serebrovskij, MGU im. M.V. Lomonosova. Juridicheskij fak. Kaf. grazhdanskogo prava. (2-e izd., ispr.) [Selected works on hereditary and insurance law / V.I. Serebrovsky, Moscow State University. M.V. Lomonosov Moscow State University. Legal fact. Kaf. civil law]. Moscow: Statut: ZAO «Konsul'tant Pljus», 2003, 557 p. (Klassika rossijskoj civilistiki). [in Russian]
14. Grazhdanskij kodeks Respubliki Kazahstan (Osobennaja chast'): Kommentarij. Izd. 2-e / Otv. red. M K. Sulejmenov, Ju.G. Basin [Civil Code of the Republic of Kazakhstan (Special Part): Commentary. Ed. 2 / Ed.-in.chief. M. K. Suleimenov, Yu.G. Basin](«Zhetyzhargy», Almaty, 2003). [in Russian]
15. Talapova G. Posle smerti nasledodatelja [After the death of the testator]. Available at <https://www.zakon.kz/4811825-posle-smerti-nasledodatelja-g.-talapova.html> [in Russian].

Information about authors:

Nukusheva A.A. – Academy of Justice under the Supreme Court of the Republic of Kazakhstan, chief scientific researcher of the Private Law relations Department, Atana, Kazakhstan.

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің Хабаршысы – № 3 (124)/2018, 87-92 б.
Bulletin of the L.N. Gumilyov Eurasian National University – № 3 (124)/2018, 87- 92 pp.
<http://bullaw.enu.kz/>; E-mail: vest_law@enu.kz

МРНТИ 351.4.3

И.С.Сактаганова¹, А.Я.Мусаева²

Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан
(E-mail: Aridnis@mail.ru¹, aliya02.85@mail.ru²)

Правовая природа договора суррогатного материнства, его особенности

Аннотация. В статье рассмотрена правовая природа возникновения правоотношений в сфере суррогатного материнства: порядок и условия оплаты материальных расходов, права, обязанности и ответственность сторон, размер и порядок компенсаций и др. Изучены все обстоятельства возникновения договора суррогатного материнства, все мельчайшие детали, начиная от процесса трансплантации эмбриона, заканчивая поведением суррогатной матери во время беременности и после родов.

Ключевые слова. Суррогатное материнство, договорные отношения, супружеско-семейные отношения, процедура экстракорпорального оплодотворения, беременность.

DOI: <https://doi.org/10.32523/2616-6844-2018-124-3-87-92>

В казахстанской юридической практике за последние годы активизировались организации по оказанию посреднических услуг в сфере суррогатного материнства. Появление таких организаций на бизнес-рынке Казахстана вызвано потребностями тех, кто оказывает услуги суррогатного материнства и тех, кто такими услугами хочет воспользоваться. Основные проблемы, которые могут возникнуть в ходе данных правоотношений: нежелание суррогатной матери передать ребенка заказчиком; нежелание биологических родителей получить ребенка от суррогатной матери либо оплатить ее услуги или же ненадлежащее оказание материальной помощи, связанной с содержанием суррогатной матери и др.

Предотвращением указанных проблем является правильно составленный договор суррогатного материнства. Считаем, что исследование поставленной темы на сегодняшний день очень актуально, так как анализируемый вид правоотношений все больше и больше набирает «обороты».

В качестве цели работы автор определил исследование правовой сущности договора суррогатного материнства и его особенностей в теории и практике. Достижение этой цели возможно через реализацию следующих задач: анализ правовых норм, регулирующих правоотношения в сфере суррогатного материнства, а также содержащих положения договора суррогатного материнства; изучение юридической практики по делам о суррогатном материнстве; выявление недостатков в законодательстве и разработка предложений по совершенствованию семейного законодательства в данном направлении.

Правоотношения в сфере суррогатного материнства регулируются главой 9 Кодекса Республики Казахстан «О браке (супружестве) и семье» от 26 декабря 2011 года [1]. До принятия данного нормативного правового акта вопросы суррогатного материнства не регулировались в законодательстве Республики Казахстан.

Согласно ст. 55 Кодекса Республики Казахстан «О браке (супружестве) и семье» от 26 декабря 2011 года (далее Кодекса) в содержание договора суррогатного материнства в обязательном порядке должны быть включены:

- данные о супругах, которые выступают заказчиками, и о суррогатной матери;
- порядок и условия оплаты материальных расходов на содержание суррогатной матери;
- права, обязанности и ответственность сторон при неисполнении условий договора;
- размер и порядок компенсаций, предусмотренных пунктом 1 статьи 57 Кодекса РК «О браке (супружестве) и семье» [1].

В соответствии со ст. 54 Кодекса договор суррогатного материнства заключается в письменной форме и в обязательном порядке должен быть удостоверен нотариусом [1].

Порядок заключения договора суррогатного материнства регулируется Правилами совершения нотариальных действий, утвержденными Приказом Министра юстиции Республики Казахстан от 31 января 2012 года №31 (далее Правила), а именно п.п. 214-216 [2].

В соответствии с п. 215 Правил суррогатная мать должна предоставить нотариусу следующий перечень документов:

- оригинал заключения медицинской организации;
- оригинал справки о состоянии здоровья ребенка (детей);
- оригиналы свидетельств о рождении ребенка (детей);
- заявление согласие от супруга на заключение договора о суррогатном материнстве и на ее участие в программе суррогатного материнства [2].

Первые два документа остаются в делах нотариуса в оригинале. С оригиналов свидетельств о рождении ребенка (детей) заверяются копии, которые также остаются в делопроизводстве нотариуса. Данные документы необходимы для того, чтобы суррогатная мать могла подтвердить, что она здорова и может родить здоровых детей. Законодатель полагает, что наличие у суррогатной матери детей, не страдающих хроническими и другими тяжелыми заболеваниями, обуславливает ее способность выходить аналогично здорового ребенка. Кроме того, п.1 ст. 56 Кодекса РК «О браке (супружестве) и семье» устанавливает следующие конкретные требования к суррогатной матери:

- должна быть в возрасте от 20 до 35 лет;
- иметь удовлетворительное физическое, психическое и репродуктивное здоровье;
- иметь собственного здорового ребенка [1].

В том случае, если суррогатная мать находится в браке, то необходимо согласие супруга на участие ее в программе суррогатного материнства и на заключение соответствующего договора. Данное требование выдвигается с целью соблюдения норм ст. 34 Кодекса РК «О браке (супружестве) и семье», согласно ч.3 которой «для совершения сделки, требующей нотариального удостоверения, следует получить согласие другого супруга» [1]. Указанные заявления составляются у нотариуса и на них удостоверяется подлинность подписи заявителя.

Если же суррогатная мать в зарегистрированном браке ни с кем не состоит, то соответственно, она должна написать на имя нотариуса заявление, что на данный момент она в зарегистрированном браке ни с кем не состоит, и на указанном заявлении удостоверяется подлинность подписи.

Кроме того, нотариус истребует от заказчиков следующий перечень документов:

- свидетельство о заключении брака;
- заключение медицинской организации о применении вспомогательных репродуктивных методов и технологий с полной и исчерпывающей информацией об использованных для этого биоматериалах самих лиц, желающих иметь ребенка, либо донорского банка[2].

Истребовав свидетельство о заключении брака, нотариус таким образом проверяет брачные отношения заказчиков, поскольку в качестве заказчиков могут выступать только лица, состоящие в зарегистрированном браке. Копия свидетельства о заключении брака должна храниться в делах нотариуса. Также приобщается к договору и хранится в производстве нотариуса один экземпляр заключения медицинской организации о применении вспомогательных репродуктивных методов и технологий.

Таким образом, мы видим, что правоотношения по договору о суррогатном материнстве регулируются нормами семейного права и подзаконным актом инструктивного характера о нотариате.

Проанализировав указанные нормы, мы видим, что законодатель лишь определил содержание договора, требования к лицам, заключающим данный договор, его правовые последствия. Но законом не установлен порядок и основания расторжения данного договора и признания его недействительным.

Подпункт 35 п.1 ст. 1 Кодекса «О браке (супружестве) и семье» определяет договор суррогатного материнства как «нотариально удостоверенное письменное соглашение между лицами, состоящими в браке (супружестве) и желающими иметь ребенка, и женщиной, давшей свое согласие на вынашивание и рождение ребенка путем применения вспомогательных репродуктивных методов и технологий» [1].

Поскольку это соглашение между двумя и более лицами, то следует констатировать, что договор суррогатного материнства является гражданско-правовым договором. Практически такое же определение дается понятию «договор» и в ст. 378, п.1 ГК РК, согласно которому это соглашение двух и более лиц, направленных на возникновение, изменение и прекращение правоотношений[3]. Если говорить о договоре суррогатного материнства, то из него следует

лишь возникновение правоотношений, а также прав и обязанностей лиц. У суррогатной матери появляется обязанность – выносить и родить ребенка, право – получить вознаграждение за это, а у заказчиков – обязанность – оплатить услуги и расходы по содержанию матери, и право – получить ребенка.

Гражданско-правовой характер договора обосновывается и другими доводами. Так, Пестрикова А.А. приходит к следующему выводу: «Следовательно, можно заявить, что в случае использования суррогатного материнства, в соглашении, заключаемом между сторонами, будут присутствовать признаки договора. Во-первых, совпадение воли и свободного волеизъявления сторон, во-вторых, письменная форма соглашения, в которой выражено волеизъявление сторон, направленное на достижение определенной цели, и, в-третьих, условия соглашения порождают взаимные права и обязанности сторон (важно отметить, что возникающие права и обязанности будут носить не только гражданско-правовой, но и семейно-правовой характер) [4].

В связи с этим Шадрин В.В в своей работе «Правовая природа суррогатного материнства» говорит о том, что среди ученых-юристов имеются три мнения по поводу правовой природы договора о суррогатном материнстве. Первое мнение – договор суррогатного материнства не является гражданско-правовым, поскольку регулирует в первую очередь неимущественные отношения, в данном случае приводятся мнения Лебедевой О.Ю. и Богдановой Г.В. Второе мнение, указывает Шадрин, заключается в том, что договор суррогатного материнства выходит за пределы семейного законодательства, в связи с чем является одним из видов гражданско-правовой сделки, который также регулируется и нормами семейного права. И третья позиция состоит в том, что только нормы гражданского права регулируют данный вид договора [5].

Учитывая нормы казахстанского законодательства и мнения ученых- юристов, договора суррогатного материнства следует определить как гражданско-правовой договор, отношения которого регулируются как нормами Гражданского кодекса, так и нормами семейного права.

Как было сказано выше, нормы о договоре суррогатного материнства у нас содержатся в Кодексе РК «О браке (супружестве) и семье». В Гражданском кодексе РК данный договор как вид не указан и нет в нем конкретных норм, которые четко регулировали бы правоотношения в сфере суррогатного материнства, как, например, договор подряда, купли-продажи и т.д. Но возникает другой вопрос, каким образом возможно изменение и прекращение договора о суррогатном материнстве, в каких случаях данный договор можно признать недействительным, на какие нормы следует ссылаться, если одна из сторон не выполняет свои обязательства либо выполняет их ненадлежащим образом? Указанные отношения не прописаны в семейном праве, но четко регламентируются нормами гражданского права. Согласно же п.1 ст. 5 Кодекса РК «О браке (супружестве) и семье» «к названным в статье 3 настоящего Кодекса имущественным и личным неимущественным отношениям между членами семьи, не урегулированным брачно-семейным законодательством Республики Казахстан, применяется гражданское законодательство Республики Казахстан, поскольку это не противоречит существу брачно-семейных (супружеско-семейных) отношений» [1].

Таким образом, можно констатировать факт – правоотношения в сфере суррогатного материнства регулируются как нормами семейного права, так и нормами гражданского законодательства.

Автор полагает, что договор суррогатного материнства ни в коем случае не содержит в себе неимущественные отношения. Ученые, которые утверждают обратное, забывают о предмете данного договора. А его предметом является следующее:

- «Суррогатная мать берет на себя обязательства по вынашиванию беременности, наступившей после подсадки и имплантации эмбрионов, полученных в результате проведения процедуры экстракорпорального оплодотворения (далее по тексту – ЭКО) с использованием биоматериалов, принадлежащих Заказчику.

- Рождение и подписание необходимых документов по записи Заказчиков родителями новорожденного (новорожденных).

- Заказчик берет на себя обязательства по обеспечению условий и оплате услуг для вынашивания Суррогатной матерью беременности, наступившей после подсадки и имплантации эмбрионов, полученных в результате проведения ЭКО, в размерах и на условиях, определенных настоящим Договором. Суррогатная мать обязуется выносить, родить и передать Заказчикам ребенка (детей), рожденных в результате использования биоматериалов Заказчиков».

Если бы данный договор носил безвозмездный характер, то можно было бы еще полагать, что указанный договор регулирует только неимущественные отношения, но на наш взгляд, здесь регулируются как имущественные, так и неимущественные правоотношения.

К сожалению, есть ученые, которые сравнивают договор суррогатного материнства с договором аренды, отождествляя суррогатную мать с арендуемым помещением [4]. Такой подход к определению правовой сущности анализируемого договора недопустим, поскольку здесь нет условий по аренде, нет арендного помещения и суррогатная мать не является вещью. Данный договор больше относится к виду договоров возмездного оказания услуг, по которому суррогатная мать оказывает услуги по вынашиванию и родам ребенка на определенных условиях.

Резюмируя все вышеуказанное следует отметить, что договор суррогатного материнства носит гражданско-правовой характер, его содержание и отношения связанные с ним регулируются как нормами гражданского, так и нормами семейного права. Данный договор является многосторонним, возмездным и по своему содержанию его следует относить к договору возмездного оказания услуг.

Одной из первых и важных особенностей договора суррогатного материнства является его предмет. Если в обычных договорах оказания услуг в предмете описывается перечень услуг, которые должен оказывать услугодатель и прописывается обязанность услугополучателя оплатить эти услуги, то в анализируемом договоре предмет включает себя следующий перечень отношений:

- добровольное участие сторон в программе суррогатного материнства, что в то же время обязывает стороны заключить договор с медицинской организацией, применяющей вспомогательные репродуктивные методы и технологии, которая будет оказывать соответствующие услуги;

- суррогатная мать обязуется вынашивать ребенка, полученного посредством имплантации эмбрионов в результате проведения процедуры экстракорпорального оплодотворения с использованием биоматериалов, принадлежащих заказчикам;

- суррогатная мать обязуется родить и подписать необходимые документы по записи заказчиков родителями новорожденного и передать его заказчикам;

- заказчик берет на себя обязательства обеспечить и оплатить условия для вынашивания суррогатной матерью.

Кроме того, договором необходимо предусмотреть возможность рождения двух и более детей либо возможность неудавшихся попыток экстракорпорального оплодотворения, а также сколько таких попыток должно быть, возможно ли увеличение таких попыток и при каких условиях.

В отличие от обычных договоров данный договор не должен содержать в себе четкие сроки действия, так как срок беременности непредсказуем, как не предсказуемо рождение ребенка. Между тем в практике устанавливаются следующие сроки действия настоящего договора. Договор начинает действовать с момента его подписания и прекращает свое действие по истечении 56 (пятидесяти шести) дней со дня рождения ребенка (детей); в случае осложненных родов – по истечении 70 (семидесяти) календарных дней со дня рождения ребенка (детей).

Автор полагает, что моментом исполнения условий договора является не рождение ребенка, а его передача заказчикам и его регистрация в органах ЗАГС на имя Заказчика и полная оплата заказчиками денежных средств за услуги суррогатной матери. Учитывая изложенное в данном договоре невозможно определить сроки, так как неизвестно когда и с какой попытки будет зачат ребенок; когда он родится (он может родиться семимесячным, а может и девятимесячным), каковы будут роды по сложности (зависит срок первоначального ухода за ребенком - 56 дней либо 70 дней); и когда будет произведена регистрация рождения ребенка в органах ЗАГС. Поэтому целесообразно не указывать срок в договоре, а оговорить, что договор действует с момента подписания и до полного выполнения сторонами условий настоящего договора.

Следующая особенность, на которую необходимо обратить внимание – это размер вознаграждения. Вознаграждение по договору должно включать в себя:

- вознаграждение суррогатной матери за вынашивание беременности и рождение ребенка (детей);

- материальные расходы, связанные с прохождением суррогатной матерью медицинского обследования и профильного лечения в случае необходимости;

- стоимость применения вспомогательных репродуктивных методов и технологий;

- сумма компенсации, выплачиваемой заказчиком при самопроизвольном прерывании беременности, наступления преждевременных родов при неблагоприятном исходе жизни и здоровья

ребенка, а также в случае искусственного прерывания беременности суррогатной матерью (обычно данная сумма определяется за каждый месяц беременности);

- сумма выплат, выплачиваемых суррогатной матерью, если прерывание беременности происходит по ее вине и по ее желанию без письменного согласия участников;

- сумма выплат, выплачиваемых суррогатной матерью, в случае наступления преждевременных родов по ее вине;

- аналогично следует предусмотреть выплаты в случае рождения неполноценного ребенка.

Следующая особенность договора суррогатного материнства заключается в том, что в нем следует подробно прописать обязательства суррогатной матери и ее поведение в момент беременности, как-то: принимать своевременно все необходимые для благополучного течения беременности препараты, назначенные врачом, ведущим беременность, в том числе гормональные препараты; соблюдать постельный режим в течение 5 (пяти) дней с момента подсадки эмбриона до положительного результата; исключить половую жизнь за 4 (четыре) недели до момента подсадки эмбриона и в течение 4 (четырёх) недель и более после подсадки эмбриона, если на то будут иметься рекомендации врачей; не изменять схемы лечебных препаратов самостоятельно, без разрешения лечащего врача и заказчиков; избегать резких движений, прыжков, бега, а также подъема тяжестей; совершать прогулки на свежем воздухе по мере возможности; правильно питаться, исключить из рациона фаст-фуд, газированные напитки (кроме минеральной воды), соблюдать рекомендации врача по диете во время беременности и при необходимости исключить аллергенные продукты на любом сроке беременности и др.

Перечень условий может быть разнообразным, но направленным на вынашивание здорового ребенка, но с другой стороны, он должен быть целесообразным и разумным, чтобы суррогатная мать могла бы его выполнить.

Другой немаловажной особенностью договора суррогатного материнства является разрешение вопросов после рождения ребенка. В данном случае следует четко указать, кто будет признаваться родителем ребенка; последствия отказа от ребенка заказчиками и суррогатной матерью для обеих сторон (то есть заказчики не освобождаются от выплаты компенсаций суррогатной матери); кто должен принять ребенка в случае смерти одного из заказчиков либо обоих заказчиков; какие юридические последствия предусмотрены для суррогатной матери в случае ее отказа передать ребенка заказчику и др.

Как мы видим, договор суррогатного материнства имеет массу своих особенностей, которые необходимы при наступлении такого рода правоотношений. Стороны должны иметь четкую инструкцию при наступлении различных событий в ходе программы суррогатного материнства, так как физиологические процессы человека непредсказуемы, равно как и поведение граждан. С этой целью стороны должны учесть все вышеуказанные обстоятельства. В то же время следует обратить внимание, что перечисленные нами особенности не имеют исчерпывающий характер.

Договор суррогатного материнства по своей правовой природе является гражданско-правовым, многосторонним, возмездным договором, который регулируется как нормами семейного законодательства, так и нормами Гражданского кодекса Республики Казахстан. Нормы о договоре суррогатного материнства содержатся в Кодексе РК «О браке (супружестве) и семье», в частности в ст. 54-59, объединенных в главу 9 и в Правилах совершения нотариальных действий. Так как в статьях Кодекса РК «О браке (супружестве) и семье» отсутствуют нормы по регулированию вопросов расторжения, прекращения, изменения договора суррогатного материнства, признания его недействительным, то данные правоотношения регулируются Гражданским кодексом РК в соответствии со ст.5 Кодекса РК «О браке (супружестве) и семье».

Договор суррогатного материнства имеет ряд правовых особенностей, так как охватывает широкий спектр правоотношений. В договоре должны быть описаны все мельчайшие детали, начиная от процесса трансплантации эмбриона, заканчивая поведением суррогатной матери во время беременности и после родов. И особенные условия, которые мы описали в настоящей работе далеко не исчерпывающие. Полностью учесть все обстоятельства, которые могут возникнуть в ходе программы суррогатного материнства невозможно. В связи с чем данный институт требует дальнейшего исследования, как на практике, так и в теории, с целью исключения различных спорных вопросов при суррогатном материнстве.

Список литературы

1. Кодекс Республики Казахстан «О браке (супружестве) и семье» от 26 декабря 2011 года № 518-IV. – URL://<http://adilet.zan.kz/rus/docs/K1100000518>.
2. Приказ Министра юстиции Республики Казахстан от 31 января 2012 года № 31 «Об утверждении Правил совершения нотариальных действий». – URL: //<http://adilet.zan.kz/rus/docs/V1200007447>.
3. Гражданский кодекс Республики Казахстан (Общая часть) от 27.12.1994 года №268-ХІІІ//<http://adilet.zan.kz/rus/docs/K940001000>.
4. Пестрикова А. А. Обязательства суррогатного материнства. Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. 2007. – URL: <http://lawbook.online/kniga-rossii-pravo-semeynoe/obyazatelstva-surrogatnogo-materinstva.html>.
5. Шадрин В. В. Правовая природа суррогатного материнства // Молодой ученый. 2015. № 22. С. 641-645.

И.С. Сақтағанова, А.Я. Мұсаева

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, *Қазақстан*

Суррогат аналық келісімшарттың заңды сипаты, оның ерекшеліктері

Аннотация. Бұл мақалада суррогатты ана болу саласындағы құқықтық қатынастардың пайда болуының құқықтық сипаты қарастырылады. Материалдық шығындарды төлеудің тәртібі мен шарттары, тараптардың құқықтары мен міндеттері мен жауапкершілігі, өтемақы мөлшері мен тәртібі және т.б. көрсетілген.

Жүктілік кезінде және босанғаннан кейінгі суррогат ана келісімшартының пайда болуының барлық жағдайлары, эмбриондарды трансплантациялау процесінің барлық ең кішкентай бөлшектері суррогат ана іс-әрекетіне дейін зерттелді.

Түйін сөздер. Суррогат ана, келісімшарттық қатынастар, неке-отбасы қатынастары, ұрықтандыру, жүктілік.

I.S. Saktaganova, A.Ya. Musaeva

L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

The legal nature of the surrogate motherhood contract, its features

Abstract. The article deals with the legal nature of the origin of legal relations in the sphere of surrogate motherhood. The procedure and terms of payment for material expenses, the rights and obligations and responsibilities of the parties, the size and order of compensation, etc. All the circumstances of the surrogate motherhood contract, all the smallest details, from the process of embryo transplantation, to the behavior of the surrogate mother during pregnancy and after childbirth were explored.

Key words. Surrogate motherhood, contractual relations, marital-family relations, in vitro fertilization, pregnancy.

References

- 1 Kodeks Respubliki Kazahstan «Obrake(suprujestve) i semie» ot 26 dekabria 2011 goda № 518-IV. [The Code of the Republic of Kazakhstan «On marriage (marriage) and family» dated December 26, 2011 No. 518-IV]. Available at:// <http://adilet.zan.kz/rus/docs/K1100000518>.
- 2 Prikaz Ministra ustisii Respubliki Kazahstan ot 31 yanvaria 2012 goda №31 «Ob utverjdenii Pravil sovershenia notarealnyh deystviy» [Order of the Minister of Justice of the Republic of Kazakhstan dated January 31, 2012 No. 31 “On approval of the Rules for notarial acts”]. Available at: // <http://adilet.zan.kz/rus/docs/V1200007447>.
- 3 Grajdanskiikodeks Respubliki Kazahstan (Obshaya chast) ot 27.12.1994 goda №268-XIII [Civil Code of the Republic of Kazakhstan (General part) of December 27, 1994 No. 268-XIII]. Available at: //<http://adilet.zan.kz/rus/docs/K940001000>.
- 4 Pestrikova A. A. Obyazatelstva surrogatnogo materinstva. Dissertasiya na soiskaniye uchenoy stepeni kandidata uridicheskikh nauk. 2007 Obligations of surrogacy. Thesis for the degree of candidate of legal sciences. 2007. Available at: <http://lawbook.online/kniga-rossii-pravo-semeynoe/obyazatelstva-surrogatnogo-materinstva.html>.
- 5 Shadrin V.V. Pravovayaprirodasurrogatnogo materinstva [The legal nature of surrogate motherhood], Molodoy uchenyi [Young scientist] 22, 641-645, (2015).

Сведения об авторах:

Сақтағанова И.С. – кандидат юридических наук, доцент кафедры гражданского и экологического права Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан.

Мусаева А.Я. - докторант 2 года обучения специальности «Юриспруденция» Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан.

Saktaganova I.S. - Candidate of legal Sciences, Associate Professor, Department of “Civil and Environmental Law” L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan.

Musaeva A.I. - doctoral student 2 years of training in the Specialty “Jurisprudence” L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan.

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің Хабаршысы – № 3 (124)/2018, 93-96 б.
Bulletin of the L.N. Gumilyov Eurasian National University – № 3 (124)/2018, 93- 96 pp.
<http://bullaw.enu.kz/>; E-mail: vest_law@enu.kz

XFTAP 10.87.01

А.Ж. Абдижами¹, Л.К. Амандықова²
«Болашақ» академиясы, Қарағанды қ., Қазақстан
(E-mail: ¹aity81@mail.ru, ²monamie2000@mail.ru)

Халықаралық құқықта мемлекет пен жеке тұлға жауапкершілігін әрі қарай жетілдірудің жекелеген мәселелері

Аннотация. Бүгінгідей халықаралық құқықтық қатынастардың дамыған заманында мемлекет пен жеке тұлға жауапкершілігін құқықтық тұрғыда реттеу мен оның ерекшеліктерін тереңдеп зерттеу аталған мақаланың негізгі мақсаты болып табылады. Халықаралық тұрақтылық пен адамзаттың қауіпсіздігі, әлемдегі бейбітшілік секілді ұғымдардың кілт – мемлекеттердің, жеке тұлғалардың, халықаралық ұйымдар мен әр түрлі халықаралық құрылымдардың арасындағы заң шеңберіндегі, атап айтқанда халықаралық-құқықтық нормалардағы белгіленген қатынастар шеңберінде жүзеге асырылуы екені баршаға мәлім. Бұл мақалада авторлар көтеріліп отырған мәселе төңірегінде тұжырымдарын нақты көрсетіп, соған қарамастан бұл тақырып әлі де терең зерттеуді қажет ететін мәселе болатынына қорытынды жасайды.

Түйін сөздер. Халықаралық қорғау, иммунитет, дипломатиялық иммунитет, қылмыстық жауаптылық, бейбітшілік, заңнаманы жетілдіру, мемлекет пен жеке тұлға жауапкершілігі.

DOI: <https://doi.org/10.32523/2616-6844-2018-124-3-93-96>

Introduction: Заманауи халықаралық құқықтың негізгі міндеті болып мемлекеттер, халықаралық үкіметтік емес ұйымдар, ұлттар мен халықтар жүзеге асыратын халықаралық қатынастарды реттеу танылады. Егер халықаралық құқықтың бастапқы қағидалары мен нормалары тиісті дәрежеде сақталып, оларды бұзуға жол берілмейтін болса, халықаралық құқықтық қатынастардың қалыпты жағдайда қызмет етуі сақталады. Мемлекет халықаралық құқық нормаларын сыйлау негізінде бейбітшілік пен адамзат қауіпсіздігін қорғауды қамтамасыз еткенде ғана халықаралық істердің тұрақтылығы мен адамзаттың болашақтағы қауіпсіздігін кепілдей алады.

Осындай қауіпсіздікке, халықаралық қатынастарға, сондай ақ тұтас алғанда барлық адамзатқа қатер төндіретін қауіп саны жағынан азаймай отырған қылмыстылық, соның ішінде «халықаралық қылмыстылық» мәселесі болып отыр.

Халықаралық қылмыстылықтың теорияда екі түрі ажыратылады: халықаралық қылмыстар және халықаралық сипаттағы қылмыстар. Бұл қылмыстардың жалпы қылмыстардан айырмашылығы, бұлардың бүкіл әлем үшін, әлемдік қауымдастық үшін бейнет пен әлеуметтік зұлымдық болуында.

Мұндай қылмыстарға агрессия, геноцид, биоцид, халықаралық терроризм, наркобизнес т.б. жатады. Олар:

- мемлекеттің қалыпты қызметіне;
- мемлекеттің ұлттық қауіпсіздігіне;
- бүкіл халықаралық құқықтық тәртіп жүйесіне қарсы бағытталады.

Осы айтылғандар негізінде халықаралық құқық нормаларымен күресу жолдарын халықаралық құқықтан іздеу керектігінің даусыздығы шығады. Және оларды жасаған мемлекеттер мен жекелеген тұлғаларға қатысты халықаралық құқықтық жауапкершілік аталған құқықпен реттелуі тиіс.

Concept headings. Тек қана жауапкершілік қана халықаралық істердің әділеттілігін қалпына келтіріп мен болашақта халықаралық құқыққа қарсы іс әрекеттердің болашақта істелуінің алдын алуға мүмкіндік туғызады.

Сондықтан да халықаралық құқықтағы жауапкершілік институтын, соның ішінде мемлекеттер мен жеке тұлғаларды халықаралық құқыққа сәйкес жауапкершілікке тартуын әрі қарай прогрессивті дамыту мен кеңінен тану мәселесі болашақта барлық мемлекеттердің ұмтылысын тудыратын маңызды міндет болуы керек.

Discussion. Бұл жолда халықаралық құқықтағы жеке тұлғалар мен мемлекеттер жауапкершілігінің арақатынасын ажырату үшін келесідей қадамдар жасалуы тиіс:

Біріншіден, жеке тұлғалардың халықаралық қылмыстық жауаптылығы институтын халықаралық құқықтың дербес, жеке институты деп тану қажет; Халықаралық қылмыстық құқықтың нормалары кінәлі жеке тұлғалардың халықаралық қылмыстық құқыққа қабілетін тануға бағытталған, соған байланысты халықаралық қылмыстық жауапкершілікке бағытталған.

Екіншіден, мемлекеттердің халықаралық құқықтық жауапкершілігі институты жария халықаралық құқықтың институты болып табылады; Халықаралық қылмыстық құқық құқықбұзушы мемлекетке қылмыстық жауапкершілік жүктейтін принциптер мен нормаларды қамтымайды. Г. Шварценбергер, «мемлекеттердің қылмыстық жауапкершілігі» деп қате пікір білдіреді [1, 188].

Үшіншіден, жеке тұлғалардың халықаралық қылмыстық жауапкершілігі институты халықаралық құқықтық жауапкершіліктің қосымшасы болып табылады және халықаралық қылмыстық құқық шеңберінде жеке институтты құрайды. Оны Ю.М. Рыбаковтың «қазіргі таңда халықаралық құқықта жеке тұлғалардың бейбітшілік пен адамзатқа қарсы қылмыстар үшін жалпыға танымал халықаралық қылмыстық жауапкершілігі принципі мемлекеттердің агрессия секілді ауыр халықаралық қылмысы үшін халықаралық жауапкершілік институтының маңызды әрі қажетті қосымшасы болып табылады» [2, 182]. деген тұжырымымен келісеміз.

Төртіншіден, Нюрнберг, Токио, Гаага Халықаралық Трибуналдардың қызметіне көптеген мемлекеттер тарапынан әлсіз жұмыс істейтін механизм деп сын айтылғанына қарамастан және де сол уақыттағыдай Халықаралық қылмыстық соттардың құрылмаған заманында халықаралық қылмыстар мен халықаралық сипаттағы қылмыстарды істеген кінәлі жеке тұлғаларға соттық ізге түсудің осы уақытқа дейінгі даму кезеңінде дәл осы құрылымдардың қажеттілігін жоққа шығара алмаймыз.

Бесіншіден, Халықаралық трибуналдардың қызметі халықаралық құқыққа қарсы қылмыстарды кімдердің жасағанына қарамастан халықаралық қылмыстық сот төрелігі процесін тану мен әрі қарай дамуына мүмкіндік тудырады.

Алтыншыдан, Халықаралық трибуналардың қалыпты қызметін жүзеге асыруы БҰҰ мүше мемлекеттердің белсенді түрде көмегінсіз жүргізілуі мүмкін емес. БҰҰ Бас секретары пікірінше, БҰҰ жарғысының VII бөліміне сәйкес қабылданған Қауіпсіздік кеңесінің шешімдері барлық мемлекеттерді осы шешімдерді жүзеге асыру шараларын қабылдауға міндеттейді [3].

Жетіншіден, Трибуналдар жарғысы мемлекеттерді айыпталушыны трибуналға беру үшін көмектесуге, оларды іздестіруді, тануды, жауап алуды, дәлелдемелерді жинақтауды, қамау мен ұстауды жүргізуге көмектесуді міндеттейді. Осының бәрі мүше мемлекеттердің қылмыстық және қылмыстық іс жүргізу кодекстеріне өзгерістер мен толықтырулар енгізуді талап етеді.

Сегізіншіден, трибуналдардың қызметі болашақта халықаралық қылмыстық сот органдарының құрылуы үшін жағдай туындатады. Осы жерде халықаралық сот органдарын құрудың мықты қарсыласы АҚШ болғанын айту керек. АҚШ ресми билік өкілдері мұндай органды жоққа шығара отырып, сот статутының келесі ережелерін терістейді:

а) өзі қозғайтын қылмыстық іс бойынша «айыпталу» постын құру қылмыстық істер санын көбейтуге және айыпталушының саясиландырылуына әкеледі;

ә) шарт ережелерінің шартты ратификацияламаған елдерге қатысты да қолдану мүмкіндігі туындайды, ал шартта қатысушы мемлекеттерге оның ережелерінің күші жеті жылдан кейін жүреді деп белгілеп қойған. Осыған байланысты АҚШ өкілі Дэвид Шеффер «де факто түрінде ережелер шартты ресми түрде қанша мемлекеттің ратификациялағанына байланысты емес. Сондықтан американдық әскерилер шетелде қуғындаудың объектісіне айналуы мүмкін» деп БҰҰ Бас Ассамблеясы ұйымдастырған халықаралық қылмыстық сотты құру бойынша 15 июнь мен 17 июль аралығында 1998 жылы өткен Рим Дипломатиялық Конференциясында айтты [1, 189].

б) конференция нәтижесінде қатысқан 156 мемлекеттің ішінде 120 мемлекет, соның ішінде Қазақстан да бар Халықаралық қылмыстық соттың құрылуын қолдап дауыс берді.

Тоғызыншыдан, Халықаралық қылмыстық соттың құрылуы әлемдік қауымдастықтың халықаралық қылмыстылықпен күрес бойынша халықаралық механизмдерінің бірі. Тек қана кінәлі жеке тұлғаларды халықаралық қылмыстық жауапкершілікке тарту арқылы олардың істеген әрекеттерінің жазалаусыз қалмайтындығына кепілдік береді, ал бейбітшілік пен адамзат қауіпсіздігі, адам құқықтары халықаралық қылмыстық юстицияның берік әрі мықты қорғауы шеңберінде болады.

Оныншыдан, Халықаралық қылмыстық сотты тану мен қызмет етуі адамзатты мемлекеттердің халықаралық құқыққа қарсы қылмыстарға қатысты универсалдық юрисдикция принципін қолдану мен тануға байланысты қиыншылықтар мен проблемалардан құтқарар еді. Статутпен көрсетілген қылмыстар бойынша Сот юрисдикцияның басымдығын тану қажет. Сондай ақ тұрақты түрде жұмыс істейтін соттың болуы әлемдік қауымдастықты ұқсас қылмыстар бойынша қандай да бір уақытша халықаралық юрисдикциялық органдарды құру қажеттілігінен босатар еді.

1949 жылдың барлық төрт Женева конвенциялардың 49, 50, 129, 146-баптарында «Әр Жоғарғы Келісуші Тарап құқық бұзушылықты жасаған немесе жасауға бұйрық берген айыпталушы тұлғалардың азаматтығына қарамастан оларды іздестіруге және оларды өз соттарына беруге міндеттенеді. Егер өз заңнамасының ережелеріне сәйкес айыпталушыларды мүдделі Жоғарғы Келісуші Тараптардың сотына беруге құқылы, егер сол Жоғарғы Келісуші Тарап осы тұлғаларды айыптауға негіз болатын дәлелдемелер ұсынса» деп көрсетілген.

Он бірінші, Халықаралық қылмыстық сот мемлекеттер мен жеке тұлға жауапкершілігінің ара жігін ажыратып берері сөзсіз. Ол халықаралық құқықтың қылмыстылықтың алдын алушылық ролін арттырады, халықаралық деңгейде қандай да бір қылмыс түрін криминализациялау арқылы аталған құбылыстардың жойылуына деген үмітті ұялатады. Ал жүзеге асыру механизмдердің болмауы әрине қылмысты жою мүмкіндігін жоққа шығарады. Сондықтан, халықаралық қылмыстық сот осы тығырықтан шығуға септігін тигізеді және де жеке тұлғаларды жауапкершілікке халықаралық қылмыстық құқыққа сәйкес тартуға жол ашады. Сонымен қатар, жеке тұлғаларға қатысты сот төрелігін жүзеге асырудың шынайы перспективалары болмаған жағдайда да қылмыстық сот өкілеттілігін жүзеге асырады. Бұл жерде мемлекеттердің халықаралық құқыққа қарсы қылмыстарды істеуге қатыстылығы туралы болып тұр, ол көбінесе мемлекеттердің қатысуымен немесе жол беруімен орын алатын жағдайларда.

Келесі, халықаралық қылмыстарға оның азаматтарымен жасалған қылмыстарға мемлекеттің қатыстылығы болған жағдайларда ұлттық соттан мұндай азаматтарды жазалауды егер ұлттық құқықтың өзінде және сот заңы бойынша азаматтарын өз елінің заңы бойынша соттау қағидасы бекітілген жағдайда талап етудің мәні болмайды. Мұндай ситуацияда істі Халықаралық қылмыстық сотқа беру арқылы ғана бір тоқтамды шешімге келуге болады.

Conclusion. Жоғарыда біз, өзіміз жүргізген талдаулар нәтижелерінде халықаралық құқықта мемлекет пен жеке тұлғаларды жауапкершілікке тартудың ара-жігін ажыратуға байланысты және де арақатынасын анықтауға байланысты, сондай-ақ аталған институтты әрі қарай перспективті дамытуға байланысты жүргізген зерттеулеріміздің басты тұжырымдарына, проблемаларының шешіміне қысқаша тоқталдық. Ол тұжырымдар мұнымен шектелмесі анық және де соңғы сөзіміз ретінде қандай зерттеу болса да оны кім жүргізгеніне қарамастан, мемлекеттер мен жеке тұлғалар жауапкершілігін халықаралық құқықтағы арақатынасы мен оны әрі қарай дамыту тек қана бір мақсатты көздейді, ол: халықаралық құқықтық тәртіп жүйесін бекітуді, бейбітшілік пен адамзат қауіпсіздігін қамтамасыз етуді, бекітуді барлық мемлекеттердің мойындауы мен қолсұғушылық жасамауының алдын алуды мақсат етуінен көрініс табады. Қазіргі таңда Халықаралық қылмыстық сот сияқты халықаралық қылмыстарды бұлтартпау жүйесінің халықаралық дәрежеде маңызды және орталық элементінің қалыптасуының тек *de jure* ғана емес, сонымен қоса *de facto* процесі аяқталуға жақын. Алайда, дәл қазіргі уақытта ешкім де ол процестің нақты аяқталу мерзіміне кепілдік бере алмайды.

Бір білеріміз, халықаралық құқықта мемлекет пен жеке тұлға жауапкершілігі мәселесі өзінің күрделілігіне қарағанда оны әрі қарай жетілдіру ешқашан да нүкте қойылатын мәселе емес.

Әдебиеттер тізімі

1. Кудайбергенов М. Б. Международная уголовная ответственность физических лиц. –А.:Данекер, 2000.-196 с.
2. Рыбаков Ю.М. Вооруженная агрессия – тягчайшее международное преступление. –М.: Юридическая литература, 1980. -204 с.
3. Официальные отчеты Генерального секретаря ООН. VII сессия Генеральной Ассамблеи ООН. Дополнение № 11. (A/2136).

А.Ж. Абдижами¹, Л.К. Амандыкова²
«Академия Болашақ», Караганда, Қазақстан

Некоторые вопросы совершенствования ответственности частных лиц в международном праве

Аннотация. Основная цель данной статьи - изучить правовые и нормативные аспекты международной ответственности государств и индивидов в период развития международно-правовых отношений. Хорошо известно, что международная стабильность и безопасность человека в мире являются ключом к сближению правовой базы, в частности, международно-правовых норм государств, отдельных лиц, международных организаций и различных международных структур в рамках закона.

Авторы отмечают, что их выводы по поднятому вопросу все еще остаются предметом глубокого изучения и акцентируют внимание на решении данных проблем.

Ключевые слова. Международная защита, иммунитет, дипломатический иммунитет, уголовная ответственность, совершенствование законодательства, ответственность государства и частных лиц в международном праве.

A.Z. Abdizhami, L.K. Amandykova
Academy «Bolashak», Karaganda, Kazakhstan

Some issues of improving the liability of individuals in international law

Abstract. The main purpose of this article is to study the legal and regulatory aspects of the international responsibility of states and individuals during the development of international legal relations. It is well known that international stability and human security in the world are the key to bringing together the legal framework, in particular international legal norms of states, individuals, international organizations and various international structures within the framework of the law.

In this article, the authors make it clear that their conclusions on the raised issue are still a matter of deep study and focuses attention on solutions to these problems.

Key words. International protection, immunity, diplomatic immunity, criminal responsibility, improvement of legislation, state and private responsibility in international law.

References

1. Kudaiberganov M.B. Mezhdunarodnaja ugolovnaja otvetstvennost' fizicheskikh lic [International criminal liability of individuals](Connector, Almaty, 2000).
2. Rybakov Yu.M. Vooruzhennaja agressija – tjadchajshee mezhdunarodnoe prestuplenie [Armed aggression is a grave international crime](Legal literature, Moscow, 1980).
3. Official Records of the UN Secretary-General. VII session of the UN General Assembly. Supplement No. 11. (A / 2136).

Авторлар туралы мәлімет:

Абдижами А.Ж. - «Болашақ» академиясының заң пәндері кафедрасының доценті, заң ғылымдарының кандидаты, Қарағанды, Қазақстан.

Амандыкова Л.К. - «Болашақ» академиясының заң пәндері кафедрасының доценті, заң ғылымдарының кандидаты, Қарағанды, Қазақстан.

Abdizhami A.Z. - Associate Professor of the Department of Legal Disciplines, academy Bolashak, PhD in Law, Karaganda, Kazakhstan.

Amandykova L.K. - Associate Professor of the Department of Legal Disciplines of the Academy «Bolashak», PhD in Law, Karaganda, Kazakhstan.

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің Хабаршысы – № 3 (124)/2018, 97-108 б.
Bulletin of the L.N. Gumilyov Eurasian National University – № 3 (124)/2018, 97- 108 pp.
<http://bullaw.enu.kz/>; E-mail: vest_law@enu.kz

МРҰТІ 10.87.01

T.S. Assanova

Kazakh University of Economics, Finance and International Trade, Astana, Kazakhstan
(E-mail: tleules_a@mail.ru)

Development of international law and policy governing disasters through the influence of the concepts of prevention and mitigation

Abstract. Occurrence natural and man-made disasters have had an impact on the development of international law over the last few decades. In this case, the concepts of prevention and mitigation of disasters plays a significant role in formation of policy governing disasters. Even though disasters might be mainly localised within the territory of one State, it is likely that it affects on variety areas of international law with possible transboundary consequences on other states. Therefore, this paper considers the question of how are the concepts of prevention and mitigation through the policy governing disasters currently influencing the development of international law.

Key words. International law, disasters, the concepts of disaster prevention and mitigation, impact of disasters.

DOI: <https://doi.org/10.32523/2616-6844-2018-124-3-97-108>

Introduction. Indian Ocean tsunami (2004), Hurricane Katrina (2005), Cyclone Nargis (2008), the earthquake in Haiti (2010), the earthquake and tsunami in Japan (2011) followed by the Fukushima nuclear accident, alongside other major large-scale disasters, have had an impact on the international community and global development over the last few decades. Due to their considerable effects, disasters are an issue for the international legal order. When a disaster occurs, the situation raises different issues and challenges from saving lives and environment to severe damage of infrastructure as well as applicability of law. Thus, prevention and mitigation of disasters is dealt with in a variety of areas of law from the domestic to the international level, and thus influences all subjects of the international community. Although disasters are generally localised, their full effects might be transboundary and obscured by time duration, from the short-term to decades, in terms of observing their ultimate consequences. [1] Therefore such disasters are the subject of international law, and are interconnected and interrelated through different branches of law. Thus, disaster prevention and mitigation concepts influence international law significantly, though this tends to be *via* soft law instruments with the function of filling gaps, rather than binding multilateral frameworks.

This paper will examine the development of international law and policies governing disasters through the lens of subjects of international law because the issue of *ratione persone* [2] is a cornerstone of international law. Firstly, the definition of disaster in different frameworks will be discussed, followed by an analysis of the initiatives of the international decade for disaster reduction in 1990, which saw a beginning of the development of international law through the modern concepts of disaster prevention and mitigation through a top-down approach. Therefore, the discussion in this paper will be limited to the last three decades in its examination of improvements and challenges in this area. Next, states as the main subjects of international law will be analysed in section three from the perspectives of their responsibility and challenges to hard international law in governing disasters. International human rights issues related to disaster occurrences and the protection of persons will be discussed in the following section and concluded with an analysis of the roles and contributions of inter- and non-governmental organisations in influencing policies governing disasters through soft law tools and a bottom-up approach.

Definition and classification of disasters. The wide usage of the term ‘disaster’ in different international binding and non-binding frameworks gives the problematic notion that there is no one accepted definition of disaster within the context of international law [3]. One of the multilateral treaties governing disasters is the Tampere Convention on the Provision of Telecommunication Resources for Disaster Mitigation and Relief Operations (1998) which in its Article 6 includes the definition of a disaster as ‘a serious disruption of the functioning of society, posing a significant, widespread threat to human life, health, property or the

environment, whether caused by accident, nature or human activity, and whether developing suddenly or as the result of complex, long-term processes'. [4] It seems that this definition covers all possibilities regarding disaster occurrence. Moreover, the International Federation of the Red Cross and Red Crescent Societies (IFRC) in its Guidelines for the Domestic Facilitation and Regulation of International Disaster Relief and Initial Recovery Assistance (2007) (IDRL Guidelines) provides an almost identical definition of disaster but with the minor difference that it is the same 'but excluding armed conflict'. [5]

In addition, the 2009 United Nations (UN) International Strategy for Disaster Reduction Terminology on Disaster Risk Reduction defines disaster as: '[a] serious disruption of the functioning of a community or a society involving widespread human, material, economic or environmental losses and impacts, which exceeds the ability of the affected community or society to cope using its own resources'. [6, 9 p.] This definition and definition provided by the Tampere Convention, was supported by the Special Rapporteur Mr. Eduardo Valencia-Ospina in his reports within the International Law Commission's (ILC) Draft articles on the protection of persons in the event of disasters (Draft Articles). [7] However, the ILC's Draft Articles definition of disaster has the difference from the versions supported by the Special Rapporteur's reports and supposed to be, subsequently, and it defines disaster as 'a calamitous event or series of events resulting in widespread loss of life, great human suffering and distress, mass displacement, or large-scale material or environmental damage, thereby seriously disrupting the functioning of society' (Article 3). [8] However, it is argued that the ILC 'undertook a narrower approach' [9] compared to the above-mentioned Tampere Convention and IDRL Guidelines, where these 'documents conceptualize disaster as the consequence of an event'. [9] Moreover, Coppola claims that the distinction between an event and a disaster is that the former cannot be a disaster if its capacity to respond and manage is not overwhelmed. [10]

Johns Hopkins and the IFRC defined a disaster as 'a sudden overwhelming and unforeseen event. ... it could be a flood, a fire, a collapse of buildings in an earthquake, the destruction of livelihoods, an epidemic or displacement *through conflict*. When occurring ... a large number of people can be affected. Most disasters result in the inability of those affected to cope with outside assistance (emphasis added)'. [11] Inclusion of conflict situations in disaster definition appears to be necessity of modern tendency, as it is evident in reality.

The various definitions of disaster bring us to the classification of disasters in terms of their origins and duration. The Johns Hopkins and IFRC study and Special Rapporteur Valencia-Ospina's reports have defined the classification and categories of disasters such as: 'disasters from forces in nature' or 'natural disasters' – flood, tsunami, earthquake and so on; 'disasters with human as a factor' – mudslides from deforestation, famine, desertification, and 'disasters directly caused by people' – conflict, industrial event (explosion, pollution), transportation events or 'man-made disasters'. Both bodies of research classify disasters as 'sudden-onset disasters' (earthquake) and 'slow-onset disasters' (drought). [11, 27 p.]

Although the Draft Articles include the norm that they 'do not apply to situations to which the rules of international humanitarian law are applicable' [8], there is no exclusion of armed conflict in the definition provided in Article 3. Therefore, scholars argue that this makes it challenging to distinguish the consequences of disasters which might be triggered from armed conflicts, and thus the application of appropriate area of law, which needs the interconnection of such norms, especially international humanitarian law. [7]

From the international decade for disaster reduction to the Sendai Framework. The relationship between international law and disasters, especially natural disasters, is not strong historically. This can be explained by the difference between man-made and natural disasters, because natural disasters, due to their short time frames and their lesser effects on states' interactions globally, contrast entirely with war or trade development. [12] However, the UN General Assembly, in Resolution A/RES/42/169 of 11th December, 1987, stated that 'Considering that natural disasters, such as earthquakes, windstorms (cyclones, hurricanes, tornadoes, typhoons), tsunamis, floods, landslides, volcanic eruptions, wildfires and other calamities of natural origin, have claimed about 3 million lives worldwide in the past two decades, adversely affected the lives of at least 800 million more people and resulted in immediate damages exceeding \$23 billion'. [13] Moreover, the UN reports in 2004 show that 'since 1994, there have been about 7,100 disasters resulting from natural hazards around the world. They have killed more than 300,000 people, and caused more than US \$ 800 billion in losses. ... over 200 million people have been affected every year by 'natural' disasters since 1991.' [14] Data from these two documents show that natural disasters are not episodic or short-time events [12] and have a significant impact on the international community and development.

Considering all these issues and '[r]ecognizing the responsibility of the UN system for promoting international co-operation in the study of natural disasters ... to mitigate risks arising there from, as well as for co-ordinating disaster relief, preparedness and prevention ...' [13], and therefore, '[d]ecides to designate the 1990s as a decade in which the international community ... will pay special attention to fostering international co-operation in the field of natural disaster reduction...'. [13] Following UN General Assembly Resolution A/RES/44/236 of 22nd December 1989, which states that 'Recognizing the importance of environmental protection for the prevention and mitigation of natural disasters,' [15], therefore, 'Proclaims the International Decade for Natural Disaster Reduction, beginning on 1st January 1990' [15] and adopting the International Framework of Action for the International Decade for Natural Disaster Reduction (IDNDR). It is worth noting that many scholars, such as Guttry, believe that this Resolution was the starting point to the development of initiatives under the UN at the international level that ultimately influenced the regional level as well. [16] However, it mainly concentrated on natural disasters, as it had goals such as '[t]o improve the capacity of each country to mitigate the effects of natural disasters expeditiously and effectively...; To develop measures for ... prevention and mitigation of natural disasters ...'. [15]

One of the most significant steps was the Yokohama Strategy and Plan of Action for a Safer World: guidelines for natural disaster prevention, preparedness and mitigation (1994) as well as the strategy document entitled "A Safer World in the 21st Century: Disaster and Risk Reduction" which stated that '[w]e must, ... shift from a culture of reaction to a culture of prevention.' [17] Consequently, this led to the creation of the International Strategy for Disaster Reduction based on the experience of actions taken during the period of 1990-1999. [18] Both IDNDR and Yokohama Strategy, as a mid-term IDNDR revision document, referred to disasters as being 'natural' only. With the adoption of the Hyogo Framework for Action 2005-2015 (HFA), with 168 state members, this tendency has changed in means of connecting of disasters and social development, which is likely to be triggered by the 2004 Indian Ocean Tsunami consequences. [19] However, it was argued that there were contradictions in the HFA outcome, and it did not cover fundamental issues that were apparent at the time, for instance, the relation of conflict and disasters, climate change, economic loss, and sustainable development. [19]

Therefore, in order to seek a solution to the above-mentioned problems, the adoption of the Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015-2030 with 187 states members was the high point of the collective efforts of the international community that started from the IDNDR [19] stating that '... aims to achieve ... [t]he substantial reduction of disaster risk and losses in lives, livelihoods and health and in the economic, physical, social, cultural and environmental assets of persons, businesses, communities and countries.' [20] Moreover, parties agreed that to '[p]revent new and reduce existing disaster risk through the implementation of integrated and inclusive economic, structural, legal, social, health, cultural, educational, environmental, technological, political and institutional measures that prevent and reduce hazard exposure and vulnerability to disaster, increase preparedness for response and recovery, and thus strengthen resilience.' [20]

State responsibility or duty and challenges to hard international law. Although some scholars argue that international law should not be state-focused, because such an approach discounts the necessity to tackle disaster issues within international law [21], states have to remain the main subjects of international law. Therefore, they play a significant role in the formation of international law and policy governing disasters with their distinctive capacities from other subjects. Therefore, states' core responsibility is the concept of prevention and mitigation of disasters, as this is connected to states' responsibility to protect people within their territories and reduce possible risks associated with natural and man-made disasters. Though they cannot, in effect, prevent the occurrence of natural hazards, reducing their impact and mitigating their consequences is within the competence of states. [22] Therefore, General Assembly Resolution 46/182 stated that "[e]ach State has the responsibility first and foremost to take care of the victims of natural disasters and other emergencies occurring on its territory. Hence, the affected State has the primary role in the initiation, organization, coordination, and implementation of humanitarian assistance within its territory." [23] Moreover, the IFRC in its Resolution 7: Strengthening normative frameworks and addressing regulator barriers concerning disaster mitigation, response and recovery from its 31st International Conference (2011) stated that: "states have the primary duty to take effective action to protect their citizens from the effects of natural disasters, to provide them with any necessary humanitarian assistance in their aftermath as well as to promote their recovery". [24]

However, the capacity of some states to meet such obligations can be disproportionately low compared to the possible consequences of disasters within their territories, which leads them to seek assistance. Therefore, the responsibility of states to seek outside humanitarian aid and technical and personnel assistance is required through IDRL Guidelines in Principle 3(2), which states that “[i]f an affected State determines that a disaster situation exceeds national coping capacities, it should seek international and/or regional assistance to address the needs of affected persons.” [5] The ILC’s Draft Article gives a new perspective as to this responsibility being the duty of states in its Article 11: ‘[d]uty of the affected State to seek external assistance’ states that ‘[t]o the extent that a disaster manifestly exceeds its national response capacity, the affected State has the duty to seek assistance from, as appropriate, other States, the United Nations, and other potential assisting actors’. [8]

However, apart from the affected state’s duty and responsibility to protect its citizenry, there are other reasons for a sensitive reaction to foreign response in the situation of a disaster. For instance, the political relationship and economic sanctions against Myanmar from the US and Europe made the government of Myanmar suspicious of any assistance or aid from these countries in case this led to invasion or other overt interference. [25] Although the capacity of some affected states is beyond their scope to mitigate and effectively respond to such disproportionate effects, there arises the question of the concept of sovereignty as the most important issue in providing any needed humanitarian aid, personnel assistance or military assets to the territory of the affected state. [26]

Although in the case of Myanmar, France called for the use force to intervene through a resolution of UN Security Council in order to provide humanitarian aid by invoking the Responsibility to Protect (R2P) – which, however, is limited to genocide, war crimes, ethnic cleansing and crimes against humanity – this was not supported by other members (Russia and China). [25] The International Court of Justice (ICJ) stated that “... no doubt that the provision of strictly humanitarian aid to persons or forces in another country ... cannot be regarded as unlawful intervention ... any other way contrary to international law” [27], but still, without the consent of the affected state, this could lead to an issue of violation of territorial integrity and non-intervention. The principle of non-intervention was approved by the ICJ as one of the principles of international customary law, [27] which all states are bound by, regardless of their participation, due to them consenting to the formation of this international custom. Despite the grave human suffering and loss of life, and the increase in the tendency towards international human rights protection, such situations are evidence that the principle of state sovereignty and non-intervention override other priorities. [28]

Apart from the above, the consent of affected states for the provision of humanitarian assistance is a controversial issue because it lacks any binding obligation of states, though there are non-binding frameworks. One of the binding international multilateral frameworks is “Tampere Convention” in its Article 4(5), which states that “[n]o telecommunication assistance shall be provided ... *without the consent* of the requesting State Party. The requesting State Party shall retain the authority to reject all or part of any telecommunication assistance offered ...” (emphasis added). [4] It is clear that this provision does not apply to other types of assistance except telecommunication.

However, soft law tools such as the IDRL Guidelines conclude such in Principle 10(1), stating that “Disaster relief or initial recovery assistance should be initiated only with the consent of the affected State and in principle, on the basis of an appeal”. [5] As well as the UN General Assembly Resolution 46/182 of 1991, which states that “[t]he sovereignty, territorial integrity and national unity of States must be fully respected in accordance with the Charter of the United Nations. In this context, humanitarian assistance should be provided with the consent of the affected country and in principle on the basis of an appeal by the affected country”. [23]

Furthermore, state consent as a significant issue was considered in the ILC work on its Draft Articles, where Article 13 ‘[c]onsent of the affected State to external assistance’ states that “[t]he provision of external assistance requires the consent of the affected State.” [8] In addition to this “[c]onsent to external assistance shall not be withheld arbitrarily,” [8] which might be the case depending on the political and diplomatic relationship of the affected state(s) with assisting actors. Therefore, both sides considered the acceptance, as well as the offer, of humanitarian assistance as a political act. Thus, Thomsen gives two main reasons where by the affected state could refuse outside assistance, one being political interference inside the affected state, and the other being the possibility of perception of incompetence and weakness by people of the affected state. Therefore, Thomsen argues that establishing such provision in treaty as an

obligation of the affected state overrides such problems [29], though it is still unclear in what form this could be constituted into the ILC's Draft Articles.

Some scholars claim that cooperation between states within international disaster law used to be considered to be for only one crisis in the event of natural disaster in order to allow immediate response, and does not develop to further relationships. [30] This means that there is a lack of state cooperation, as the main subjects of international law are the responsibility to protect and the duty to seek assistance. For instance, the case of Myanmar demonstrated that Myanmar's government, as result of negotiations by the UN representatives, allowed international aid only through states with which it had bilateral relations. [31] This shows that states are more likely to use hard law through bilateral treaties and regional cooperation as well. Ultimately, Cyclone Nargis and the situation with Myanmar was the turning point for changing the views and attitudes of many states; many members of the Association of Southeast Asian Nations (ASEAN), although previously opposed to the R2P concept, subsequently supported its necessity, including Myanmar. [25]

Furthermore, Breau discussed the connection, within the principle of R2P, of levels of responsibility to protect, through such distinct international law obligations as prevention, reaction and rebuilding, in situations of disasters. Although the responsibility to prevent is constrained by applicability to the occurrence of conflicts within the state territory or man-made crises, scholar argues for taking into account the view of sovereignty as a responsibility in general and a disaster prevention responsibility in particular, that there should be a life-sustaining obligation on states. [32] In addition, the Draft Articles provide the following provision of states' duty towards disaster risk reduction: '[e]ach State shall reduce the risk of disasters by taking appropriate measures, including through legislation and regulations, to prevent, mitigate, and prepare for disasters' (Article 9). [8] The language of the Draft Article, with its use of the words 'duty' and 'role' rather than 'responsibility' makes an argument as to the necessity for the clarification of these terms in order to determine the associated threshold to appropriate action. [33]

International human rights issues and protection of persons. It is worth noting that over the last few decades, the concept of prevention and mitigation of disasters has improved the legal frameworks of human rights. The Sendai framework for disaster risk reduction 2015-2030 states that "[t]here has to be a broader and a more people-centred preventive approach to disaster risk." [20] Many scholars claim that it is not only measures of disaster risk reduction that impacts disasters, but it is also an issue of human rights. [21] Evidence of this has a substantial basis in case law, for instance the *Budayeva and Others v. Russia* case that considered a mudslide in Tyrnauz, Russia, in 2000, which killed eight people. The decision of the European Court of Human Rights found the violation of human 'rights to life' and a neglect of state duty to the protection of the lives of its population due to a lack of preventative action. [34] Moreover, Lautau argues that today, due to visibility of the effects of global disasters, this is now a social phenomenon and should thus be reflected in human rights through the obligation of states to safeguard the fundamental rights of its population. [35]

Therefore, in 2007, the UN's ILC started to work on the Draft Articles of 'Protection of persons in the event of disaster', [36] which appointed Special Rapporteur Mr. Eduardo Valencia-Ospina. Although the Draft Articles combined past and current issues of international law governing disasters, it is uncertain which form this will take, either in terms of being non-binding as IDRL Guidelines or in the form of a treaty. [37] Nonetheless, the ILC's Draft Articles are "the first international legal document dealing with general aspects and scopes in the disaster relief and assistance with full respect for human rights and needs of persons concerned." [33]

The ILC's Draft Articles, in Article 4, state that "[t]he inherent dignity of the human person shall be respected and protected in the event of disasters", [8] whilst Article 5 states that "[p]ersons affected by disasters are entitled to the respect for and protection of their human rights in accordance with international law." [8] Therefore, these move towards a new tendency of disaster prevention and mitigation concepts within international law.

Social groups are affected by disasters differently. For instance, people with disabilities are the most vulnerable group in society, who can be in grave danger of violation of their international human rights, which are mostly overlooked in disaster situations. They are immensely affected in such circumstances due to the impact of various factors such as lack of accessibility to special resources for evacuation, geographic condition, and poverty. In addition, they can be abandoned or excluded in situations of sudden disruption,

and the possibility of their discrimination is likely. [38] Moreover, many people could be disabled due to the effects of natural and man-made disasters themselves. For example, in the Haiti earthquake in 2010, more than 100,000 people, as a result of injuries and amputations, became a newly disabled or were afflicted with some secondary disability. [39] Apart from previously existing international legal instruments dealing with issues of disability, the international normative framework was complemented by adoption of the Convention on the Rights of Persons with Disabilities in 2006, [40] which is likely to guide global architecture in the improvement of rules and standards related to disabled people.

Women are another group affected by disasters, with severe impact on their health and life. Although the Convention on the Elimination of all Forms of Discrimination against Women offers provisions as to full equality, there is an increased likelihood of sexual violation or gender-based discrimination that would otherwise put their rights at risk. For instance, there was a practice of exploitation of girls for sex in order to get food or any other goods within disaster camps in the aftermath of disaster, [41] as well as being considered ineligible for the receipt of funding assistance and recovery grants, as they recognised men only as the heads of families. [42] It is argued that a lack of HFA implementation at the local level is due to the problems women and other vulnerable social groups being inadequately addressed. For instance, local women's organisations were mostly excluded from decision-making processes during that period, because the focus was mainly on external expert assistance and advice, which did not take into account the knowledge and experience of local people. [43] Therefore, the incorporation of human rights rules at all stages of the disaster cycle and management is necessary to provide awareness as to the significance of gender, as well as at the international and national levels.

Many large-scale disasters put the economic and social rights of children at risk. For instance, again in the instance of the Haiti earthquake of 2010, many issues related to children became apparent, with exploitation and child trafficking. This was mainly caused by the weak system of birth registration, which led to an increased risk of exploitation and falsification of identities. Therefore, the concept of prevention and mitigation of disasters should go hand-in-hand with children's economic and social rights, for health and education, especially, which must be prioritised. While the UN Convention on the Rights of the Child establishes that with "regard to economic, social and cultural rights, States Parties shall undertake ... to the maximum extent of their available resources and, where needed, within the framework of international cooperation" [44], the situation in Haiti devastated its available resources and put at risk children's rights and state obligation. However, it is unclear whether such language obligates states to seek international cooperation. [45] It appears that such provisions are vague and require re-examination in order to secure children's rights in situations of disasters and to strengthen states obligations and duties within international law.

The advancement of international law governing disasters shows that the gaps in application of existing rules of international law. For instance, the 1951 Refugee Convention does not cover the status and rights of people displaced by disasters. The single relevant legal framework is the 2012 Convention for the Protection and Assistance of Internally Displaced Persons (IDPs) in Africa (the Kampala Convention) [46] but it is a regional framework. [47] Although this issue struggles with a lack of application of binding instruments, there are several soft law tools initiated by IFRC, for instance the 2007 Policy on Migration [48], that does address the problems of migration and displacement.

Although the international human rights conventions as the International Covenant on Civil and Political Rights [49] as well as the European Convention on Human Rights [50] and the American Convention on Human Rights [51] are interlinked in regards to the concept of disaster risk reduction due to their applicability in disaster situations, the real implications of their interplay have not been examined fully. Therefore, this should constitute a new agenda for future research in order to exercise the benefits of a human rights-based approach in disaster prevention and mitigation concepts. [52]

International and non-governmental (regional) organisations and development of soft international law. The international community has witnessed substantial damage and loss as a result of natural and man-made disasters over the last three decades. Although states, as the main subjects of international law, need to protect their population from the impact of such events, this requires the cooperation of other actors of international law as well. In this case, Cubie states that regional initiatives are in need of increased attention and focus, and the effective interaction of all levels of actors mitigates the effects of humanitarian crises. [53] Therefore, it is important to note the significant role of international organisations and non-

governmental (regional) organisations (NGOs) in the disaster prevention and mitigation process, and their influence on the development of international law through their active participation and function.

Apart from other intergovernmental and NGOs dealing with disasters, it is difficult not to underestimate the role and initiatives of the IFRC with its study that began in 2001 entitled 'International Disaster Response Law' (IDRL), which resulted in the adoption in 2007 of the IDRL Guidelines. These IDRL Guidelines have established a significant contribution to the issue of disasters currently, an initiative that was followed by the UN ILC work on the Draft Articles. [54] Moreover, the contribution of the IFRC to international law and policy governing disasters dates back to its establishment in the first quarter of the 20th century. The adoption of the IDRL Guidelines in 2007, and then the Model Act in 2013, have made their contributions to legislation in order to facilitate and effectively coordinate disaster prevention and mitigation activities. Both these frameworks have influenced and improved the development of international law and policy governing disasters in a bottom-up approach, though there is still a lack of any top-down approach in order to balance the influence and impact on disaster risk reduction. [29] Furthermore, the changes to the IFRC's Disaster Law Programme in 2012 were a response to the current day requirements and the necessity for further development and evaluation. Moreover, these initiatives show that both the ILC's and the IFRC's role and contribution towards the codification of international law and policy governing disasters have been significant. [33]

One of the roles of international organisations and NGOs is their facilitation and function at the regional level through regional organisations. For instance, this can be seen from the Myanmar case of Cyclone Nargis in 2008, which resulted in 140,000 dead and 2.4 million displaced people [55], where the ASEAN played the role of a bridge between the military-ruled Myanmar government and the international aid, humanitarian assistance and relief that was offered. However, it is claimed that ASEAN's intervention was because of international aid pressure, as it did not respond at the beginning of the crisis and international aid only began to be delivered two weeks after the disaster occurred. [31] Nevertheless, it appears to be that regional international organisations and NGOs have a better understanding of the needs of regions and can allow them to effectively react, as well as contribute, in such situations of natural or man-made disasters. Thus, ASEAN took action in a proactive manner through the prerogatives of hard international regional law as well as soft law, for instance through the Declaration on Action to Strengthen Emergency Relief, Rehabilitation, Reconstruction and Prevention in the Aftermath of the Earthquake and Tsunami Disaster (2004) and the ASEAN Agreement on Disaster Management and Emergency Response (2005). [56]

However, although it seems that disaster risk reduction is having an influence on the development of international law and policy, the Fukushima disaster shows the weaknesses of international legal frameworks and exposes existing gaps as well as lack of impact of some international organisations on states. For instance, the International Atomic Energy Agency (IAEA), which plays the role of administrator in nuclear disaster safety regulation through its five Conventions, had a weak influence on the implementation of safety standards and principles which the Japanese government failed to properly implement. [57] Nevertheless, the IAEA played a significant role in the Fukushima nuclear disaster through the provision of valuable assistance from its member states to the Japanese government. [58]

Although the contribution of intergovernmental organisations and NGOs through their non-binding soft law tools, such as IDRL Guidelines which have a recommendation character, they include rules of hard law, which means that states are bound by them under different treaties. In other words, they could not be non-binding when such requirements are included in the norms of conventional law and international customary law, such as the right to life and the prohibition of discrimination. Therefore, Pronto argues that it is not correct to claim that such legal instruments are non-binding, and the inclusion of such rules and provisions as soft law tools facilitates their implementation and mitigate legal force. [54]

Conclusion. In conclusion, it is hard to imagine any area of human activities which might not be affected by disasters, whether natural or man-made, due to their possible transboundary and widespread effects. Therefore, over the given period, the development of the content of international law and policies governing disasters has changed considerably with regards to various areas of international law. On the one hand, this has had an impact on the language of legal rules of international law through the formation of comprehensive definition of disasters, protection of persons and the scope of connected branches of international law, as well as the widespread practice of international soft law tools through the activities of non-state actors of international legal order.

However, the development of international law has also been challenged through a lack of multilateral binding norms in order to prevent and mitigate disasters, which leave a geographic gap in the application of binding legal frameworks of global ambition, such as with the Tampere Convention struggling with limited state parties, [59] as it is challenging to find common ground to conclude such treaties they depend on obligations and costs. Nevertheless, in practice states are likely to be bound by regional multilateral or bilateral conventions. Moreover, it shows that the impact of disasters could overwhelm the capacity of even developed countries such as Japan, and require the cooperation of all actors of international law, especially states as the main actors, with the responsibility to protect and the duty to seek assistance to alleviate human suffering and decrease economic loss.

Alongside states, the contributions and initiatives of international organisations and NGOs through implementing soft international law tools in the disaster risk reduction process have been shaping the ongoing development of international law and policies governing disasters for international, regional and national levels of cooperation.

In addition, the significance of human rights, and states duty and responsibility towards the protection of their people, have created the impetus for the further evolution of the content of international law as the ILC's 'Protection of persons in the event of disasters' takes on a new level of excitement and promise'. [37] Therefore, as it has been discussed in this paper and observed by the present author, global disasters, as a turning point, have led to increased awareness as to the necessity of the incorporation of a human rights-based approach and states duty and responsibility into international law. Hence, its relevance to the concepts of prevention and mitigation of disasters at the international, regional and national levels that is the involvement and contribution of all actors of international law.

On the basis of above, the author suggests that one of the ways of improving the current situation of challenges in prevention and mitigation concepts is a bottom-up approach. While there is a lack of top-down approach in this area, it is likely to be a valuable way. That is a regional level with involvement of NGOs, regional international organisations and states through the instruments of soft law. Hence, a regional level is considered to be more effective as it can be seen from the given examples which lead to regional state cooperation, formation of state practice and further contributions to legislation to facilitate and effective coordinate disaster prevention and mitigation activities. Therefore, providing soft law instruments by these regional organisations as binding as not-binding and conclusion of bilateral treaties at the regional level is likely to be in high significance for further development of international law.

References

1. Hutchins T. Is International Ocean Law Capable of Preventing or Mitigating the Impacts of Nuclear Disaster? // *Issues in Legal Scholarship*. – 2013. – Vol. 11. № 1. – P. 89-113.
2. Ueki T. Natural Disasters and the Theory of International Law // in Caron D., Kelly M. and Telesetsky A. (eds) *The International Law of Disaster Relief*. – Cambridge: Cambridge University Press, 2014. – P.21-28.
3. Valencia-Ospina E. The Special Rapporteur's Preliminary Report on the Protection of Persons in the Event of Disasters, UN Doc. A/CN.4/598 (International Law Commission (ILC), 5 May 2008).
4. Tampere Convention on the Provision of Telecommunication Resources for Disaster Mitigation and Relief Operations, adopted at Tampere (adopted 18 June 1998, entered into force 8 January 2005), art 1, para 6.
5. Guidelines for the Domestic Facilitation and Regulation of International Disaster Relief and Initial Recovery Assistance, IFRC, 2007.
6. 2009 UNISDR Terminology on Disaster Risk Reduction, p.9.
7. Breau S., Samuel K. Introduction // in Breau S., Samuel K. (eds), *Research Handbook on Disasters and International Law*. – Northampton: Edward Elgar Publishing, 2016. –P.1-20.
8. UN International Law Commission's Draft Articles on the Protection of Persons in the Event of Disasters (2016)
9. Keith K. Natural Disasters and International Law: A Preliminary Note, Tokyo, September, 2013. – 13 p.
10. Coppola D., *Introduction to International Disaster Management*. 3rd edn, Elsevier Inc. 2015.–733 p.
11. The Johns Hopkins and the IFRC, *Public Health Guide for Emergencies*. [Электрон.ресурс]. - 2007. – URL: http://www.jhsph.edu/research/centers-and-institutes/center-for-refugee-and-disaster-response/publications_tools/publications/_CRDR_ICRC_Public_Health_Guide_Book/Chaper_1_Disaster_Definitions.pdf (дата обращения 15.02.2018).
12. Fidler D. Disaster Relief and Governance After the Indian Ocean Tsunami: What Role for International Law? // *Melbourne Journal of International Law*. – 2005. – Vol. 6. – P.458-473.
13. The UN General Assembly Resolution A/RES/42/169 of 11 December 1987.
14. UN World Conference on Disaster Reduction, Review of the Yokohama Strategy and Plan of Action for a Safer World, UN GAOR, [11], UN Doc A/CONF.206/L.1, 20 December 2004.

15. UN General Assembly Resolution A/RES/44/236, 22 December 1989.
16. Guttry A. Surveying the Law // in Guttry de A., Gestri M., Venturini G., International Disaster Response Law. T.M.C. Asser Press, 2012. – P.3-44.
17. UN General Assembly A/RES/56/195, 21 December 2001.
18. International Strategy for Disaster Reduction [Электрон.ресурс]. – 1999. – URL: <https://www.unisdr.org/who-we-are/international-strategy-for-disaster-reduction> (дата обращения 20.02.2018).
19. Manyena B. After Sendai: Is Africa Bouncing Back or Bouncing Forward from Disasters? //International Journal of Disaster Risk Science. – 2016. –Vol. 7. –P.41-53.
20. Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015-2030, UN, 2015.
21. Aaken A. Is International Law Conducive to Preventing Looming Disasters? //Global Policy. – 2016. - Vol. 7. – Suppl. 1 – P.81-96.
22. Ferris E. How can International Human Rights Law Protect Us from Disasters? //ASIL Annual Meeting Proceedings. – 2015. № 108. –P.177-198.
23. “Strengthening of the Coordination of Humanitarian Emergency Assistance of the United Nations.” General Assembly Resolution 46/182, UN GAOR 78th plenary meeting, UN Doc A/RES/46/182. 19 December 1991.
24. Red Cross and Red Crescent Movement, Resolution 7: Strengthening Normative Frameworks and Addressing Regulator Barriers Concerning Disaster Mitigation, Response and Recovery, 31stInternational Conference, 2011.
25. Renshaw C. Disasters, Despots, and Gun-Boat Diplomacy // in Caron D., Kelly M., Telesetsky A. (eds) The International Law of Disaster Relief. – Cambridge: Cambridge University Press, 2014. – P.164-189.
26. Telec A. Challenges to State Sovereignty in the Provision of International Natural Disaster Relief // in Caron D., Kelly M., Telesetsky A. (eds) The International Law of Disaster Relief. – Cambridge: Cambridge University Press, 2014. – P.270-291.
27. Nicaragua v. United States of America, Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua, Merits, Judgment. ICJ Reports, 1986: 14, par.242.
28. Ali S. Governing Disasters. – Cambridge: Cambridge University Press, 2016. - 325 p.
29. Thomsen M., The Obligation Not to Arbitrarily Refuse International Disaster Relief: A Question of Sovereignty //Melbourne Journal of International Law. - 2015. – Vol.16. – P.484-521.
30. Telesetsky A. Overlapping International Disaster Law Approaches with International Environmental Law Regimes to Address Latent Ecological Disaster //Stanford Journal of International Law. -2016. – Vol. 52. № 2. – P.179-209.
31. Loevy K. The Legal Politics of Jurisdiction: Understanding ASEAN’s Role in Myanmar’s Disaster, Cyclone Nargis (2008) //Asian Journal of International Law. – 2015. – Vol. 5. - P.55-93.
32. Breau S. Responses by States // in Breau S., Samuel K. (eds) Research Handbook on Disasters and International Law. – Northampton: Edward Elgar Publishing, 2016. – P.69-90.
33. Tokunaga E. Evolution of International Disaster Response Law: Toward Codification and Progressive Development of the Law // in Caron D., Kelly M. and Telesetsky A. (eds), The International Law of Disaster Relief. –Cambridge: Cambridge University Press, 2014. – P. 46-64.
34. Budayeva and others v. Russia ECHR nos. 15339/02, 21166/02, 20058/02, 11673/02 and 15343/02, ECtHR, 20 March 2008.
35. Lauta K. Disaster law. Routledge, 2015. - 157 p.
36. ILC, Summaries of the Work of the International Law Commission: Protection of Persons in the Event of Disasters [Электрон.ресурс]. – 2016. – URL: http://legal.un.org/ilc/summaries/6_3.shtml (дата обращения 19.01.2018).
37. Bookmiller K. Closing ‘the yawning gap’? International disaster response law at fifteen // in Breau S., Samuel K. (eds). Research Handbook on Disasters and International Law. – Northampton: Edward Elgar Publishing, 2016. – P.46-68.
38. Ito A. Disasters, International Law, and Persons with Disabilities //in Caron D., Kelly M., Telesetsky A. (eds). The International Law of Disaster Relief. – Cambridge: Cambridge University Press, 2014. – P. 208-214.
39. Lord J. Disability-Inclusive Disaster Preparedness and Response: Challenges and Opportunities for Reconstruction in Haiti //Proceedings of the 104th Annual Meeting. – 2010. - № 104. – P. 118-122.
40. UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities, adopted by the General Assembly, A/RES/61/106, 24 January 2007.
41. Amnesty International, Haiti after the Earthquake, Initial Mission Findings, 2010. - № 12.
42. UNIFEM, UNIFEM Responds to the Tsunami Tragedy, Protection and Rights [Электрон.ресурс]. – 2004. – URL: <http://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/AEC8595ED6FC CDEC492570DC000FDDB2-unifem-tsunami-19dec.pdf> (дата обращения 22.01.2018).
43. Poterie de la T., Baudoin M-A. From Yokohama to Sendai: Approaches to Participation in International Disaster Risk Reduction Frameworks //International Journal of Disaster Risk Science. – 2015. – Vol. 6. – P. 128-139.
44. United Nations Convention on the Rights of the Child, 20 November 1989.
45. Todres J. Accounting for Haiti’s Children After the Earthquake: Immediate Needs with Lifelong Consequences // Proceedings of the 104th Annual Meeting. – 2010. - № 104. – P. 122-125.
46. African Union Convention for the Protection and Assistance of Internally Displaced Persons in Africa (Kampala Convention), 22 October 2009.

47. Haumer S. Disaster Law // Forced Migration Review. - 2014. – P. 72-74.
48. IFRC, 2007 the Policy on Migration [Электрон.ресурс]. – 2007. – URL: www.ifrc.org/PageFiles/89395/Migration%20Policy_EN.pdf (дата обращения 30.01.2018).
49. International Covenant on Civil and Political Rights, 16 December 1966, entered into force 23 March 1979.
50. European Convention on Human Rights, 4 November 1950, entered into force 3 September 1953.
51. American Convention on Human Rights, 22 November 1969, entered into force 18 July 1978.
52. Lauterbach K.C. Human Rights and *Natural* Disaster // in Breaux S., Samuel K. (eds). Research Handbook on Disasters and International Law. – Northampton: Edward Elgar Publishing, 2016. – P.91-110.
53. Cubie D. Clarifying the Acquis Humanitaire: A Transnational Legal Perspective on the Internalization of Humanitarian Norms // in Caron D., Kelly M. and Telesetsky A. (eds). The International Law of Disaster Relief. – Cambridge: Cambridge University Press, 2014. – P. 338-360.
54. Pronto A. Consideration of the Protection of Persons in the Event of Disasters by the International Law Commission // ILSA Journal of International & Comparative Law. – 2009. – Vol. 15. № 2. – P. 449-457.
55. Myanmar natural disasters [Электрон.ресурс]. – 2012. URL: <http://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Myanmar-Natural%20Disasters-2002-2012.pdf> (дата обращения 20.02.2018).
56. ASEAN Agreement on Disaster Management and Emergency Response [Электрон.ресурс]. – 2009. URL: <http://www.aseansec.org/PR-AADMER-EIF-End-2009.pdf> (дата обращения 25.02.2018).
57. Benz E. Lessons from Fukushima: Strengthening the International Regulation of Nuclear Energy // William & Mary Environmental Law & Policy Review. - 2013. – Vol. 37. - № 3. – P. 845-883.
58. Nishimoto K. The Role of International Organizations in Disaster Response: A Case Study of Recent Earthquakes in Japan //in Caron D., Kelly M., Telesetsky A. (eds). The International Law of Disaster Relief. – Cambridge: Cambridge University Press, 2014. – P. 295-313.
59. Fisher, D. Law and Legal Issues in International Disaster Response: a Desk Study. - Geneva: International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies, 2007. – 212 p.

Т.С. Асанова

Қазақ экономика, қаржы және халықаралық сауда университеті, Астана, Қазақстан

Апаттың алдын алу және салдарын азайту тұжырымдамаларына ықпал етуі арқылы апаттарды реттейтін саяси және халықаралық құқықтың дамуы

Аннотация. Табиғи және табиғи емес апаттардың пайда болуы соңғы бірнеше онжылдықта халықаралық құқықтың дамуына әсерін тигізіп, ықпал етті. Бұл жағдайда, осындай апаттарды алдын алу және салдарын болдырмау және азайту тұжырымдамалары апаттарды реттейтін саясатты қалыптастыруда және қабылдауда маңызды рөл атқарады. Апаттар негізінен бір мемлекеттің аумақтық шегінде орналасуына немесе пайда болуына қарамастан, басқа мемлекеттерге трансшекаралық зардаптары болуы мүмкін ықтималы бар және халықаралық құқықтың түрлі салаларына әсер етіп, ықпалын тигізу мүмкіндігі бар. Сондықтан осы мақалада қазіргі уақытта халықаралық құқықтың дамуына табиғи және табиғи емес апаттарды реттейтін және басқаратын саясат арқылы осындай апаттарды алдын алу және салдарын азайту тұжырымдамалары қандай әсерін тигізуде деген мәселе қарастырылады.

Түйін сөздер. Халықаралық құқық, апаттар, апаттардың алдын алу және оларды азайту тұжырымдамалары, апаттардың зардаптары мен ықпалы.

Т.С. Асанова

Казахский университет экономики, финансов и международной торговли, Астана, Казахстан

Развитие международного права и политики, регулирующих стихийные бедствия посредством воздействия концепций предотвращения и смягчения последствий

Аннотация. Проявление природных катастроф и катастроф, связанных с деятельностью человека, повлияло на развитие международного права в течение последних нескольких десятилетий. В этом случае концепции предотвращения и смягчения последствий таких катастроф играют значительную роль в формировании политики, регулирующей катастрофы обоих видов. Несмотря на то, что катастрофы в основном могут быть локализованы в пределах территории одного государства, есть вероятность влияния последствий катастроф на различные области международного права с их трансграничными явлениями для других государств. Поэтому в настоящей статье рассматривается вопрос о том, каким образом концепции предотвращения и смягчения последствий катастроф посредством политики, регулирующей оба вида катастроф, влияют на развитие международного права в настоящее время.

Ключевые слова. Международное право, катастрофы, концепции предотвращения катастроф и смягчения их последствий, воздействие катастроф.

References

1. Hutchins T. Is International Ocean Law Capable of Preventing or Mitigating the Impacts of Nuclear Disaster?, *Issues in Legal Scholarship*, 11 (1), 89-113 (2013).
2. Ueki T. Natural Disasters and the Theory of International Law, in Caron D., Kelly M. and Telesetsky A. (eds) *The International Law of Disaster Relief* (Cambridge University Press, Cambridge, 2014, pp.21-28).
3. Valencia-Ospina E., The Special Rapporteur's preliminary report on the protection of persons in the event of disasters, UN Doc. A/CN.4/598 (International Law Commission (ILC, 5 May 2008)
4. Tampere Convention on the Provision of Telecommunication Resources for Disaster Mitigation and Relief Operations, adopted at Tampere (adopted 18 June 1998, entered into force 8 January 2005).
5. Guidelines for the Domestic Facilitation and Regulation of International Disaster Relief and Initial Recovery Assistance, IFRC, 2007.
6. 2009 UNISDR Terminology on Disaster Risk Reduction.
7. Breau S., Samuel K. Introduction, in Breau S., Samuel K. (eds), *Research Handbook on Disasters and International Law* (Edward Elgar Publishing, Northampton, 2016, pp.1-20).
8. UN International Law Commission's Draft Articles on the Protection of Persons in the Event of Disasters (2016)
9. Keith K. Natural Disasters and International Law: A Preliminary Note (September, Tokyo, 2013).
10. Coppola D. *Introduction to International Disaster Management* (3rd edn, Elsevier Inc, 2015).
11. The Johns Hopkins and the IFRC, *Public Health Guide for Emergencies*, 2nd, 2007. – 43 p. Available at: http://www.jhsph.edu/research/centers-and-institutes/center-for-refugee-and-disaster-response/publications_tools/publications/_CRDR_ICRC_Public_Health_Guide_Book/Chaper_1_Disaster_Definitions.pdf (accessed 15.02.2018)
12. Fidler D. Disaster Relief and Governance After the Indian Ocean Tsunami: What Role for International Law?, *Melbourne Journal of International Law*, 6, 458-473 (2005).
13. The UN General Assembly Resolution A/RES/42/169 of 11 December 1987.
14. UN World Conference on Disaster Reduction, Review of the Yokohama Strategy and Plan of Action for a Safer World, UN GAOR, [11], UN Doc A/CONF.206/L.1, 20 December 2004.
15. UN General Assembly Resolution A/RES/44/236 from 22 December 1989.
16. Guttry A. *Surveying the Law*, in Guttry de A., Gestri M., Venturini G. *International Disaster Response Law* (T.M.C. Asser Press, 2012).
17. UN General Assembly A/RES/56/195 from 21 December 2001.
18. International strategy for disaster reduction. Available at: <https://www.unisdr.org/who-we-are/international-strategy-for-disaster-reduction> (accessed 20.02.2018)
19. Manyena B. After Sendai: Is Africa Bouncing Back or Bouncing Forward from Disasters?, *International Journal of Disaster Risk Science*, 7, 41-53 (2016).
20. Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015-2030, UN, 2015.
21. Aaken A. Is International Law Conducive to Preventing Looming Disasters?, *Global Policy*, 7 (1), 81-96 (2016).
22. Ferris E. How can International Human Rights Law Protect Us from Disasters?, *ASIL Annual Meeting Proceedings*, 108, 177-198 (2015).
23. "Strengthening of the coordination of humanitarian emergency assistance of the United Nations." General Assembly Resolution 46/182, UN GAOR 78th plenary meeting, UN Doc A/RES/46/182. 19 December 1991.
24. Red Cross and Red Crescent Movement, Resolution 7: Strengthening normative frameworks and addressing regulator barriers concerning disaster mitigation, response and recovery, 31st International Conference, 2011.
25. Renshaw C. Disasters, Despots, and Gun-Boat Diplomacy, in Caron D., Kelly M., Telesetsky A. (eds) *The International Law of Disaster Relief* (Cambridge University Press, Cambridge, 2014, pp.164-189).
26. Telec A. Challenges to State Sovereignty in the Provision of International Natural Disaster Relief, in Caron D., Kelly M., Telesetsky A. (eds) *The International Law of Disaster Relief* (Cambridge University Press, Cambridge, 2014, pp.270-291).
27. *Nicaragua v. United States of America, Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua*, Merits, Judgment. ICJ Reports, 1986.
28. Ali S. *Governing Disasters* (Cambridge University Press, Cambridge, 2016).
29. Thomsen M. The Obligation Not to Arbitrarily Refuse International Disaster Relief: A Question of Sovereignty, *Melbourne Journal of International Law*, 16, 484-521 (2015)..
30. Telesetsky A. Overlapping International Disaster Law Approaches with International Environmental Law Regimes to Address Latent Ecological Disaster, *Stanford Journal of International Law*, 52 (2), 179-209 (2016).
31. Loevy K. The Legal Politics of Jurisdiction: Understanding ASEAN's Role in Myanmar's Disaster, Cyclone Nargis (2008), *Asian Journal of International Law*, 5, 55-93 (2015).
32. Breau S. Responses by States, in Breau S., Samuel K.(eds) *Research Handbook on Disasters and International Law* (Edward Elgar Publishing, Northampton, 2016, pp.69-90).
33. Tokunaga E. Evolution of International Disaster Response Law: Toward Codification and Progressive Development

- of the Law, in Caron D., Kelly M. and Telesetsky A. (eds), *The International Law of Disaster Relief* (Cambridge University Press, Cambridge, 2014, pp. 46-64).
34. *Budayeva and others v. Russia* ECHR nos. 15339/02, 21166/02, 20058/02, 11673/02 and 15343/02, ECtHR, 20 March 2008.
35. Lauta K, *Disaster law* (Routledge, 2015).
36. ILC, *Summaries of the Work of the International Law Commission: Protection of persons in the event of disasters*. Available at: http://legal.un.org/ilc/summaries/6_3.shtml (accessed 19.01.2018).
37. Bookmiller K. Closing ‘the yawning gap’? International disaster response law at fifteen, in Breau S., Samuel K. (eds) *Research Handbook on Disasters and International Law* (Edward Elgar Publishing, Northampton, 2016, pp.46-68).
38. Ito A. *Disasters, International Law, and Persons with Disabilities*, in Caron D., Kelly M., Telesetsky A. (eds) *The International Law of Disaster Relief* (Cambridge University Press, Cambridge, 2014, pp. 208-214).
39. Lord J. *Disability-Inclusive Disaster Preparedness and Response: Challenges and Opportunities for Reconstruction in Haiti*, *Proceedings of the 104th Annual Meeting*, 104, 118-122 (2010).
40. UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities, adopted by the General Assembly, 24 January 2007, A/RES/61/106.
41. Amnesty International, *Haiti after the Earthquake, Initial Mission Findings*, 12, 2010.
42. UNIFEM, *UNIFEM responds to the Tsunami Tragedy, Protection and Rights*. Available at: http://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/AEC8595ED6FC_CDEC492570DC00FDDB2-unifem-tsunami-19dec.pdf (accessed 22.01.2018)
43. Poterie de la T., Baudoin M-A. *From Yokohama to Sendai: Approaches to Participation in International Disaster Risk Reduction Frameworks*, *International Journal of Disaster Risk Science*, 6, 128-139 (2015).
44. United Nations Convention on the Rights of the Child, 20 November 1989.
45. Todres J. *Accounting for Haiti’s Children After the Earthquake: Immediate Needs with Lifelong Consequences*, *Proceedings of the 104th Annual Meeting*, 104, 122-125 (2010).
46. African Union Convention for the Protection and Assistance of Internally Displaced Persons in Africa (Kampala Convention), 22 October 2009.
47. Haumer S. *Disaster Law, Forced Migration Review*, 72-74 (2014).
48. IFRC, 2007 the Policy on Migration. Available at: www.ifrc.org/PageFiles/89395/Migration%20Policy_EN.pdf (accessed 30.01.2018).
49. International Covenant on Civil and Political Rights, 16 December 1966, entered into force 23 March 1979.
50. European Convention on Human Rights, 4 November 1950, entered into force 3 September 1953.
51. American Convention on Human Rights, 22 November 1969, entered into force 18 July 1978.
52. Lauta K.C. *Human Rights and Natural Disaster*, in Breau S., Samuel K. (eds) *Research Handbook on Disasters and International Law*, Edward Elgar Publishing, Northampton, 2016, pp.91-110).
53. Cubie D. *Clarifying the Acquis Humanitaire: A Transnational Legal Perspective on the Internalization of Humanitarian Norms*, in Caron D., Kelly M. and Telesetsky A. (eds) *The International Law of Disaster Relief* (Cambridge University Press, Cambridge, 2014, pp.338-360).
54. Pronto A. *Consideration of the Protection of Persons in the Event of Disasters by the International Law Commission*, *ILSA Journal of International & Comparative Law*, 15 (2), 449-457 (2009).
55. Myanmar natural disasters. Available at: <http://reliefweb.int/-sites/reliefweb.int/files/resources/Myanmar-Natural%20Disasters-2002-2012.pdf> (accessed 20.02.2018)
56. ASEAN Agreement on Disaster Management and Emergency Response. Available at: <http://www.aseansec.org/PR-AADMER-EIF-End-2009.pdf> (accessed 25.02.2018)
57. Benz E. *Lessons from Fukushima: Strengthening the International Regulation of Nuclear Energy*, *William & Mary Environmental Law & Policy Review*, 37 (3), 845-883 (2013).
58. Nishimoto K. *The Role of International Organizations in Disaster Response: A Case Study of Recent Earthquakes in Japan*, in Caron D., Kelly M., Telesetsky A. (eds) *The International Law of Disaster Relief* (Cambridge University Press, Cambridge, 2014, pp.295-313).
59. Fisher D. *Law and Legal Issues in International Disaster Response: a Desk Study* (International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies, Geneva, 2007).

Information about authors:

Асанова Т.С. – Қазақ экономика, қаржы және халықаралық сауда университеті, «Менеджмент және Маркетинг» кафедрасы құқық пәндері оқытушысы, заң бөлімінің бастығы, Заң ғылымдары магистрі (LLM Master of Laws in International Law), Астана, Қазақстан.

Assanova T.S. – Kazakh University of Economics, Finance and International Trade, Lecturer of Law Subjects of Department of Management and Marketing, Head of the Law Department, LLM Master of Laws in International Law Astana, Kazakhstan.

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің Хабаршысы – № 3 (124)/2018, 109-114 б.
Bulletin of the L.N. Gumilyov Eurasian National University – № 3 (124)/2018, 109-114 pp.
<http://bullaw.enu.kz/>; E-mail: vest_law@enu.kz

МРНТИ 10.87.79

М.А. Сарсембаев

Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева
(E-mail: danekeer@mail.ru)

Международно-правовые формы реализации транзитного потенциала Казахстана и его участие в решении мировых транзитных проблем

Аннотация. Перед Республикой Казахстан стоит важная задача по рациональному использованию транзитного потенциала страны с целью организации как можно большего потока грузоперевозок иностранных государств по территории нашей страны, что привело бы к существенному пополнению государственного бюджета республики. Для этого необходимо обеспечить не только инфраструктуру вдоль международных транспортных коридоров по территории республики, не только высококачественные дороги и пути, но и внутрисударственное и международно-правовое урегулирование транзитных перевозок грузов и товаров. Такое урегулирование придает транзиту грузоперевозок образцовый порядок и четкое сотрудничество между транспортными учреждениями Казахстана и зарубежных стран, между транспортными организациями и хозяйствующими субъектами страны и иностранных государств. Казахстан принимает активное участие в региональных международных договорах и соглашениях по вопросам транзита. Целесообразно более активно заключать двусторонние договоры по транзиту с соседними и иными государствами. Казахстан мог бы выступить инициатором по разработке и заключению универсального международного (всемирного) договора по транзиту перевозок грузов и товаров.

Ключевые слова. Транзит, электромобиль, трасса «Западный Китай – Западная Европа», транзитные услуги, транзит электроэнергии, универсальная (всемирная) конвенция о транзите.

DOI: <https://doi.org/10.32523/2616-6844-2018-124-3-109-114>

В правовой науке Республики Казахстан проблемы транспортно-транзитного права требуют дальнейшей разработки. В казахстанской науке международного права целенаправленно вопросы международного транспортного и транзитного права практически не исследовались [1]. Поэтому автор данной статьи решил инициировать это научное направление. К направлениям реализации транзитного потенциала Казахстана можно отнести: использование территории России в качестве транзитной для обеспечения торгового сотрудничества со странами Европейского союза; Казахстан может использовать в качестве транзитной территорию Китая для поддержания торговых связей с Японией, со странами Юго-Восточной Азии. Страны Центральной Азии и Закавказья могут быть использованы для поддержания торговых и иных контактов с Ираном, Турцией. В каждом из этих направлений функционируют международные транспортные коридоры по наземным, а также водным путям. Следует подчеркнуть, что особая значимость в Казахстане придается двум транспортным узлам: железнодорожному перевалу под названием Достык-Алашанькоу на востоке и морскому порту Актау на западе страны.

Рекламируя через международные транспортные, торговые и иные организации транзитные возможности Казахстана целесообразно подчеркивать объективно существующие преимущества республики. Производителям и потребителям разнообразных товаров и продукции нужно разными способами подчеркивать, что товары стран Азии доходят до европейского континента и обратно через Казахстан в 2-3 раза быстрее, чем доставка тех же товаров морским маршрутом в этом же направлении. Необходимо всякий раз доказывать, что груз, доставляемый морем, находится в пути 35-40 дней (6 недель), в то время как железнодорожный транспорт по евроазиатскому пути доставит этот же груз за 2-3 недели. Можно сослаться на стабильную политическую ситуацию в Казахстане и других транзитных государствах. Не менее важным аргументом может стать то, что становление и развитие Евразийского экономического союза в лице транзитных государств Казахстана, России, Беларуси будет означать одну таможенную границу между Китаем и странами Европейского союза [2], поскольку территории обозначенных трех государств составляют единое экономическое пространство и в экономическом смысле они составляют как бы одно государство.

Все это может стать частью договора или соглашения между Китаем, странами Юго-Восточной Азии, европейскими государствами и Казахстаном как одним из транзитных государств, построившим на протяжении всей своей территории автодорогу мирового уровня.

При строительстве этой фундаментальной транзитной автодороги Казахстан мобилизовал лучшие строительные-профессиональные силы: как собственные, так и зарубежных европейских стран. Данное событие показывает потенциал страны в качестве транзитного государства. В связи с этим «таможенные органы Сторон взаимно признают национальные средства идентификации, а также документы, необходимые для контроля товаров и перевозящих их транспортных средств».

Сегодня торговля между Европейским союзом и Китаем набирает большие темпы: достаточно сказать, что их товарооборот достиг 500 миллиардов долларов. Казахстан планирует получить свою прибыль от этого транзита товаров и надеется увеличить свою долю в грузопотоках между ними в обоих направлениях до 8 процентов к 2020 году. Нам надо начинать модернизацию транспортной инфраструктуры, которая должна отвечать высоким требованиям международных стандартов. Одним из важных вопросов является вопрос о том, какими должны стать заправочные станции вдоль дороги «Западный Китай – Западная Европа» по территории Казахстана. Поскольку в Западной Европе принимаются решения не допускать на свои дороги грузовые автомашины с дизельными двигателями, а бензиновые двигатели должны отвечать высоким европейским экологическим стандартам Евро-5 и Евро-6. Это означает, что на казахстанской транзитной дороге должен быть бензин высокого качества, дизельного топлива практически не должно быть (только для внутреннего пользования). Более того, нужно усиленно внедрять станции и оборудование для обслуживания электромобилей. На европейских дорогах они уже присутствуют в достаточном количестве. Следовательно, европейские электромобили скоро появятся на рассматриваемой международной автотрассе. Казахские специалисты должны будут установить вдоль трассы станции электроподпитки этих автомобилей. Значит, мы уже сегодня должны присмотреться, изучить и закупить такое оборудование и станции в Европе для установки их на трассе и иных казахстанских дорогах. Надо направить в западноевропейские государства наших специалистов, чтобы они могли научиться устанавливать станции по электрозаправке, могли качественно и быстро ремонтировать электромобили. Надо продумать, сколько ремонтных мастерских потребуется, на каком расстоянии друг от друга они должны располагаться, какими способами обеспечивать ремонт, так чтобы трасса работала бесперебойно. Надо будет проработать вопрос об обеспечении личной безопасности водителей большегрузных автомобилей дальнего следования. Полицейские подразделения министерства внутренних дел республики должны четко знать, где, на каком километре находится любая из машин, следующая по международной трассе. Между водителями и полицейскими, машинами и постами должна быть бесперебойная связь. Медицинская помощь для участников движения по трассе должна быть реально скорой и с немедленной доставкой в местные больницы. Это тоже вопрос конкуренции нашей сухопутной трассы с аналогичным морским маршрутом.

В Республике Казахстан есть проблемы, которые препятствуют нормальному развитию транзитного дела. В стране достаточно низким является уровень транспортной инфраструктуры: в ней износ объектов варьируется от 40 до 95 процентов. Вследствие большой бюрократизации оформление экспортных и импортных процедур происходит неоправданно долго (не исключаются коррупционные отношения). Медленными темпами внедряются современные транспортные технологии. В недостаточной мере развито законодательство о транзите. Нельзя не отметить отсутствие, неразвитость транспортной логистики. Там же, где она есть, она неэффективна, а это ведет к удорожанию перевозок и поднятию цен на товары.

Пока транзитный потенциал Республики Казахстан не используется в должной мере. Значительная часть перевозок грузов производится внутри страны, а объем транзитных перевозок невелик. На примере Кыргызстана, когда на кыргызско-казахстанской границе задерживались грузы, перевозившиеся в Россию, мы, к сожалению, продемонстрировали, что Казахстан как транзитное государство не совсем надежно может проявлять себя в этом качестве. То, что страна географически выгодно находится как бы на перекрестках всех дорог, не ведет автоматически к развитию ее международного транзита. Нам надо четко уяснить себе, что развитие международного транзита обусловлено не столько особенностями географического расположения государств,

сколько внедрением новейших транспортных, организационных, информационных и иных технологий с активным включением страны в процессы унификации и концентрации в мировой транспортной системе.

Автор этих строк считает, что Казахстан вместе с другими транзитными государствами (Россия, Беларусь; Азербайджан, Грузия, Турция) мог бы разработать и принять соглашение о транзитном обеспечении современного Шелкового пути, где обозначенные выше проблемы и их решение нашли бы свое место в тексте данного международно-правового акта. Такой международный документ просто необходим с тем, чтобы каждое транзитное государство было заинтересовано в четком функционировании всего транзитного пути от Китая до Европы и обратно. Так должно быть потому, что стоит одному транзитному государству не оказывать транспортно-транзитной услуги в должной мере, участники движения будут выбирать альтернативные варианты. Мы (Казахстан и Центральная Азия) в свое время по объективным причинам упустили исторический шанс: в связи с появлением морских перевозок грузов из Китая в Европу и обратно рухнул тогдашний Шелковый путь, что привело к существенному замедлению торгово-экономического развития нашего региона. Сегодня появился шанс возрождения великого Шелкового пути и вот его мы не должны упустить: мы должны включить механизмы технического, экономического, юридического, международно-правового характера в своей стране и объединять усилия с другими транзитными государствами. И если мы не запустим эти механизмы в скоростном режиме, то мы рискуем проиграть конкуренцию с морскими грузоперевозками, которые сегодня обеспечивают более 60 процентов всех мировых перевозок грузов и товаров. К тому же, есть еще один конкурент – Россия, которая предпринимает все усилия к транзитному запуску Транссибирской железнодорожной магистрали, по которой через всю территорию России могут отправляться товары Китая, Японии, Филиппин и иных стран Юго-Восточной Азии в Европу.

Если по отношению к международной трассе «Западная Европа – Западный Китай» Казахстан выступает в качестве транзитного государства, то в железнодорожном движении «Узень – Берекет – Горган», который позволяет сократить на 600 км маршрут выхода на Иран и его портовые города в направлении «Север – Юг» и открыть для Казахстана непосредственный сухопутный выход на Персидский залив, Казахстан выступает в роли государства, пользующегося услугами транзитного государства – Туркменистана. Тем самым Казахстан накапливает международно-правовой опыт государства, представляющего транзитные услуги, и государства, пользующегося такими же транзитными услугами.

Несмотря на то, что казахстанское государство функционирует в качестве независимой страны не более четверти века, оно получило определенный международно-договорный опыт по вопросам международных транзитных перевозок. Так, Республика Казахстан с 20 марта 2007 года является участницей Конвенции о транзитной торговле внутриконтинентальных государств от 8 июля 1965 года. Для внутриконтинентальных государств, в том числе Казахстана, эта конвенция очень важна для решения транзитных вопросов, внешнеторговых проблем, исходя из тех трудностей, которые испытывают государства, не имеющие прямого выхода к открытому морю, океану. Как известно, чем больше государств являются участниками той или иной конвенции, тем успешнее решаются вопросы, заложенные в данной конвенции. Поскольку участниками анализируемой Конвенции являются только 43 государства, то встает вопрос о необходимости увеличения ее состава (в ООН находятся 193 государства, в ВТО – 164 государства). Чем больше участников из числа прибрежных государств присоединится к данной Конвенции, тем лучше. Но как это сделать? Поскольку эта Конвенция имеет отношение к международной торговле, то Казахстан как один из участников Конвенции мог бы обратиться к Всемирной торговой организации, членом которой он является с 30 ноября 2015 года, с ходатайством о содействии в решении данного вопроса. Тем более согласно обязательствам, содержащимся в пунктах 13 и 16, принятыми в Декларации министров в Дохе, а также правилам Всемирной торговой организации, государства, не имеющие выхода к морю, ожидают содействия в защите их интересов, что было дополнительно подтверждено Алматинской декларацией от 29 августа 2003 года, принятой международной конференцией министров развивающихся стран, не имеющих выхода к морю.

В рамках СНГ Казахстан принял участие в разработке и принятии регионального Соглашения о транзите через территории государств-участников Содружества Независимых Государств от 4

июня 1999 года. Согласно статье 1 данного Соглашения, этот международно-правовой документ «определяет порядок транзита товаров и транспортных средств через таможенные территории Сторон». Статья 2 исследуемого Соглашения предъявляет следующие требования к транзитным перевозкам товаров и грузов в СНГ: «Товары, перемещаемые транзитом через территории Сторон, должны: оставаться в неизменном состоянии, кроме изменений вследствие естественного износа либо убыли при нормальных условиях транспортировки и хранения; не использоваться в каких-либо иных целях, кроме транзита; доставляться в таможенный орган назначения в сроки, установленные таможенным органом отправления, исходя из возможностей транспортного средства, перевозящего товар, намеченного маршрута и других условий перевозки». Содержание статьи 8 рассматриваемого Соглашения имеет отношение к деятельности экспортеров, импортеров и перевозчиков транзитных грузов: «Средства и услуги по обеспечению транзита товаров предоставляются экспортерам, импортерам или перевозчикам в государстве транзита на условиях, не худших, чем те, на которых те же средства и услуги предоставляются национальным экспортерам, импортерам или перевозчикам».

Дополнительный международный договорный опыт Республика Казахстан приобрела в процессе принятия участия в разработке и принятии другого международно-правового акта - Соглашения о транзите электрической энергии и мощности государств-участников Содружества Независимых Государств от 25 января 2000 года. К этому Соглашению страна присоединилась 14 сентября 2001 года. Статья 3 Соглашения дает ответ на вопрос, каким образом осуществляется транзит электрической энергии. Его осуществляют на основе заключаемых хозяйствующими субъектами договаривающихся сторон контрактов, которые могут быть отнесены к любой форме собственности и ведомственной принадлежности. Согласно данной статье транзит электроэнергии стороны осуществляют «по линиям электропередачи всех классов напряжения, вне зависимости от ведомственной принадлежности». Статья 5 этого Соглашения обязывает стороны оказывать содействие друг другу «в максимальном использовании существующих систем транзита электрической энергии и мощности». В соответствии со статьей 7 Соглашения «стороны оказывают содействие в реконструкции существующих и/или строительстве новых линий электропередачи на территории стороны, осуществляющей транзит электрической энергии и мощности». Далее в этой статье говорится о том, что «порядок инвестирования денежных и материальных средств в реконструкцию существующих и/или строительство новых мощностей по транзиту электрической энергии и мощности, а также распределение прав на такие объекты будут определяться отдельными двух- и многосторонними соглашениями между участниками инвестиционных проектов». Казахстанские юристы должны заранее проработать тексты этих двусторонних и многосторонних соглашений по поводу инвестиционных проектов с тем, чтобы когда потребность в таких договорах возникнет, у страны уже были подготовленные тексты с продуманными предложениями. Тем самым заранее будут исключаться статьи и нормы, могущие нанести ущерб интересам нашего государства по данным вопросам. Статья 8 этого Соглашения предусматривает осуществление сторонами практических мер «по гармонизации своих правовых, институциональных и технологических норм и механизмов транзита электрической энергии и мощности». Для этого юристы стран СНГ на рабочих совещаниях и семинарах могли бы систематизировать, гармонизировать, где-то унифицировать правовые нормы по вопросам транзита электрической энергии. Такой подход позволяет не только юристам-международникам, но и юристам, специализирующимся на внутренних проблемах национального права, приобретать опыт в вопросах транзита, причем транзита особого товара – электрической энергии.

Думается, Казахстан мог бы один или с другими государствами инициировать и разработать текст новой универсальной, многосторонней конвенции, которая была бы посвящена только транзиту, и могла быть озаглавлена так: «Универсальная (всемирная) конвенция о содержании транзита грузоперевозок». Такую конвенцию желательно разработать и принять в рамках ООН: при таком подходе это можно сделать достаточно быстро и качественно. В таком международно-правовом документе можно было бы обозначить цели и задачи транзита, общие и специализированные принципы транзита, дать определение термину «транзит» и другим терминам, которые раскрывали бы содержание терминов, связанных с термином «транзит». Отдельную статью можно посвятить видам транзита, дать определения внутреннему и международному видам транзита. Конвенция могла бы отнести к числу норм положение о разграничении этих двух видов транзита, каждый из которых

мог бы иметь свое определение. В дополнительной статье можно изложить положения о транзите в зависимости от вида транспорта: грузовые перевозки по транзитной территории государства посредством автомобильного транспорта, авиатранспорта, морского, железнодорожного, речного транспорта, иных видов транспорта.

Еще в одной статье будущей конвенции можно сформулировать такие принципы транзита, как: принцип беспешлиного транзита, принцип равенства и недискриминации государств при предоставлении транзита, принцип признания за внутриконтинентальным государством права на свободу транзита, на выход в открытое море, принцип недопустимости отмены уже заключенных транзитных соглашений и поощрения заключения новых транзитных соглашений, принцип необходимости принятия национального законодательства по созданию благоприятных условий для надлежащего международного транзитного движения.

Было бы целесообразно в отдельной статье поместить нормы о транзите, имеющего отношение к правам внутриконтинентального государства. Какие международные транзитные коридоры устанавливаются те или иные государства? Отвечая на этот вопрос, государства, изъявившие желание разработать текст анализируемой конвенции, могли бы определить и закрепить параметры соответствующих международных транзитных коридоров. Эта новая универсальная конвенция могла бы дать ответы на вопросы об особенностях транзитной транспортировки нефти, газа посредством нефтепроводов, газопроводов, иных средств транспорта. В исследуемом тексте конвенции отдельный раздел можно посвятить транзиту электроэнергии, которая является товаром или услугой особого рода [3].

В процессе перевозки товаров, грузов, пассажиров по транзитной территории другого государства, между этими двумя государствами, их транспортными компаниями, физическими лицами возникают определенные деловые правоотношения. Но они становятся выпуклыми, напряженными при возникновении аварий, катастроф. Конвенция могла бы решить вопросы ответственности виновных лиц, могла бы четко закрепить права и обязанности договаривающихся сторон, установления порядка проведения необходимых дознавательских, следственных действий. Конвенция могла бы определиться в том, следует ли относить к транзитным территории государств, которые стали членами соответствующей экономической интеграции.

Список литературы

1. ITF Transport Outlook 2013. Funding Transport. OECD Publishing/ITF. <http://dx.doi.org/10.1787/9789282103937-en>. – 162 p.; Тулеугалиев Г.И. Экономика-правовые основы транзита. – Петропавловск (Республика Казахстан): Полиграф, 2002. – 372 с.
2. Правовые проблемы использования транзитно-транспортных путей для перевозки аграрных и промышленных товаров в пространстве ЕАЭС в свете европейского опыта // Научные труды кафедры международного права. Выпуск 2. Евразийский национальный университет имени Л.Н.Гумилева. – Астана, 2016. – С. 112-125.
3. Современные актуальные проблемы энерго-экологического права Казахстана, ЕАЭС и ЕС. Монография. Фундаментальное научное исследование. – Астана (Республика Казахстан): Министерство образования и науки Республики Казахстан, Консалтинговая группа «Болашак», 2017. – С. 221-223.

М.А. Сарсембаев

Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан

Қазақстанның транзиттік әлеуетті іске асырудың халықаралық-құқықтық формалары және оның әлемдік транзиттік мәселелерді шешуге қатысуы

Аннотация. Қазақстан Республикасы еліміздің аумағы арқылы шет елдерге барынша көп жүк ағындарын тарту үшін еліміздің транзиттік әлеуетін тиімді пайдаланудың маңызды міндетіне ие. Бұл еліміздің мемлекеттік бюджетін елеулі толықтыруға әкеледі. Бұл үшін республиканың аумағы бойынша халықаралық көлік дәліздерінің инфрақұрылымын ғана емес, жоғары сапалы жолдар ғана емес, тауарлар мен жүк транзиттік тасымалдауларын ішкі және халықаралық-құқықтық реттеуді қамтамасыз ету қажет. Мұндай реттеу тауарларды транзитпен тасымалдауды Қазақстан мен шетелдердің көліктік мекемелері арасында, көлік ұйымдары мен елдің және шетелдердің экономикалық субъектілері арасындағы үлгілік тәртіп пен нақты ынтымақтастықты қамтамасыз етеді. Қазақстан өңірлік халықаралық келісімдерге және транзиттік мәселелер бойынша келісімдерге белсенді қатысады. Қазақстан үшін көрші және басқа мемлекеттермен транзит туралы

екіжақты келісімдерді белсенді түрде жасауға болады. Қазақстан тауарларды транзитпен қамтамасыз ету туралы әмбебап халықаралық (жаһандық) келісімді әзірлеуді және аяқтауды бастауы мүмкін еді.

Түйін сөздер: транзит, электр автомобиль, «Батыс Қытай - Батыс Еуропа» бағыты, транзит қызметтері, электр транзиті, әмбебап (жаһандық) транзиттік конвенциясы.

M.A. Sarsembayev

L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

International legal forms of realization of transit potential Kazakhstan and its participation in solving world transit problems

Abstract. The Republic of Kazakhstan faces an important task to rationally use the country's transit potential in order to attract as much flow of cargo as possible to foreign countries through the territory of our country, which would lead to substantial replenishment of the state budget of the country. For this, it is necessary to ensure not only the infrastructure along the international transport corridors along the territory of the republic, not only high-quality roads and ways, but also to provide for domestic and international legal settlement of transit transport of cargo and goods. Such a settlement gives the transit of goods transportation exemplary order and clear cooperation between transport institutions of Kazakhstan and foreign countries, between transport organizations and economic entities of the country and foreign countries. Kazakhstan actively participates in regional international agreements and agreements on transit issues. It is advisable for Kazakhstan to more actively conclude bilateral agreements on transit with neighboring and other states. Kazakhstan could initiate the development and conclusion of a universal international (global) agreement on the transit of goods.

Keywords: transit, electric car, route "Western China - Western Europe", transit services, electricity transit, universal (global) transit convention.

References

1. ITF Transport Outlook 2013. Funding Transport. OECD Publishing/ITF. <http://dx.doi.org/10.1787/9789282103937-en>. – 162 p.; Tuleugaliyev G.I. *Economico-pravovye osnovy tranzita* [Economic and legal basis of transit] (Poligraph, Petropavlovsk, 2002) [in Russian].
2. *Pravovye problemy ispol'zovaniya tranzitno-transportnykh putey dlya perevozki agrarnykh i promyshlennykh tovarov v prostranstve EAES v svete evropeyskogo opyta* [Legal problems of using transit routes for the transport of agricultural and industrial goods in the EAEU space in the light of European experience], *Nauchnye trudy kafedry mezhdunarodnogo prava. Vypusk 2. Evraziyskiy national'ny universitet imeni L.N. Gumileva* [Scientific works of the International Law Chair of the L.N. Gumilyov Eurasian national university]. Astana, 2016 pp. 112-125 [in Russian].
3. *Sovremennye actual'nye problemy energo-ecologicheskogo prava Kazakhstana, EAES i ES. Monographia. Fundamental'noe nauchnoe issledovanie* (Ministry of education and science of the Republic of Kazakhstan, Bolashak, Astana, 2017) [in Russian].

Сведения об авторе:

Сарсембаев М.А. – доктор юридических наук, профессор кафедры международного права и международных отношений юридического факультета, Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан.

Sarsembayev M.A. - Doctor of Law, Professor of the Department of International Law and International Relations of the Faculty of Law, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan.

**«Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің Хабаршысы.
Құқық сериясы» журналында мақала жариялау ережесі**

1. Журнал мақсаты. Заң ғылымдары бойынша мұқият тексеруден өткен ғылыми құндылығы бар мақалалар жариялау.

2. Журналда мақала жариялаушы автор мақаланың қол қойылған бір дана қағаз нұсқасын Ғылыми басылымдар бөліміне (редакцияға, мекенжайы: 010008, Қазақстан республикасы, Астана қаласы, Қ. Сәтпаев көшесі, 2, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Бас ғимарат, 408 кабинет) және vest_law@enu.kz электрондық поштасына Word форматындағы нұсқаларын жіберу қажет. Мақала мәтінінің қағаз нұсқасы мен электронды нұсқалары бірдей болулары қажет. Мақалалар *қазақ, орыс, ағылшын* тілдерінде қабылданады. Сонымен қатар, автор(лар) ілеспе хат ұсынуы керек.

3. Автордың қолжазбаны редакцияға жіберуі мақаланың Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің хабаршысында басуға келісімін, шетел тіліне аударылып қайта басылуына келісімін білдіреді. Автор мақаланы редакцияға жіберу арқылы автор туралы мәліметтің дұрыстығына, мақала көшірілмегендігіне (плагиаттың жоқтығына) және басқа да заңсыз көшірмелердің жоқтығына кепілдеме береді.

4. Мақаланың көлемі 18 беттен аспауға тиіс (6 беттен бастап).

Мақаланың құрылымы

5. *XFTAP* <http://grnti.ru/> - *бірінші жолдың сол жақтауында;*

Автор(лар)дың аты-жөні – жолдың ортасында;

Мекеменің толық атауы, қаласы, мемлекеті (егер авторлар әртүрлі мекемеде жұмыс жасайтын болса, онда әр автор мен оның жұмыс мекемесі қасында бірдей белгі қойылу керек) – жолдың ортасында;

Автор(лар)дың E-mail-ы – жақша ішінде, курсивпен, жолдың ортасында;

Мақала атауы – жолдың ортасында;

Аннотация (100-200 сөз; мақаланың атауын мейлінше қайталамауы қажет; әдебиеттерге сілтемелер болмауы қажет; мақаланың құрылысын (кіріспесі, мақаланың мақсаты, міндеттері, қарастырылып отырған сұрақтың тарихы, зерттеу әдістері, нәтижелер/талқылау, қорытынды) сақтай отырып, мақаланың қысқаша мазмұны берілуі қажет).

Түйін сөздер (6-8 сөз не сөз тіркесі)

Түйін сөздер мақала мазмұнын көрсетіп, мейлінше мақала атауы мен аннотациядағы сөздерді қайталамай, мақала мазмұнындағы сөздерді қолдану қажет. Сонымен қатар, ақпараттық-ізвестіру жүйелерінде мақаланы жеңіл табуға мүмкіндік беретін ғылым салаларының терминдерін қолдану қажет.

Негізгі мәтін мақаланың мақсаты, міндеттері, қарастырылып отырған сұрақтың тарихы, зерттеу әдістері, нәтижелер/талқылау, қорытынды бөлімдерін қамтуы қажет – *жоларалық интервал - 1, азат жол «қызыл жолдан» - 1,25см, беттеу жолағы – еніне сай жасалады.*

Таблица, суреттер – аталғаннан кейін орналастырылады. Әр таблица, сурет қасында оның аталуы болуы қажет. Сурет айқын, сканерден өтпеген болуы керек.

Мақаладағы формулалар тек мәтінде оларға сілтеме берілсе ғана номерленеді.

Жалпы қолданыста бар аббревиатуралар мен қысқартулардан басқалары міндетті түрде алғаш қолданғанда түсіндірілуі берілуі қажет.

Қаржылай көмек туралы ақпарат бірінші бетте көрсетіледі.

Әдебиеттер тізімі

Мәтінде әдібиеттерге сілтемелер тікжақшаға алынады. Мәтіндегі әдебиеттер тізіміне сілтемелердің номерленуі мәтінде қолданылуына қатысты жүргізіліде: мәтінде кездескен

әдебиетке алғашқы сілтеме [1] арқылы, екінші сілтеме [2] арқылы т.с.с. жүргізіледі. Кітапқа жасалатын сілтемелерде қолданылған беттері де көрсетілуі керек (мысалы, [1, 45 бет]). Жарияланбаған еңбектерге сілтемелер жасалмайды. Сонымен қатар, рецензиядан өтпейтін басылымдарға да сілтемелер жасалмайды (әдебиеттер тізімін әзірлеу үлгілерін төмендегі **мақаланы рәсімдеу үлгісінен қараңыз**).

6. Мақала соңындағы әдебиеттер тізімінен кейін библиографиялық мәліметтер орыс және ағылшын тілінде (егер мақала қазақ тілінде жазылса), қазақ және ағылшын тілінде (егер мақала орыс тілінде жазылса), орыс және қазақ тілінде (егер мақала ағылшын тілінде жазылған болса) беріледі.

Авторлар туралы мәлімет: автордың аты-жөні, ғылыми атағы, қызметі, жұмыс орны, жұмыс орнының мекен-жайы, телефон, e-mail – қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде толтырылады.

7. ***Қолжазба мұқият тексерілген болуы қажет.*** Техникалық талаптарға сай келмеген қолжазбалар қайта өңдеуге қайтарылады. Қолжазбаның қайтарылуы оның журналда басылуына жіберілуін білдірмейді.

Редакцияға түскен мақала жабық (анонимді) тексеруге жіберіледі. Барлық рецензиялар авторларға жіберіледі. Автор (рецензент мақаланы түзетуге ұсыныс берген жағдайда) үш күн аралығында қайта қарап, қолжазбаның түзетілген нұсқасын редакцияға қайта жіберуі керек. Рецензент жарамсыз деп таныған мақала қайтара қарастырылмайды. Мақаланың түзетілген нұсқасы мен автордың рецензентке жауабы редакцияға жіберіледі.

8. ***Төлемақы.*** Басылымға рұқсат етілген мақала авторларына төлем жасау туралы ескертіледі. Төлем көлемі 2018 жылы 4500 тенге – ЕҰУ қызметкерлері үшін және 5500 тенге басқа ұйым қызметкерлеріне.

Реквизиттер:

РГП ПХВ «Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева МОН РК

Цеснабанк: КБЕ16

БИИ 010140003594

БИК TSES KZ KA

Счет в кодировке IBAN - KZ 91998ВТВ0000003104

**Provision on articles submitted to the journal
“Bulletin of L.N. Gumilyov Eurasian National University. Law Series”**

1. Purpose of the journal. Publication of carefully selected original scientific works in the fields of Juridical sciences.

2. An author who wishes to publish an article in a journal must submit the article in hard copy (printed version) in one copy, signed by the author to the scientific publication office (at the address: 010008, Republic of Kazakhstan, Astana, Satpayev St., 2. L.N. Gumilyov Eurasian National University, Main Building, room 408) and by e-mail vest_law@enu.kz in Word format. At the same time, the correspondence between Word-version and the hard copy must be strictly maintained. And you also need to provide the cover letter of the author(s).

Language of publications: *Kazakh, Russian, English.*

3. Submission of articles to the scientific publication office means the authors' consent to the right of the Publisher, L.N. Gumilyov Eurasian National University, to publish articles in the journal and the re-publication of it in any foreign language. Submitting the text of the work for publication in the journal, the author guarantees the correctness of all information about himself, the lack of plagiarism and other forms of improper borrowing in the article, the proper formulation of all borrowings of text, tables, diagrams, illustrations.

4. The volume of the article should not exceed 18 pages (from 6 pages).

5. Structure of the article (page – A4 format, portrait orientation, page margins on all sides - 20 mm. Font: type - Times New Roman, font size - 14)

GRNTI <http://grnti.ru/> - *first line, left*

Initials and Surname of the author (s) - *center alignment, italics*

Full name of the organization, city, country (if the authors work in different organizations, you need to put the same icon next to the name of the author and the corresponding organization) - *center alignment, italics*

Author's e-mail (s)- *in brackets, italics*

Article title - *center alignment, bold*

Abstract (100-200 words, the article title should not repeat in the content, it should not contain bibliographic references, it should reflect the summary of the article, preserving the structure of the article - introduction, problem statement, goals, history, research methods, results / discussion, conclusion).

Key words (6-8 words/word combination. Keywords should reflect the main content of the article, use terms from the article, as well as terms that define the subject area and include other important concepts that make it easier and more convenient to find the article using the information retrieval system).

The main text of the article should contain an introduction, problem statement, goals, history, research methods, results / discussion, conclusion - *line spacing - 1, indent of the “red line” - 1.25 cm, alignment in width.*

Tables, figures should be placed after the mention. Each illustration should be followed by an inscription. Figures should be clear, clean, not scanned.

In the article, only those **formulas** are numbered, to which the text has references.

All **abbreviations**, with the exception of those known to be generally known, must be deciphered when first used in the text.

Information on **the financial support** of the article is indicated on the first page in the form of a footnote.

References

In the text references are indicated in square brackets. References should be numbered strictly in the order of the mention in the text. The first reference in the text to the literature should have the number [1], the second - [2], etc. The reference to the book in the main text of the article should be accompanied by an indication of the pages used (for example, [1, 45 p.]). References to unpublished works are not allowed. Unreasonable references to unreviewed publications (examples of the description of the list of literature, descriptions of the list of literature in English, see below in the sample of article design).

At the end of the article, after the list of references, it is necessary to indicate bibliographic data in Russian and English (if the article is in Kazakh), in Kazakh and English (if the article is in Russian) and in Russian and Kazakh languages (if the article is English language).

Information about authors: surname, name, patronymic, scientific degree, position, place of work, full work address, telephone, e-mail - in Kazakh, Russian and English.

6. The article must be **carefully verified**. Articles that do not meet technical requirements will be returned for revision. Returning for revision does not mean that the article has been accepted for publication.

7. Work with electronic proofreading. Articles received by the Department of Scientific Publications (editorial office) are sent to anonymous review. All reviews of the article are sent to the author. The authors must send the proof of the article within three days. Articles that receive a negative review for a second review are not accepted. Corrected versions of articles and the author's response to the reviewer are sent to the editorial office. Articles that have positive reviews are submitted to the editorial boards of the journal for discussion and approval for publication.

Periodicity of the journal: 4 times a year.

8. Payment. Authors who have received a positive conclusion for publication should make payment on the following requisites (for ENU employees - 4,500 tenge, for outside organizations - 5,500 tenge):

Положение о рукописях, представляемых в журнал «Вестник Евразийского национального университета имени Л.Н.Гумилева. Серия: Право»

1. **Цель журнала.** Публикация тщательно отобранных оригинальных научных работ по юридическому направлению.
2. Автору, желающему опубликовать статью в журнале необходимо представить рукопись в твердой копии (распечатанном варианте) в одном экземпляре, подписанном автором в Отдел научных изданий (по адресу: 010008, Казахстан, г. Астана, ул. Сагпаева, 2, Евразийский национальный университет им. Л.Н.Гумилева, Учебно-административный корпус, каб. 408) и по e-mail vest_law@enu.kz. При этом должно быть строго выдержано соответствие между Word-файлом и твердой копией.

Язык публикаций: *казахский, русский, английский.* А также автору(ам) необходимо предоставить сопроводительное письмо.

3. Отправление статей в редакцию означает согласие авторов на право Издателя, Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева, издания статей в журнале и переиздания их на любом иностранном языке. Представляя текст работы для публикации в журнале, автор гарантирует правильность всех сведений о себе, отсутствие плагиата и других форм неправомерного заимствования в рукописи, надлежащее оформление всех заимствований текста, таблиц, схем, иллюстраций.

4. Объем статьи не должен превышать 18 страниц (от 6 страниц).

5. **Схема построения статьи** (страница – А4, книжная ориентация, поля со всех сторон – 20 мм. Шрифт: *тип – Times New Roman, размер (кегель) - 14*):

ГРНТИ <http://grnti.ru/> - первая строка, слева

Инициалы и Фамилию автора(ов)- *выравнивание по центру, курсив*

Полное наименование организации, город, страна (если авторы работают в разных организациях, необходимо поставить одинаковый значок около фамилии автора и соответствующей организации)

E-mail автора(ов) – *в скобках курсив*

Название статьи – *выравнивание по центру полужирным шрифтом*

Аннотация (100-200 слов; по содержанию повторять название статьи; не должна содержать библиографические ссылки; должна отражать краткое содержание статьи, сохраняя структуру статьи – введение, постановка задачи, цели, история, методы исследования, результаты/обсуждение, заключение/выводы).

Ключевые слова (6-8 слов/словосочетаний).

Ключевые слова должны отражать основное содержание статьи, использовать термины из текста статьи, а также термины, определяющие предметную область и включающие другие важные понятия, позволяющие облегчить и расширить возможности нахождения статьи средствами информационно-поисковой системы).

Основной текст статьи должен содержать введение, постановка задачи, цели, история, методы исследования, результаты/обсуждение, заключение/выводы – *межстрочный интервал – 1, отступ «красной строки» -1,25 см, выравнивание по ширине.*

Таблицы, рисунки необходимо располагать после упоминания. С каждой иллюстрацией должна следовать надпись. Рисунки должны быть четкими, чистыми, несканированными. В статье нумеруются лишь те формулы, на которые по тексту есть ссылки.

Все аббревиатуры и сокращения, за исключением заведомо общеизвестных, должны быть расшифрованы при первом употреблении в тексте.

Сведения о финансовой поддержке работы указываются на первой странице в виде сноски.

Список литературы

В тексте ссылки обозначаются в квадратных скобках. Ссылки должны быть

литературу должна иметь номер [1], вторая - [2] и т.д. Ссылка на книгу в основном тексте статьи должна сопровождаться указанием использованных страниц (например, [1, 45 стр.]). Ссылки на неопубликованные работы не допускаются. Нежелательны ссылки на нерцензируемые издания (примеры описания списка литературы, описания списка литературы на английском языке см. ниже в образце оформления статьи).

В конце статьи, после списка литературы, необходимо указать библиографические данные на русском и английском языках (если статья оформлена на казахском языке), на казахском и английском языках (если статья оформлена на русском языке) и на русском и казахском языках (если статья оформлена на английском языке).

Сведения об авторах: фамилия, имя, отчество, научная степень, должность, место работы, полный служебный адрес, телефон, e-mail – на казахском, русском и английском языках.

6. Рукопись должна быть тщательно выверена. Рукописи, не соответствующие техническим требованиям, будут возвращены на доработку. Возвращение на доработку не означает, что рукопись принята к опубликованию.

7. Работа с электронной корректурой. Статьи, поступившие в Отдел научных изданий (редакция), отправляются на анонимное рецензирование. Все рецензии по статье отправляются автору. Авторам в течение трех дней необходимо отправить корректуру статьи. Статьи, получившие отрицательную рецензию к повторному рассмотрению не принимаются. Исправленные варианты статей и ответ автора рецензенту присылаются в редакцию. Статьи, имеющие положительные рецензии, представляются редколлегии журнала для обсуждения и утверждения для публикации.

Периодичность журнала: 4 раза в год.

8. Оплата. Авторам, получившим положительное заключение к опубликованию необходимо произвести оплату по следующим реквизитам (для сотрудников ЕНУ – 4500 тенге, для сторонних организаций – 5500 тенге):

ГРНТИ 27.25.19

А.Ж. Жубанышева¹, Н. Темиргалиев², А.Б. Утесов³

¹²*Институт теоретической математики и научных вычислений Евразийского национального университета имени Л.Н.Гумилева, Астана, Казахстан*

³*Актюбинский региональный государственный университет имени К. Жубанова, Актюбе, Казахстан*

(E-mail: ¹axaulezh@mail.ru, ²ntmath10@mail.ru, ³adilzhan_71@mail.ru)

Численное дифференцирование функций в контексте Компьютерного (вычислительного) поперечника

Аннотация. В рамках компьютерного (вычислительного) поперечника полностью решена задача приближенного дифференцирования функций, принадлежащих классам Соболева по неточной информации, полученной от производного конечного множества тригонометрических коэффициентов Фурье-Лебега дифференцируемой функции... [100-200 слов]

Ключевые слова. Приближенное дифференцирование, восстановление по неточной информации, предельная погрешность, компьютерный (вычислительный) поперечник.

Основной текст статьи должен содержать

- введение/постановка задачи,
- цели/история,
- методы исследования,
- результаты/обсуждение, заключение/выводы.

Список литературы

1. Темиргалиев Н. Компьютерный (вычислительный) поперечник как синтез известного и нового в численном анализе// Вестник Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева -2014. –Т. 4. № 101. – С. 16–33.
2. Локуциевский О.М., Гавриков М.Б. Начала численного анализа. -М.: ТОО «Янус», 1995. -581 с.
3. Жубанышева А.Ж., Абикенова Ш. О нормах производных функций с нулевыми значениями заданного набора линейных функционалов и их применения к поперечниковым задачам// Функциональные пространства и теория приближения функций: Тезисы докладов Международной конференции, посвященная 110-летию со дня рождения академика С.М. Никольского, Москва, Россия, 2015. – Москва, 2015. -С.141-142

А.Ж. Жұбанышева, Н. Темірғалиев, А.Б. Утесов

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің теориялық математика және ғылыми есептеулер институты, Астана, Қазақстан

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті, Ақтөбе, Қазақстан

Компьютерлік (есептеуіш) диаметр мәнмәтінінде функцияларды сандық дифференциалдау

Аннотация. Компьютерлік (есептеуіш) диаметр мәнмәтінінде Соболев класында жататын функцияларды олардың тригонометриялық Фурье-Лебег коэффициенттерінің ақырлы жиынынан алынған дәл емес ақпарат арқылы жуықтау есебі толығымен шешілді... [100-200 сөз]

Түйін сөздер. Жуықтап дифференциалдау, дәл емес ақпарат бойынша жуықтау, шектік қателік, Компьютерлік (есептеуіш) диаметр.

A.Zh. Zhubanysheva, N. Temirgaliyev, A.B. Utesov

Institute of theoretical mathematics and scientific computations of L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

K.Zhubanov Aktobe Regional State University, Aktobe, Kazakhstan

Numerical differentiation of functions in the context of Computational (numerical) diameter

Abstract. The computational (numerical) diameter is used to completely solve the problem of approximate differentiation of a function given inexact information in the form of an arbitrary finite set of trigonometric Fourier coefficients... [100-200 words]

Key words. Approximate differentiation, recovery from inexact information, limiting error, computational (numerical) diameter, massive limiting error.

References

1. Temirgaliyev N. Komp'yuternyj (vychislitel'nyj) poperechnik kak sintez izvestnogo i novogo v chislenom analize [Computational (numerical) diameter as a synthesis of the known and the new in numerical analysis], Vestnik Evrazijskogo nacional'nogo universiteta imeni L.N. Gumileva [Bulletin of L.N. Gumilyov Eurasian National University], 4(101), 16–33 (2014). [in Russian]
2. Lokucievskij O.M., Gavrikov M.B. Nachala chislennogo analiza [Elements of numerical analysis] (Yanus, Moscow, 1995).
3. Zhubanysheva A.Zh., Abikenova Sh.K. O normah proizvodnyh funkcionov s nulevymi znachenijami zadannogo nabora linejnyh funkcionov i ih primenenija k poperechnikovym zadacham [About the norms of the derivatives of functions with zero values of a given set of linear functionals and their application to the width problems]. Tezisy dokladov Mezhdunarodnoj konferencii, posvjashhennaja 110-letiju so dnja rozhdenija akademika S.M.Nikol'skogo «Funkcional'nye prostranstva i teorija priblizhenija funkcionov» [International conference on Function Spaces and Approximation Theory dedicated to the 110th anniversary of S. M. Nikol'skii]. Moscow, 2015, pp. 141-142.

Сведения об авторах:

На каз.:

Жұбанышева А.Ж. – Теориялық математика және ғылыми есептеулер институтының аға ғылыми қызметкері, Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Сәтпаев көш. 2, Астана, Қазақстан. Тел.: +7 (7172)709-500 (внут. 33-411). E-mail: axaulezh@mail.ru.

Темірғалиев Н. – Теориялық математика және ғылыми есептеулер институтының директоры, Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Сәтпаев көш. 2, Астана, Қазақстан. Тел.: +7 (7172)709-500 (внут. 33-325). E-mail: ntmath10@mail.ru.

Утесов А.Б. - физика-математика ғылымдарының кандидаты, Математика кафедрасының доценті, Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті, А.Молдағұлов даңғ. 34, Ақтөбе, Қазақстан. E-mail: adilzhan_71@mail.ru.

На рус.:

Жубанышева А.Ж. – Старший научный сотрудник Института теоретической математики и научных вычислений, Евразийский национальный университет имени Л.Н.Гумилева, ул. Сатапаева 2, Астана, Казахстан. Тел.: +7 (7172)709-500 (внут. 31-411). E-mail: axaulezh@mail.ru.

Темиргалиев Н. – Директор Института теоретической математики и научных вычислений, Евразийский национальный университет имени Л.Н.Гумилева, ул. Сатапаева 2, Астана, Казахстан. Тел.: +7 (7172)709-500 (внут. 31-411). E-mail: ntmath10@mail.ru.

Утесов А.Б. - кандидат физико-математических наук, доцент кафедры Математики, Актюбинский региональный государственный университет имени К. Жубанова, пр. А.Молдагуловой 34, Актөбе, Казахстан. E-mail: adilzhan_71@mail.ru.

На аҥҕл.:

Zhubanysheva A.Zh. – Senior researcher of the Institute of theoretical mathematics and scientific computations, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Satpayev str., Astana, Kazakhstan. Tel.: +7 (7172)709-500 (31-411). E-mail: axaulezh@mail.ru.

Temirgaliyev N. – Head of the Institute of theoretical mathematics and scientific computations, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Satpayev str., Astana, Kazakhstan. Tel.: +7 (7172)709-500 (33-325). E-mail: ntmath10@mail.ru.

Utesov A.B. - candidate of physical and mathematical sciences, Associate Professor of the Department of Mathematics, K.Zhubanov Aktobe Regional State University, A.Moldagulova Prospect, 34, Aktobe, Kazakhstan. E-mail: adilzhan_71@mail.ru.

Редактор: С.К. Амандыкова
Шығарушы редактор: Д. Байтлесова
Дизайн: Д. Байтлесова

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің
Хабаршысы. Құқық сериясы.
-2018. - 3 (124). - Астана: ЕҰУ. 124 -б.
Шартты б.т. -15, 5 Таралымы - 25 дана

Мазмұнына типография жауап бермейді.

Редакция мекен-жайы: 010008, Астана қ.,
Сатпаев көшесі, 2.
Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті
Тел.: (87172) 709-500 (ішкі 31432)
Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің баспасында басылды